

ՀՀ ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ

«ՀԱՅԱՆՏԱՌ» ՊՈԱԿ

«ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԱՆՏԱՌՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ» ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂԻ

ԱՆՏԱՌԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՊԼԱՆԻ

**ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ
ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ (ՇՄԱՌԳ) ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ**

ՆԱԽԱԳԾՈՂ՝

**«ԵՐԿՐԱՏԱՐԱԾԱԿԱՆ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱՆԵՐԻ
ԿԵՆՏՐՈՆ» ՍՊԸ**

ԵՐԵՎԱՆ 2024

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ընդհանուր տեղեկատվություն.....	4
2. Օգտագործվող հապավումները	5
3. Նախնական գնահատման հայտի կազմման իրավական հիմքերը.....	5
3. Հիմնադրույթային փաստաթղթի՝ ՌԷԳ հաշվետվության կազմման հիմքերը	10
4. Հիմնադրույթային փաստաթղթի Ռազմավարական Էկոլոգիական գնահատումը (ՌԷԳ) և փորձաքննական գործընթացներ.....	10
5. Նախաձեռնարկողի անվանումը, գտնվելու վայրը և սահմանները, նպատակը, ժամկետները.....	11
6. Հիմնադրույթային փաստաթղթով նախատեսված գործողությունների նկարագիրը, շրջանակը.....	13
7. Հիմնադրույթային փաստաթղթի կարգավորման ենթակա տարածքի և շրջակա միջավայրի նկարագիրը	20
7.1 Ենթակա տարածքի տեղադիրքը/սահմանները/	20
7.2 Տարածքի անտառաճման շրջայնացում և լանդշաֆտներ	24
7.3 Անտառտնտեսության և շրջակա տարածքի լեռնագրություն և գեոմորֆոլոգիա	25
7.4 Անտառտնտեսության և շրջակա տարածքի ռելիեֆը.....	26
7.5 Անտառտնտեսության և շրջակա տարածքի հողերի տիպերը.....	29
7.6 Օդային ավազան, կլիմա	31
7.7 Կենսաբազմազանություն	35
7.8.Զրային ռեսուրսներ.....	44
7.9 Անտառային տնտեսության տեղակայման շրջանի լանդշաֆտային-Էկոլոգիական վիճակը	47
7.10. Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ, բնության հուշարձաններ.....	51
7.11.Պատմամշակութային հուշարձաններ	56
7.12. Սոցիալական և տնտեսական պայմանները.....	59
8. Հարակից համայնքների սոցիալ-տնտեսական բնութագիրը	60
9. Այլընտրանքային տարբերակների նկարագիրը, ներառյալ՝ նախատեսվող գործունեությունից հրաժարման (գրոյական) տարբերակը, տարբերակների վերլուծության արդյունքում ընտրված տարբերակի հիմնավորումը.....	63
10.Հիմնադրույթային փաստաթղթի նախագծի դրույթների գործողության իրականացման շրջանակները.....	64
10.1 Անտառային տնտեսության դերը շրջանի տնտեսության և շրջակա միջավայրի պահպանության գործում	64
10.2 Անտառների բնութագիրը/տիպերը/ և անտառային տնտեսության կազմակերպման ու վարման հիմնական դրույթները	65
10.3 Անտառների կազմակերպման հիմնական դրույթները	66
10.4 Անտառների կառուցվածքը.....	68
10.5 Ճանապարհային ցանց, տրանսպորտ.....	75
10.6 Անտառի բնիտեղը/անտառի արտադրողականությունը	78
10.7 Անտառաճման պայմանները, հողային տիպը	85
10.8 Անտառի դինամիկան և փոփոխությունները	89
10.9 Անտառների տեսակային ու տարիքային կառուցվածքը, փոփոխությունները.....	92
10.10 Տարիքային կառուցվածքի դինամիկան.....	101
10.11 Անտառի բնական վերածը	114
10.12 Անտառի Էկոլոգիական վիճակը և նշանակությունը	117
10.13 Նախորդ անտառաշինության նախագծի հիմնական դրույթների կատարում	120
10.14 Բնապահպանական բարձրարժեք անտառներ և դրանց դասակարգումը.....	120
11. Հիմնադրույթային փաստաթղթով անտառկառավարման նախագծում նախատեսվող գործողությունների ընդհանուր բնութագրերը և հեռանկարային լուծումները.....	126
11.1 Անտառաշահագործում և փայտամշակում, փայտանյութի պահանջարկ	127
11.2 Անտառվերականգնման հատումներ	128
11.3 Անտառի միջանկյալ օգտագործում: Անտառի ինամքի հատումներ	134
11.4 Նախագծված անտառօգտագործման ծավալներն ըստ հատման տեսակների	145
11.5 Թափուկ.....	148

11.6 Անտառապաշտպանություն	148
11.7 Անտառի օգտագործումը մշակութա-առողջարարական նպատակներով	151
11.8 Անտառի կողմնարդյունքի հայտնաբերված ռեսուրսների և տարածքների համառոտ բնութագիրը	152
11.9 Անտառի կողմնարդյունք, երկրորդական անտառանյութի մթերում, Ոչ բնափայտային անտառօգտագործում	152
11.10 Կարգավորող Էկոլոգիական ծառայություններ: Ածխածնի, ածխաթթու գազի և օրգանական ածխածնի կլանման ծառայություններ	158
11.11 Ջրակարգավորման ծառայությունների գնահատում	163
11.12 Բուսական ռեսուրսների և դրանց օգտագործման գնահատում/Մենդի տրամադրման ծառայություններ	163
11.13 Կենդանական ռեսուրսներ և դրանց օգտագործման գնահատում	166
11.14 Էկոլոգոսաշրջություն	168
11.15 Անտառվերականգնման աշխատանքներ. Անտառապատում	172
11.16 Անտառապատման և անտառվերականգնման եղանակները	182
11.17 Անտառներմային տեղամասեր. պահանջարկի գնահատում	182
11.18 Տնկանյութ	184
11.19 Անտառտնտեսության նախագծվող տարածքի բաժանումն ըստ պահաբաժինների	187
11.20 Անտառային հողային ռեսուրսներ	191
11.21 Անտառտնտեսության կառավարում	193
Անտառտնտեսության վարչակառավարմանտեխնանկագր	195
11.22. Անտառի պահպանություն	196
11.23 Կենսաբազմազանություն	199
11.24 Պատմամակութային հուշարձաններ	202
11.25 Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ	202
11.26 Օդային ավազան և կլիմա	202
11.27 Ջրային ռեսուրսներ	203
11.28 Սոցիալական ծառայություններ	205
12. Հիմնադրույթային փաստաթղթի դրույթների հնարավոր ազդեցությունը և ռիսկերը շրջակա միջավայրի բաղադրիչների վրա	206
12.1 Օդային ավազան և կլիմա	207
12.2 Հողային ռեսուրսներ	207
12.3 Ջրային ռեսուրսներ	208
12.4 Կենսաբազմազանություն	208
12.5 Պատմամշակութային և բնության հուշարձաններ	208
12.6 Էկոլոգոսաշրջություն. և լանդշաֆտ	209
12.7 Սոցիալական	209
12.8 Մարդու առողջություն և անվտանգություն	209
13. Հիմնադրույթային փաստաթղթի դրույթների գործողության արդյունքում շրջակա միջավայրի՝ ներառյալ առողջության վրա հնարավոր զգալի վնասակար ազդեցությունները կանխելու, նվազեցնելու կամ մեղմացնելու համար միջոցառումները	210
13.1 Անտառտնտեսության կառավարում	211
13.2 Անտառաճեցում և անտառվերականգնում	212
13.3 Անտառմշակույթների հիմնում	213
13.4 Անտառապաշտպանություն	214
13.5 Ատառապահպանություն	216
13.6 Անտառի կենսաբազմազանության պահպանություն	217
13.7 Բնության հուշարձաններ/հատուկ պահպանվող տարածքներ	218
13.8 Մշակութային/սպասարկող Էկոհամակարգային ծառայություններ	218
13.9 Օդային ավազան և կլիմա	219
13.10 Հողային ռեսուրսներ	219
13.11 Ջրային ռեսուրսներ	220
13.12 Սոցիալական	220
13.13 Հրդեհանվտանգություն և ճանապարհային ցանց	221

14.Մոնիթորինգ և գիտական ուսումնասիրություններ	221
15.Հիմնադրույթային փաստաթղթի գործողության ընթացքում Հետնախագծային վերլուծության ծրագիր	223
16.Հիմնադրույթային փաստաթղթի դրույթների իրականացման համար շրջակա միջավայրի վնասակար ազդեցության բացառմանը, նվազեցմանն ու փոխհատուցմանն ուղղված բնապահպանական միջոցառումների ամփոփ աղյուսակ	225
17.Հանրային քննարկումներ	252
18. Եզրակացություն.....	252
19. Առաջարկություններ.....	253
Օգտագործված գրականության ցանկ	255
ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ	255

1. Ընդհանուր տեղեկատվություն

Հայտ	«Թումանյանի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի 2024-2033 թթ. կառավարման պլան
Նախաձեռնող	«Երկրատարածական տեխնոլոգիաների կենտրոն» ՍՊԸ
Նախաձեռնողի հասցեն	իրավաբանական ք.Երևան, Արգիշտի փող., 11/12 շ, բն. 32
Փաստացի գործունեության հասցեն՝	ք. Երևան, Ազատության փող., 24/12
Նախաձեռնողի Էլեկտրոնային փոստ	հեռախոս, +374 93 999 068, centregeospatial@gmail.com

Պատվիրատու

Շրջակա
Նախարարություն՝
ՊՈԱԿ

միջավայրի
«Հայաստան»

Անտառային կոմիտե

Հիմնադրույթային փաստաթղթով
Նախատեսված վարչական տարածք

Ալավերդի, Թումանյան, Փամբակ,
Նոյեմբերյան, Գյուլագարակ, Լոռի
Բերդ

2. Օգտագործվող հապավումները

ՇՄ՝ Նախարարություն՝ Շրջակա միջավայրի նախարարություն

ՇՄԱԳ՝ Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատում

ՇՄԱՌԳ՝ Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության ռազմավարական
գնահատում

ԲՀՊՏ՝ Բնության հատուկ պահպանվող տարածք

ԲԲԱԱ՝ Բարձր բնապահպանական արժեք ունեցող անտառներ

ՍՊԸ՝ Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություն

ՊՈԱԿ՝ Պետական ոչ առևտրային կազմակերպություն

ԱԻՆ՝ Արտակարգ իրավիճակների նախարարություն

ԱՆ՝ Առողջապահության նախարարություն

ԱՏՀ՝ Աշխարհագրական տեղեկատվական համակարգ

3. Նախնական գնահատման հայտի կազմման իրավական հիմքերը

«Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենք (2014) հունիսի 21-ի ՀՕ- 110-Ն Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին (Փոփոխությունները 2023 թվականի մայիսի 3) Օրենք- Կարգավորում է նախատեսվող գործունեության և հիմնադրույթային փաստաթղթի իրականացման արդյունքում փորձաքննության իրականացման ընթացակարգը՝ դիտարկելով շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատումների, անդրսահմանային և շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության պետական փորձաքննության ոլորտի հասարակական հարաբերությունները: Համաձայն օրենքի՝ շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության են ենթակա նաև շրջակա միջավայրի վրա հնարավոր ազդեցություն ունեցող հիմնադրույթային փաստաթուղթը և ՌԷԳ հաշվետվությունը (ռազմավարություն, հայեցակարգ, բնական ռեսուրսների օգտագործման սխեմա, ծրագիր, պլան, հատակագիծ, քաղաքաշինական ծրագրային փաստաթուղթ) կամ փաստաթղթի փոփոխություն՝ հաստատված Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով կամ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների այլ իրավական ակտերով: Հիմնադրույթային փաստաթղթի փորձաքննության իրականացման արդյունքում տրվում է եզրակացություն:

ՀՀ Անտառային օրենսգիրք (2005թ.)- Կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետության անտառների և անտառային հողերի կայուն կառավարման՝ պահպանության, պաշտպանության, վերականգնման, անտառապատման և արդյունավետ օգտագործման, ինչպես նաև անտառների հաշվառման, մոնիթորինգի, վերահսկողության և անտառային հողերի հետ կապված հարաբերությունները: Հայաստանի Հանրապետությունում անտառներն, անկախ սեփականության ձևից, ըստ իրենց հիմնական նպատակային նշանակության դասակարգվում են՝ պաշտպանական, հատուկ, արտադրական:

ՀՀ Հողային օրենսգիրքը (2001թ.)- Սահմանում է հողային հարաբերությունների պետական կարգավորման կատարելագործման, հողի տնտեսվարման տարբեր կազմակերպական իրավական ձևերի զարգացման, հողերի բերրիության, հողօգտագործման արդյունավետության բարձրացման, մարդկանց կյանքի ու առողջության համար բարենպաստ շրջակա միջավայրի պահպանման և բարելավման, հողի նկատմամբ իրավունքների պաշտպանության իրավական հիմքերը:

ՀՀ ջրային օրենսգիրք (2002թ.)- Սահմանում է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների և հասարակության պարտավորությունները, ջրի ազգային քաղաքականության և ջրի ազգային ծրագրի մշակման կարգը, պետական ջրային կադաստրի և մոնիթորինգի, ջրային ռեսուրսների օգտագործման թույլտվություն տրամադրող համակարգերի ստեղծումը, անդրսահմանային ջրային ռեսուրսների օգտագործումը, ջրի որակի չափանիշները, հիդրոլոգիական կառուցվածքների շահագործման անվտանգության խնդիրները, ջրային ռեսուրսների պահպանություն և պետական վերահսկողությունը:

«Մթնոլորտային օդի պահպանության մասին» ՀՀ օրենք (ՀՕ-522-Ն (ընդունված 1999թ. և լրամշակված 2022թ.)- կարգավորում է մթնոլորտային օդի պահպանության իրավական և կազմակերպական հիմքերը՝ ուղղված մթնոլորտային օդի որակի պահպանությանը: Մարդու առողջության և շրջակա միջավայրի համար բարենպաստ մթնոլորտային օդի որակի ապահովման

նպատակով՝ մթնոլորտային օդի պահպանության բնագավառում հասարակական հարաբերությունները:

«Պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձանների ու պատմական միջավայրի պահպանության և օգտագործման մասին» ՀՀ օրենք (1998թ.)- Սահմանում և կարգավորում է իրավական, քաղաքականության հիմքերը ՀՀ տարածքում՝ պատմամշակութային անշարժ հուշարձանների, պատմական միջավայրի պահպանության և օգտագործման համար, կանոնակարգում է պահպանության և օգտագործման իրավահարաբերությունները:

«Բուսական աշխարհի մասին» (1999թ.) ՀՀ օրենք- Կարգավորում է ՀՀ բույսերի պահպանության պաշտպանության, օգտագործման, վերարտադրության և կառավարման, ինչպես նաև կենսաբազմազանության վրա մարդկանց գործունեության ազդեցության քաղաքականությունը, սահմանում է նաև Էնդեմիկ և վտանգված տեսակների, մոնիթորինգի և գնահատման ընթացակարգերը՝ բուսական աշխարհի, կենսաբազմազանության պահպանության ապահովման նպատակով:

«Կենդանական աշխարհի մասին» ՀՀ օրենք (2000թ.)-Կարգավորում է կենդանական աշխարհի և կենդանիների պահպանության, պաշտպանության, օգտագործման, վերարտադրության և կառավարման, ինչպես նաև կենսաբազմազանության վրա մարդկանց գործունեության ազդեցության քաղաքականությունը, սահմանում է Էնդեմիկ և վտանգված տեսակների, մոնիթորինգի և գնահատման ընթացակարգերը՝ կենդանական աշխարհի պահպանության ապահովման նպատակով:

«Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին» ՀՀ օրենք (2006 թ.)-Կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետության բնության հատուկ պահպանվող տարածքների՝ որպես բնապահպանական, տնտեսական, սոցիալական, գիտական, կրթական, պատմամշակութային, գեղագիտական, առողջապահական, ռեկրեացիոն արժեք ներկայացնող Էկոհամակարգերի, բնության համալիրների ու առանձին օբյեկտների բնականոն զարգացման, վերականգնման, պահպանության, վերարտադրության և օգտագործման պետական քաղաքականության իրավական հիմունքները:

«Հրդեհային անվտանգության մասին» ՀՀ օրենք(2001թ.)- Կարգավորում է հրդեհային անվտանգության ապահովման բնագավառում պետական քաղաքականության մշակման և իրականացման հիմնական ուղղությունների, հրդեհային անվտանգության ապահովման բնագավառում կարգավորման սկզբունքների և դրանց իրականացման մեխանիզմների սահմանումը, Հայաստանի Հանրապետության բնակչությանը որակյալ և հուսալի հրդեհային պահպանության ապահովումը:

ՀՀ Կառավարության որոշումներ

«ՀՀ կենդանիների Կարմիր գիրքը հաստատելու մասին» թիվ 71-Ն և «ՀՀ բույսերի Կարմիր գիրքը հաստատելու մասին» թիվ 72-Ն ՀՀ կառավարության 29.01.2010թ.-ի որոշումներ - Սահմանում են ՀՀ բուսական և կենդանական աշխարհների հազվագյուտ, անհետացած ու անհետացող, կրճատվող, անորոշ տեսակների կենսաբանությունը, թվաքանակը, տարածման վայրերը և ձևաբանությունը:

«ՀՀ բուսական աշխարհի օբյեկտների պահպանության և բնական պայմաններում վերարտադրության նպատակով դրանց օգտագործման կարգը սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության 31.07.2014թ. N 781-Ն որոշում-Սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության բուսական աշխարհի օբյեկտների պահպանության և բնական պայմաններում վերարտադրության նպատակով դրանց օգտագործման ընթացակարգը:

«Հայաստանի Հանրապետության բնության հուշարձանների ցանկը հաստատելու մասին» 2008 թվականի օգոստոսի 14-ի թիվ 967-Ն ՀՀ կառավարության որոշում-սահմանում է ՀՀ բնության հուշարձանների ցանկը՝ համաձայն որոշման հավելվածի:

«Հայաստանի Հանրապետության բնության հատուկ պահպանվող տարածքների ռազմավարությունը, պահպանության և օգտագործման բնագավառում պետական ծրագիրը և միջոցառումները հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 25.09.2014թ. N1059-Ա որոշում-Հաստատում է ՀՀ բնության հատուկ պահպանվող տարածքների ռազմավարությունը, պահպանության և օգտագործման բնագավառում պետական ծրագիրը:

«Հայաստանի Հանրապետության կենսաբանական բազմազանության պահպանության, պաշտպանության, վերարտադրության և օգտագործման բնագավառներում ռազմավարությանը և գործողությունների ազգային ծրագրին հավանություն տալու մասին» կառավարության 10.12.2015թ. նիստի N54 և «Հայաստանի Հանրապետությունում անապատացման դեմ պայքարի ռազմավարությանը և գործողությունների ազգային ծրագրին հավանություն տալու մասին» կառավարության 27.05.2015 նիստի N23 արձանագրային որոշումներ, ներառյալ ՀՀ կողմից վավերացրած բնապահպանական միջազգային պայմանագրերի պահանջները:

«Հայաստանի հանրապետության անտառի ազգային ծրագիրը հաստատելու մասին» 21 հուլիսի 2005 թվականի N1232-Ն ՀՀ կառավարության որոշում-Կարգավորում է Հայաստանի հանրապետության անտառային Էկոհամակարգերի պահպանությունը, դեգրադացված անտառային Էկոհամակարգերի վերականգնումը, անտառային պաշարների շարունակական և արդյունավետ օգտագործումը և անտառների կայուն կառավարման ռազմավարության ապահովումը:

«Հայաստանի հանրապետության անտառի ազգային քաղաքականություն և ռազմավարություն» ՀՀ կառավարության 2004 թվականի սեպտեմբերի 30-ի N 38 նիստի արձանագրային որոշում:

ՀՀ կառավարության 2023 թվականի դեկտեմբերի 21 N 2294-Ն որոշում- «Ռազմավարական Էկոլոգիական գնահատման կարգի և ռազմավարական Էկոլոգիական գնահատման հաշվետվությանը ներկայացվող պահանջները հաստատելու մասին»:

Աղյուսակ 1. Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և անտառային ոլորտի կարգավորման միջազգային համաձայնագրերը

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԵՐ			
ՀՀ	Անվանում, վայր, վավերացման ամսաթիվ	Հաստատման ամսաթիվ	Վավեր է սկսած՝
1	Սանկտ Պետերբուրգի հռչակագիրը Եվրոպայում և Հյուսիսային Ասիայում անտառային օրենքների կիրարկման և կառավարման վերաբերյալ (Սանկտ Պետերբուրգ, 2005)	Նոյեմբերի 25 2005 (միացյալ)	–
2	Բույսերի պահպանման մասին միջազգային կոնվենցիա, (ՅՈՒՆԵՍԿՕ, 1952)	Հունիսի 9, 2006թ.	Ապրիլի 3, 1952թ.
3	Կենսաբազմազանության մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիա (Ռիո դե Ժանեյրո, 1992)	Մարտի 31, 1993	Ապրիլի 14, 1993
4	Կենսաբանական անվտանգության մասին կարթագենյան արձանագրություն	Մարտի 16, 2004	Սեպտեմբերի 11, 2003
5	ՄԱԿ-ի շրջանակային կոնվենցիա կլիմայի փոփոխության մասին (Նյու Յորք, 1992)	Մարտի 29, 1993	Մարտի 21, 1994
6	Կիոտոյի արձանագրություն (Կիոտո, 1997) Փարիզի համաձայնագիր (Նյու Յորք, 2016)	Դեկտեմբերի 26, 2002 Սեպտեմբերի 20, 2016	Փետրվարի 16, 2005 Ապրիլի 22, 2018
7	Մեծ տարածությունների վրա օդի անդրսահմանային աղտոտման մասին կոնվենցիա (ժնև, 1979)	Մայիսի 14, 1996	Փետրվարի 21, 1997
8	Անդրսահմանային ենթատեքստում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման մասին կոնվենցիա (Էսպո, 1991)	Մայիսի 14, 1996	Սեպտեմբերի 10, 1997
9	ՄԱԿ-ի անապատացման դեմ	Հունիսի 23, 1997	Սեպտեմբերի 30,

	պայքարի կոնվենցիա (Փարիզ, 1994)		1997
10	Շրջակա միջավայրի հարցերի առնչությամբ տեղեկատվության մատչելիության, որոշումների ընդունման գործընթացին հասարակայնության մասնակցության և արդարադատության մատչելիության մասին (Օրիուս, 1998)	Մայիսի 14, 2001	Օգոստոսի 1, 2001
11	«Եվրոպայի վայրի բնության և բնական միջավայրի պահպանության մասին» կոնվենցիա (Բեռն, 1979)	Փետրվարի 26, 2008	Օգոստոսի 1, 2008

3. Հիմնադրույթային փաստաթղթի՝ ՌԷԳ հաշվետվության կազմման հիմքերը

Հիմնադրույթային փաստաթղթի մշակման համար հիմք է հանդիսացել ՀՀ ՇՄՆ «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի «Թունմանյանի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի /այսուհետ՝ Անտառտնտեսություն/ և «Երկրատարածական տեխնոլոգիաների կենտրոն» ՍՊԸ-ի միջև կայացած համաձայնությունը: Անտառների և անտառային հողերի անտառաշինական նախագծի (անտառկառավարման պլանների) նախագծահետազոտական աշխատանքներն իրականացվել են ՀՀ Շրջակա միջավայրի նախարարության Անտառային կոմիտեի և «Երկրատարածական տեխնոլոգիաների կենտրոն ՍՊԸ-ի միջև 2023 թվականի մայիսի 19-ին կնքված N ՇՄՆԱԿ-ԲՄԱՇՁԲ-23/01-2 պայմանագրի պահանջներին համապատասխան:

ՌԷԳ հաշվետվությունը կազմվել է համաձայն՝ ՀՀ կառավարության 2023 թվականի դեկտեմբերի 21 «Ռազմավարական Էկոլոգիական գնահատման կարգի և ռազմավարական Էկոլոգիական գնահատման հաշվետվությանը ներկայացվող պահանջները հաստատելու մասին» N 2294-Ն որոշման՝ հավելված 1-ի և հավելված 2-ի պահանջներին համապատասխան:

4. Հիմնադրույթային փաստաթղթի Ռազմավարական Էկոլոգիական գնահատումը (ՌԷԳ) և փորձաքննական գործընթացներ

Ռազմավարական Էկոլոգիական գնահատման (ՌԷԳ) նպատակն է վերլուծել առաջարկվող նախագծերի, ծրագրերի ու ռազմավարական այլ նախաձեռնությունների բնապահպանական հետևանքները և հետազոտության արդյունքները դարձնել որոշումների կայացման հիմք, նպաստելով տնտեսության կայուն զարգացմանը: Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման

(ՇՄԱԳ) կոնվենցիայի ՄԱԿ-ի ԵՏՅՌԷԳ արձանագրությունը անդրսահմանային համատեքստում ընդունվել է Կիևում՝ 2003 թ., ուժի մեջ է մտել 2010 թ.-ին: ՌԷԳ-ի հիմնական նպատակն է ապահովել ռազմավարական որոշումների մաս կազմող բնապահպանական առաջարկների՝ շրջակա միջավայրի շահերից բխող ու տնտեսության կայուն զարգացման վրա ազդեցության հիմնավորվածությունը, հաշվի առնելով.

- Հիմնական բնապահպանական միտումները, ներուժը և սահմանափակումները, որոնց վրա կարող է ազդել պլանը կամ ծրագիրը:

- Պլանի/ ծրագրի համար վճռորոշ բնապահպանական խնդիրներն ու ցուցանիշները:

- Առաջարկվող տարբերակների հնարավոր բնապահպանական հետևանքներն ու պլանի/ծրագրի իրականացումը:

- Բացասական ազդեցությունը կանխելուն, նվազեցնելուն կամ մեղմելուն, ինչպես նաև դրական ազդեցությունը մեծացնելուն ուղղված միջոցառումները:

- Համապատասխան պատասխանատուների, հավանական ազդեցություն կրող սուբյեկտների տեսակետները և ստացված տեղեկատվությունը: Համաձայն Օրենքի՝ հանրությունը ծանուցվում է, և հանրային քննարկումներ են իրականացվում գնահատման ու փորձաքննության փուլում՝ Փորձաքննական կենտրոնի ու ձեռնարկողի մասնակցությամբ:

Հայաստանի հանրապետությունում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության ռազմավարական գնահատումն իրականացվում է համաձայն՝ «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենք (2014) հունիսի 21-ի ՀՕ- 110-Ն Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին Օրենքի դրույթների պահանջներից, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության 2023 թվականի դեկտեմբերի 21 «Ռազմավարական Էկոլոգիական գնահատման կարգի և ռազմավարական Էկոլոգիական գնահատման հաշվետվությանը ներկայացվող պահանջները հաստատելու մասին» N 2294-Ն որոշման՝ հավելված 2-ի պահանջներին համապատասխան: Անտառկառավարման պլանի հիմնադրույթային փաստաթուղթը/ՌԷԳ/ շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության է ենթակա որպես անտառտնտեսության ոլորտին առնչվող փաստաթուղթ: Հիմնադրույթային փաստաթղթի փորձաքննության իրականացման արդյունքում տրվում է եզրակացություն:

5. Նախաձեռնարկողի անվանումը, գտնվելու վայրը և սահմանները, նպատակը, ժամկետները

Հիմնադրույթային փաստաթղթով ամրագրված «Թումանյանի անտառտնտեսության» մասանճյուղի անտառկառավարման պլանը մշակվել է «Երկրատարածական տեխնոլոգիաների կենտրոն» ՍՊԸ-ի կողմից, որի իրավաբանական հասցեն է ք. Երևան, Արգիշտի փող, 11/122, բն. 32:

Անտառտնտեսության մասանճյուղը գտնվում է .

- հյուսիսային լայնությունների՝ 40°50'34.536" - 41°9'26.11" (WGS (ARMREF 02)՝ 4558358.968488601-4523268.13790694)

- արևելյան երկայնությունների՝ 44°31'48.835" - 44°54'34.545 (WGS (ARMREF 02)՝ 8460467.551651753-8492475.832068315) միջև:

Անտառտնտեսության սահմանները. Անտառտնտեսության սահմանների ճշգրտման աշխատանքների իրականացման հիմքում պահպանվել է ՀՀ Անտառային օրենսգրքի հոդված 3-ի «անտառ» հասկացության սահմանումը և բովանդակությունը: Անտառտնտեսության սահմանների ճշգրտման նպատակով ուսումնասիրվել են ՀՀ Կադաստրի կոմիտեից ձեռք բերված Անտառտնտեսության հարակից համայնքների հողային ֆոնդը և սեփականության սուբյեկտը ներկայացնող թվային շերտերը, իսկ առանձին հատվածների դեպքում նաև առանձին հողամասերի կադաստրային քարտեզները և սեփականության իրավունքի վերաբերյալ տվյալները, ինչպես նաև ՀՀ ԿԳՄՍՆ «Պատմամշակութային ժառանգության գիտահետազոտական կենտրոն» ՊՈԱԿ-ից ձեռք է բերված Անտառտնտեսության հարակից տարածքում գտնվող պատմամշակութային հուշարձանների վերաբերյալ ՊՈԱԿ-ի արխիվում առկա նյութերը, այդ թվում՝ պատմամշակութային հուշարձանների վկայագրերը և պահպանական գոտիները:

Այս աշխատանքների շրջանակում ուսումնասիրվել են նաև Անտառտնտեսության հարակից տարածքների հողային ֆոնդի քանակական տվյալները՝ ըստ տարիների:

Հավաքագրված նյութերի ուսումնասիրության արդյունքում առանձնացվել են Անտառտնտեսության հարակից այն տարածքները, որոնք ըստ ՀՀ Կադաստրի կոմիտեից ձեռք բերված նյութերի անտառների հողեր են և հանդիսանում են պետական սեփականություն, սակայն ընդգրկված չեն նախկին անտառկառավարման պլանով սահմանված Անտառտնտեսության տարածքի մեջ:

Անտառտնտեսության սահմանների հստակեցման համար օգտագործվել են Կադաստրի կոմիտեի տվյալների միասնական էլեկտրոնային բազայից ստացված տեղեկանքները, ինչպես նաև առանձին դիմումների միջոցով պետական գրանցման համակարգում առկա տեղեկատվությունը:

Ինդրահարույց դեպքերը քննարկվել են բոլոր շահագրգիռ անձանց և հողօգտագործողների հետ:

Անտառկառավարման պլանավորման բոլոր փուլերում աշխատանքներն իրականացվել են Անտառտնտեսության մասնագետների, պետական ու տեղական ինքնակառավարման մարմինների և այլ շահագրգիռ կողմերի հետ սերտ համագործակցության արդյունքում: Անտառտնտեսության անտառների և անտառային հողերի անտառաշինական նախագծերի (անտառակառավարման պլանների) նախագծահետազոտական աշխատանքների ընթացքում կազմակերպված անտառաշինական և տեխնիկական խորհրդակցությունները իրականացվել են անտառտնտեսության աշխատակիցների, Վայոց ձորի համայնքների ներկայացուցիչների և այլ շահագրգիռ անձանց ակտիվ մասնակցությամբ:

Անտառտնտեսությունը ներառում է թվով 8՝ Թումանյան /7727.8հա/, Սանահին/4802.7/, Ծաղկաշատ/5952.7հա/, Շնող/7229.6/, Դսեղ/4356,4հա/, Մարց/5425,9հա/, Լորուտ/2143,3հա/, Մոտկոր/5800,8հա/ անտառպետությունները: Անտառտնտեսության ընդհանուր տարածքը կազմում է 43498,4 հա:

Նպատակը և ժամկետները. Համաձայն անտառային օրենսգրքի՝ անտառաշինական նախագիծը (անտառակառավարման պլան) անտառաշինության արդյունքում մշակված և անտառային տնտեսության վարման նպատակով հաստատված տեխնիկական փաստաթուղթ է: Անտառակառավարման պլանների նպատակն է անտառաշինության ընթացքում անտառային պաշարների կայուն և անընդմեջ օգտագործումը՝ անտառի ազգային քաղաքականության և անտառի ազգային ծրագրերի դրույթներին համապատասխան, ինչպես նաև հիմնադրույթային փաստաթղթի նախագծով սահմանված դրույթների իրականացման արդյունքով շրջակա միջավայրի վրա վնասակար ազդեցության կանխարգելումը, նվազեցումը և բացառումը:

Անտառակառավարման պլաններում ներկայացվում է նախկին ժամանակաշրջանի համար անտառային տնտեսության վարման անտառօգտագործման ամբողջական գնահատականը, ինչպես նաև անտառային տնտեսության վարման առաջիկա 10 տարիներին իրականացվելիք միջոցառումները:

Անտառաշինական նախագծերը պետական կառավարման լիազորված մարմնի կողմից հաստատվելուց հետո համարվում են անտառային տնտեսության վարման ընթացիկ և հեռանկարային պլանավորման պարտադիր տեխնիկական փաստաթղթեր:

Համաձայն ՀՀ Անտառային օրենսգրքի հոդված 3-ի՝ անտառաշինություն և անտառների կայուն կառավարման պլանավորմանն ուղղված համալիր միջոցառումների իրականացումն է՝ 10 տարին մեկ անգամ: Ուստի՝ Անտառտնտեսություն մասնաճյուղի անտառակառավարման պլանը նախատեսված է 2024-2033 թթ. ընկած ժամանակահատվածի համար:

6. Հիմնադրույթային փաստաթղթով նախատեսված գործողությունների նկարագիրը, շրջանակը

Անտառտնտեսության անտառակառավարման պլանի մշակման աշխատանքները կազմակերպվել են երեք հաջորդական փուլերով.

- Նախապատրաստական աշխատանքներ-ներառել են անտառտնտեսության ներկա իրավիճակի նախնական գնահատում ըստ անտառպետությունների և հետագա կառավարման պլանավորման սկզբունքների նախանշում:
- Դաշտային աշխատանքներ-ներառել են անտառի գույքագրման նախապատրաստման, իրականացման և վերլուծության աշխատանքներ:
- Անտառակառավարման պլանի նախագծի մշակում:

Անտառակառավարման պլանի աշխատանքներն իրականացվել են համաձայն՝ ՀՀ Անտառային օրենսգրքի, ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարի 10.08.2005 թ. «Անտառային տնտեսության կառավարման պլանների հրահանգը հաստատելու մասին» N 130-Ն հրամանի դրույթների, ինչպես նաև ոլորտը կարգավորող այլ նորմատիվ-իրավական փաստաթղթերի պահանջներին համապատասխան: Անտառտնտեսության անտառների և անտառային հողերի անտառաշինական նախագծի նախագծահետազոտական աշխատանքներն իրականացվել են Անտառտնտեսության մասնագետների, պետական ու տեղական

ինքնակառավարման մարմինների և այլ շահագրգիռ կողմերի հետ սերտ համագործակցության արդյունքում: Անտառշինության իրականացման ընթացքում կազմակերպվել են երկու տեխնիկական և անտառաշինական խորհրդակցություններ:

Անտառզնահատման դաշտային աշխատանքներն առավել արդյունավետ և համակարգված իրականացնելու նպատակով՝ դաշտային աշխատանքների մեկնարկից առաջ կազմակերպվել է անտառաշինական կազմակերպության ինժեներատեխնիկական անձնակազմի և անտառզնահատման աշխատանքներում ներգրավված այլ աշխատակիցների կուլեկտիվ ուսուցում:

Դաշտային աշխատանքների իրականացման նպատակով մշակվել է նոր ծրագրային լուծում՝ Էլեկտրոնային անտառզնահատման քարտ, որը հնարավորություն է ընձեռել դաշտային անտառզնահատման աշխատանքներն իրականացնել առավել արդյունավետ և ճշգրիտ:

Անտառտնտեսության դաշտային գույքագրման արդյունքների մշակման նպատակով օգտագործվել է AISPOL ծրագրային ապահովումը, որն անտառների գույքագրման և անտառային ռեսուրսի վարման ավտոմատացված արդիական տեղեկատվական համակարգերից է:

AISPOL ծրագրային ապահովման հիմնական առանձնահատկություններն են.

- Անտառների գույքագրման տվյալների բազայի ստեղծում:
- Անտառների գույքագրման տվյալների բազայի և տարածական տվյալների շերտերի կապակցում ու թեմատիկ քարտեզների ստեղծում:
- Հաշվետվությունների արտահանում և ներմուծված տվյալների որակի վերահսկողություն:
- Նորմատիվ տեղեկատվական ուղեցույցի մշակում, որը հնարավորություն է ընձեռում ապահովել ծրագիր ներմուծվող և արտահանվող տվյալների ճշտությունն ու ամբողջականությունը:
- Տվյալների բազայում գույքագրման ցուցանիշների վերահսկում, փոփոխում և հաշվարկում:

AISPOL ծրագրային ապահովման գլխավոր առավելությունն այն է, որ այն հնարավորություն է ընձեռում կապակցել տվյալների բազան և տարածական շերտերը, ինչը թույլ է տալիս խուսափել տվյալների մեխանիկական մուտքագրման հետևանքով առաջացող սխալներից:

Տարածական տվյալների շերտերը ստեղծվել և մշակվել են ArcGIS ծրագրային ապահովման միջոցով, որը հնարավորություն է ընձեռել դաշտային գույքագրման տվյալների հիման վրա ստեղծել բազմանպատակային տարածական տվյալների բազա, ինչի շնորհիվ էլ կազմվել են Անտառտնտեսության բազային և թեմատիկ քարտեզները:

Անտառկառավարման պլանի կազմման ժամանակ կատարվել են քարտեզագրական աշխատանքներ:

Անտառտնտեսության անտառների քարտեզագրման համար հիմք են հանդիսացել.

- Անտառտնտեսության նախորդ անտառաշինության քարտեզագրական նյութերը,
- 1:10000 մասշտաբի տեղագրական քարտեզները,
- Անտառտնտեսության տարածքի արբանյակային պատկերները,

- Հողերի նպատակային նշանակության և սեփականության սուբյեկտների տարածական շերտեր,
- Առանձին հողամասերի կադաստրային քարտեզները և սեփականության իրավունքի վերաբերյալ տվյալները:

Քարտեզագրական նյութերը տեղափոխվել են աշխարհագրական տեղեկատվական համակարգ(այսուհետ՝ ԱՏՀ): Անտառտնտեսության ամբողջ տարածքի համար ձեռք բերված տեղագրական քարտեզների հիման վրա՝ ԱՏՀ միջավայրում իրականացվել են տեղագրական տարրերի թվայնացման աշխատանքներ: Տեղանքի դաշտային հանութագրման աշխատանքների արդյունքում ստացված տվյալների և այլ աղբյուրներից տվյալների համադրման արդյունքում՝ իրականացվել է ռելիեֆի ճշտության բարձրացում, նպատակ ունենալով ապահովել բարձր որակ և քարտեզագրական նյութի լիարժեք համապատասխանություն՝ իր մասշտաբին ու կիրառման նպատակին:

Անտառզնահատման մեթոդները. Շնորհիվ է աչքաչափային-չափողական մեթոդը՝ հիմնված բնականում անտառի աչքաչափային, ընտրողական չափողական և հաշվարկային գնահատման համատեղման, իսկ անտառտնտեսական միջոցառումները նախատեսված տարածքներում աշխատանքներն իրականացվել են բացառապես գույքագրման հաշվարկային մեթոդով: 1 հեկտարում ընդլայնական հատույթների մակերեսների չափման համար տեղադրվել են ռելիեֆի և շրջանաձև հաշվարկային հրապարակներ և GPS-ով որոշվել են կոորդինատները:

Անտառզնահատողը դաշտում հիմնականում արձանագրել և որոշել է՝ աշխատանքի կատարման վայրը՝ անտառտնտեսություն, անտառաչափություն քառակուսի, հատված և այլն, ամիս, ամսաթիվ, լանջի թեքության աստիճան, լանջի կողմնադրություն, փորձահրապարակի ձև, փորձահրապարակի չափ կամ մակերես, փորձահրապարակի աշխարհագրական կոորդինատներ, ծովի մակարդակից բարձրություն, ծառուտի ծագում, ծառուտի ձև, ծառերի տրամագծերն ըստ տեսակի, ծառերի միջին բարձրություն կամ մոդելային ծառերի բարձրությունն ըստ տեսակի, ծառերի միջին տարիք կամ մոդելային ծառերի տարիքն ըստ տեսակի, մատղաշ և ենթանտառ:

Անտառի հիմնական էլեմենտի և առավել ներկայացված տեսակների միջին բարձրությունները հատվածում որոշվել է գործիքային չափումներով՝ 3-5 միջինին մոտ ծառերի համար, իսկ տարիքային բուրով որոշվել է նրանց տարիքը: Անտառի գնահատման բոլոր ցուցանիշներն, անկախ կիրառվող մեթոդի գրանցվել են գնահատման քարտում, որը հանդիսանում է հիմնական դաշտային փաստաթուղթ, լրացվել է գնահատման յուրաքանչյուր անտառային հատվածի համար: Հաշվի առնելով լեռնային անտառների հանգամանքն, անտառի հիմնական ցուցանիշներից բացի գրանցվել են նաև ծովի մակերևույթից միջին բարձրությունը, լանջերի թեքությունը, լանջի վրա հատվածի տեղը (լեռնաշղթայի գագաթ, լանջի միջին մասը և այլն), հողի պաշտպանության և էրոզիայի աստիճանը /ուժեղ, միջին, թույլ/, արժեքավոր և ռելիկտային տեսակները և այլն: Լանջերի բաժանումն ըստ թեքության աստիճանի կատարվել է համաձայն լեռնային պայմաններում հատումների կատարման գործող կանոնների: Լանջերն ըստ թեքության բաժանվել են թեթև գառիվայր՝ մինչև 10°, գառիվայր՝ 11-20°, կտրուկ՝ 21-30° և խիստ կտրուկ՝ 30°-ից բարձր:

Շարահարկերի բաժանումը կատարվել են հետևյալ պայմաններում.

ա) յուրաքանչյուր շարահարկի լրիվությունն պետք է լինի ոչ պակաս 0.3,

բ) շարահարկների միջին բարձրության տարբերությունը պետք է կազմի ոչ պակաս 20%,

գ) շարահարկի միջին բարձրությունը կազմում է վերին շարահարկի բարձրության ոչ պակաս 1/4-ը:

Ծառերի առանձնացումը շինափայտային, կիսաշինափայտային և վառելափայտային կատարվում է բնափայտային մասի երկարությամբ, որը պետք է լինի 6.5 մ-ից ոչ պակաս, իսկ ծառերի համար, որոնց բարձրությունը 18 մ պակաս է, ծառի բարձրության 1/3 և ավել: իսկ կիսաշինափայտային շինափայտի երկարությունը 2-6.4 մ, վառելափայտային շինափայտի երկարությունը 2 մ-ից պակաս:

Միջին տարիքը որոշվել և գրանցվել է անտառկազմող յուրաքանչյուր տեսակի համար գնահատման քարտերում: Ծառուտի տարիքը հանդիսանում է գերակշռող տեսակի տարիքը:

Բուսիտետային դասը որոշվել է միջին տարիքով և միջին բարձրությամբ անտառի հիմնական էլեմենտի համար (շարահարկ):

Չարաբերական լրիվությունը որոշվել է առանձին ծառուտի ամեն շարահարկի համար աչքաչափով, կամ լրիվաչափի օգնությամբ ծառերի տրամագծերի ընդլայնական կտրվածքների ընդհանուր մակերեսների գումարով, կամ շրջանաձև հրապարակներում ծառերի հաշվառման ճանապարհով կամ էլ ժապավենային հաշվառումով:

Բնափայտի 1 հա-ի պաշարը որոշվել է անտառի գնահատման ժամանակ ծառուտների առանձին շարահարկերի համար տարածաշրջանին բնորոշ ծավալային աղյուսակներով:

Անտառի բնական վերածի նկարագրության համար նշվել են՝ տեսակային կազմը, կենսունակ նմուշների ընդհանուր քանակի համեմատությամբ, տարիքը (միջին), միջին բարձրությունը, նմուշների քանակը՝ հազար հատ 1 հա-ի հաշվով:

Ենթանտառի նկարագրության ժամանակ նշել են թփերի հիմնական տեսակները և նրանց խտության աստիճանը: Խտության աստիճանը որոշելու համար օգտագործվել են հետևյալ չափանիշները.

- խիտ՝ ծածկված տարածքի 50%-ից ավել,
- միջին խտության՝ ծածկված 10-49%
- նոսր՝ 10%-ից պակաս:

Վնասված ծառուտների նկարագրության ժամանակ ցույց է տրվել վնասվածքի տեսակը, տարին, վնասված ծառերի տոկոսը և վնասվածության աստիճանը, գլխավոր տեսակին Էնտո և ֆիտովնասատուների կամ կենդանիների հասցրած վնասները:

Ճանապարհային հասանելիությունը նշվել է յուրաքանչյուր հատվածի համար: Մատչելի է համարվում այն հատվածը, որով անցնում է ճանապարհ կամ ճանապարհի հեռավորությունը հատվածից չի գերազանցում 200 մ:

Շրջանաձև փորձահրապարակի գնահատումը կատարվել է՝ չափելով փորձահրապարակի բոլոր ծառաբները: Շրջանաձև փորձահրապարակների չափերը, քանակը և տեղաբաշխվածությունը կախված են գնահատվող ծառուտի տարիքից, լրիվությունից և ձևից:

Կանգուն պաշարը որոշվել է յուրաքանչյուր փորձահրապարակի համար հաշվարկած ծառուտի միջին բարձրության հիման վրա, օգտագործելով

ռելասկոպ, որոշելու համար, թե որ ծառերն է անհրաժեշտ ընտրել որպես մոդելային ծառերը, միաժամանակ կարևորելով ըստ հաստության աստիճանների ճիշտ բաշխումը:

Աչքաչափական (լրիվաչափական կամ ռելասկոպային) գնահատման մեթոդի դեպքում անտառգնահատողը ցուցանիշներն արձանագրում է անտառով քայլելու և դիտարկումներ կատարելով՝ գործիքաչափական/լրիվաչափ/ աշխատանքներ կատարելով:

Փորձահրապարակի աշխարհագրական կոորդինատները և ծովի մակարդակից բարձրությունը որոշվել են GPS ընդունիչների միջոցով: Ծառուտի ծագումը՝ բնական (սերմնային, կոճղաշիվային) և արհեստական (հիմնադրված ցանքի կամ տնկման միջոցով) ծագման, որոշվել է աչքաչափով: Իսկ Խառը ծագումով բնական ծառուտի պատկանելությունը սերմնային կամ կոճղաշիվային կատեգորիայի որոշվում է այս կամ այն ծագման ծառերի գերակշռումով:

Անտառտնտեսության ամբողջ տարածքի համար արբանյակային լուսանկարների ձեռք բերման ողջ գործընթացը կազմակերպվել է Տեխնիկական առաջադրանքի և ՀՀ Գյուղատնտեսության նախարարի «Անտառային տնտեսության կառավարման պլանների հրահանգը հաստատելու մասին» N 130-Ն հրամանի 3-րդ գլխի 2-րդ կետով սահմանված դրույթներին համապատասխան:

«Գեոկոսմոս» ՓԲԸ-ից ձեռք է բերվել Jilin 1 արբանյակի 0.5 մ լուծաչափով պանխրոմատիկ և 2 մ լուծաչափով 4 սպեկտրալ միջակայքերից (Red, Green, Blue, NIR) բաղկացած բազմասպեկտրալ արբանյակային պատկերներ:

Տեղանքի դաշտային հանութագրման աշխատանքների արդյունքում ստացված տվյալների հիման վրա իրականացվել է արբանյակային պատկերների տեղակապակցում:

Անտառաշինական աշխատանքների առանձնահատկությունների ճշգրտման նպատակով իրականացվել է արբանյակային պատկերների ուսումնասիրություն և նախնական մշակում:

Արբանյակային պատկերները հիմք են հանդիսացել Անտառտնտեսության տարածքի նախնական հատվածավորման համար:

Աղյուսակ 2. Արբանյակային նկարների որակը

Անտառապետություն	Արբանյակային նկարի տեսակը	Թռիչքի ամսաթիվը	Արբանյակային նկարի լուծաչափը	Մակերեսը, ապահովված լուսանկարներով /հա
Թումանյան	Jilin-1 արբանյակի բազմասպեկտրալ նկար Google Imagery (առցանց բաց աղբյուր)	27.09.22 թ. և 16.09.22 թ.	50 սմ 100 սմ	7727.8
Սանահին	Jilin-1 արբանյակի բազմասպեկտրալ նկար Google Imagery (առցանց բաց աղբյուր)	16.09.22 թ.	50 սմ 100 սմ	4802.7
Ճաղկաշատ	Jilin-1 արբանյակի բազմասպեկտրալ նկար Google Imagery (առցանց բաց աղբյուր)	27.09.22 թ. և 16.09.22 թ.	50 սմ 100 սմ	5952.7
Շնող	Jilin-1 արբանյակի բազմասպեկտրալ նկար Google Imagery (առցանց բաց աղբյուր)	27.09.22 թ. և 16.09.22 թ.	50 սմ 100 սմ	7229.6
Դսեղ	Jilin-1 արբանյակի բազմասպեկտրալ նկար Google Imagery (առցանց բաց աղբյուր)	16.09.22 թ.	50 սմ 100 սմ	4386.4
Մարց	Jilin-1 արբանյակի բազմասպեկտրալ նկար Google Imagery (առցանց բաց աղբյուր)	16.09.22 թ.	50 սմ 100 սմ	5425.9
Լորուտ	Jilin-1 արբանյակի բազմասպեկտրալ նկար Google Imagery (առցանց բաց աղբյուր)	16.09.22 թ.	50 սմ 100 սմ	2143.3
Մոսկոր	Jilin-1 արբանյակի բազմասպեկտրալ նկար Google Imagery (առցանց բաց աղբյուր)	16.09.22 թ.	50 սմ 100 սմ	5800.7

Անտառտնտեսության քառակուսիների տեղաբաշխումը

Անտառտնտեսության քառակուսային ցանցի սահմանների ճշգրտումն իրականացվել է Նախորդ անտառաշինական քարտեզագրական կյուրթերի, բարձր ճշտության արբանյակային լուսանկարների և տեղագրական քարտեզների հիման վրա: Քառակուսային ցանցի Նախագծի կազմման ժամանակ որպես քառակուսային սահմաններ օգտագործվել են մայրուղիները, մշտական գործող անտառտնտեսական և հակահրդեհային նշանակության ճանապարհները, էլեկտրական հաղորդակցության ուղիները, գետերը, գետակները, լեռնաշղթաները, կիրճերը:

Քառակուսային և նշանոցային ցանցի Նախագիծը կազմվել է յուրաքանչյուր անտառապետության համար առանձին: Հիմք ընդունելով առաջին անտառաշինական խորհրդակցության որոշումը՝ քառակուսային և նշանոցային ցանցի Նախագծի կազմման ժամանակ հնարավորիս պահպանվել են գոյություն ունեցող քառակուսային ցանցն ու քառակուսիների համարակալումը: Քառակուսիների սահմանների զգալի փոփոխություններ են կատարվել այն տարածքներում, որտեղ անտառտնտեսության տարածքը նկատելի փոփոխություն է կրել:

Անտառապետությունների սահմաններում ընդգրկվող Նոր տարածքները ներառվել են մոտակա քառակուսիների մեջ կամ դրանց հիմքի վրա ստեղծվել են Նորերը: Նոր քառակուսային ցանցի Նախագծման ժամանակ քառակուսիների սահմանները առավելագույնս համատեղվել են անտառտնտեսության ենթակառուցվածքների բնական ու արհեստական սահմանագծերին:

Քառակուսային և նշանոցային ցանցի վրա նշվել են քառակուսիների և՛ հին, և՛ Նոր համարները:

Անտառտնտեսության քառակուսային և նշանոցային ցանցի Նախագիծը ուսումնասիրվել ու քննարկվել է Անտառտնտեսության աշխատակիցների հետ և հաստատվել է Անտառտնտեսության առաջին անտառաշինական խորհրդակցության ժամանակ:

Ներկա անտառաշինությամբ Անտառտնտեսության տարածքը բաժանված է 174 քառակուսիների: Ամենափոքր քառակուսու մակերեսը 28.3 հա է, իսկ ամենամեծ քառակուսու մակերեսը՝ 737.7 հա:

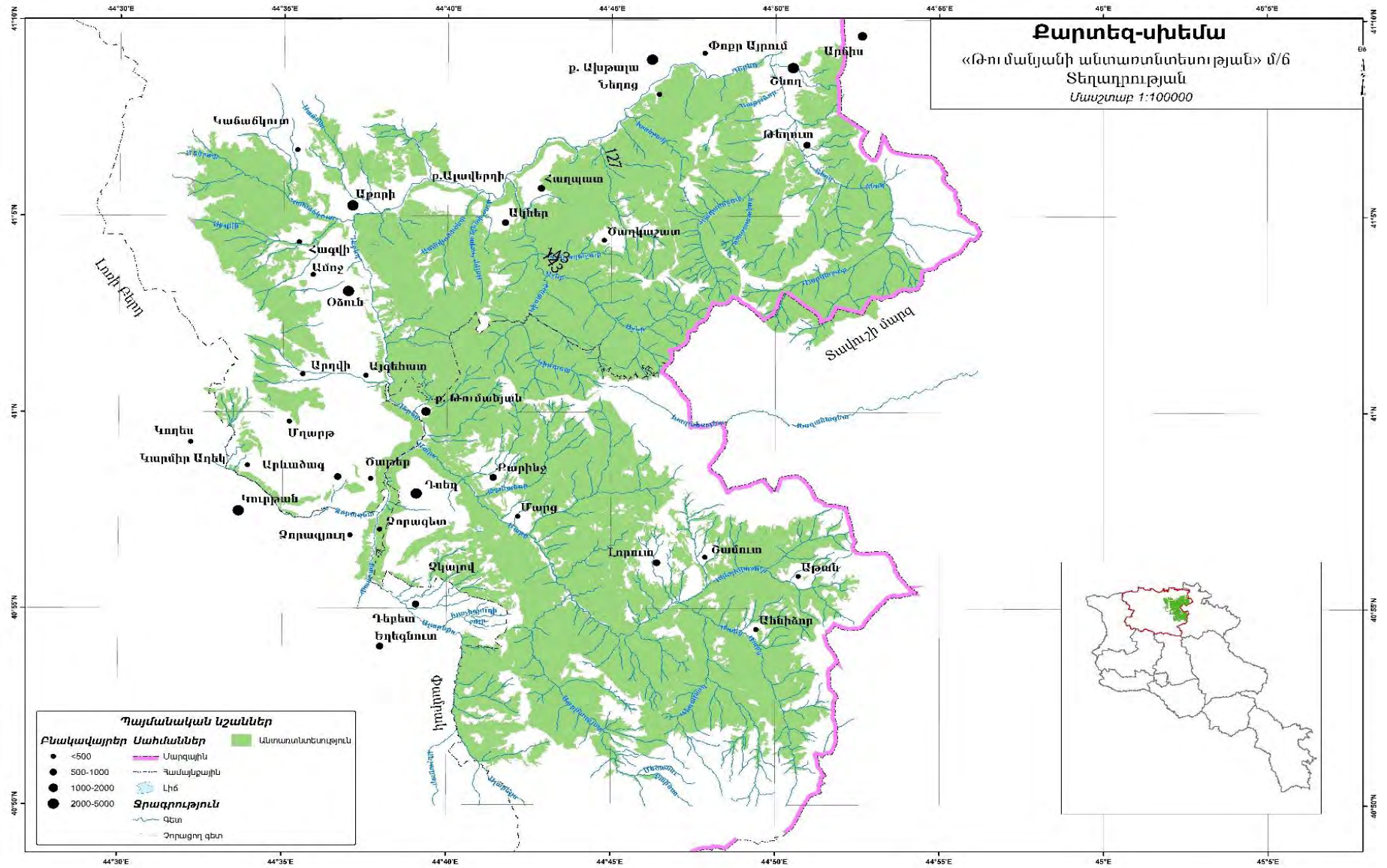
7. Հիմնադրույթային փաստաթղթի կարգավորման ենթակա տարածքի և շրջակա միջավայրի նկարագիրը

7.1 Ենթակա տարածքի տեղադիրքը/սահմանները/

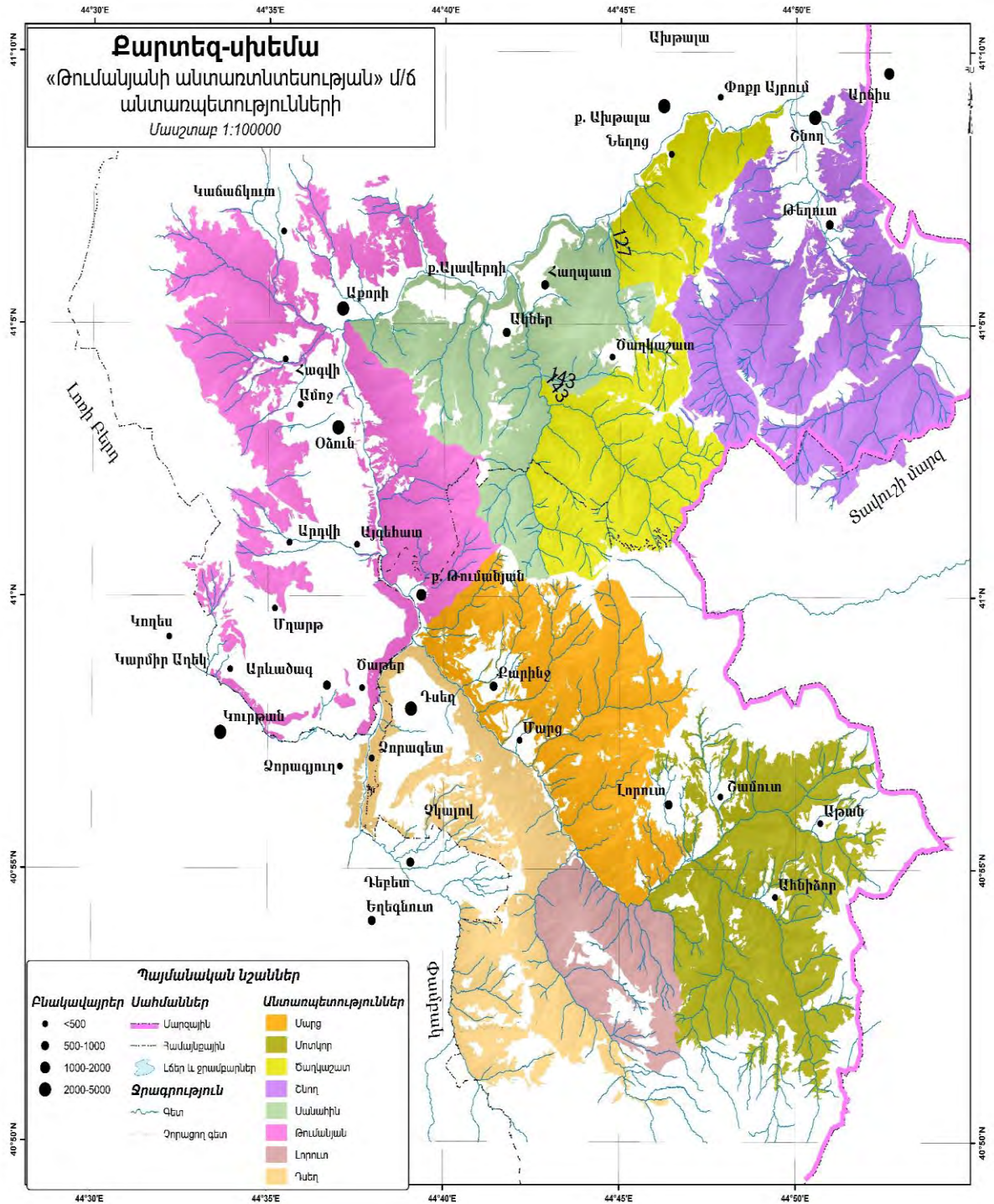
Անտառտնտեսությունը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության հյուսիս-արևելքում՝ Լոռու մարզի Նախկին Թումանյանի տարածաշրջանում: Անտառտնտեսության գրասենյակը գտնվում է Ալավերդի քաղաքում, մարզկենտրոն Վանաձորից՝ 50 կմ և Երևանից՝ 169 կմ հեռավորության վրա: Անտառտնտեսության տարածքի ձգվածությունը հյուսիսից-հարավ 35 կմ է, արևելքից-արևմուտք՝ 32 կմ: Անտառտնտեսությունը հարավ-արևմուտքից սահմանակցում է Վանաձորի անտառտնտեսությանը, հյուսիս-արևմուտքից և հյուսիսից՝ Ջիլիգայի անտառտնտեսությանը, իսկ հյուսիս-արևելքից և արևելքից՝ Նոյեմբերյանի անտառտնտեսությանը: Անտառտնտեսության տարածքն ընկած է.

- հյուսիսային լայնությունների՝ $40^{\circ}50'34.536''$ - $41^{\circ}9'26.11''$ (WGS (ARMREF 02)՝ 4558358.968488601-4523268.13790694)
- արևելյան երկայնությունների՝ $44^{\circ}31'48.835''$ - $44^{\circ}54'34.545''$ (WGS (ARMREF 02)՝ 8460467.551651753-8492475.832068315) միջև:

Քարտեզ 1. Թումանյանի անտառտնտեսության մ/ճ տեղադիրքը

Քարտեզ 2. Աստառտնտեսության անտառապետությունների

Թումանյանի անտառտնտեսության տարածքը կազմավորվել է 1931 թ. Նախկին Միութենական ժողովրդականացման Անդրկովկասյան անտառի ու թղթի միավորման կազմում՝ որպես Ալավերդու անտառտնտեսություն: 1937 թ. անտառտնտեսությունը վերակազմավորվել է անտառարդատնտեսության, իսկ ՀԽՍՀ Մինիստրների Խորհրդի 09.11.1976 թ. թիվ 588 որոշման համաձայն վերակազմավորվել է որպես Անտառտնտեսությունն իր մեջ ներառելով Շնողի, Շամլուղի, Ալավերդու և Դսեղի անտառապետություններն/ մինչև Հայաստանի անկախացումը/:

1992թ. Թումանյանի անտառտնտեսությանը միացվել է Բագրատաշենի անտառապետությունը: «Հայաստան» պետական անտառային ծառայության 30.12.1994 թ. թիվ 101 հրամանի համաձայն Ալավերդու անտառապետությունը (8436 հա) բաժանվել է երկու անտառապետությունների՝ Ալավերդու (4313 հա) և Սանահինի (4123 հա), իսկ 06.02.1995 թ. թիվ 4 հրամանով Շամլուղի անտառապետությունը (7324 հա) բաժանվել է Շամլուղի (3662 հա) և Ճոճկանի (3662 հա) անտառապետությունների: 1998 թ. Թումանյանի անտառտնտեսության Ջիլիգայի անտառապետության բազայի վրա կազմավորվել է Ջիլիգայի անտառապետությունը՝ Թումանյանի անտառտնտեսության ամբողջ մակերեսի օտարմամբ: 1998 թ. Անտառտնտեսությունից առանձնացվել է Դսեղի անտառապետությունը 13790 հա ընդհանուր մակերեսով, որից 12050 հա պետականի և 1740 հա՝ Դսեղի, Մարցի, Զարինջի, Լորուտի, Շամուտի, Աթանի և Ահնիձորի Նախկին սովխոզային անտառներով կազմավորվել է Դսեղի անտառտնտեսություն: Մնացած մասը կոչվել է Լավարի անտառտնտեսություն (ՀՀ Բնապահպանության նախարարի 1998թ. դեկտեմբերի 22-ի թիվ 185 հրամանի համաձայն):

2021թ. Դսեղի անտառտնտեսությունը վերամիավորվելով Լավարի անտառտնտեսությունը կրկին անգամ վերակազմակերպվել է որպես Թումանյանի անտառտնտեսություն:

7.2 Տարածքի անտառաճման շրջայնացում և լանդշաֆտներ

Համաձայն գրականության տվյալների՝ (Махатадзе Л.Б., Ахинян Г.М. Лесорастительное районирование Армянской ССР с основами лесного хозяйства и лесомелиорации // Тр. Тбил. ин-та леса, 1974.), անտառտնտեսության տարածքը գտնվում է Կովկասյան ֆլորիստական Նահանգի Հյուսիսային Հայստանի մեծաշրջանի, միաժամանակ Լոռվա(արևմտյան) և Իջևանի(արևելյան) ֆլորիստիկ շրջանում

Անտառտնտեսության ամբողջ տարածքում գերակշռում են լեռնատափաստանային, անտառային ու ենթալպյան մարգագետինները:

Տարածքը բաժանվում է արևմտյան մասի՝ Դեբեդ գետի կիրճից դեպի արևմուտք գտնվում է լեռնա- սևահողային մարգագետնատափաստանային սարահարթը, որտեղ առկա են ոչ նշանակալի ու ոչ մեծ անտառների մակերեսները, կազմելով լեռնատափաստանային ու լեռնաանտառային լանդշաֆտային միասնություն: Արևմտյան շրջանին բնորոշ է բարեխառն կլիման, զով ամառն ու բարեխառն ձմեռը: Սարահարթով անցնող գետերը գոյացնում են 100-300մ խորությամբ ձորեր (կանյոններ): Սարահարթի ներքին հատվածը, մինչև 1500-1600 մ բարձրությունները զբաղված է հացազգի ու հացազգի-տարախոտային

տափաստաններով, տեղ տեղ նույնիսկ տրագանտային գազերի առկայությամբ: Սարահարթի վերին մասը՝ մինչև 1900-2000 մ բարձրությունները զբաղեցնում են մարգագետնային տափաստանները: Դրանից վեր սկսվում են ենթալայան ու ալայան գոտին:

Տարածքի արևելյան մասը տիպիկ լեռնային է, արտահայտված ուղղահայաց գոտիականությամբ ու ռելիեֆի կտրտվածությամբ, որոնք էլ թելադրում են պայմաններին բնորոշ լանդշաֆտային բազմազանությունը: Ամբողջ արևելյան մասը հիմնականում զբաղված է մեզոֆիլ անտառներով և մասնատված բազմաթիվ գետակներով ու վտակներով, բարձր լեռնաշխթաններով ու նրանց ճյուղավորումներով: Կլիման բարեխառն է ու համեմատաբար խոնավ:

Այս շրջանի սահմաններում է առանձնանում չոր մերձարևադարձային միկրոշրջանը, զբաղեցնելով ծովի մակերևույթից մինչև 900 մ բարձրությունները: Անտառային բուսականությունը ներկայանում է դաժու և վրացական կաղնու գերիշխության ծառուտները, որոնցում իրենց մասնակցությունն ունեն հացենին ու բոխին: Հանիպում են կովկասյան լորենին, դաշտային թխկին; Գրեթե նույն պատկերն է շրջանի հարավային լանջերում մինչև ենթալայան գոտին: Ի տարբերություն արևահայած հարավային լանջերի՝ շրջանի հյուսիսային կողմնադրությունները զբաղված են հաճարենու անտառներով ու նրանց դերիվատներով:

7.3 Անտառտնտեսության և շրջակա տարածքի լեռնագրություն և գեոմորֆոլոգիա

Անտառշինական աշխատանքների ժամանակ հատուկ լեռնագրական (գեոմորֆոլոգիա, ռելիեֆ, հողեր) ուսումնասիրություններ չի իրականացվել, իսկ դրանք նկարագրելու համար օգտագործվել են Թումանյանի անտառտնտեսության տարածքում ժամանակին կատարած գիտական ուսումնասիրությունների և գրականության հիման վրա և տրվել է տարածալանդշաֆտային կառուցվածքի համակարգային վերջնամշակված վերլուծություն:

Անտառտնտեսության հյուսիսում և հյուսիս-արևմուտքում ձգվում են 73 կմ երկարության Վիրահայոց լեռները՝ միջին բարձրությունը ծովի մակերևույթից՝ 2100-2400մ: Առավելագույն բարձրությամբ գագաթը՝ Լավվարն է՝ 2543մ: Այս լեռները գծային լեռնաշղթայի տեսք չունեն, բաղկացած են Լավվարի, Լեջանի և Լոքի ոչ մեծ լեռնազանգվածներից: Լավվարի լեռնազանգվածը գտնվում է Վիրահայոց լեռների արևելյան մասում, ամենահոծն է և ունի հսկա գմբեթի տեսք՝ բուրջ կատարային մասով, հարավային, հարավ-արևելյան լանջերը՝ մասնատված են, մերկ ու ժայռոտ, հյուսիսայինը անտառածածկ է: Կազմված է Յուրայի և Նեոգենի հրաբխանստվածքային ապարներից: Կան պղնձի և բազմամետաղային հանքավայրեր: Հարավ-արևմտյան լանջին կան սողանքներ:

Լեջանի լեռնազանգվածը երեք կողմից պարփակված է Ուռուտ գետակի ընդարձակ հովտով ու Դեբեդ գետի հովտի լավային սարավանդներով:

Լոքին գտնվում է Վիրահայոց լեռների արևմտյան մասում՝ խիստ մասնատված լեռնաբազուկ է: Այն լեռնաշղթայի տպավորություն է թողնում միայն հյուսիսից, իսկ

հարավից թույլ թեքությամբ լանջեր ունեցող ցածրադիր սարերի, բլուրների շարան է:

Անտառտնտեսության հարավից, հարավ-արևելքից, արևելքից և հյուսիս արևելքով անցնում են Գուգարաց լեռները: Գուգարաց լեռների «ողնաշարը» գալարուն գծով S տառի ձևով ձգվում է Փամբակ-Դեբեդ(արևմուտքում) և Աղստև(արևելքում) գետահովիտների միջև, աստիճանաբար ցածրանալով դեպի հյուսիս՝ Կուրի հովիտը: Գուգարաց լեռները գլխավորապես ունեն փետրածև մասնատում: Նրանց հիմնական լեռնաշղթան ձգվում է Փամբակ գետի Գայլածոր կոչվող խորը ձորից, տարածվում է դեպի արևելք, ապա դեպի հյուսիս շրջանցում է Մարցիգետի գոգավորությունը արևելքից, ընդունում է հյուսիս-արևմտյան ուղղություն, հետո շրջանցում Ոսկեպար գետի ջրահավաք ձագարը և հյուսիսում հանդես է գալիս որպես ջրբաժան շղթա Ոսկեպար, Շնող և Կողբ գետերի ավազանների միջև:

Գուգարաց լեռների հարավային բարձրադիր հատվածը ընդունված է անվանել Զալաբի(Բովաքարի)լեռնաշղթա, որից հյուսիսային ուղղությամբ դեպի Փամբակ և Դեբեդ գետերը ձգվում են մի քանի լեռնաբազուկներ, իրարից անջատվելով Ալարեքս, Մարցիգետ և Զաղպատ գետերի խոր, անտառապատ ձորով: Զալաբի լեռնաշղթան Գուգարաց լեռների ամենաբարձր մասն է (միջին բարձրությունը՝ 2600 մ, իսկ առավելագույն կետը Բովաքարն է՝ 3015 մ): Գուգարաց լեռների լեռնաբազուկներից հատկապես աչքի է ընկնում մեկը, որը սկսվելով Չաթինլեռ գագաթից, տարածվում է դեպի հյուսիս, մինչև Սանահին երկաթուղային կայարանը, 15կմ և դժվարամատչելի, զառիթափ, ժայռոտ, բայց անտառածածկ լանջերով իջնում է դեպի Դեբեդ գետը: Այդ բազուկը Գուգարաց լեռների կենտրոնական հատվածի հետ միասին հայտնի է Սևորոյաց լեռնաշղթա անունով: Սևորոյաց լեռնաշղթան գրեթե ամբողջությամբ գտնվում է անտառտնտեսության տարածքում:

Գուգարաց լեռների հյուսիսային փոքր հատվածը(Կողբ գետին զուգահեռ) կրում է Կոտմանի լեռնաշղթա անունը և աչքի է ընկնում ավելի մեղմ մասնատվածությամբ ու ասիմետրիկ լանջերով: Այդ ցածրադիր լեռնաշղթայի արևմտյան լանջերը զառիթափ են, իսկ արևելյան լանջերն ունեն թույլ թեքություն: Կոտմանի լեռնաշղթան գտնվում է անտառտնտեսության հյուսիս-արևելյան սահմանին:

Գուգարաց լեռների առանցքային լեռնաշղթայից արևելյան և հյուսիս-արևելյան ուղղությամբ տարածվում են մի շարք համեմատաբար խոշոր լեռնաբազուկներ, որոնք երբեմն համարվում են ինքնուրույն լեռնաշղթաներ: Վերջիններից հայտնի են Կայենի, Ոսկեպարի, Մթնասարի, Կարմրաքարի և այլ լեռնաշղթաներ: Այդ լեռնաբազուկներն անջատող գետահովիտները հարավում ներկայացնում են խոր, հաճախ ուղղորդող պատեր ունեցող անանցանելի կիրճեր, իսկ դեպի հյուսիս փոքրանում է նրանց խորությունը և ընդարձակվում:

7.4 Անտառտնտեսության և շրջակա տարածքի ռելիեֆը

Յիմնադրույթային փաստաթղթով նախատեսվող անտառտնտեսության տարածքն ընդգրկում է Լոռու մարզի վարչական տարածքը: Լոռու մարզը զբաղեցնում է 3799 քառ. կմ, որն իր մեծությամբ երրորդն է հանրապետությունում

(գբաղեցնում է ՀՀ տարածքի 12.7 %-ը): Այն հանդիսանում է հանրապետության հյուսիսային դարպասը, սահմանակից է Վրաստանի Հանրապետությանը (110կմ երկարությամբ), արևելքից՝ Տավուշի, արեւմուտքից՝ Շիրակի, հարավից՝ Կոտայքի եւ Արագածոտնի մարզերին: Մարզն ընդգրկում է նախկին Գուգարքի, Ստեփանավանի, Սպիտակի, Թումանյանի, Տաշիրի տարածաշրջանները: Լոռու մարզով է անցնում դեպի Վրաստան տանող երկու միջպետական՝ M6 Վանաձոր-Ալավերդի-Վրաստանի սահման եւ M3 Վանաձոր-Ստեփանավան-Տաշիր-Վրաստանի սահման ավտոճանապարհները, ինչպես նաև մարզի տարածքով անցնող Հայաստանը Վրաստանին կապող երկաթգիծը:

Անտառտնտեսության՝ Վիրահայոց լեռներում ռելիեֆի հիմնական ձևը շրջված ռելիեֆի տիպն է: Գլխավոր հատվածը կազմող Լալվարի զանգվածը մասնատված է ճառագայթաձև տարածում ունեցող բազմաթիվ գետահովիտներով՝ դեպի հյուսիս հոսող երկար գետերով, իսկ դեպի հարավ-արևելք հոսող՝ կարճ գետերով: Լալվարի հարավ-արևելյան լանջերը կտրտված են խոր ձորերով, որոնք սանդուղքաձև ցածրանում են դեպի կից հովիտները: Շրջված ռելիեֆը բնորոշ է նաև Վիրահայոց լեռների Լեջան զանգվածի համար: Այս զանգվածը ճառագայթաձև մասնատված է բազմաթիվ V-ձև և U-ձև խոր գետահովիտներով, որոնք ակունքների շրջանում սկսվում են զառիթափ լանջեր ունեցող ջրահավաք ձագարներով, իսկ գետաբերաններում ավարտվում են արտածման խոշոր կոներով:

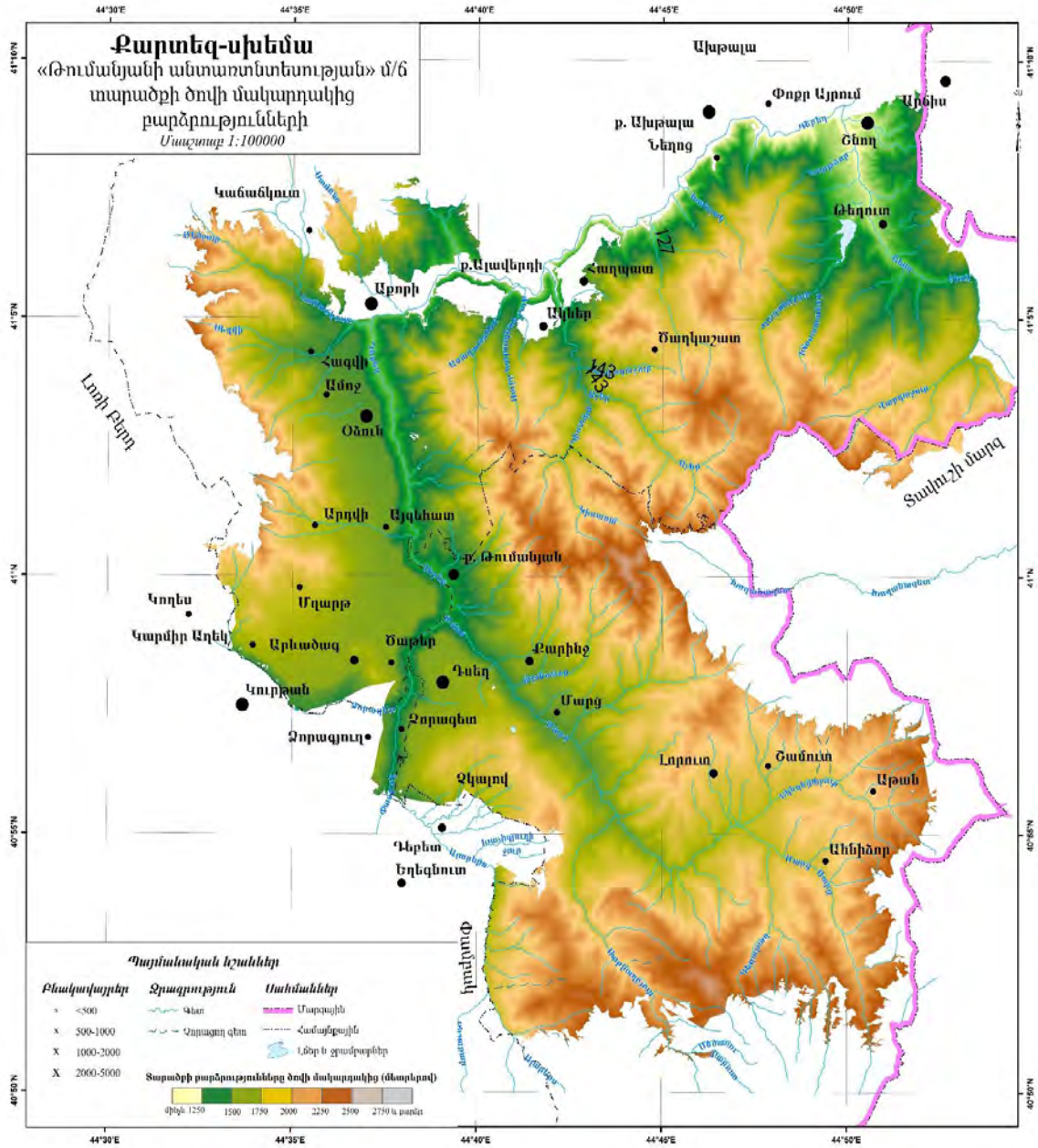
Գուգարաց լեռներից Հալաբի շղթան ռելիեֆի իր բնույթով ու հիսպսոմետրիկ դիրքով ավելի մոտ է Բազումի լեռներին: Շղթայի կարևոր առանձնահատկություններից մեկը կատարային մասի կայուն բարձրությունն է, որի հետևանքով այստեղ էական լեռնանցքները և թամբոցները բացակայում են:

Բուն Գուգարաց շղթան տարածվում է Հալաբի շղթայից դեպի հյուսիս-արևելք մինչև Պապաքարի շղթան: Շղթայի գլխավոր ջրբաժանից դեպի արևելք և արևմուտք տարածվում են մի շարք բազուկներ, ջրբաժաններ՝ Աղստևի և Դեբեդի վտակների միջև (Կայենի, Մթնաձորի, Ոսկեպարի և այլ շղթաներ): Մեզոզոյան նստվածքային և հրաբխածին ապարներ առկայությունը պայմանավորել են խորը կիրճերի ու քարափների առաջացումը, որի հետևանքով տեղանքն ունի խիստ մասնատված բնույթ:

Գուգարաց շղթայի ռելիեֆի կարևոր առանձնահատկություններից է նաև հարթեցման մակերևույթների առկայությունը թե՛ կատարային մասերում և թե՛ լանջերին: Լեռնաշղթայի տարբեր տեղամասերում առկա են սողանքային երևույթներ պայմանավորված՝ տեկտոնական բեկվածքների խիտ ցանցով, ինչպես նաև ժամանակակից լանդշաֆտային պայմաններով:

Անտառտնտեսության տարածքում՝ սկսած լայնական 40.92909 և երկայնական 44.62721 աշխարհագրական կոորդինատային կետից մինչև անտառտնտեսության հյուսիսային սահման(Փամբակ և Դեբեդ գետերի աջա-ձախափնյակներում) աչքի է ընկնում խիստ արտահայտված մակերևույթի խորքային մասնատվածությամբ, որը կոչվում է Լոռվա ձոր(կիրճ, կանյոն), որի հարաբերական բարձրությունը գերազանցում է 400մետրը: Անտառտնտեսության մյուս հատվածներում մակերևույթի խորքային մասնատվածությունների միջին հարաբերական բարձրությունը կազմում է՝ 200-400մ:

Քարտեզ 3. Անտառտնտեսության տարածքի՝ ըստ ծովի մակերևույթից ունեցած բարձրության

7.5 Անտառտնտեսության և շրջակա տարածքի հողերի տիպերը

Համաձայն ՀՀ- հողերի գնահատման ատլասի, ըստ հողային ծածկույթի գոտիականության, Լոռու մարզը մտնում է Հյուսիս-արևելյան գոտու մեջ, որտեղ 1300-2450մ բարձրությունների վրա գերակշռում են սևահողերը, անտառային գորշ հողերը:

Թումանյանի անտառտնտեսության տարածքի ռելիեֆի կտրտվածությունը, լանդշաֆտային գոտիականությունը պայմանավորում է հողերի տիպերն ու հատկությունները:

Անտառտնտեսության հողատիպերի նկարագրության համար հիմք են ծառայել Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի հողագիտության սեկտորի, հողագիտության ու ագրոքիմիայի գիտահետազոտական ինստիտուտի կողմից կատարված՝ հողերի ծագման ու աշխարհագրության բաժնի կողմից հողային ծածկույթի խոշոր ուսումնասիրությունները ու քարտեզագրումները: Կատարվել է հողագիտական համակարգային վերլուծություն հիմնված՝ ՀՀ կատարված հողագիտական հարուստ գիտական ու հողային քարտեզագրական նյութերի մանրամասն ու համապարփակ մշակմամբ («Հայստանի ազգային ատլաս» Ե., 2006, Է. Մ. Հայրապետյան «Հողագիտություն» Ե.- 2000;) գիտական ծանրակշիռ աշխատությունների ուսումնասիրությունների արդյունքների հիման: Թումանյանի անտառտնտեսության սահմաններում գերազանցապես ներկայանում են հետևյալ հողային տիպերը՝ մարգագետնատափաստանային անտառային հողերը, անտառային գորշ հողերը, անտառային դարչնագուն հողերը ու սևահողերն իրենց ենթատիպերով:

- Անտառային դարչնագուն հողերը կազմում են անտառտնտեսության ընդհանուր տարածքի 51 %-ը: Այս հողերը ձևավորվել են չափավոր տաք անտառային կլիմայի պայմաններում, կաղնու ու հաճարենու ծառատեսակների սաղարթի տակ, պորֆիրիտների, մերգելների, տուֆաբրեկչիանների, գրանիտադիորիդների, կրաքարերի, ավազաքարերի, հողմահարված նյութերի, ինչպես նաև ողողաբերուկային կավաավազային ու կավային կուտակումների վրա:

Այս տիպի հողերը հանդիպում են ծովի մակերևույթից 500-1700 մ, իսկ արևահայաց չոր լանջերում՝ մինչև 2400 մ բարձրությամբ տարածքներում: Դարչնագույն անտառային հողերը գլխավորապես զբաղեցնում են լեռնային սևահողերի և գորշ անտառային հողերի միջանկյալ զանգվածները: Այս հողերը հանդես են գալիս լվացված, տիպիկ ու կարբոնատայի ենթատիպերով: Լվացված դարչնագույն անտառային հողերը ձևավորվել են համեմատաբար ավելի խոնավ պայմաններում և զբաղեցնում են սովերահայաց լանջերը: Լվացված ենթատիպում pH-ը չեզոք և թույլ թթվային է, իսկ տիպիկ և կարբոնատային ենթատիպերում թույլ հիմնային: Տիպիկ և կարբոնատային հողերը հարուստ են կարբոնատներով, աչքի են ընկնում բավարար ջրաֆիզիկական հատկություններով:

Նկարագրվող հողերն գլխավորապես ունեն կավաավազային մեխանիկական կազմ: Ներկայումս այս հողերը զգալիորեն աղտոտված են տեխնածին ծանր մետաղներով, որոնց պարունակությունը չափանմուշի (Էտալոն) համեմատությամբ 4-40 անգամ

բարձր է: Տեխնաձին կյուբերի ազդեցությամբ նաև զգալիորեն նվազել է այդ հողերի արտադրողականությունը և վատթարացել դրանց սանիտարահիգիենիկ վիճակը:

- Անտառային գորշ հողերը Անտառտնտեսության կազմում են տարածքի 37, 9%-ը: Վերջիններս գտնվում են դարչնագույն հողերից անմիջապես վերև՝ 1300-1800մ բարձրության վրա (անտառային գոտու միջին և վերին մասում), ձևավորվելով հաճարենու և բոխու, ինչպես նաև կաղնու ծառուտների տակ: Գորշ անտառային հողերն իրենց ամբողջ պրոֆիլում ունեն գորշ դարչնագույն գունավորում, ծագումնաբանական հորիզոնների թույլ տարբերակում, ընկուզանման կամ ընկուզակնձիկային կառուցվածք, հումուսի մեծ պարունակություն:

Ըստ Գ. Ս. Թադևոսյանի գորշ անտառային հողերում հումուսի քանակը կարող է հասնել 7-12%-ի: Հումուսի բաղադրությունում ֆուլվոթթուները գերակշռում են հումինաթթուներին:

Անտառային գորշ հողերն ունեն բարձր ջրանցիկություն 1 ժամում կարող են ներծծել 1000 մմ-ից ավելի ջուր: Անտառտնտեսության գորշ հողերի 97%-ը թթու անտառային գորշ հողերի ենթատիպի է: Ենթատիպերի առաջացումը պայմանավորված է մայրատեսակի բնույթով: Այն տարածություններում, որտեղ բնական ու մարդածին գործոնների ազդեցության տակ անտառը վերանում է տեղի է ունենում գորշ անտառային հողերի տափաստանացում (անտառային գոտու միջին և ներքին մասերում) և մարգագետնացում (գոտու վերին մասում): Տափաստանացման հետևանքով առաջանում են գորշ տափաստանացված ու գորշ մարգագետնացված հողեր:

- Մարգագետնատափաստանային հողերին բաժին է հասնում անտառտնտեսության տարածքի 9.2%-ը, գտնվում է Դեբեդ գետի աջափնյակում՝ Չաթին լեռան լանջերին: Այս հողատիպի զարգացման ընթացում վճռական դեր են խաղացել հիմքերով հարուստ ապարները: Սրանք մի կողմից ունեն տափաստանային, իսկ մյուս կողմից՝ լեռնամարգագետնային հողատիպերի որոշ հատկանիշներ: Համեմատաբար ցուրտ և խոնավ լեռնային կլիմայում հարուստ կենսազանգված առաջացնող բուսական ծածկույթի տակ առաջացել են լվացող ջրային ռեժիմով, զգալիորեն հումուսացված, թույլ հորիզոնների միջին հզորության և բերրի հողեր: Մարգագետնատափաստանային հողերը մեծ մասամբ ունեն լավ արտահայտված հումուսակուտակման մուգ գունավորված հորիզոն, որից ցած զարգանում է համեմատաբար բաց գունավորված, սակայն բավական երկարաձգված և լավ ստրուկտուրացված փոխանցման հորիզոն:
- Սևահողերը կազմում են անտառտնտեսության ընդհանուր տարածքի 1.9%-ը: Սևահողերը անտառտնտեսության տարածքում հիմնականում գտնվում են Դեբեդ գետի ձախափնյակում: Սևահողերին բնորոշ է գենետիկական հորիզոնների պարզ տարանջատումը, հումուսի զգալի պարունակությունը, հիմնականում չեզոք երբեմն թույլ թթվային և թույլ հիմնային ռեակցիան: Դաշտային խոնավունակության վիճակում սևահողերի 1մ շերտը ընդունակ է պահել մինչև 450 մմ ջուր, որից մատչելի է 215 մմ-ը: Ջրի ներծծման արագությունն առաջին ժամում կազմում է 70-100 մմ:

Անտառտնտեսությունում առկա է կրագերծված և տիպիկ ենթատիպի սևահողերը:

Մարդու գործունեության հետևանքով առաջանում է հողային ծածկույթի աղտոտում ծանր մետաղներով (պղինձ, ցինկ, արսեն, կապար, մոլիբդեն, մանգան, նիկել, կադմիում, քրոմ և այլն) և ցիանական միացություններով: Հողերի որակի գիտահատումն իրականացվում է ՀՀ Առողջապահության նախարարի 2010 թվականի հունվարի 25-ի N 01-Ն հրամանի և ՀՀ Առողջապահության նախարարի 2015թ. հունիսի 16-ի «ՀՀ Առողջապահության նախարարի 2010 թվականի հունվարի 25-ի N 01-Ն հրամանում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» N 25-Ն հրամանի համաձայն:

Ներկայացվում է հողերում մետաղների պարունակության և աղտոտվածության ցուցանիշները համաձայն՝ «Հիդրոոդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի 2022թ. տարեկան տեղեկագրի, որտեղ ներառված է նաև Լոռու մարզը:

Աղյուսակ 3.

Մարզ/ Քաղաք	Վանադիում	Պղինձ	Ցինկ	Քրոմ	Նիկել	Արսեն	Կապար
<i>Գերազանցումը համապատասխան ՄԹԿ-ից, անգամ</i>							
Լոռի	1.3-7.1	16.4-1760.3	2.6-55.9	1.7-16.2	2.9-19.3	2.5-37.9	1.1-27.6

7.6 Օդային ավազան, կլիմա

Անտառտնտեսության տարածքն իր աշխարհագրական դիրքով գտնվում է ամբողջությամբ մերձարևադարձային գոտում, սակայն ծովի մակարդակից ունեցած բարձր դիրքի և լեռնային բարդ ռելիեֆի պատճառով ուսումնասիրվող տարածքը գտնվում է մերձարևադարձային գոտուն հատուկ արևմտյան օդային հոսանքների ազդեցության տակ: Տարածքի կլիմայի ձևավորման գործում միաժամանակ մասնակցում են նաև արևադարձային և երբեմն՝ արկտիկական օդային զանգվածները: Ամենամեծ կրկնելիությունն ունեն արևմուտքից և հյուսիս-արևմուտքից ներթափանցող արևմտյան օդային զանգվածները: Ձմռանը երբեմն այստեղ են ներթափանցում նաև արկտիկական օդային զանգվածները, որոնք զգալի ազդեցություն են ունենում մթնոլորտի ընդհանուր շրջանառության վրա:

Կլիմայական ցուցանիշները նրկայացված են ՀՀ «Հիդրոոդերևութաբանության և մոնիտորինգի կենտրոն»-ի կողմից ներկայացված տեղեկատվության, «Հայաստանի ազգային ատլաս» Երևան-2007թ. և «Meteoblue.com» կայքի փաստական նյութի, քաղաքաշինության նախարարության ՀՀՇՆ II-7.01-2011 «Շինարարական կլիմայաբանություն» նորմատիվային փաստաթղթի և այլ գրականության և համակարգչային նյութերի հիման վրա

Չոր մերձարևադարձային շրջան

Բնական-կլիմայական գործոնները կարևոր գործոն են անտառային բուսականության ձևավորման համար: Կլիմայական ու հողա-հիդրոլոգիական պայմանները որոշում են անտառային բուսականության գոտիական առանձնահատկությունները, որոնք առավել լիարժեք են արտահայտում անտառաճման շրջանացումը: Կախված ուղղահայած գոտիականության հետ, առկա են բազմաթիվ լանդշաֆտային տարբերություններ:

Տարածաշրջանի սահմաններում է գտնվում չոր մերձարևադարձային շրջանը, որում անտառային զանգվածները տեղակայված են ծովի մակերևույթից 500-900մ բարձրությունների վրա: Ռելիեֆը խիստ կտրտված է բազմաթիվ լեռնագագաթներով, գետահովիտներով ու սարահարթերով;

Անտառտնտեսության տարածքի մերձարևադարձային շրջանի կլիման բարենպաստ է ջերմասեր ու մերձարևադարձային բույսերի աճեցման համար: Կլիմայի տիպը չոր մերձարևադարձային է և բարեխառն – տաք, փափուկ տաքուկ ձմեռով:

Տարածքի ցածրադիր մասերում միջին ջերմաստիճանը տատանվում է 10.7°C -ից մինչև 13.1°C : 15°C և ավելի ջերմաստիճանային օրերի թիվը տարվա ընթացքում գերազանցում է 180 օրը: Կայուն ձյունածածկ գրեթե չի դիտարկվում: Ձմեռը տաք է, սակավաձյուն, գրեթե անսառնամանիք: Ձմռան ընթացքում տեղումների նվազագույն քանակը՝ 57 մմ: Անսառնամանիք օրերի թիվը տատանվում է 172 մինչև 280 օր: Բացասական ջերմաստիճաններ նկատվում են միայն հունվար ամսին:

Գարունը տաք է ու երկարատև: Վերջին սառնամանիքները նկատվում են միջինը ապրիլի 4-ին: Երեք ամիսների միջին ջերմաստիճանը՝ 10.9°C :

Ամառը բարեխառն շոգ է: Երեք ամիսների միջինը՝ 22.3°C է: Աշունը տաք է ու երկարատև: Երեք ամիսների միջին ջերմաստիճանը՝ 13°C է:

Տարածքի ցածրադիր մասերում միջինը տեղում է 570 մմ-ից մինչև 667 մմ տեղումներ:

Լեռնատափաստանային գոտի

Անտառտնտեսության այս շրջանն գտնվում է 1300-1700մ միջին բարձրությունների վրա: Գոգավորության հյուսիս-արևմտյան մասը, գտնվելով Ջավախքի լեռնավահանի և Վիրահայոց լեռների միջև, ձմռանը ապշտպանված ցուրտ օդի ներխուժումներից և շատ ավելի տաք է ձմռանը, քան նույն բարձրության վրա գտնվող շրջանները այլ մարզերում: Ձմեռը համեմատաբար երկարատև է ու ձյունառատ: Բացարձակ նվազագույն ջերմաստիճանը հասնում է -30°C : Ամառը զով է, հուլիս-օգոստոս ամիսներին օդի միջին ջերմաստիճանը կազմում է $21-22^{\circ}\text{C}$, սակայն առավելագույնը կարող է հասնել $34-35^{\circ}\text{C}$ -ի:

Մեզոֆիտ շրջան

Սեզոֆիտ անտառների տարածքը մասնատված է գետերով ու գետակներով և նրանց վտակներով, բարձր լեռնաշխթաններով ու լեռնազանգվածների ճյուղավորումներով:

Այս շրջանին բնութագրական է բարեխառն կլիման, տարվա բոլոր սեզոններին համեմատաբար խոնավ: Վեգետացիոն շրջանը ավելի կարճ է ու ավելի քիչ տաք: Մթնոլորտային տեղումների քանակով շրջանը Հայաստանում զբաղեցնում է առաջին տեղերից մեկը:

Կլիմայական պայմանները շատ բարենպաստ են բույսերի աճի ու զարգացման համար: Մթնոլորտային տեղումների միջին տարեկան քանակը գերազանցում է 800 մմ և մոտենում 900 մմ, իսկ օդի միջին տարեկան ջերմաստիճանը հասնում է 8.9°C -ին: Ձմեռը մեղմ է, ձնածածկույթը հաստատվում դեկտեմբերին և վերջնականապես վերանում մարտի սկզբին: Չնայած դրան, այստեղ նոյեմբերին դեռևս կառող են գերակշռել տաք եղանակները: Սակայն դեկտեմբերին հաստատվում է եղակակային ձմեռային ռեժիմը; Հունվարի միջին ամսեկան ջերմաստիճանը կազմում է -4.5°C , իսկ առավելագույն նվազագույնը

կարող է հասնել -30°C : Գարունը բարեխառն զով է ու երկարատև: Ամառը բարեխառն շոգ է, իսկ աշունը տաք ու երկարատև:

Աղյուսակ 4. Օդի միջին բացարձակ խոնավություն

Ալավերդի	4-5 միլիբար
Թումանյան	4-5 միլիբար
Դսեղ	3 միլիբար
Օձուն	3 միլիբար

Տարածքի կլիմայական պայմանները տրված են համաձայն՝ քաղաքաշինության նախարարության ՀՀՇՆ II-7.01-2011 «Շինարարական կլիմայաբանություն» նորմատիվային փաստաթղթի:

Աղյուսակ 5. Օդի ջերմաստիճանը, $^{\circ}\text{C}$

Բնակավայրի անվանումը	Բարձրությունը ծովի մակարդակից, մ	Օդի միջին ամսական, ըստ ամիսների $^{\circ}\text{C}$												Միջին տարեկան	Բացարձակ նվազագույն	Բացարձակ առավելագույն
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII			
Ալավերդի	721	1,8	3,2	6,2	11,7	16,4	19,3	22,8	22,9	18,9	12,7	7,8	3,5	12,3	-17	37
Թումանյան	1200	-2,2	-0,7	2,5	7,7	11,8	14,9	17,9	18,1	14,5	9,9	5,1	-0,4	8,3	-22	36
Օձուն	1105	-1,0	-0,4	2,9	8,5	13,0	16,2	19,3	18,9	15,2	9,8	5,3	1,2	9,1	-24	37

Աղյուսակ 6. Օդի հարաբերական խոնավությունը (%)

Բնակավայրի անվանումը	Օդի հարաբերական խոնավությունը. %													միջինը ժամը 15-ին	
	ըստ ամիսների												Միջին տարեկան	ամենացուրտ ամսվա	Ամենաշոգ ամսվա
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII			
Օձուկ	66	68	70	71	76	75	71	72	73	75	72	68	71	60	55

Աղյուսակ 7. Մթնոլորտային տեղումները և ձնածածկույթը

Բնակավայրի անվանումը	<u>Տեղումների քանակը միջին ամսական մմ</u>													Ձյան ծածկույթը			
	<u>օրական առավելագույնը</u>													տարեկան	տասնօրյա առավելագույնը, սմ	օրերի թիվը	ջրի առավելագույն քանակը ձյան մեջ, մմ
	I	II	III	IV	V	VI	VI I	VIII	IX		I	II					
Ալավերդի	19 33	20 35	32 27	50 30	89 41	83 46	4 6 5 2	35 61	36 32	37 40	25 33	16 36	488 61	-	-	-	
Թումանյան	18 -	27 -	38 -	56 -	94 -	104 -	5 4 -	46 -	36 -	39 -	35 -	19 -	566 -	-	-	-	
Օձուկ	21 25	26 33	38 26	58 29	97 47	106 102	6 1 4 5	46 55	42 33	43 34	34 38	18 26	590 102	46	53	130	

Աղյուսակ 8. Քամի

Բնակավայրի, օրերնու թաբանական կայանի անվանումը	Միջին տարեկան մթնոլորտային ճնշումը, (հՊա)	Ամիսներ	Կրկնելիությունը, % ըստ ուղղությունների								Անհող մութությունների կրկնելիությունը, %	Միջին ամսական արագությանը, մ/վ	Միջին տարեկան արագությունը, մ/վ	Ուժեղ քամիներով (≥15մ/վ) օրերի քանակը	Հաշվարկային արագությունը, մ/վ, որը հնարավոր է մեկ անգամ «ո» տարիների ընթացքում		
			Միջին արագությունը, մ/վ												25	50	100
			Հյուսիսային (Հս)	Հյուսիսարևելյան (ՀսԱրլ)	Արևելյան (Արլ)	Հարավարևելյան (ՀվԱրլ)	Հարավային (Հվ)	Հարավարևմտյան (ՀվԱրմ)	Արևմտյան (Արմ)	Հյուսիսարևմտյան (ՀսԱրմ)							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18

Ստեփանավան	861,0	հունվար	2	3	8	7	7	37	30	6	49	2,8	1,8	21	27	30	32
			2,0	1,3	1,5	2,0	3,0	3,9	2,8	2,2							
		ապրիլ	2	3	11	10	6	25	34	9	45	2,0					
			2,2	1,4	1,6	1,9	2,2	3,1	2,6	2,2							
		հուլիս	2	3	13	10	4	19	39	10	61	1,1					
			1,5	1,1	1,4	1,4	1,4	1,6	1,8	1,5							
		հոկտեմբեր	2	3	12	10	5	24	37	7	59	1,3					
			1,7	1,3	1,4	1,4	1,6	2,2	2,2	2,0							

Օդային ավազան. Մարզի օդային ավազանը աղտոտող խոշոր արդյունաբերական ձեռնարկություններն են՝ Ալավերդու պղնձաձուլական գործարանը, Ախթալայի լեռնահարստացման կոմբինատը, Թեղուտ ՓԲԸ-ն և այլ խոշոր ու միջին արդյունաբերական ձեռնարկություններ:

Մարդու գործունեության հետևանքով մթնոլորտային օդ կարող են արտանետվել տարատեսակ գազեր և տարբեր չափերի մասնիկներ: Օդի որակի գնահատումը կատարվում է համաձայն ՀՀ կառավարության 2006 թ. փետրվարի 2-ի N160-Ն որոշման:

Համաձայն շրջակա միջավայրի նախարարության «Հիդրոօդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի 2022թ. տարեկան ամփոփ տեղեկագրի՝ 2021թ.Լոռու մարզում արտանետման անշարժ աղբյուրներից մթնոլորտ արտանետված նյութերի քանակները կազմում են՝փոշու տեսքով 556.37տ/տ, ծծմբի երկօքսիդ՝ 1.13տ/տ, ազոտի երկօքսիդ՝58.45տ/տ, գյուղատնտեսական ոլորտից/ամոնիակ/՝1940.1տ/տ:

7.7 Կենսաբազմազանություն

Անտառտնտեսության կենսաբազմազանության ձևավորման համար կարևոր նշանակություն ունի տարածքի ռելիեֆի բարդ կառուցվածքը, կլիմայական և հողային ծածկույթի բազմազանությունը:

Հայաստանի անտառային Էկոհամակարգերը «Բնության համաշխարհային հիմնադրամի» (WWF) կողմից ընդգրկվել են «Գլոբալ 200 Էկոտարածքների» ցանկում և «Բնության պահպանության միջազգային միության» (IUCN) կողմից ճանաչվել են որպես վտանգված կենսաբազմազանությամբ տարածքներ: Հետևաբար անտառների վիճակի բարելավումը և բնապահպանական նշանակության հատկանիշների ապահովումը լինելով խիստ արդիական հիմնահարց հնարավոր է միայն անտառի կայուն կառավարման դեպքում:

Բուսական աշխարհ. Բուսականության բազմազանությունն ունի ինչպես գիտական այնպես էլ կիրառական հսկայական կարևորություն: Լոռու մարզին և Անտառտնտեսության տարածքին բնորոշ է փոքրկովկասյան մեզոֆիլ բարձունքային գոտիականությունը, համեմատաբար մեզոֆիլ բուսականությամբ, որը խիստ տարբերվում է հանրապետության կենտրոնական և հարավային շրջաններից:

Խիստ արտահայտված է նաև ուղղաձիգ գոտիականությունը: Այստեղ հատկապես լավ են ներկայացված լայնատերև և փշատերև անտառներն ու մարգագետինները, ավելի քիչ են տափաստաններն ու մարգագետնատափաստանները: Գերակշռող բուսականության տիպը անտառներն են: Անտառների հիմնական անտառկազմող տեսակներն են կաղնու 2 տեսակները՝ խոշորառեչ (Quercus macranthera) և վրացական (Quercus iberca), արևելյան հաճարենին (Fagus orientalis), սովորական բոխին (Carpinus betulus) և սովորական

սոճին (*Pinus kochiana*): Որպես ուղեկցող տեսակներ հանդես են գալիս ղաժին (*Carpinus orientalis*), թխկու (*Acer*), լորենու (*Tilia*), կեչու (*Betula*), թեղու (*Ulmus*), հացենու (*Fraxinus*) մի քանի տեսակներ: Ենթանտառում առավել հաճախ հանդիպում են տխլլենի սովորականը (*Corylus avelana*), հոնին (*Cornus mas*), կկտկենին (*Sambucus*), դժնիկի (*Rhamnus*), իլենու (*Euonymus*), կծոխուրի (*Berberis*), սզնու (*Crataegus*), ցախակեռասի (*Lonicera*), հաղարջենու (*Ribes*), մոշենու (*Rubus*) բազմաթիվ տեսակներ: Այս անտառների համար հատկանշական է տեսակների և հատկապես վայրի պտղատուների բազմազանությունը և առատ խոտածածկը, որը փոխվում է կախված դիրքադրությունից, թեքությունից, բարձրությունից, հողի տիպից, ջրային ռեժիմից և այլն:

Հաճարենու անտառները տարածված են 800-2000 մ բարձրությունների վրա: Խոնավ պայմաններում հաճարենին ձևավորում է գետնաստղային և բարձրախոտային ծառուտներ, առավել խոնավ վայրերում պտերային, իսկ չոր վայրերում դաշտավուկային և շյուղախոտային: Անտառնտեսության տարածքում են գտնվում Հայաստանի համար եզակի արևելյան հաճարենու կոճղաշիվային ծազման ծառուտները:

Կաղնու անտառներն ունեն բարդ և բազմազան կառուցվածք, հիմնականում ձևավորում են խառը ծառուտներ՝ ծովի մակարդակից 600-2200 մ բարձրությունների վրա: Լեռնային միջին գոտու կաղնուտներում և կաղնեբոխային, կաղնեհաճարային համակեցություններում գերակշռում է վրացական կաղնին, որին վերին լեռնային գոտում փոխարինում է խոշորառեջ կաղնին: Սոճու անտառները համատարած տարածքներ չեն զբաղեցնում: Ենթալայան անտառները գտնվում են ծովի մակարդակից 1900-2300 մ բարձրությունների վրա: Այստեղ հանդիպում են Լիտվինովի կեչին (*Betula litwinowii*), բարձրլեռնային թխկին (*Acer trautvetteri*) և սովորական արոսենին (*Sorbus aucuparia*), որոնք կազմում են ցածր լրիվությամբ ծառուտներ, իսկ անտառի վերին գոտում ձևավորում են նեղ շերտով ձգվող կորաբուն անտառներ:

Ըստ Հայաստանի բնակմիջավայրերի դասակարգման անտառնտեսության տարածքում մեծ թվով ներկայացված են G կատեգորիայի (Անտառներ, ծառուտներ և անտառապատված տարածքներ) բնակմիջավայրերը մասնավորապես ուշադրության են արժանի այն բնակմիջավայրերը, որոնք առաջին անգամ նկարագրվել են Հայաստանի համար: Անտառնտեսության տարածքում հազվագյուտ Էկոհամակարգերից հանդիպում են միայն G3.4E – Պոնտո-կովկասյան սոճուտները (ըստ EUNIS դասակարգման): Այս Էկոհամակարգերը ունեն սահմանափակ տարածվածություն՝ հանդիպում են միայն Հյուսիսային Հայաստանի որոշ հատվածներում և ունեն առանձակի բնապահպանական նշանակություն՝ ընդգրկված են Բեռնի կոնվենցիայի 4-րդ հավելվածում որպես պահպանության ենթակա Էկոհամակարգ:

Շրջանի ֆլորան ներկայացված է 110 ընտանիքի և 571 ցեղի 1577 անոթավոր բուսատեսակներով, որոնց մեջ զգալի մաս են կազմում անտառային տեսակները:

Անտառնտեսության տարածքը հարուստ է բազմաթիվ օգտակար բուսատեսակներով, որոնցից շատերը լայնորեն, վաղուց և տարբեր նպատակներով կիրառվում են մարդու կողմից: Ըստ նախնական տվյալների տարածքում լայն տարածում ունեն ուտելի բույսերը (135), դեղաբույսերը (170): Այս բույսերի շարքում շատ են մեղրատու, կերային, եթերայուղատու և այլ տնտեսական նշանակության բուսատեսակները:

Ֆլորայի կազմում առանձնակի հետաքրքրություն են ներկայացնում հազվագյուտ և անհետացող տեսակները, Էնդեմիկ տեսակները, ինչպես նաև ինվազիվ և էքսպանսիվ բուսատեսակները:

ՀՀ Բույսերի Կարմիր գրքում գրանցված 452 հազվագյուտ և անհետացող տեսակներից 10-ը հանդիպում են անտառառնտեսության տարածքում, այդ թվում 2 ծառաբույսեր:

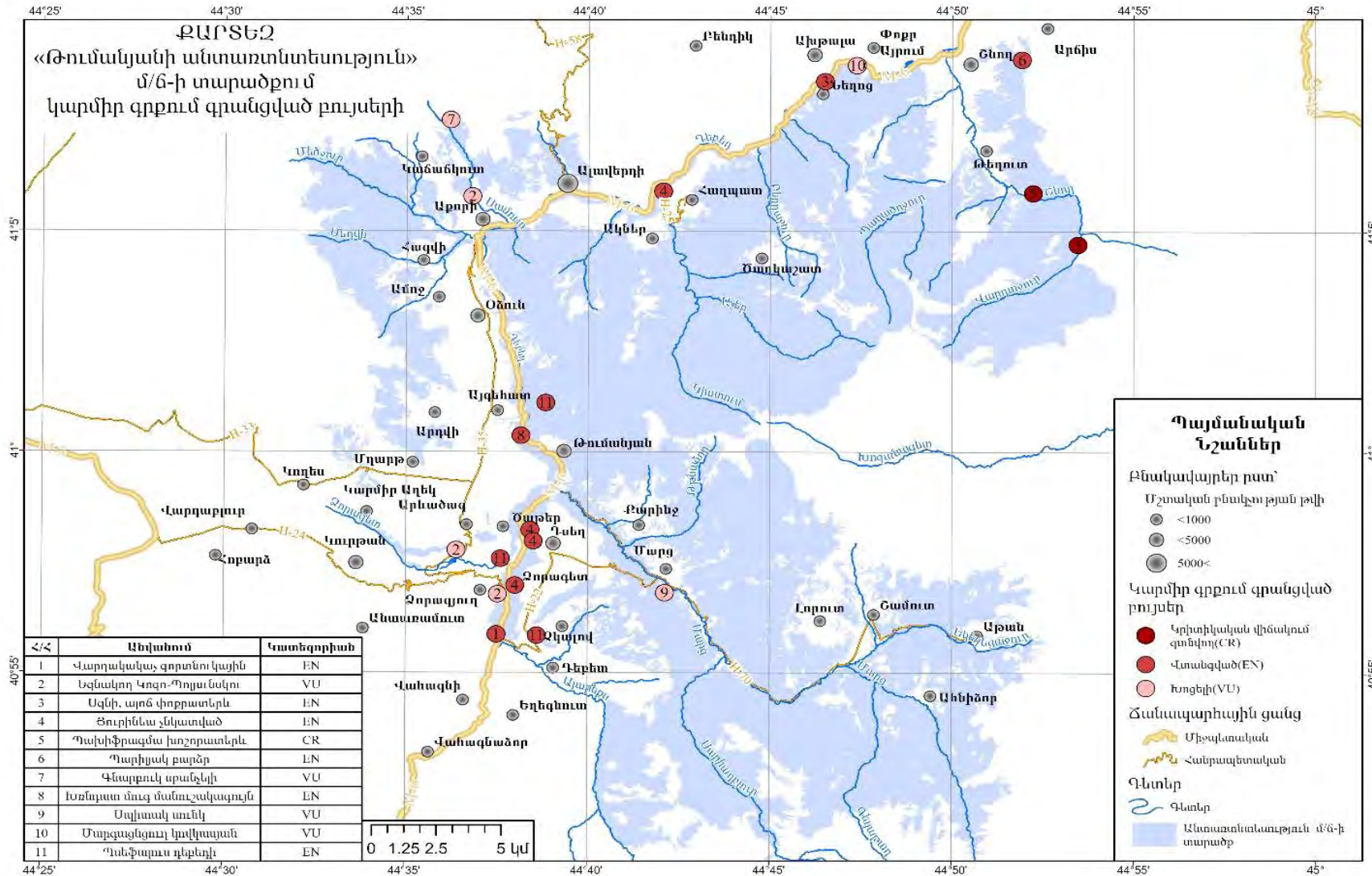
Աղյուսակ 9. Անտառառնտեսության տարածքում աճող ՀՀ Բույսերի Կարմիր գրքում գրանցված հազվագյուտ բուսատեսակները

Տեսակի լատիներեն անվանումը	Տեսակի հայերեն անվանումը	Կատեգորիան ըստ ՀՀ Կարմիր գրքի
<i>Anemone ranunculoides</i>	վարդակակաչ գորտնուկային	EN
<i>Bupleurum kozo-poljanskyi</i>	Եզևակող Կոզո-Պոլյանսկու	VU
<i>Crataegus microphylla</i>	Սզևի, ալոճ փոքրատերև	EN
<i>Jurinea praetermissa</i>	Յուրինեա չնկատված	EN
<i>Pachyphragma macrophyllum</i>	Պախիֆրագմա խոշորատերև	CR
<i>Peucedanum caucasicum</i>	Մարգացնցնուղ կովկասյան	VU
<i>Primula amoena</i>	Գևարբուկ սքանչելի	VU
<i>Psephellus debedicus</i>	Պսեֆելլուս դեբեդի	EN
<i>Smilax excelsa</i>	Պարիլյակ բարձր	EN
<i>Verbascum atrovioleaceum</i>	Խոնդատ մուգ մանուշակագույն	EN

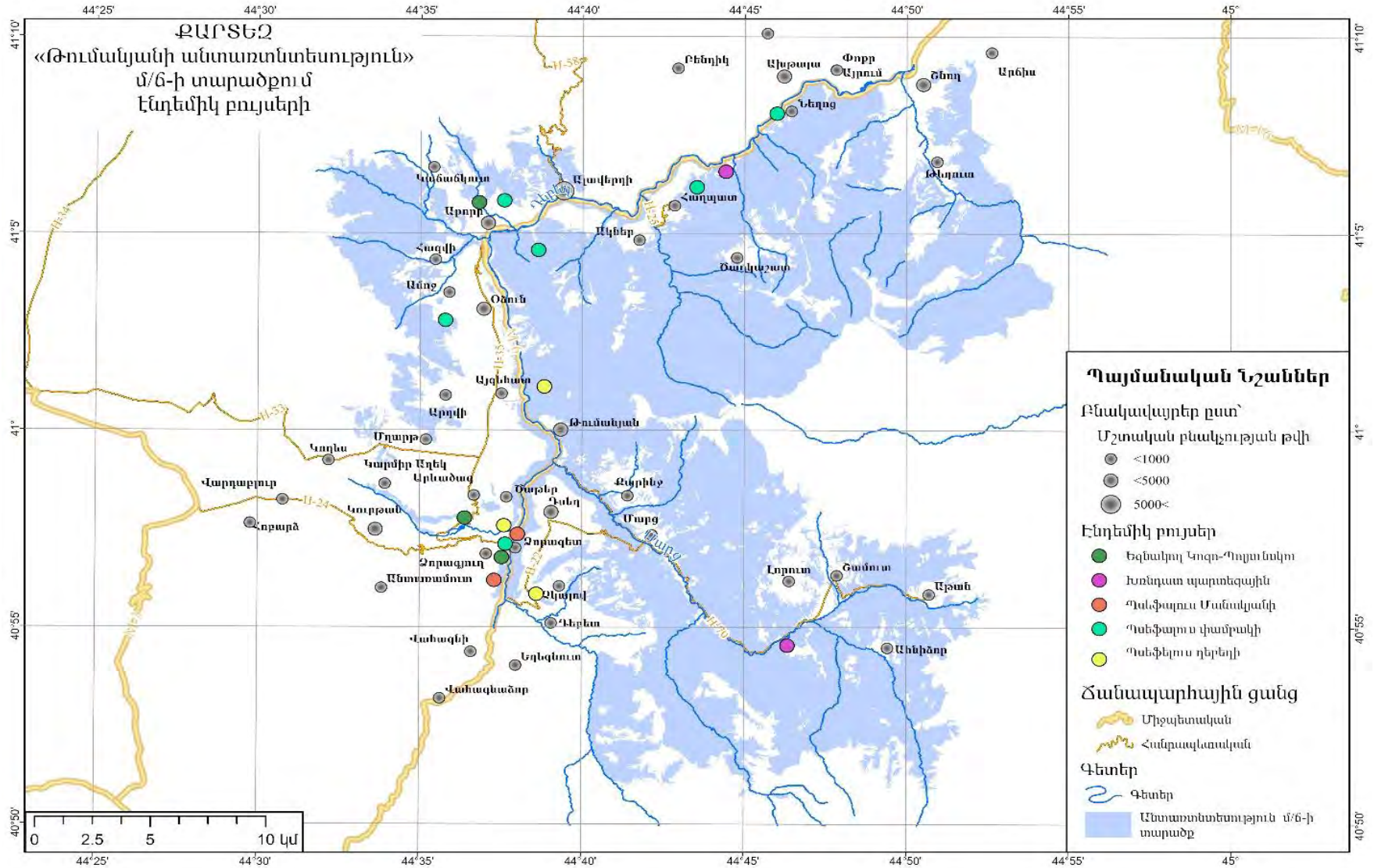
Համաձայն ՀՀ Կարմիր գրքի՝ Լոռու մարզում հանդիպում են 10 հազվագյուտ սնկեր, որոնցից անտառառնտեսության տարածքում հանդիպում է միայն 1 տեսակ՝ սպիտակ սունկը, թնջուկը /*Boletus edulis* BULL.: FR./, որը Հայաստանի հանրապետության համար համարվում է վտանգված տեսակ (VU): Դրան նպաստում է բնակչության կողմից պտղամարմինների հավաքը, քանի որ այն ամենարժեքավոր, սպիտակուցներով հարուստ և համեղ սնկերից է, ինչպես նաև ինտենսիվ չկանոնակարգված ծառահատումները և աճելավայրերի կրճատումը:

Անտառառնտեսության տարածքում հանդիպում են 5 Էնդեմիկ բուսատեսակներ, որոնց թվում ծառաբույսերը բացակայում են (քարտեզ 14): Այդ թվում՝ Պսեֆալլուս Մանակյանի (*Psephellus manakianii*), Պսեֆալլուս փամբակի (*Psephellus pambakensis*), Պսեֆալլուս դեբեդի (*Psephellus debedicus*), խոնդատ պարտեզային (*Verbascum horticolum*), Եզևակող Կոզո-Պոլյանսկու (*Bupleurum kozo-poljanskyi*):

Քարտեզ 4. Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող հազվագյուտ բույսերի և սնկերի տարածվածության

Քարտեզ 5. Անտառտնտեսության էնդեմիկ բուսատեսակների տարածվածության

Ինվազիվ և էքսպանսիվ բուսատեսակներ. Հայաստանի հանրապետությունում մեծ տարածվածություն ունի ինվազիվ օտարածին և էքսպանսիվ տեղական բուսատեսակները, որոնց առկայության և տարածվածության հիմնախնդիրը խիստ արդիական է և հրատապ: Բոլոր այս տեսակները վերջին տարիներին սկսել են ինտենսիվ ներթափանցել և հաստատվել հանրապետության բնական Էկոհամակարգերում՝ զգալիորեն ընդլայնելով իրենց տարածման սահմանները, մեծացել է պոպուլյացիաների խտությունը, ինչն էլ հանգեցնում է Էկոհամակարգերի խախտման, անցանկալի տեսակափոխության և կենսաբազմազանության կորստի:

Նշված 3 տեսակներն էլ արդեն իսկ մեծ խնդիր են Հյուսիսային Հայաստանի անտառներում, հետևաբար անհրաժեշտ է մշակել և իրականացնել երկարաժամկետ մշտադիր տարկում և համապատասխան միջոցառումներ անցանկալի տեսակափոխությունից խուսափելու համար:

Լոռու մարզում հանդիպում են 9 ինվազիվ և 13 էքսպանսիվ բուսատեսակներ, որոնցից անտառտնտեսության տարածքում համապատասխանաբար հանդիպում է.

- 8 ինվազիվ բուսատեսակներ (Երկնածառ բարձրավուն (Ailanthus altissima), Կոնիզա կանադական (Coryza canadensis), Տատասկ ակեիեր (Cirsium incanum), Ամբրոզիա օշինդրատերև (Ambrosia artemisiifolia), Թխկի հացենիատերև (Acer negundo), Սպիտակածաղիկ սվորական (Leucanthemum vulgare) Սպիտակ ակացիա, ռոբինիա (Robinia pseudoacacia) Կաթնափուռ բժավոր (Silybum marianum)):
- 11 էքսպանսիվ բուսատեսակներ (Անթեմ տրիումֆետիի (Anthemis triumfettii), Անմեռուկ չղված (Xeranthemum squarrosum), Բալդրդան Սոսնովսկու (Heracleum sosnowskyi), Գինազոխ բժավոր (Conium maculatum), Լվածաղիկ կուսատերև (Tanacetum parthenium), Խիժաճարճատուկ կյունանման (Chondrilla juncea), Կառ փշոտ (Onopordum acanthium) Կեղծ դանձլամեր սպիտակ (Veratrum album), Կտուցախոտ արևելյան (Rhynchosocorys orientalis), Տերեփուկ արևային (Centaurea solstitialis), Տերեփուկ վրացական (Centaurea iberica)):

Աղյուսակ 10. Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող էքսպանսիվ և ինվազիվ տեսակների բաշխվածությունն ըստ անտառապետությունների

Անվանում	Անտառապետություն							
	Դսեր	Թունայան	Լորուտ	Ճարկաշատ	Մարց	Մոսկոր	Շնոր	Սանահին
Ինվազիվ տեսակներ	6	8	0	8	5	0	8	8
Էքսպանսիվ տեսակներ	6	10	2	9	6	1	9	10
Ընդամենը	12	18	2	17	11	1	17	18

Ինվազիվ և էքսպանսիվ տեսակների բաշխվածությունը ըստ անտառապետությունների, երևում է, որ դրանք բաշխված են խիստ անհավասանաչափ:

Նշված բոլոր տեսակները լայնորեն հանդիպում են անտառտնտեսության տարածքում՝ միևնույն վայրում կարելի է հանդիպել 1-ից մինչև բոլոր 8 ինվազիվ

տեսակները միասին, իսկ էքսպանսիվ տեսակների դեպքում 1-ից մինչև 9 տեսակ միևնույն տարածքում:

Կենդանական աշխարհ. Անտառտնտեսության կենդանական աշխարհը ևս բազմազան է և հարուստ: Անտառտնտեսության ֆաունան ինչպես և հանրապետության շատ այլ տարածքներում շատ բազմազան է՝ հիմնականում ընդգրկելով անտառային տեսակներ:

Լոռու մարզում հանդիպող անողնաշարների մեծ մասը ներկայացված են նաև անտառտնտեսության տարածքում, ընդ որում տեսակների թվով գերակշռում են և լավագույնս ուսումնասիրված են բզեզները և թիթեռները:

Բզեզներից գերակշռում են գևայուկներ բզեզների (*Carabidae*) և թերթիկաբեղավորների (*Scarabaeidae*) ներկայացուցիչները:

Թիթեռներից հանդիպում են *Pararge aegeria*, *Favonius quercus*, *Polygonia c-album*, *Erynnis tages*, *Carcharodus alceae*, *Vanessa atalanta*, *Argynnis paphia*, *Mellicta caucasogenita*, *Pieris brassicae*, *Favonius quercus* և այլն:

Անտառտնտեսության տարածքում հազվագյուտ և անհետացող անողնաշարավոր տեսակներ չեն հանդիպում:

Ողնաշարավորների կենսաբազմազանությունը ևս շատ հարուստ է:

Ձկներ. Անտառտնտեսության տարածքով անցնում է Դեբեդ գետը իր վտակներով: Անտառտնտեսության տարածքով հոսող գետերում հանդիպող ձկնատեսակներն են՝ Կուրի ենթաբերան (*Chondrostoma cyri*), Կուրի կողակ (*Capoeta capoeta*), Կուրի բեղածուկ (*Barbus lacerta cyri*), Արևելյան տառեխիկ (*Alburnoides bipunctatus*), Կարմրախայտ (*Salmo trutta trutta*, *Salmo trutta fario*), Կուրի սպիտակածուկ (*Alburnus filippi*), Արծաթափայլ կարաս (*Carassius gibelio*), Ամուրյան նրբածուկ (*Pseudorasbora parva*), Ծածան (*Cyprinus carpio*), Կուրի լերկածուկ (*Oxynoemacheilus brandtii*), Ծիածանախայտ (*Oncorhynchus mykiss*), Քուրի բեղլու (*Barbus cyri*), մուրծա (*Barbus mursa*): Հազվագյուտ ձկնատեսակները բացակայում են:

Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպում են շուրջ 40 տեսակ երկկենցաղներ և սողուններ: Երկկենցաղներից առավել տարածված են կանաչ դողոշը (*Bufo viridis*), լճագորտը (*Pelophilax ridibundus*), սողուններից հատկապես տարածված են սահնօծերի և լորտուների ներկայացուցիչները: Սողուններից 4-ը և երկկենցաղներից 1-ը ընդգրկված են ՀՀ Կարմիր գրքում (աղ. 66):

Անտառտնտեսության տարածքում գրանցվել են Հայաստանում հանդիպող 377 թռչնատեսակների շուրջ 50%-ը: Հանդիպում են աղավիհներ (*Columba sp.*), կեռնեխներ (*Turdus*), արծիվներ (*Aquila*), մկնաճուռակներ (*Circus*), բազեներ (*Falco*) բվեճ (*Bubo bubo*), Եվրոպական ճնճղաճուռակ (*Accipiter brevipes*), Մարգահավ (*Crex crex*), սվորական լոր (*Coturnix coturnix*), Քարակաքավ (*Alectoris chukar*), Սպիտակագլուխ անգղ (*Gyps fulvus*) և այլն: Թռչունների զգալի մասը բնադրող են: 16 թռչնատեսակներ ընդգրկված են ՀՀ Կարմիր գրքում (աղ. 11):

Կաթնասուններից հանդիպում են գորշ առջ (*Ursus arctos*), գայլ (*Canis lupus*), Սվորական շնագայլ (*Canis aureus*), աղվես, քարակզաքիս (*Martes foina*), խայտաքիս (*Vormela peregusna*) անտառային կատու (*Felis silvestris*), եվրոպական նապաստակ (*Lepus europaeus*), սվորական ոզնի (*Erinaceus europaeus*), սվորական աղվես (*Vulpes vulpes*), վայրի վարազ (*Sus scrofa*), գորշուկ (*Meles meles*), այծյամ (*Capreolus capreolus*), քարակզաքիս (*Martes foina*), ջրասամույր (*Lutra lutra*), սվորական դաշտամուկ (*Microtus arvalis*) անտառային մկներ, չղջիկներ (զիշերաչղջիկներ,

պայտաքթեր և այլն) և այլն: Անտառտնտեսությունում հանդիպում է 4 հազվագյուտ կաթնասուն (աղ. 11):

Անտառտնտեսության ֆաունայի կազմում ընդգրկված են բազմաթիվ հազվադեպ հանդիպող կենդանատեսակներ, որոնք գրանցված են ՀՀ Կարմիր գրքում (Հայաստանի Կարմիր գիրք, 2010), կամ Բեռնի Կոնվենցիայի Հավելված 2-ում և 6-րդ բանաձևում, ինչպես նաև ԲՊՄՄ Կարմիր ցուցակում (IUCN Red List) գրանցված վտանգման այս կամ այն կարգավիճակ (VU, NT, DD) ունեցող տեսակները: Ֆաունայում ներկայացված են նաև Հայաստանի, Ադրբեյջանի և Կովկասյան Էկոշրջանին բնորոշ նեո տարածվածություն ունեցող տեսակներ և ենթատեսակները:

ՀՀ Կենդանիների Կարմիր գրքում գրանցված տեսակներից անտառտնտեսության տարածքում հանդիպում են 25 հազվագյուտ կենդանատեսակներ

Աղյուսակ 11. Անտառտնտեսությունում հանդիպող հազվագյուտ կենդանատեսակները

Տեսակի լատիներեն անվանումը	Տեսակի հայերեն անվանումը	Կատեգորիան ըստ ՀՀ Կարմիր գրքի
1	2	3
<i>Anthropoides virgo</i> Linnaeus, 1758	Գեղանի կռունկ	VU
<i>Accipiter gentilis</i> Linnaeus, 1758	Ցախաքլորաորս	VU
<i>Aquila chrysaetos</i> Linnaeus, 1758	Քարարծիվ	VU
<i>Aquila clanga</i> Pallas, 1811	Մեծ ենթարծիվ	VU
<i>Aquila nipalensis</i> Hodgson, 1833	Տափաստանային արծիվ	VU
<i>Aquila pomarina</i> C.L. Brehm, 1831	Փոքր ենթարծիվ	VU
<i>Barbastella leucometas</i> Cretzschmar 1826	Ասիական լայնականջ չղջիկ	VU
<i>Bubo bubo</i> Linnaeus, 1758	Բվեճ	VU
<i>Ciconia nigra</i> Linnaeus 1758	Սև արագիլ	VU
<i>Circaetus gullicus</i> J. F. Gmelin 1788	Օձակեր արծիվ	VU
<i>Darevskia dahli</i> Darevsky 1957	Դալի մողես	EN
<i>Darevskia praticola</i> Eversmann 1834	Մարգագետնային մողես	VU
<i>Darevskia rostombekovi</i> Darevsky 1957	Ռոստոմբեկովի մողես	EN
<i>Dryocopus martius</i> Linnaeus, 1758	Սև փայտփոր	VU
<i>Falco naumanni</i> Fleischer, 1818	Տափաստանային հողմավար բազե	VU
<i>Falco peregrinus</i> Tunstall, 1771	Սապսան	VU
<i>Felis silvestris</i> Schreber 1777	Անտառակատու	VU
<i>Gypaetus barbatus</i> Linnaeus 1758	Գառնանգղ / մորուքավոր անգղ	VU
<i>Gyps fulvus</i> Hablizl 1783	Սպիտակագլուխ անգղ	VU
<i>Hieraaetus pennatus</i> J. F. Gmelin, 1788	Գաճաճ արծիվ	VU
<i>Neophron pernopterus</i> Linnaeus 1758	Գիշանգղ	EN
<i>Ommatotriton ophryticus</i> Bertold 1846	Փոքրասիական տրիտոն	CR
<i>Rhinolophus mehelyi</i> Matschie 1901	Մեհելիի պայտաքիթ չղջիկ	VU

1	2	3
<i>Ursus arctos Linnaeus 1758</i>	Գորշ արջ	VU
<i>Zamenis hohenackeri Strauch 1873</i>	Կովկասյան սահնօձ	VU

Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող հազվագյուտ թռչուններից միայն 2-ը բնադրող չեն:

7.8 Զրային ռեսուրսներ

Լոռու մարզն առանձնանում է ջրագրական խիտ ցանցով, որը պայմանավորված է տարածքի երկրաբանական և ջրաերկրաբանական կառուցվածքով, ռելիեֆի առանձնահատկություններով, մթնոլորտային առատ տեղումներով: Մարզի տարածքում հոսում են 1356 գետեր և գետակներ, որոնք օգտագործվում են էներգետիկ և ոռոգման նպատակներով:

Անտառտնտեսության ջրագրական ցանցը պատկանում է Քուռ գետի ավազանին և բոլոր գետերը թափվում են Դեբեդ գետի մեջ: Թեև տարածաշրջանի գետերը փայտանյութի ջրատեղափոխման համար պիտանի չեն, այն բավականին զարգացած է անտառտնտեսությունում:

Դեբեդ գետը Խրամի աջ վտակն է: Գետը սկիզբ է առնում Ձորագետի և Փամբակի միախառնումից, գտնվում է անտառտնտեսության տարածքի անմիջապես հարևանությամբ՝ ավելի քան 42 կմ: Փամբակի հետ երկարությունը կազմում է 178 կմ: Ջրահավաք ավազանը 33-ում 3790 կմ² է, իսկ ընդհանուրը 4080 կմ²: Ձորագետի և Փամբակի միախառնվելուց ցած Դեբեդի մեջ թափվում են փոքր գետեր-աջից՝ Մարց, Շնող, Աչեր գետերը, Ձախից՝ Ախթալա (Շամլուղ), Լավար (Ալավերդի), Կաճաճկուտ գետերը: Դեբեդի հիմնական սնման աղբյուրները 2 խոշոր Ձորագետ ու Փամբակն են, որոնք ապրիլ-հունիսին վարարում են, իսկ ձմռանը ծանծաղում, որն էլ պայմանավորում է գրունտային փոքր սղնուցումը: Դեբեդ գետի սնման աղբյուրի 54.5% ձնա-անձրևից է, իսկ ստորերկրյա ջրերից 45.5%: Դեբեդ գետի ջրի միջին տարեկան ծախսը Ախթալա դիտակետում կազմում է 35.5մ³/վրկ: Դեբեդի զարևանային միջին վարարումը ք. Այրումում սկսվում է մարտի 14-ից և ավարտվում է հունիսի 4-ին: Վարարման ընթացքում հոսքի շերտը կազմում է 164մմ կամ 59% տարեկանի նկատմամբ: Դեբեդ գետի ջրի պղտորությունը Ախթալա դիտակետում կազմում է միջինը 310գ/մ³: Դեբեդում չեն նկատվում սառցակալման երևույթներ: Գետի տարեկան միջին ջերմաստիճանը կազմում է 9°C:

Ձորագետ գետ-Գետի երկարությունը կազմում է 67 կմ, որից 7.5 կմ-ը հոսում է անտառտնտեսությանը սահմանակից: Գետը սկիզբ է առնում Ջավախքի լեռնաշղթայի հարավային լանջերից, Քարախաչիլեռնանցքից 4կմ հյուսիս՝ 2320 մ բարձրությունից: Գետի ջրահավաք ավազանի մակերեսը կազմում է 1460 կմ²: Գետի սնումը հիմնականում հալոցքային (38%) և ստորերկրյա (45%) է: Գետի վարարումը միջինում սկսվում է մարտի 13-ից և ավարտվում է հունիսի 28-ին(դիտակետ Գարգառ): Մարտից-հունիս ընկած այս ժամանակահատվածում տարեկան հոսքի 52 %-ն է կազմում: Տարեկան միջին ծախսը 17 մ³/վրկ է, հոսքը 537 մլն մ³: Ձորագետը Փամբակի հետ միախառնման կետում ունի 190 գ/մ³ պղտորություն: Ձորագետում չեն նկատվում սառցակալման երևույթներ: Ձորագետ գետի ջրի տարեկան միջին ջերմաստիճանը կազմում է 9°C:

Մարց գետը Դեբեդի գետի աջ վտակն է, երկարությունը կազմում է 29կմ, որը գրեթե ամբողջությամբ գտնվում է անտառատնտեսության տարածքում: Մարց գետի վտակներն են՝ Ահնիձոր, Սարիաղբյուր և Աթան գետերը: Գետը սկիզբ է առնում Գուգարաց լեռնաշղթայի հարավ-արևելյան լանջերից՝ 1980մ բարձրությունից: Ջրահավաք ավազանի մակերեսը 252 կմ² է: Սնումը հիմնականում անձրևային (42%) և հալոցքային (32%) է: Տարեկան միջին ծախսը 2.47 մ³/վրկ է, հոսքը 77.5 մլն մ³: Վարարումը միջինում սկսվում է մարտի 9-ից և ավարտվում է հունիսի 24-ին(Դիտակետ Թումանյան), որի ընթացքում ձևավորվում է տարեկան հոսքի 60 %-ը: Մարց գետում նկատվում են սառցակալման երևույթներ, որը միջինում կազմում է 60 օր: Սառցակալման երևույթները միջինում սկսվում են նոյեմբերի 30-ից: Գետի տարեկան միջին ջերմաստիճանը կազմում է 6°C:

Աթան գետ-Մարց գետի վերին հոսանքի ձախ վտակն է: Սկիզբ է առնում Բովաքարի լեռներից և Աթան գյուղից հարավ-արևմտյան հատվածում միախառնվում Մարցին: Գետի երկարությունը 9 կմ է, որից 3 կմ-ը գտնվում է անտառատնտեսության տարածքում: Սառցակալման երևույթները միջինում կազմում է 100օր՝ միջինում սկսվում են նոյեմբեր ամսից: Գետի միջին ջերմաստիճանը կազմում է 3°C:

Ահնիձոր գետ-Սկիզբ է առնում Գուգարաց և Բովաքար լեռների հանգուցակետից և Ահնիձոր գյուղից, ներքև ձախից միախառնվում է Մարցին: Երկարությունը կազմում է 14 կմ, որից 10 կմ անցնում է անտառատնտեսության տարածքով: Գետի վերին մասում սառցակալման երևույթները միջինում կազմում է 120-140 օր: Գետի տարեկան միջին ջերմաստիճանը կազմում է 3°C:

Սարիաղբյուր գետ-Սկիզբ է առնում Բովաքարի լեռների հյուսիսային լանջերից և ձախից միախառնվում է Մարց գետին: Գետի երկարությունը 17 կմ է, որից 10 կմ-ը հոսում է անտառատնտեսության տարածքով: Գետի վերին մասում սառցակալման երևույթները միջինում կազմում է 140 օր: Գետի տարեկան միջին ջերմաստիճանը կազմում է 3°C:

Ալարեքս գետ (Չամախչի, Չանախչի)-Փամբակի աջ վտակն է: Սկիզբ է առնում Յալաբի լեռնաշղթայից, Բովաքար լեռնագագաթի հյուսիսային լանջից՝ 2550մ բարձրությունից: Երկարությունը 21 կմ է, որից 6 կմ-ը հոսում է անտառատնտեսության տարածքով: Գետի ջրահավաք ավազանը 115 կմ² է: Սնումը ձև-անձրևային է, վարարումը ապրիլ-հունիս ամիսներին: Սառցակալման երևույթները գետի վերին մասում միջինը կազմում է 140 օր իսկ գետաբերանում 40 օր: Գետի տարեկան միջին ջերմաստիճանը կազմում է 6°C:

Աչեր գետ- Դեբեդ գետի աջակողմյան վտակն է: Սկիզբ է առնում Յալվենասար լեռան հարավային լանջերից և Դեբեդ գետի մեջ է թափվում Յաղպատ գյուղի մոտ: Երկարությունը 15կմ է և ամբողջությամբ գտնվում է Անտառատնտեսությունում: Սառցակալման երևույթները գետակի վերին մասում կազմում է 80-100 օր իսկ գետաբերանում միջինում առավելագույնը 20 օր: Գետաբերանում ջրի տարեկան միջին ջերմաստիճանը կազմում է 9°C:

Շնող գետ-Դեբեդ գետի աջ վտակն է: Սկիզբ է առնում Գուգարաց լեռների հյուսիսային լանջերից: Երկարությունը 20կմ է, որից գրեթե 14կմ-ը հոսում է անտառատնտեսության տարածքով: Ջրահավաք ավազանը՝ 114կմ² է: Տարեկան միջին ծախսը 0.8 մ³/վրկ է: Գետաբերանի հատվածում ջրի որակը բավականին վատն է: Սառցակալման երևույթները գետի վերին մասում միջինում տևում են 80 օր և սկսվում

են նոյեմբերի 30-ին իսկ գետաբերանում սառցակալված երևույթները առավելագույնը տևում են 20օր: Գետի տարեկան միջին ջերմաստիճանը կազմում է 9°C: Շնող գետի վտակներն են՝ Բողազոձորը, Գուլյաբը, Կաթձորը, Պաղածոջուրը և Վարդաջուրը» Բոլոր վտակներն գրեթե ամբողջությամբ հոսում են անտառառնտեսության հողերով:

Կաճաճկուտ գետ-Դեբեդի ձախ վտակն է: Սկիզբ է առնում Լալվար լեռնագագաթի հարավ-արևելյան լանջերից՝ 2200մ բարձրությունից: Երկարությունը կազմում է 11կմ, որը գրեթե ամբողջությամբ հոսում է անտառառնտեսության հողերի հարևանությամբ: Ջրահավաք ավազանը կազմում է 54կմ²: Սառցակալված երևույթները գետի վերին հատվածում միջինում տևում է 60օր իսկ գետաբերանում առավելագույնը 20օր: Գետաբերանում գետի միջին տարեկան ջերմաստիճանը կազմում է 9°C:

Աքորի գետ-Դեբեդի ձախ վտակն է: Սկիզբ է առնում Լալվար լեռնագագաթի հարավ-արևելյան լանջերից՝ 2200 մ բարձրությունից: Երկարությունը կազմում է մոտ 8կմ, որից մոտ 2 կմ-ը հոսում է անտառառնտեսության տարածքով: Սառցակալված երևույթները գետի վերին հատվածում միջինում տևում է 60 օր իսկ գետաբերանում առավելագույնը 20օր: Գետաբերանում գետի միջին տարեկան ջերմությունը կազմում է 9°C:

Լալվար գետ-Դեբեդ գետի ձախ վտակն է: Սկիզբ է առնում Լալվար լեռնալանջից և Ալավերդի քաղաքում միախառնվում է մայր գետին: Երկարությունը 10 կմ է, որից մոտ 1 կմ-ը հոսում է անտառառնտեսության տարածքով: Սառցակալված երևույթները գետաբերանում առավելագույնը կազմում է 20 օր: Գետաբերանում գետի միջին տարեկան ջերմությունը կազմում է 9°C:

Ախթալա (Շամլուղ) գետ-Սկիզբ է առնում Վեհ լեռնագագաթի հարավային լանջերից: Երկարությունը կազմում է 12 կմ, որից մոտ 2 կմ-ն է հոսում անտառառնտեսության հողերով: Գետի սառցակալված երևույթները միջինում տևում են 60 օր վերին մասերում, իսկ գետաբերանում առավելագույնը 20 օր: Գետի ջրի միջին տարեկան ջերմությունը գետաբերանում 9°C: Հանդիսանում է Դեբեդ գետի ձախ վտակը:

Հանքային ջրեր. Անտառառնտեսության տարածքում առկա է 5 հանքային ջրերի աղբյուրներ, որոնց քիմիական բաղադրությունը հիմնականում կալցիում-հիդրոկարբոնատային է: Հանքային ջրերի դեբիտը չի գերազանցում 1լ/վ-ը:

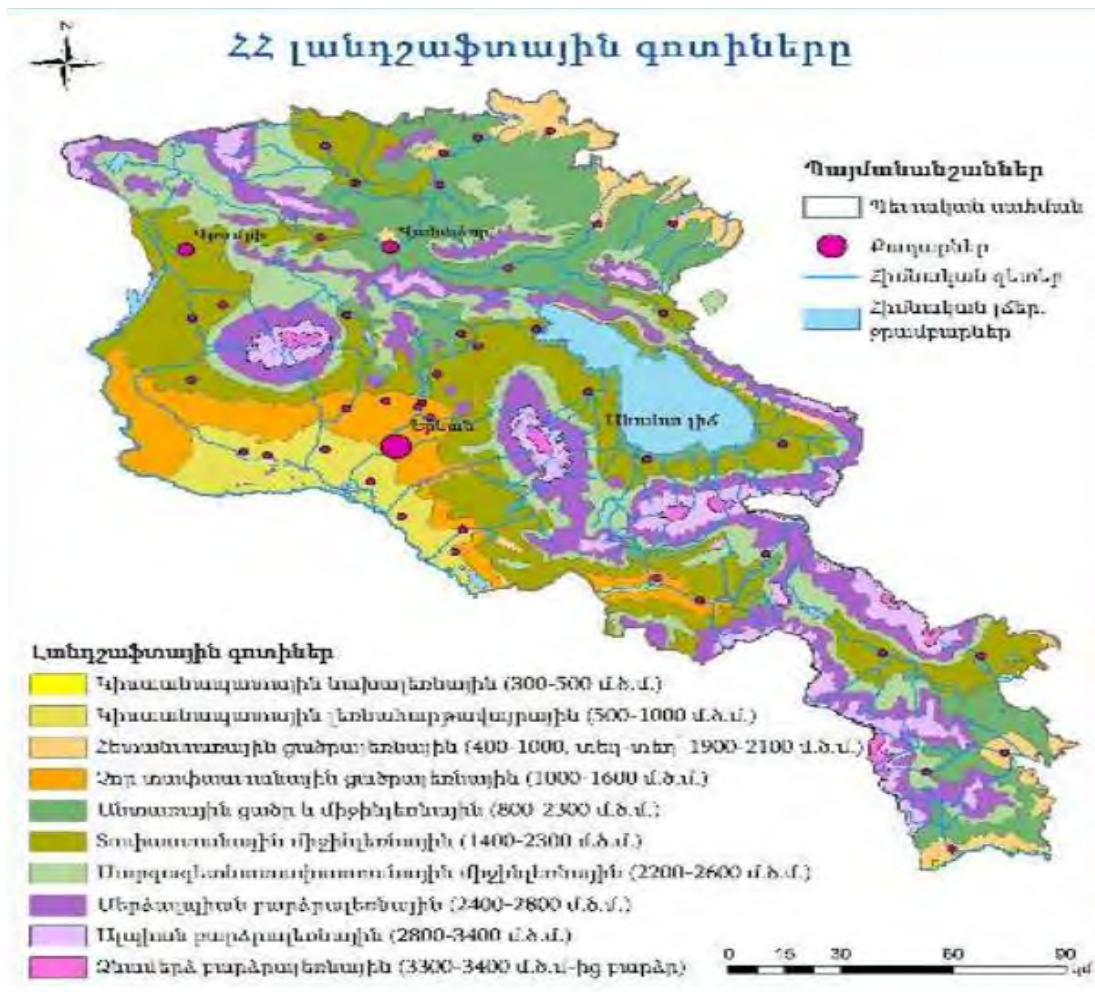
Լճեր. Անտառառնտեսության տարածքում լճերը բացակայում են, սակայն անտառային հողերի անմիջապես հարևանությամբ գտնվում է Դսեղի «Ծովեր» լիճը: Լճի մակերեսը մոտ 3.5 հա է:

Համաձայն կազմակերպության կողմից 2023թ. 3-րդ եռամսյակի տեղեկագրի՝ Փամբակ գետի ջրի որակը հսկողյան գյուղից վերև օգոստոս և սեպտեմբեր ամիսներին գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս), Սպիտակ քաղաքից ներքև՝ հուլիս և օգոստոս ամիսներին «անբավարար» (4-րդ դաս), սեպտեմբերին՝ «միջակ» (3-րդ դաս), Վանաձոր քաղաքից վերև ջրի որակը հուլիսին գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս), օգոստոսին և սեպտեմբերին՝ «անբավարար» (4-րդ դաս), Վանաձոր քաղաքից ներքև ջրի որակը հուլիս և սեպտեմբեր ամիսներին գնահատվել է «անբավարար» (4-րդ դաս), օգոստոսին՝ «վատ» (5-րդ դաս): Դեբեդ գետի ջրի որակը Մարց գետի թափման կետից ներքև հուլիս և սեպտեմբեր ամիսներին գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս),

օգոստոսին՝ «լավ» (2-րդ դաս), Այրում քաղաքից վերև ջրի որակը հուլիս և սեպտեմբեր ամիսներին գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս), օգոստոսին՝ «անբավարար» (4-րդ դաս), սահմանի մոտ ջրի որակը օգոստոս և սեպտեմբեր ամիսներին գնահատվել է «անբավարար» (4-րդ դաս): Ձորագետ գետի ջրի որակը Ստեփանավան քաղաքից վերև հատվածում երեք ամիսների ընթացքում գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս), գետաբերանում ջրի որակը հուլիսին գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս), օգոստոսին և սեպտեմբերին՝ «լավ» (2-րդ դաս): Տաշիր գետի ջրի որակը Միխայելովկա գյուղից վերև հատվածում երեք ամիսների ընթացքում գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս), Սարատովկա գյուղից ներքև հատվածում ջրի որակը հուլիս և օգոստոս ամիսներին գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս), սեպտեմբերին՝ «անբավարար» (4-րդ դաս): Մարց գետի ջրի որակը գետաբերանում հուլիսին գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս), օգոստոսին և սեպտեմբերին՝ «լավ» (2-րդ դաս): Ախթալա գետի ջրի որակը գետաբերանում երեք ամիսների ընթացքում գնահատվել է «վատ» (5-րդ դաս): Գարգառ գետի ջրի որակը ակունքում հուլիս և սեպտեմբեր ամիսներին գնահատվել է «լավ» (2-րդ դաս), օգոստոսին՝ «վատ» (5-րդ դաս), գետաբերանում ջրի որակը հուլիսին և օգոստոսին գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս): Շնող գետի ջրի որակը գետաբերանում երեք ամիսների ընթացքում գնահատվել է «վատ» (5-րդ դաս):

7.9 Անտառային տնտեսության տեղակայման շրջանի լանդշաֆտային-էկոլոգիական վիճակը

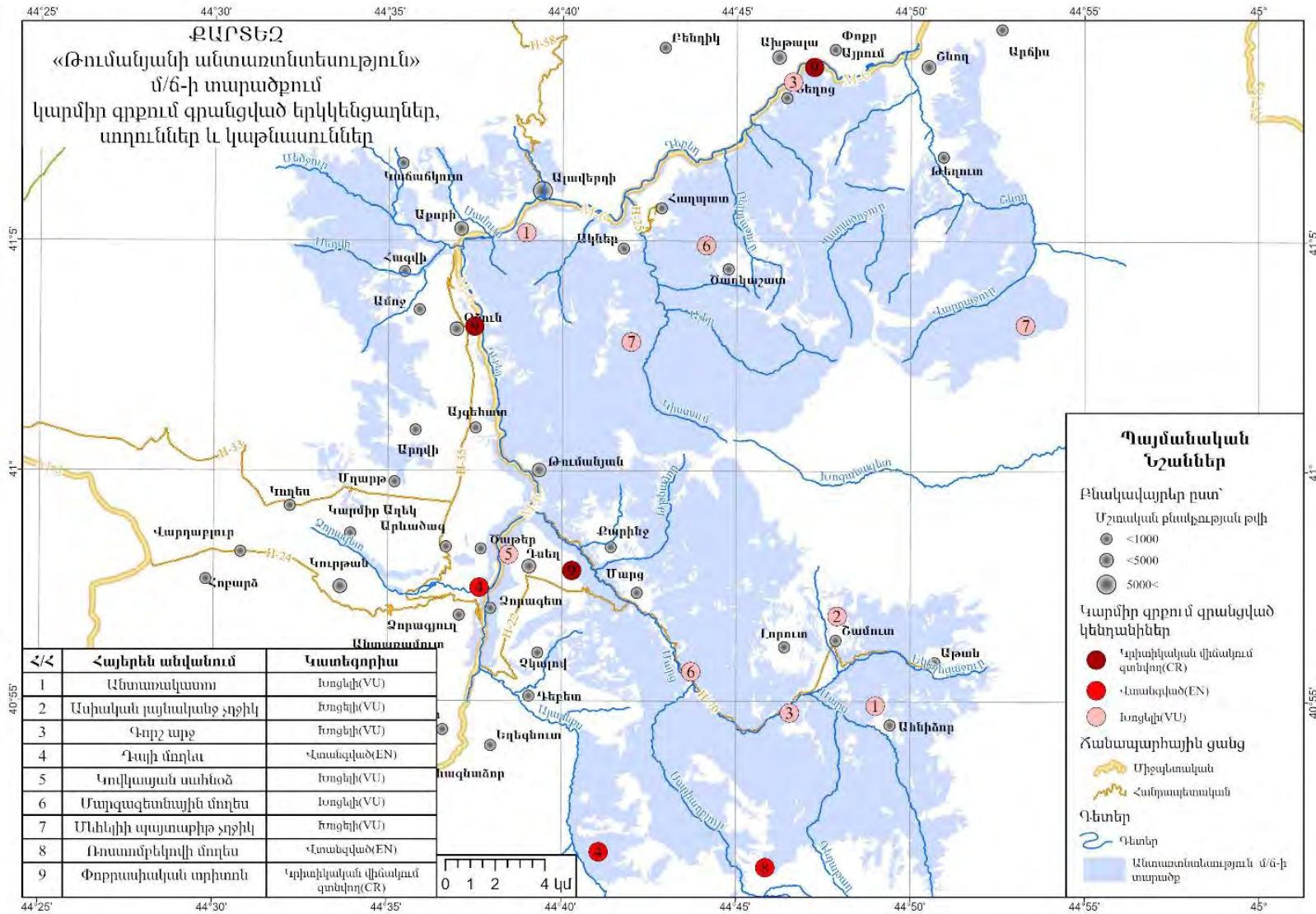
Լանդշաֆտը միատարր բնական-աշխարհագրական ամբողջություն է, որտեղ բոլոր հիմնական բաղադրամասերը՝ կլիման, ռելիեֆի երկրաբանական կառուցվածքը, խոնավությունը, բուսական և կենդանական աշխարհը գտնվում է բարդ փոխազդեցության մեջ՝ կազմավորելով զարգացման պայմաններում միասնական համակարգ:

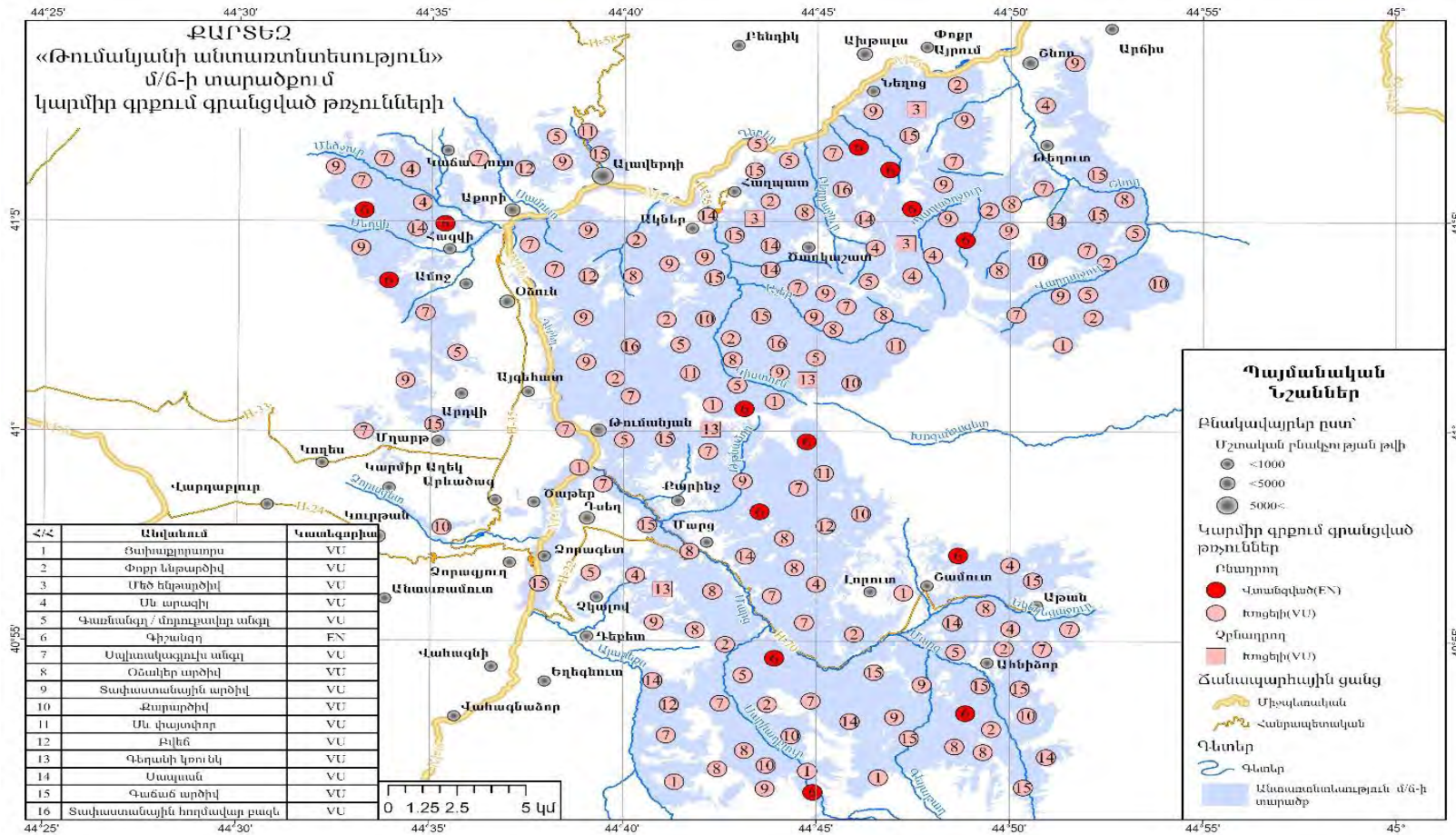
Նկար 1.

Անտառզևահատման ժամանակ որոշվում են տվյալ լանդշաֆտի արմատական և ածանցավոր ծառուտները, որը հնարավորություն է տալիս որոշել անտառի պոտենցիալ հնարավորությունները հասուն տարիքում, ինչպես նաև որոշել լանդշաֆտաեկոլոգիական նպատակային ծառատեսակները և վերակառուցման փուլը:

Քարտեզ 6. Անտառատեսության տարածքում հանդիպող հազվագյուտ երկկենցաղները, սողունները և կաթնասունները

Քարտեզ 7. Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող հազվագյուտ թռչնատեսակներ

Ներկա անտառաշինության նախագծով անտառնտեսության լանդշաֆտային-Էկոլոգիական վիճակի բնութագրումը տրված է համաձայն՝ անտառային Էկոհամակարգերի ֆունկցիոնալ նշանակության: Անտառների հողերը բաժանվում են տարբեր կատեգորիաների և անտառային հատվածների տեղադրության ցուցանիշների՝ լանջի վերին, միջին և ներքին մասերը, քարացրոնները, զառիթափային լանջերը և լայն: Լանդշաֆտի տիպը բնութագրվել է փակ հորիզոնական, խմբային կիսաբաց բաշխվածության, նոսրուտներով, առանձին ծառերով ու ամբողջովին բաց տարածքներով:

Աղյուսակ 12. Անտառների բաշխվածությունն ըստ լանդշաֆտի տեսակների, լանդշաֆտային-Էկոլոգիական բնութագիրը և գնահատականը

Լանդշաֆտի տեսակ	Պաշտպանական նշանակության	Հատուկ նշանակության	Արտադրական նշանակության	Ընդամենը
Հորիզոնական փակ կցվածություն	2941.5	423.3	940.6	4304.4
Խմբային կիսաբաց բաշխվածություն	7291.4	1230.4	3207.0	11728.8
Հավասարաչափ կիսաբաց բախշվածություն	12899.1	2234.8	5773.6	20907.5
Նոսրուտներ	1581.5	207.7	644.4	2433.6
Առանձին ծառեր և(կամ) թփեր ունեցող բաց հատվածներ	255.3	17.7	109.3	382.3
Առանց ծառերի և թփերի բաց տարածքներ	3034.9	152.8	554.1	3741.8
Ամբողջը	28003.7	4265.7	11229	43498.4

7.10. Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ, բնության հուշարձաններ

Անտառնտեսության տարածքում Բնության հատուկ պահպանող տարածքների /ԲՀՊՏ/ 4 կատեգորիայից հանդիպում են միայն բնության հուշարձաններ: Անտառնտեսության տարածքում հանդիպում են Լոռու մարզում հանդիպող 10 բնության հուշարձանից 4-ը՝ 2 երկրաբանական, 1 ջրագրական, 1 բնապատմական): Կենսաբանական և ջրաերկրաբանական բնության հուշարձանները բացակայում են :

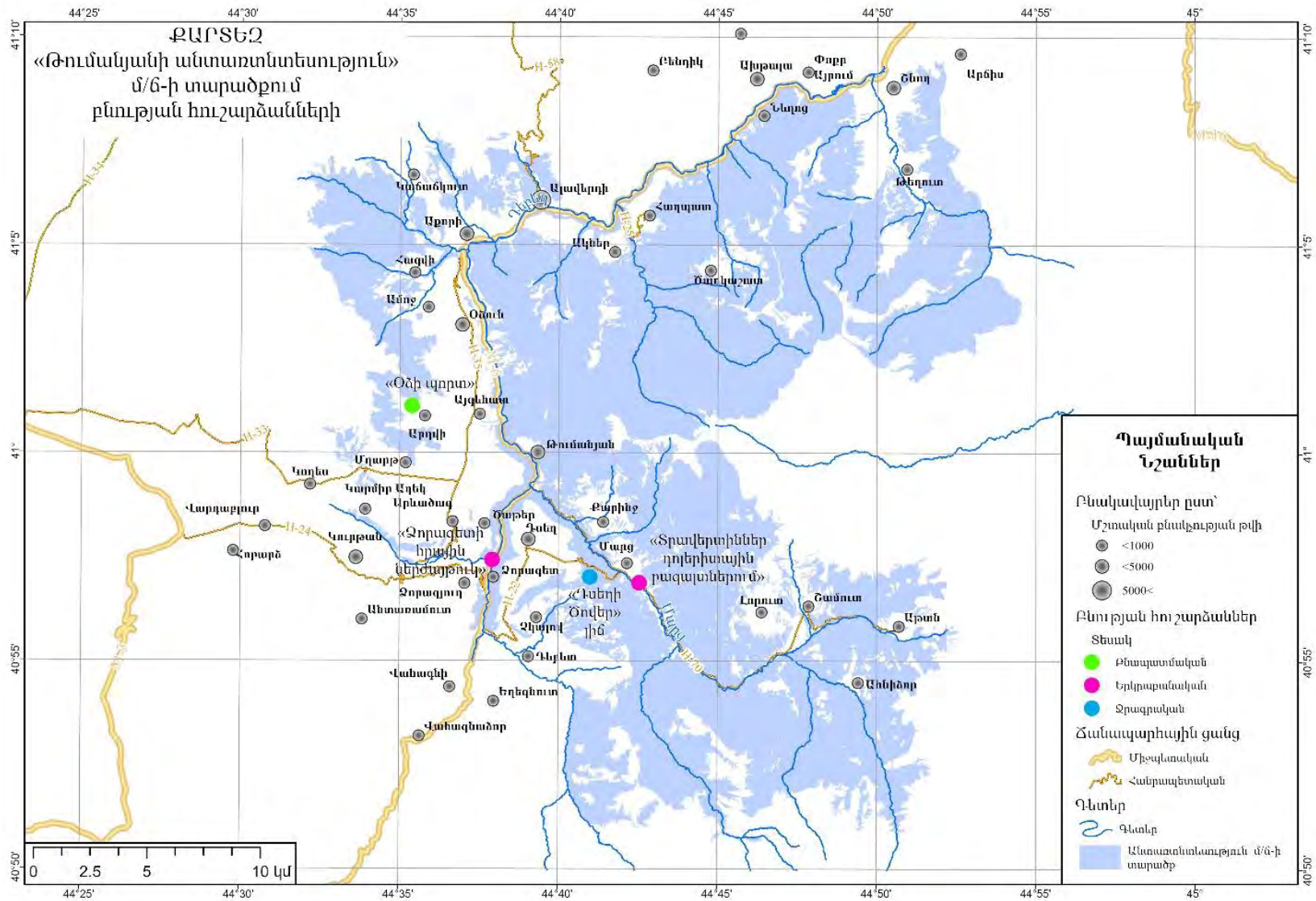
Բնության հուշարձանի զբաղեցրած տարածքում արգելվում է ցանկացած գործունեություն, որը սպառնում է դրա պահպանությանը, իսկ պահպանության

ռեժիմը սահմանվում է յուրաքանչյուր բնության հուշարձանի համար կազմված անձնագրով /ՀՀ ԲՀՊՏ օրենք, ՀՕ-211-Ն, 2006/: Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող բոլոր 4 բնության հուշարձանները ունեն հաստատված անձնագրեր / ՀՀ բնապահպանության նախարարի 5 օգոստոսի 2014 թ. 218-Ն հրաման/, որոնք էլ պետք է հիմք ծառայեն պահպանական միջոցառումների համար:

Աղյուսակ 13. Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող բնության հուշարձանները

Անվանում	Տեսակ	Անտառպետություն
«Դսեղի Ծովեր» լիճ	Ջրագրական հուշարձան	Դսեղի
«Օձի պորտ»	Բնապատմական հուշարձան	Թումանյանի
«Ձորագետի հրային ներժայթուկ»	Երկրաբանական հուշարձան	Դսեղի
«Տրավերտիններ դուլերիտային բազալտներում»	Երկրաբանական հուշարձան	Դսեղի

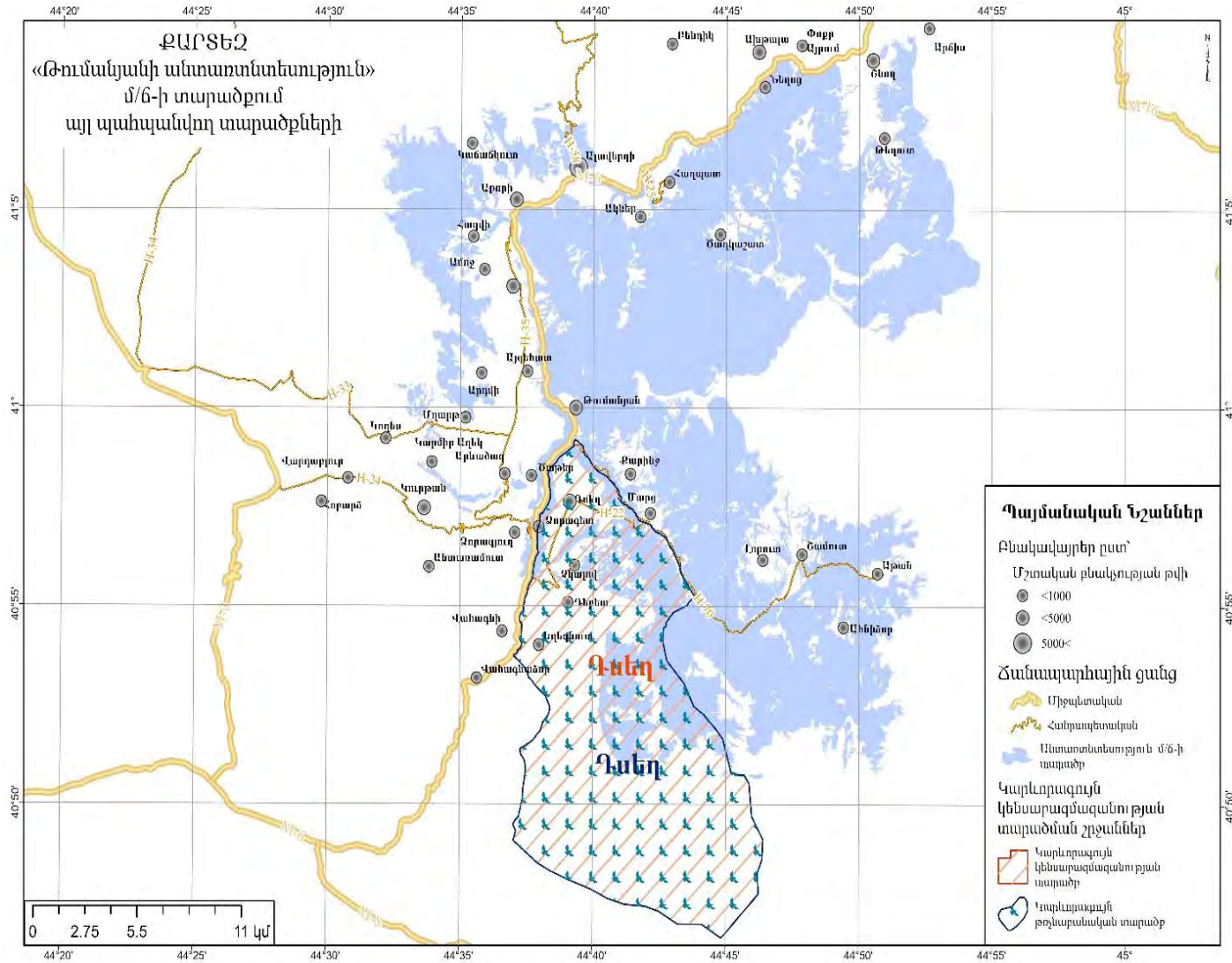
Քարտեզ 8. Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող բնության հուշարձանները

Անտառային կենսաբազմազանության պահպանության համար կարևոր նշանակություն ունեն էկոհամակարգերի պահպանությունը, սակայն այստեղ դրանք ունենալով ոչ պակաս կարևոր նշանակություն անտառառնտեսության տարածքում հանդիպող կենսաբազմազանության և էկոհամակարգերի պահպանության և կայուն կառավարման համար, չունեն պետական բնության պահպանվող տարածքի կարգավիճակ:

Դստերը զբաղեցնում է 18202.5 հա, որից 4127.5 հա գտնվում է Անտառառնտեսության տարածքում, ընդ որում այս տարածքների սահմանները համընկնում են:

Քարտեզ 9. Անտառտնտեսության տարածքում այլ պահպանվող տարածքներ

Անտառտնտեսության տարածքում բացակայում են կարևորագույն բուսաբանական տարածքները, կարևորագույն թիթեռների տարածքները և Ռամզարի կոնվենցիայի տարածքները: Անտառտնտեսության տարածքի մի հատված ընդգրկվելու է ներկայումս դեռևս մշակման փուլում գտնվող Բեռնի կոնվենցիայի ներքո առանձնացվող Էմերալդ Էկոլոգիական ցանցի 1 տարածքում: Անտառային Էկոհամակարգերի կայուն կառավարումը անմիջականորեն կապված է միջազգային կոնվենցիաների շրջանակներում ՀՀ պարտավորությունների կատարման հետ: Այս շարքում առաջնահերթ պետք է նշել ՄԱԿ-ի կենսաբազմազանության կոնվենցիան, ՄԱԿ-ի կլիմայի փոփոխության շրջանակային կոնվենցիան, Բեռնի կոնվենցիան, ինչպես նաև ՄԱԿ-ի կայուն զարգացման նպատակներից 2-ը՝ 13 և 15 նպատակները:

7.11 Պատմամշակութային հուշարձաններ

Պատմամշակութային հուշարձանները համարվում են մշակութային Էկոհամակարգային ծառայությունների բաղադրիչ: Պատմամշակութային հուշարձանները տուրիզմի, այդ թվում նաև Էկոտուրիզմի գրավչության բարձրացման կարևորագույն բաղադրիչ են:

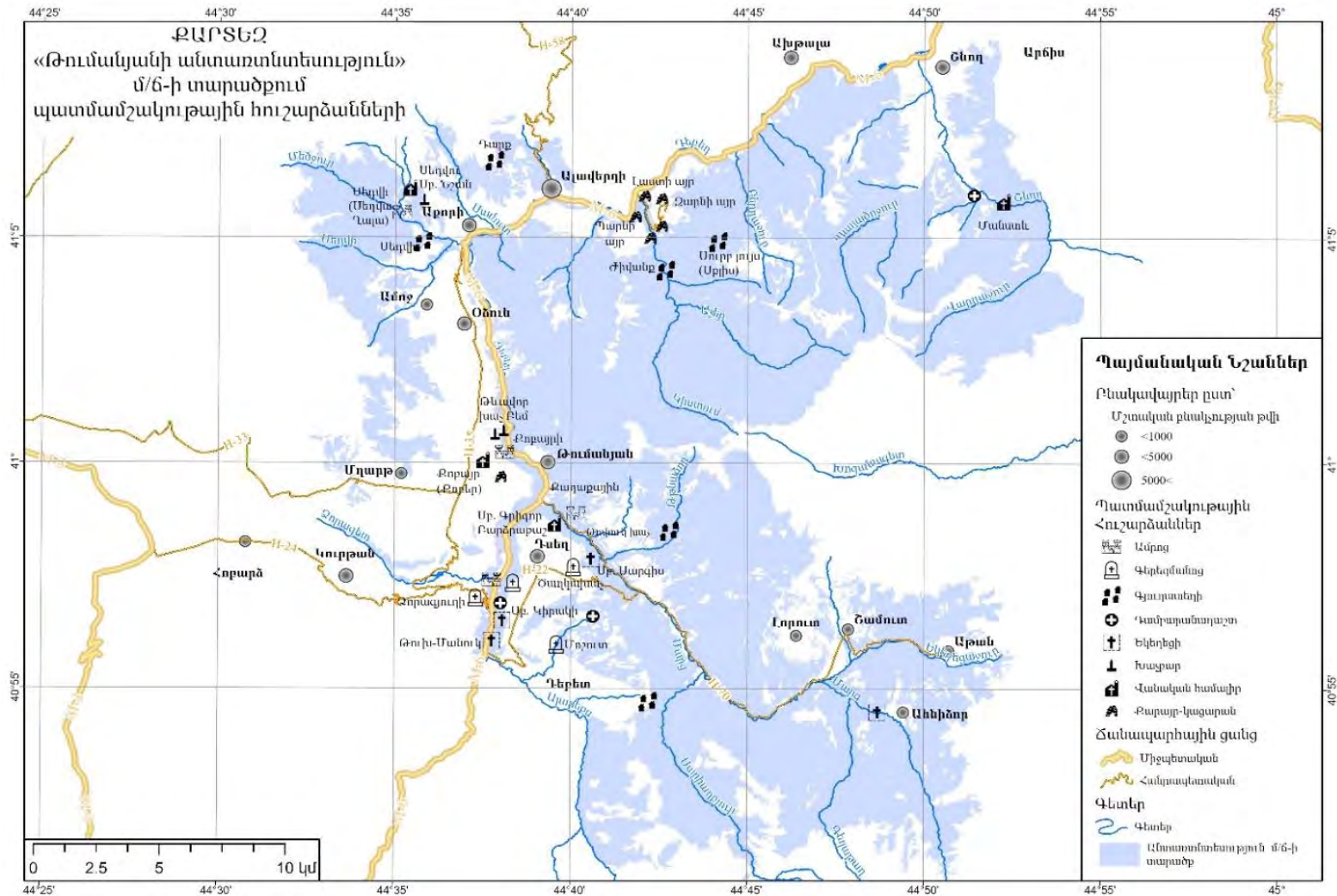
Անտառտնտեսության տարածքում գրանցված են 31 պատմամշակութային հուշարձաններ: Ընդ որում դրանք անհավասարաչափ են բաշխված անտառտնտեսության անտառապետություններում, ինչով էլ շատ դեպքերում պայմանավորված է տուրիստական ծանրաբեռնվածության անհավասարաչափ բաշխումը: Պատմամշակութային հուշարձաններով հատկապես աչքի են ընկնում Դսեղի, Թումանյանի և Սանահինի անտառապետությունները:

Աղյուսակ 14. Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող պատմամշակութային հուշարձանները

Անվանում	Անտառապետություն					
	Մարզ	Մոտկոր	Թումանյան	Դսեղ	Սանահին	Շնող
1	2	3	4	5	6	7
ԱՄՐՈՑ ԵՎ ԳԵՐԵՉՄԱՆՈՑ	*					
ՄԱՏՈՒՌ		*				
ԹԵՎԱԿՈՐ ԽԱՉ ԲԵՄ			*			
ԽԱՉՔԱՐ			*			
ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ «ՂԱՐՔ»			*			
ՄԱՏՈՒՌ ՍԲ. ՍԱՐԳԻՍ				*		
ՎԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐ ՍԲ. ԳՐԻԳՈՐ ԲԱՐՉՐԱՔԱՇ				*		
ԳԵՐԵՉՄԱՆՈՑ «ԾԱՂԿԱԽԱՉ»				*		
ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ		*				
ՎԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐ ՄԱՆՍԵՎ						*

1	2	3	4	5	6	7
ԴԱՍԲԱՐԱՆԱԴԴՇՏ						*
ԿԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐ ԶՈՐԱՅՐ (ԶՈՐԵՐ)			*			
ՔԱՐԱՅՐ-ԿԱՑԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԼԻՐ			*			
ԱՍՐՈՑ ՍԵՂԿԻ («ՍԵՂԿԱ ՂԱԼԱ»)			*			
ԿԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐ ՍԵՂԿՈՒ ՍԲ. ՆՇԱՆ			*			
ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ ՍԵՂԿԻ			*			
ԽԱՉՔԱՐ			*			
ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ «ԺԻՎԱՆՔ»					*	
ՔԱՐԱՅՐ-ԿԱՑԱՐԱՆ «ԼԱՍՏԻ ԱՅՐ»					*	
ՔԱՐԱՅՐ-ԿԱՑԱՐԱՆ					*	
ՔԱՐԱՅՐ-ԿԱՑԱՐԱՆ					*	
ՔԱՐԱՅՐ-ԿԱՑԱՐԱՆ «ՉԱՐՆԻ ԱՅՐ»					*	
ՔԱՐԱՅՐ-ԿԱՑԱՐԱՆ «ՊԱՐՆԻ ԱՅՐ»					*	
ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ ՍՈՒՐԲ ԼՈՒՅՍ, ՍԲԼԻՍ					*	
ԱՍՐՈՑ				*		
ԳԵՐԵՉՄԱՆՈՑ				*		
ԴՈԼՄԵՆՆԵՐ				*		
ՄԱՏՈՒՌ ԹՈՒԽ-ՄԱՆՈՒԿ				*		
ՄԱՏՈՒՌ ՍԲ. ԿԻՐԱԿԻ				*		
ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ «ՍՈՇՈՒՏ»				*		
ԴԱՍԲԱՐԱՆԱԴԴՇՏ				*		
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	1	2	9	10	7	2

Քարտեզ 10. Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող պատմամշակութային հուշարձանները

7.12 Սոցիալական և տնտեսական պայմանները

Լոռու մարզի բնակավայրերը գտնվում են ծովի մակերևույթից 520-1800մ բարձրության վրա: Մարզն ունի 16 համայնքներ, 8 քաղաքներ (Վանաձոր, Տաշիր, Ալավերդի, Ստեփանավան, Սպիտակ, Թումանյան, Ախթալա, Շամլուխ), 120-ը՝ գյուղական բնակավայրեր: Բնակչության տեղաբաշխվածությունը հիմնականում միջպետական ճանապարհների երկայնքով: Մարզի լեռնային տարածքները նոսր են բնակեցված: Բնակչության հիմնական մասը հայեր են(97%), բնակվում են նաև ռուսներ, հույներ, եզդի, քուրդ, ասորի և այլ ազգերի երկայացուցիչներ: Համաձայն Վիճակագրության կայք էջի՝ 2022թ. տարեսկզբի դրությամբ մարզի բնակչությունը կազմում է 211,7հազ. մարդ:

Ներկայացվում է մարզի ներկա վիճակն ըստ ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի կայք էջի:

Աղյուսակ 15.33 Լոռու մարզը թվերով (2018-2022 թթ.)

Տարածքը	3 799 քառ. կմ
Հայաստանի Հանրապետության տարածքում մարզի տարածքի տեսակարար կշիռը, %	12.8
Համայնքներ, 2023 թ. տարեսկզբի դրությամբ	11
Քաղաքներ	8
Գյուղեր	120
Բնակչության թվաքանակը 2023թ. տարեսկզբի դրությամբ	211.5 հազ. մարդ
այդ թվում՝	
քաղաքային	124.0 հազ. մարդ/
գյուղական	87.5 հազ. մարդ/
Հայաստանի Հանրապետության բնակչության ընդհանուր թվաքանակում մարզի բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը 2022թ.,%	7.1
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը 2022թ.,%	58.6
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր	250 844.0 հա
այդ թվում՝ վարելահողեր	419 77.1 հա

Գյուղատնտեսական նշանակության հողերը կազմում են 250.904,3 հա:

2021թ.-ին մարզի տնտեսության հիմնական ոլորտների տեսակարար կշիռները ՀՀ տնտեսության համապատասխան ոլորտների ընդհանուր ծավալում կազմել են.

- արդյունաբերություն 6.3 %,
- գյուղատնտեսություն 8.4 %,
- շինարարություն 4.2 %
- մանրածախ առևտուր 2.6 %
- ծառայություններ 1.3 %:

Մարզի տնտեսության առաջատար ճյուղերը գյուղատնտեսությունն ու արդյունաբերությունն են: Բնակչության գերակշիռ մասը բնակվում է գյուղական բնակավայրերում: Տարածաշրջանի քաղաքներն ունեն ընդգծված գյուղատնտեսական մթերքի արտադրության և վերամշակման ուղղություն, բացառությամբ Ալավերդի քաղաքի, որը արդյունաբերական կենտրոն է: Գյուղատնտեսությունը հիմնականում մասնագիտացած է անասնաբուծության և բուսաբուծության մեջ: Մարզում փայտամշակման, թաղանթանյութաթղթային և անտառքիմիական արդյունաբերություն չկա:

Տավուշի մարզը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքի հյուսիս-արևելյան հատվածում: Այն հարավ-արևելքում և հարավում սահմանակից է Գեղարքունիքի և Կոտայքի մարզերին, արևմուտքում՝ Լոռու մարզին, իսկ պետական սահմանով՝ Վրաստանին, հյուսիսում և արևելքում՝ Ադրբեջանին: Տավուշի մարզը տարածվում է Փոքր Կովկասի լեռնաշղթաների արտաքին շարի վրա (Վիրահայոց, Գուգարաց և Միափորի լեռներ): Մարզը համեմատաբար աղքատ է օգտակար հանածոներով: Արդյունաբերական նշանակություն ունեն բենտոնիտային կավը, կրաքարերը, վիմագրական քարը, դոլոմիտը, ֆելզիտը: Աղստև գետի հովիտը հարուստ է հանքային ջրերով, որտեղ կազմակերպված է դրանց արտադրությունը:

2022թ. Տավուշի մարզի տնտեսության հիմնական ոլորտների տեսակարար կշիռները ՀՀ տնտեսության համապատասխան ոլորտների ընդհանուր ծավալում կազմել են

- արդյունաբերություն 1.4 %,
- գյուղատնտեսություն 4.5 %,
- շինարարություն 3.0 %,
- մանրածախ առևտուր 2.4 %,
- ծառայություններ 0.9 %:

Մարզը ՀՀ վառ արտահայտված գյուղատնտեսական շրջաններից է: Անասնաբուծության մեջ առաջատար ոլորտներ են համարվում խոշոր եղջերավոր անասնաբուծությունն ու խոզաբուծությունը, իսկ բուսաբուծության մեջ՝ հացահատիկային մշակաբույսերի մշակությունն ու խաղողագործությունը: Վերջին տարիներին զարգացում է ապրում պտղաբուծությունը, ինչով մարզը նախկինում մեծ համբավ է վայելել: Վերջին տարիներին հիմնվել են պտղատու այգիներ, որոնց մեջ գերակշռում են թուզն ու արքայանարինջը: Տարեցտարի զարգացում է ապրում նաև մեղվաբուծությունը: Մարզի տնտեսության առաջատար ոլորտը մշակող արդյունաբերությունն է: Առավել գերակշռող են սննդի արդյունաբերությունը և փայտամշակումը: Մարզում արտադրվող արդյունաբերական արտադրանքից արտաքին շուկա են հանվում գինիներ, պահածոներ, հանքային ջուր, քարե և փայտե, վերջերս նաև տեքստիլ արտադրատեսակներ: Բեռնաուղևորափոխադրումները մարզում իրականացվում են ավտոմոբիլային տրանսպորտով: Մարզի կենտրոնով է

անցնում Հյուսիսային Կովկաս–Թբիլիսի-Երևան գազատարը: Հյուսիսային սահմանի երկայնքով, Դեբեդի ափով անցնում է Երևան-Թբիլիսի երկաթուղու 7 մ-ոց հատվածը: Տավուշի մարզում են գտնվում Այրում-Ջիլիգայի և Բագրատաշենի մաքսակետերը:

8. Հարակից համայնքների սոցիալ-տնտեսական բնութագիրը

Անտառտնտեսության տարածքը հարակից է Ալավերդի, Թումանյան, Լոռի Բերդ, Փամբակ, Գյուլագարակ, Նոյեմբերյան խոշորացված համայնքներին:

Լոռի մարզի խոշորացված համայնքներից է **Ալավերդին**: Այն հարուստ է պատմամշակութային բազմադարյա հուշարձաններով, որոնցից են Սանահինի վանքը, Սանահինի կամուրջը և այլն: Հնագույն ժամանակներից ի վեր այստեղ իրականացվել է պղնձի հանույթ և մշակում: 1887թ.-ին Ալավերդու պղնձարդյունաբերության մեջ իշխող դիրք են ձեռք բերում ֆրանսիացիները, որոնք տեղադրում են Նոր հնոցներ և վառարաններ, ստեղծում մանր պղնձածուլարաններ:

Պղնձի արտադրությունը Ալավերդու տնտեսության մեջ առանցքային դեր է խաղացել: Ներկայումս պղնձածուլական գործարանը չի գործում, սակայն վերակառուցման փուլում է: Ալավերդին աչքի է ընկնում պատմական և ճարտարապետական հուշարձանների առատությամբ: Համայնքի տարածքը հարուստ է պատմամշակութային արժեք ներկայացնող հուշարձաններով: Դրանց մեջ են ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի համաշխարհային ժառանգության ցանկում ներառված Սանահինի վանական համալիրը և Սանահինի պատմական (Քարե) կամուրջը: Սանահինի Վանական համալիրի առաջին՝ Սուրբ Աստվածածին եկեղեցին կառուցվել է 10-րդ դարի 30-40-ական թվականներին (Աբաս Ա Բագրատունի թագավորի օրոք), իսկ 12-րդ դարի վերջին Դեբեդ գետի վրա կառուցվել է Սանահինի Նշանավոր կամուրջը, որով անցնում է վանք տանող ճանապարհը: Ալավերդում ի շնորհիվ, բնական, մշակութային հուշարձանների՝ բականին զարգացած է զբոսաշրջությունը:

Ալավերդու խոշորացված համայնքի բնակավայրերն են՝ Օծուն, Աքորի, Շնող, Ճոճկան, Ախթալա, Հաղպատ, Թեղուտ, Մեծ Այրում, Արևածագ, Շամլուղ, Ծաղկաշատ, Կաճաճկուտ, Ակներ, Ջիլիգա, Այգեհատ, Արդվի, Մղարթ, Հագվի, Ծաթեր, Նեղոց, Կարմիր Աղեկ և Քարկոփ:

Լոռի Բերդ: Համայնքի մեջ մտնում են հետևյալ բնակավայրերը՝ Ագարակ, Բովածոր, Լեջան, Կողես, Հովսաձոր, Յաղդան, Սվերդլով, Ուռուտ: Համայնքի ընդհանուր բնակչության թիվը՝ 5691 մարդ: Լոռի Բերդ գյուղը գտնվում է Լոռու մարզի Ձորագետ և Ուռուտ գետերի միջնահատվածում, Ստեփանավան քաղաքի արևելյան կողմում, պատմական Լոռի բերդաքաղաքի ավերակների մոտ, պատմական նշանակություն ունեցող դամբարադաշտերի վրա: Հեռավորությունը Ստեփանավան քաղաքից 2 կմ, մարզկենտրոնից 38 կմ: Տարածված է զբոսաշրջությունը: Համայնքի բնակիչները կախված բնակավայրերից՝ զբաղվում են հիմնականում դաշտավարությամբ, պտղաբուծությամբ (տանձ, խնձոր, կեռաս), մշակում են հացահատիկային, կերային, բանջարաբոստանային կուլտուրաներ: Չբաղվում են նաև խոշոր եղջերավոր անասնաբուծությամբ, մեղվաբուծությամբ: Համայնքում գործում են հանքարդյունահանող, վերամշակող, էլեկտրաէներգիա արտադրող ձեռնարկություններ, քարարդյունահանող ձեռնարկություն:

Թումանյան համայնք: Թումանյան համայնքը մարզկենտրոնից գտնվում է 38կմ, մայրաքաղաքից 150 կմ հեռավորության վրա: Համայնքը գտնվում է Վանաձոր-Թբիլիսի ավտամայրուղու վրա: Համայնքի բնակավայրերում զբաղվում են գյուղատնտեսությամբ, անասնապահությամբ, մեղվաբուծությամբ: Համայնքի բնակավայրերը շրջապատված են անտառներով: Անտառները հարուստ են պտղատու և դեկորատիվ ծառատեսակներով, հատապտուղներով, մեղրատու թփաբույսերով և բժշկության մեջ օգտագործվող դեղաբույսերով: Թումանյան համայնքի բնակավայրերում կա վանական համալիր, եկեղեցիներ և բազմաթիվ խաչքարեր: Թումանյանում զբոսաշրջության զարգացման համար մեծ գրավական է Քոբայրի վանքը: Այն 12-13-րդ դդ վանքային համալիր է: Քոբայրի վանքը հարուստ է միջնադարյան մոնումենտալ որմնանկարներով: Վանքը, գտնվելով բարձրադիր դարավանդի վրա իր ճարտարապետական և գուգական տեսքով գրավում է զբոսաշրջիկների ուշադրությունը: Համայնքի բնակավայրերն են՝ Թումանյանը և Աթան, Ահիձոր, Դսեղ, Լորուտ, Մարց, Շամուտ, Չկալով, Քարինջ և Քոբայր:

Փամբակ համայնք: Փամբակ համայնքը բազմաբնակավայր համայնք է: Փամբակ համայնքի կազմում ընդգրկված բնակավայրերն են՝ գյուղ Անտառամոտ, Արջուտ, Ազնվաձոր, Բազում, Դեբետ, Ձորագետ, Ձորագյուղ, Եղեգնուտ, Լեռնաջուր, Լեռնապատ, Մարգահովիտ, Քարաբերդ, Վահագնի, Վահագնաձոր և Փամբակ բնակավայրերը: Համայնքի կենտրոնն է հանդիսանում Փամբակ համայնքը: Համայնքի բնակչությունը կազմում է 12215 մարդ: Համայնքի հեռավորությունը մարզկենտրոնից կազմում է 7 կմ, Երևան-Թբիլիսի ավտոմայրուղուց՝ 0 կմ, մայրաքաղաքից 127կմ, երկաթուղուց՝ 550մ, Հայաստանի Հանրապետության պետական սահմանից՝ 93 կմ: Չբաղվում են դաշտավարությամբ, պտղաբուծությամբ (տանձ, խնձոր, սալոր), մշակում են հացահատիկային, կերային, բանջարաբոստանային կուլտուրաներ: Չբաղվում են նաեւ խոշոր եղջերավոր անասնաբուծությամբ, մեղվաբուծությամբ: Համայնքի հիմնախնդիրների մեջ կարելի է նշել դպրոցական գույքի նորացումը, խմելու ջրագծերի վերանորոգումը, գյուղատնտեսական մթերքների իրացումը, գյուղամիջյան ճանապարհների վերանորոգումը:

Գյուլագարակ: Տեսային տնտեսությունների թիվը՝ 617: Գյուղը գտնվում է Ստեփանավան քաղաքից 8 կմ հարավ-արևելք, Ձորագետի աջակողմյան Գարգառ վտակի ձախ ափին, հեռավորությունը մարզկենտրոնից 28 կմ: Գյուլագարակից 3կմ հարավ գտնվում է «Սոճուտ» մանկական առողջարանը, «Դենդրոպարկը»:

Գյուղից 2կմ դեպի հարավ գտնվում է Տորմակադուռ գյուղատեղին և VI դ. եկեղեցու ավերակները: Տնտեսությունը՝ զբաղվում են հացահատիկի, կարտոֆիլի մշակումով: Գյուլագարակ, Ամրակից, Գարգառ, Կուրթան, Հոբարձի, Պուշկինո և Վարդաբլուր բնակավայրերը:

Նոյեմբերյան համայնք: Նոյեմբերյանը գտնվում է ՀՀ հյուսիս-արևելյան մասով ձգվող Գուգարաց լեռների լեռնաբազուկների և միջլեռնային գոգավորությունների վրա: Հարավում սահմանագիծն անցնում է հիմնականում Ոսկեպար գետով, որտեղ սահմանակցում է Տավուշի մարզի Իջևանի տարածաշրջանի հետ: Արևմուտքում՝ ՀՀ Լոռու մարզի՝ Թումանյանի տարածաշրջանի հետ սահմանագիծն անցնում է Կոզման լեռնաշղթայի լեռնաբազուկներով: Բնակչությունը զբաղվում է անասնապահությամբ և

այգեգործությամբ: Հայտնի է իր դեղձով: Կարևոր դեր ունի կաթնամթերքի, հատկապես պանրի արտադրությունը:

Սոցիալական հարցումը կազմակերպվել էր անտառի ֆունկցիոնալ բաժանման, ջեռուցման փայտի և շինափայտի պահանջարկի, անտառի վրա արածեցման ազդեցության, անտառի սոցիալ-ռեկրեացիոն նշանակության գնահատման նպատակով:

Սոցիալական հարցման հարցաշարը համաձայնեցվել էր Էկոլոգիական ուղղվածություն ունեցող հասարակական կազմակերպության հետ և շրջանառվել է սոցիալական կայքերի միջոցով, որի արդյունքում գրանցվել է հարցման մասնակիցների մեծ թվաքանակ: Հարցաշարի պատասխանները հնարավորություն տվեցին գնահատել անտառի սոցիալ-ռեկրեացիոն նշանակությունը:

9. Այլընտրանքային տարբերակների նկարագիրը, ներառյալ՝ նախատեսվող գործունեությունից հրաժարման (գրոյական) տարբերակը, տարբերակների վերլուծության արդյունքում ընտրված տարբերակի հիմնավորումը

ՇՄԱՌԳ-ի շրջանականերում դիտարկվել է հիմնադրությային փաստաթղթի իրականացման այլընտրանքային տարբերակները, ինչպես նաև ընտրված տարբերակի հիմնավորումը:

Չրոյական տարբերակ-նշանակում է հիմնադրությային փաստաթղթի դրույթների չիրականացում, ինչը ենթադրում է հետևյալ բացասական ազդեցությունները.

- չեն կատարվելու անտառվերականգնման, անտառային մշակույթների հիմնման աշխատանքներ:

- Բարձրարժեք անտառային տեսակների չհիմնելու դեպքում անտառաձածկը չի աճի, մակերեսը չի ընդլայնվի, քայքայված անտառները չեն վերականգնվի, ծառուտները ճիշտ ուղղությամբ չեն ձևավորվի՝ վնասելով կենսաբազմազանությանը:

- Խնամքի, նոսրացման, ընտրողական հատումներ չեն իրականացվի, որը նպաստում է ծառուտների նպատակային ձևավորմանը, տեսակային կազմի բարելավմանը, որակական և տարածքային տեղաբաշխմանը, անտառի հողապաշտպան, ջրապաշտպան, սանիտարա-հիգիենիկ, էսթետիկական հատկությունների բարելավմանը և անտառների արդյունավետության բարձրացմանը, անտառի սանիտարական վիճակի բարելավմանը, անտառաձածկ մակերեսի պահպանմանը:

Չրոյական տարբերակի, այսինքն անտառկառավարման պլանով նախատեսված գործողությունների չիրականացումը կհակասի անտառային Օրենսգրքի պահանջներին, քանի որ համաձայն Օրենսգրքի՝ անտառաշինական նախագիծը (անտառակառավարման պլան) անտառաշինության արդյունքում մշակված և անտառային տնտեսության վարման նպատակով հաստատված տեխնիկական փաստաթուղթ է, որը ենթակա է պարտադիր կատարման:

Անտառկառավարման պլանների նպատակն է անտառաշինության ընթացքում անտառային տնտեսության վարումը: Անտառկառավարման պլաններում ներկայացվում է անցած ժամանակաշրջանի համար անտառային տնտեսության վարման և անտառօգտագործման ամբողջական գնահատականը, ինչպես նաև անտառային տնտեսության վարման առաջիկա 10 տարիներին իրականացվելիք միջոցառումները:

Այլընտրանք և ընտրված տարբերակի հիմնավորումը.
Անտառակառավարման ընտրված տարբերակը համապատասխանում է Անտառային օրենսգրքի պահանջներին, ուստի այլընտրանքներ չեն դիտարկվում: Անտառաշինական նախագծերը պետական կառավարման լիազորված մարմնի կողմից հաստատվելուց հետո համարվում են անտառային տնտեսության վարման ընթացիկ և հեռանկարային պլանավորման պարտադիր տեխնիկական փաստաթղթեր:

Համաձայն ՀՀ Անտառային օրենսգրքի հոդված 3-ի՝ անտառաշինությունն անտառների կայուն կառավարման պլանավորմանն ուղղված համալիր միջոցառումների իրականացումն է՝ 10 տարին մեկ անգամ: Ուստի՝ Անտառտնտեսություն մասնաճյուղի անտառակառավարման պլանը նախատեսված է 2024-2033 թթ. ընկած ժամանակահատվածի համար:

10. Հիմնադրույթային փաստաթղթի նախագծի դրույթների գործողության իրականացման շրջանակները.

10.1 Անտառային տնտեսության դերը շրջանի տնտեսության և շրջակա միջավայրի պահպանության գործում

Անտառտնտեսության վարման ու գործունեության հիմնական ուղղությունները ներառում են անտառների պահպանությունն ու պաշտպանությունը, անտառների վերարտադրությունն ու անտառային պաշարների արդյունավետ օգտագործումը, որոնք ուղղված են բարձրացնելու անտառային համակեցությունների, նրա ֆաունայի կենսաբանական կայունության աճին: Հիմնական ուղղություններն են նաև՝

- Անտառների հողերի արդյունավետ օգտագործումը,
- միջավայրապահպան, հողապաշտպան, ջրապահպան, ջրակարգավորիչ, սանիտարա-հիգիենիկ և այլ հատկությունների պահպանումն ու ուժեղացումը,
- բազմանպատակային, անսպառ ու անընդհատ անտառօգտագործումը,
- անտառների վերարտադրությունն ու նրա որակական կազմի բարելավումը,
- կենսաբանական բազմազանության, պատմամշակութային ու բնական ժառանգության պահպանումը:

Անտառային էկոհամակարգերը կարևոր դեր է խաղում էկոլոգիապես կայուն գյուղատնտեսական համակարգեր ստեղծելու և գյուղատնտեսական արտադրական գործունեություն ապահովելու գործում: Անտառապահպանությունը կարևոր է ներկայիս փոփոխվող կլիմայական պայմաններում, ինչը պետք է խթան հանդիսանա անտառների պահպանման ու նոր անտառային լանդշաֆտների հիմնադրման գործին, որն էլ իր հերթին թույլ կտա ուժեղացնել գյուղատնտեսական արտադրության տեմպերն առանց վնաս հասցնելու բնական էկոհամակարգերին և ապահովելու կայուն գյուղատնտեսություն: Հիմնականում դա դրսևորվում է անտառի էկոհամակարգային ծառայությունների սպասարկմամբ, որն ունի առանցքային նշանակություն գյուղատնտեսական արտադրական համակարգերի վրա:

10.2 Անտառների բնութագիրը/տիպերը/ և անտառային տնտեսության կազմակերպման ու վարման հիմնական դրույթները

Հայաստանի Հանրապետության Անտառային օրենսգրքի համաձայն՝ ընդունված 2005 թվականի հոկտեմբերի 24-ին, Հայաստանի Հանրապետությունում անտառներն, անկախ սեփականության ձևից, ըստ իրենց հիմնական նպատակային նշանակության՝ դասակարգվում են՝

- ա) պաշտպանական նշանակության.
- բ) հատուկ նշանակության.
- գ) արտադրական նշանակության:

Եվ ըստ այդմ, իրավական ուժը կորցրած է ճանաչված և շրջանառու ու գործածական չեն նախորդ անտառային օրենսգրքով սահմանված և անտառաշինական հրահանգով նշված «անտառային խումբ» , «անտառային կարգեր» հասկացությունները:

Հայաստանի Հանրապետության Անտառային օրենսգրքի (24.10.2005 թ.) համաձայն պաշտպանական նշանակության անտառներ են՝

- ա) ջրային օբյեկտների ջրապահպան գոտիների անտառները.
- բ) բարձր թեքության (30 աստիճանից ավել) վրա գտնվող անտառները.
- գ) անտառների վերին և ստորին սահմանների 200 մետր լայնությամբ տարածքը.

դ) կիսաանապատային, տափաստանային, անտառատափաստանային գոտիներում աճող անտառները.

ե) բուսաբանական, կենդանաբանական այգիների, դենդրոպարկերի շրջակա անտառները՝ 100 մետր շառավղով:

Պաշտպանական նշանակության անտառներում արգելվում է անտառավերականգնման հատումների իրականացումը:

Հատուկ նշանակության անտառներ են՝

- ա) բնության հատուկ պահպանվող տարածքներում ընդգրկված անտառները,
- բ) քաղաքային և քաղաքամերձ անտառները,
- գ) ռեկրեացիոն և առողջարարական անտառները,
- դ) սահմանային, ռազմական նշանակության անտառները,
- ե) պատմական և գիտական արժեք ներկայացնող անտառները,
- զ) սանիտարական գոտիները պահպանող անտառները:

Հատուկ նշանակության անտառներում նույնպես արգելվում է անտառավերականգնման հատումների իրականացումը: Ինչպես նաև սահմանափակվում և արգելվում են անտառօգտագործման այն ձևերը, որոնք չեն համապատասխանում այդ տարածքների պահպանության՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված ռեժիմին:

Ներկա անտառաշինությամբ Անտառտնտեսության անտառային պետական ընդհանուր ֆոնդը կազմում է 43498.4 հեկտար: Անտառային պետական ընդհանուր ֆոնդից պաշտպանական նշանակության անտառների հողերի ընդհանուր մակերեսը կազմում է ընդհանուր տարածքի 64.4 % (28003.7 հեկտար), հատուկ նշանակության անտառների հողերի ընդհանուր մակերեսը կազմում է ընդհանուր տարածքի 9.8 % (4265.7 հեկտար): Մնացած՝ 11229

հեկտար մակերեսը կամ ընդհանուր տարածքի 25.8 %-ը կազմում են արտադրական նշանակության անտառները:

Աղյուսակ 16. Անտառներն ըստ նպատակային նշանակության: Պաշտպանական կատեգորիաների տեղաբաշխման փոփոխություններ:

Նպատակային նշանակության անտառներ	Մակերեսը ըստ անտառաշինության անցկացման շրջանների				Նպատակային նշանակության անտառների և պաշտպանական կատեգորիաների առանձնացման իրավական հիմնավորումը
	Նախորդ		Ընթացիկ		
	2008 (մակերեսը՝ հա)	%	2023 (մակերեսը՝ հա)	%	
1	2	3	4	5	6
Պաշտպանական նշանակության անտառներ	25716.2	61	28003.7	64.4	24.10.2005 թ. Անտառային օրենսգիրք
Հատուկ նշանակության անտառներ	1920.3	4.5	4265.7	9.8	24.10.2005 թ. Անտառային օրենսգիրք
Արտադրական նշանակության անտառներ	14530.5	34.5	11229	25.8	24.10.2005 թ. Անտառային օրենսգիրք
Ընդհամենը՝ ըստ անտառների խմբի	42167	100	43498.4	100	24.10.2005 թ. Անտառային օրենսգիրք
Այդ թվում՝ շահագործման ենթակա	243	0.57	21.7	0.05	24.10.2005 թ. Անտառային օրենսգիրք

Անտառտնտեսությունում պետական արգելից կամ արգելավայր չկա:

10.3 Անտառների կազմակերպման հիմնական դրույթները

Ներկա անտառաշինությամբ Անտառտնտեսության կազմակերպումը նախատեսում է առաջին հերթին անտառտնտեսության հիմունքների սահմանումը, որով որոշվում է ձեռնարկության բնույթն ու նրա զարգացման տնտեսագիտական և անտառագիտա-տեխնիկական ուղղվածությունը: Այդ հիմքերն են առաջադրում տնտեսության ուղղությունն ապագա տարիների համար, ապահովելով նրա պլանաչափ զարգացումն ու կայունությունը: Անտառային տնտեսության կազմակերպման հիմքերից է՝ անտառների նպատակային նշանակությունն ու նրանց պաշտպանական կատեգորիաները և դրանց առանձնացումը, առանձնացած տնտեսական մասերի սահմաններում տնտեսական սեկցիաների ձևավորումը, նպատակային տեսակների սահմանումը, հատման տարիքն ու հատման շրջանառությունը:

Տնտեսական սեկցիաների կազմակերպման առումով ներկա անտառաշինությունը հիմնվում է տնտեսությունում առկա նպատակային, գերակշռող ու ուղեկցող տեսակների ընտրության վրա հաշվի առնելով ծառատեսակների դերն ու տարածվածությունն Անտառտնտեսությունում: Գերակշռող տեսակը համարվում է նպատակային, քանի որ

ուևի ամենամեծ տեսակարար կշիռը ծառուտի պաշարի մեջ ու տվյալ տնտեսական ու անտառաճման պայմաններում ամենահեռանկարայինն է: Նպատակային տեսակը համարվել է գերակշռող, քանի որ նրա մասնաբաժինը 0.5 և ավելի է երկու տեսակների պարագայում, և 0.4 –ից ոչ պակաս երեք տեսակների դեպքում: Տնտեսական սեկցիաների կազմակերպումը կատարվել է նպատակային ու գերակշռող տեսակով, դասակարգվելով արտադրողականության տարանջատված խմբերով՝ բարձրբուխտետային դաս, միջինբուխտետային դաս ու ցածրբուխտետային դաս: Յուրաքանչյուր տնտեսեցիա կողմնորոշված է տվյալ անտառաճման պայմաններում համապատասխան միջոցառումների իրագործմամբ՝ նպատակային տեսակի աճեցմամբ:

Անտառաշինությամբ նշանակված են միջոցառումներ, որոնք ապահովում են նպատակային տեսակների պահպանությունն ու անտառի կազմի հարստացումը: Այդ միջոցառումներն են. անտառավերականգնման, խնամքի ու սանիտարական հատումները, բնական ու արհեստական անտառաճեցումը:

Կախված ծառատեսակների հասուն լինելու վիճակից ու նրանց կենսաբանական առանձնահատկություններից՝ նպատակային նշանակության անտառներում կազմակերպվում են երեք՝ ասեղնատերևավոր, կարծրատերևավոր (միաժամանակ բաժանելով բարձրբուխտետային՝ սերմային ծագման ու ցածրբուխտետային՝ վեգետատիվ ծագման) ու փափկատերևավոր տնտեսություններ: Ասեղնատերևավորներին են դասվել՝ սոճու, և եղևնու ծառուտները, կարծրտերևավորներին՝ կաղնու, թխկու, հացենու, թեղու, տանձենու, ընկուզենու, խնձորենու գերակշռության ծառուտները, իսկ փափկատերևավորներին՝ կեչու, կաղամախու, լորենու, բարդու, ուռենու գերիշխության ծառուտները: Տնտեսական սեկցիաներն ստեղծված են տնտեսությունների սահմաններում:

Հատման տարիքը սահմանված է ՀՀ Կառավարության 15.09.2005 թ. N 1546 որոշման համաձայն, կախված՝ անտառների նպատակային նշանակությունից ու նրանց բնապահպանական, տնտեսական ու սոցիալական ֆունկցիաներից, ինչպես նաև ծառուտների արտադրողականությունից ու ծառատեսակների կենսաբանական առանձնահատկություններից ելնելով: Թումանյանի անտառային պետական ֆոնդի սահմաններում ներկա անտառաշինությամբ առանձնացված են պաշտպանական, հատուկ և արտադրական նշանակության անտառներ, որոնց հատման տարիքները ներկայացված են աղյուսակ 17- ում:

Աղյուսակ 17. Անտառտնտեսությունում 2023 թ. անտառաշինությամբ ընդունված հատման տարիքներն ըստ անտառների նպատակային նշանակության

Տնտեսություններ, տնտեսական մասեր	Հասակային դասի տևողությունը	Հատումների տարիքները ըստ անտառի նշանակության		
		Արտադրական	Պաշտպանական	Հատուկ
I. ասեղնատերևավորներ՝ սոճի, եղևնի	20	121- 140	141-160	161-180
II. կարծրտերևավորներ՝ Ա/ բարձրբուխտետային	20			
1. Հաճարենի	20	141-160	161-180	181-200
2. կաղնի	20	161-180	181-200	201-220
3. հացենի, թխկի, թեղի	20	121-140	141-160	161-180
4. ընկուզենի	20	141-160	161-180	181-200
5. խնձորենի, տանձենի	20	101-120	121-140	141-160
6. Բոխի	20	81-100	101-120	121-140
Բ/ցածրբուխտետային	10			
1. կաղնի, բոխի շիվային և այլ ցածրաբուն տեսակներ	10	61-70	71-80	81-90
2. Ղաճի	10	41-50	51-60	61-70
III. փափկատերևավորներ	10			
1. կեչի	10	61-70	71-80	81-90
2. Կաղամախի, ուռենի, բարդի	10	41-50	51-60	61-70

Տնտեսություններ, տնտեսական մասեր	Հասակային դասի տևողությունը	Հատումների տարիքները ըստ անտառի նշանակության		
		Արտադրական	Պաշտպանական	Հատուկ
3. Լորենի	10	91-100	101-110	111-120

10.4 Անտառների կառուցվածքը

Անտառտնտեսության անտառների բաժանումն ըստ անտառների նպատակային նշանակության ու պաշտպանական կատեգորիաների իրականացված է 2005 թ. Անտառային օրենսգրքի համաձայն: Հաշվարկվել է Անտառտնտեսության անտառային մակերեսների բաշխվածությունն ըստ անտառապետությունների ու քառակուսիների, նրանց նպատակային նշանակության ու անտառի պաշտպանական կատեգորիաների, ինչպես նաև Անտառտնտեսության անտառային մակերեսների:

Անտառտնտեսության անտառաձածկի մակերեսի 76 %-ը (28160.6 հա) ու պաշարի 77%-ը (3941174 խմ) զգալի մասը գտնվում են IV-VII հասակային դասերի սահմաններում: Բարձր հասակադասերից պաշարի առկայությամբ առանձնանում են VIII-IX հասակադասերը, որոնց ծավալը՝ 1 հա վրա կազմում է համապատասխանաբար՝ 199 խմ և 198 խմ: Այնուհետև ցուցանիշները կտրուկ անկում են ապրում, արձանագրելով ծառուտների գերհասունության տիպիկ բնութագիրը:

Միջին աճը ամենաբարձրը գրանցվում է սոճու մոտ՝ 3.1 խմ: Տերևավորներից ամենաբարձր միջին աճը գրանցվել է կաղամախու (2.4 խմ) և շիվային ծագման բոխու մոտ (2.5 խմ):

Ծառուտների միջին աճը կազմում է ընդամենը 1 հա վրա 1.4 խմ, իսկ միջին տարիքը կազմում է 100 տարի:

Ծառուտների տեղաբաշխումն ըստ գերակշռող տեսակների և հասակային դասերի ներկայացված է աղյուսակ 18-ում:

Աղյուսակ 18. Անտառների՝ անտառային և ոչ անտառային հողերի թվային ու փոփոխության բնութագիրը

Հողային կատեգորիա	Անտառչինության ժամանակաշրջանը				Փոփոխություն +/-	
	2008		2023			
	Մակերես, հա	%	Մակերես, հա	%	Մակերես, հա	%
1. Ընդհանուր տարածքը	42167.0		43498.4		1331.4	3
2. Անտառային հողեր, ընդամենը	40938.8	97.1	42374.5	97.4	1435.7	4
2.1. Անտառաձածկ հողեր	38844.7	92.1	36938.0	84.9	-1906.7	-5
2.1.1. Բնական անտառներ	38278.5	90.8	36570.2	84.1	-1708.3	-4
2.1.2. Անտառմշակույթներ	566.2	1.3	367.8	0.8	-198.4	-35
2.2. Չմիակցված սաղարթով անտառմշակույթներ	49.0	0.1	8.4	0.0	-40.6	-83
2.3. Անտառատնկարաններ, պլանտացիաներ	1.8	0.0	1.3	0.0	-0.5	-28
2.4. Ոչ անտառաձածկ անտառային հողեր, ընդամենը	1051.9	2.5	5426.8	12.5	4374.9	416
Հրդեհված, մահացած ծառուտներ			2.5			-
Հատված անտառ (համատարած)	14.3					-
Նոսրուտներ	1496.3	3.5	2429.8	5.6	933.5	62
Ա) Անթրոպոգեն նոսրուտներ	294.2	0.7	1447.1	3.3	1152.9	392
Բ) Կենսաբանական նոսրուտներ	1202.1	2.9	982.7	2.3	-219.4	-18

Հողային կատեգորիա	Անտառաշինության ժամանակաշրջանը				Փոփոխություն +/-	
	2008		2023			
	Մակերես, հա	%	Մակերես, հա	%	Մակերես, հա	%
Բացատներ	532.7	1.3	2994.5	6.9	2461.8	462
3. Ոչ անտառային հողեր, ընդամենը	1228.2	2.9	1123.9	2.6	-104.3	-8
Խոտհարքներ	75.5	0.2	194.9	0.4	119.4	158
Արոտավայրեր	351.2	0.8	321.1	0.7	-30.1	-9
Ջրային մակերես	31.5	0.1	162.9	0.4	131.4	417
Այգիներ, խաղողի, թթի, հատապտղային և այլ	53.3	0.1	5.6	0.0	-47.7	-
Ճանապարհներ, կաճաններ	32.7	0.1	125.2	0.3	92.5	283
Տնամերձ հողեր և այլ					0.0	-
Քարացրոկներ			4.6	0.0	4.6	-
Այլ հողեր	77.9	0.2	309.6	0.7	231.7	297

Անտառտնտեսության հողատեսքերի կատեգորիաների մեջ վերջին ստուգիչ շրջանի ընթացքում տեղի են ունեցել էական փոփոխություններ, որոնք արտահայտվում են բոլոր հողատեսքերի՝ ավել կամ պակաս մակերեսների առումով: Անտառտնտեսության անտառների մակերեսը ավելացել է 1333.8 հեկտարով: Անտառտնտեսության տարածքի ավելացումը պայմանավորված է կադաստրային քարտեզագրման արդյունքներով՝ պետական անտառների նոր անտառային տարածքների մուտքագրմամբ: Նախորդ անտառաշինության համեմատությամբ ընդհանուր մակերեսի ավելացումը, բացի վերը նշվածից, բացատրվում է նաև երկրատեղեկատվական համակարգով ճշտման հետևանքով:

Թեև անտառային հողերը նախորդի համեմատ ավելացել են 1433,0 հա-ով՝ անտառածածկ տարածքը նախորդի հետ համեմատ պակասել է 5 %-ով (1902):

Անտառային հողերի առավել նկատելի մակերեսի ավելացում տեղի է ունեցել ոչ անտառածածկ անտառային հողերի կազմում (5419.4 հա) գտնվող բացատներում, որի մակերեսը կազմում է 2989.6 հեկտար, իսկ փոփոխության դինամիկան կազմում է դեպի ավելացում 2456.9 հեկտար կամ 4.56 անգամ քան նախորդ անտառաշինության ցուցանիշը՝ 532.7 հեկտար: Նկատելի է փոփոխությունը նաև մարդածին նոսրուտների մակերեսային ցուցանիշներում: Ներկա անտառաշինությամբ գնահատված 1447.1 հեկտարն արձանագրում է գրեթե 4- անգամյա աճ նախորդի համեմատ (294.2 հա): Մարդածին նոսրուտների աճը միանշանակորեն բացատրվում է ստուգիչ շրջանում ոչ կանոնակարգված հատումների հետևանքով ծառուտների լրիվության իջեցմամբ:

Ոչ անտառային հողերից (950.3 հա կամ ընդհանուր մակերեսի 2.2 %-ը)՝ գյուղատնտեսական հանդակները ներկայանում են համեմատաբար փոքր մակերեսով՝ խոտհարքներով (194.9 հա կամ ընդհանուր մակերեսի 0.4 %-ը) և արոտավայրերով (321.1 հա կամ ընդհանուր մակերեսի 0.7 %-ը):

Աղյուսակ 19. Անտառածածկ տարածքի և պաշարի տեղաբաշխումն ըստ գերակշռող տեսակների

Գերակշռող տեսակ	Ընդամենը	Արտադրական անտառներում
------------------------	-----------------	-------------------------------

	Մակերես, հա	Պաշար, մ ³	Մակերես, հա	Պաշար, մ ³
Սոճի	193.5	29150	37.3	5567
Եղևնի	6.6	71		
Ընդամենը ասեղնատերևավորներ	200.1	29221	37.3	5567
Հաճարենի	19484.7	3549842	6635.5	1168872
Հաճարենի շիվային	28.8	1070		
Կաղնի	7451.5	782507	1481.1	167538
Բոխի	5023.2	515686	1332.8	136094
Ղաժի	2882.5	75021	191.2	5232
Փռչնի	396.9	9243	4.1	153
Բոխի ց.	321.6	21555	113.3	8549
Հացենի	321.0	37244	66.1	7340
Կաղնի ց.	305.1	11772	6.8	257
Թխկի	141.0	22294		
Լորենի	140.0	16964	17.8	2373
Ակացիա	112.9	3150		
Ցաքի	48.1	431		
Ընկուզենի	30.5	3524	2.4	235
Թեղի	19.0	2057	0.3	41
Ուռենի	12.9	629		
Կաղամախի	7.0	449		
Խնձորենի	4.8	77	0.7	11
Տանձենի	3.5	247	3.5	247
Կեչի	2.2	79		
Բարդի	0.7	23		
Ընդամենը տերևավորներ	36737.9	5053864	9855.6	1496941
Ընդամենը անտառատնտեսությունում	36938.0	5082869	9892.9	1502508

Աղյուսակ 20. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ գերակշռող տեսակների, տարիքային խմբերի, անտառածման պայմանների և լրիվության խմբերի

Գերակշռող տեսակ	Ա Պ Տ	Լրիվության խումբ	Միջին բունի տես	Մատղա 2		Միջին հասակի	Հասունացող	Հասուն	Գերհասուն	Ընդամենը	
				I	II						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Ակացիա	B2	0.3-0.4	5.0		14.9	4.4				19.3	
		0.5-0.7	5.0		6.0	41.5				47.5	
	B3	0.3-0.4	5.0			7.4				7.4	
		0.5-0.7	5.0			1.2				1.2	
	C2	0.3-0.4	5.0		5.9	11.2					17.1
		0.5-0.7	5.0		6.8	9.5					16.3
	0.8 և ավել	5.0			4.1					4.1	
Ընդամենը			5.0		37.7	75.2				112.9	
Բարդի	C2	0.3-0.4	5a			0.7				0.7	
Ընդամենը			5a			0.7				0.7	
Բոխի	B1	0.3-0.4	4.1		3.8	94.1	0.8			98.7	
		0.5-0.7	4.5		8.7	110.2	27.9			146.8	
	B2	0.3-0.4	4.1	5.9	43.6	243.9	81.9	24.6		399.9	
		0.5-0.7	3.9	86.	151	831.9	466.8	134.		1671.	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
				5	.2			7		1
		0.8 և ավել	3.1		159 .0	22.4				181.4
	B3	0.3-0.4	3.4			15.9		35.5		51.4
		0.5-0.7	4.0		1.5	63.2	26.6	0.8		92.1
		0.8 և ավել	2.0		7.1					7.1
	C1	0.3-0.4	4.0			7.1	11.6			18.7
		0.5-0.7	4.2			38.9	33.3			72.2
		0.8 և ավել	2.0	8.0						8.0
	C2	0.3-0.4	3.8	1.6	17. 4	126.8	89.3	111. 9		347.0
		0.5-0.7	3.8		83. 2	519.5	244.8	68.1		915.6
		0.8 և ավել	3.3	3.4	26. 2	2.4				32.0
	C3	0.3-0.4	3.7		9.4	67.7	48.5	63.5		189.1
		0.5-0.7	3.5	35. 0	111 .2	91.1	16.0	65.5		318.8
		0.8 և ավել	2.9	57. 9	301 .1	14.2				373.2
	D2	0.3-0.4	3.4		5.7	32.3	3.1	45.4		86.5
		0.5-0.7	3.7		11. 7	1.8				13.5
Ընդամենը			3.8	19 8.3	940 .8	2283.4	1050.6	550. 0		5023. 1
Բոխի ցածրաբուն	B1	0.3-0.4	5.0			2.1				2.1
		0.5-0.7	5.0			6.1				6.1
	B2	0.3-0.4	4.5		3.1	0.4				3.5
		0.5-0.7	4.3		1.9	33.3				35.2
		0.8 և ավել	4.0			15.9				15.9
	B3	0.5-0.7	4.0			3.6				3.6
	C2	0.3-0.4	4.3			14.5				14.5
		0.5-0.7	4.0			3.4				3.4
		0.8 և ավել	4.1			61.2				61.2
	C3	0.3-0.4	4.5		2.7	0.6				3.3
	0.5-0.7	4.0		8.6	60.2				68.8	
	0.8 և ավել	4.0		1.8	102.2				104.0	
Ընդամենը			4.2		18. 1	303.5				321.6
Եղևնի	B2	0.3-0.4	5b		4.9					4.9
	C2	0.3-0.4	5.0		1.7					1.7
Ընդամենը			5a.2		6.6					6.6
Ըսկուզենի	C2	0.3-0.4	4.0			16.0				16.0
		0.5-0.7	3.8	0.8		13.7				14.5
Ընդամենը			3.9	0.8		29.7				30.5
Թեղի	B2	0.3-0.4	2.0			4.1				4.1
		0.5-0.7	2.0			14.6				14.6
	C2	0.5-0.7	3.0			0.3				0.3
Ընդամենը			2.3			19.0				19.0
Թխկի	B3	0.3-0.4	4.3					16.3		16.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
		0.5-0.7	4.0				0.9	41.5		42.4	
	C2	0.3-0.4	3.3	0.6		4.4		13.4		18.4	
		0.5-0.7	3.7	0.8	1.1	0.6	10.4	41.9		54.8	
	C3	0.5-0.7	3.5			8.3				8.3	
Ընդամենը			3.5	1.4	1.1	13.3	11.3	113.1		140.2	
Լորենի	B2	0.5-0.7	4.0				23.8			23.8	
	C2	0.5-0.7	4.0			1.8	10.9			12.7	
	C3	0.3-0.4	3.2			5.0	3.3			8.3	
		0.5-0.7	3.5			12.6			4.6	17.2	
	D2	0.3-0.4	4.0				16.2	2.7			18.9
		0.5-0.7	4.0				6.5	37.5	15.1		59.1
Ընդամենը			3.8			25.9	91.7	17.8	4.6	140.0	
Խնձորենի	B2	0.3-0.4	4.1	3.4		0.3				3.7	
	C2	0.3-0.4	4.0	1.1						1.1	
Ընդամենը			4.1	4.5		0.3				4.8	
Կաղամախի	C2	0.5-0.7	5.0				7.0			7.0	
Ընդամենը			5.0				7.0			7.0	
Կաղնի	B0	0.3-0.4	5a			1.7				1.7	
	B1	0.3-0.4	5.2		11.0	242.4				253.4	
		0.5-0.7	4.9		42.5	189.5				232.0	
	B2	0.3-0.4	4.5	1.9	12.2	827.3				841.4	
		0.5-0.7	4.2	17.5	33.7	1796.2	22.9				1870.3
		0.8 և ավել	3.7		26.3	52.2					78.5
	B3	0.3-0.4	4.5			358.2				358.2	
		0.5-0.7	4.3			692.9					692.9
		0.8 և ավել	4.0			10.5					10.5
	C1	0.3-0.4	5.0			3.2				3.2	
	C2	0.3-0.4	4.1		0.3	712.9				713.2	
		0.5-0.7	4.2		25.1	1058.4					1083.5
		0.8 և ավել	4.4		3.0	35.7					38.7
	C3	0.3-0.4	4.0			664.0				664.0	
	D2	0.5-0.7	4.0	8.9	41.1	170.3					220.3
		0.8 և ավել	3.2			28.7					28.7
		0.3-0.4	4.1			83.1					83.1
		0.5-0.7	4.1		13.4	234.5	27.8				275.7
	Ընդամենը			4.3	28.3	208.6	7161.7	50.7			7449.3
	Կաղնի ցածրաբուն	B1	0.3-0.4	5a			10.7	19.5		1.6	31.8
0.5-0.7			5a.2			44.6		5.1		49.7	
B2		0.3-0.4	5.4			34.8	2.2			37.0	
		0.5-0.7	5.3			63.8		31.2	4.6	99.6	
		0.8 և ավել	4.0		22.8						22.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
	C1	0.5-0.7	5a					8.0		8.0	
	C2	0.5-0.7	3.8			10.5				10.5	
		0.8 և ավել	3.0		16.1					16.1	
	C3	0.3-0.4	5a				2.8			2.8	
	D2	0.5-0.7	5.8			4.5	5.9	16.4		26.8	
Ընդամենը			5.5		38.9	168.9	30.4	60.7	6.2	305.1	
Կեչի	B1	0.5-0.7	5a			2.2				2.2	
Ընդամենը			5a			2.2				2.2	
Հաճարենի	B1	0.3-0.4	4.0			4.6				4.6	
		0.5-0.7	4.0			6.3				6.3	
	B2	0.3-0.4	3.6	0.8	11.4	1184.8	238.5	15.3		1450.8	
		0.5-0.7	3.7		18.8	1242.9	332.4	22.9		1617.0	
		0.8 և ավել	4.0		4.4	10.7				15.1	
	B3	0.3-0.4	3.7	1.7		589.4	191.4	56.4		838.9	
		0.5-0.7	3.4		10.2	402.3	227.4	50.2		690.1	
	C0	0.5-0.7	3.0			1.5				1.5	
	C1	0.3-0.4	4.0			0.5				0.5	
		0.5-0.7	3.8			15.4				15.4	
	C2	0.3-0.4	3.3	12.0	5.1	1912.1	531.7	243.1		2704.8	
		0.5-0.7	3.2	15.5	76.6	5632.8	1542.3	695.0	3.4	7965.6	
		0.8 և ավել	3.1		17.6	70.2	16.3	12.6		116.7	
	C3	0.3-0.4	3.4			1066.2	368.9	140.2		1575.3	
		0.5-0.7	3.4		4.3	746.3	239.0	193.8		1183.4	
		0.8 և ավել	3.0		27.1					27.1	
	C4	0.3-0.4	3.0			23.7	42.2			65.9	
		0.5-0.7	3.0			25.4	51.1	35.6		112.1	
	D2	0.3-0.4	3.3			46.9	52.2			99.1	
		0.5-0.7	3.1			227.0	179.2	42.7		448.9	
		0.8 և ավել	3.0			29.2				29.2	
	D3	0.3-0.4	3.3			25.7	79.3	6.4		111.4	
		0.5-0.7	3.1			75.5	46.7	36.2		158.4	
	D4	0.3-0.4	3.5			80.1	21.1			101.2	
		0.5-0.7	3.4			61.3	63.1	50.3		174.7	
	Ընդամենը			3.3	30.0	175.5	13480.8	4222.8	1600.7	3.4	19514.0
	Հացենի	B1	0.3-0.4	4.3		10.7	3.0				13.7
			0.5-0.7	5.0			2.1				2.1
		B2	0.3-0.4	4.0	1.7	3.3	6.8		2.8		14.6
			0.5-0.7	3.9		1.4	30.1				31.5
B3		0.3-0.4	3.0			4.4				4.4	
C2		0.3-0.4	3.4	14.7		42.5		4.6		61.8	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
		0.5-0.7	3.1		6.8	125.4	18.0	4.2		154.4	
	C3	0.3-0.4	3.3	1.1		16.0				17.1	
		0.5-0.7	3.4		0.4	17.0				17.4	
	D2	0.3-0.4	3.0			1.9				1.9	
		0.5-0.7	3.0			2.1				2.1	
Ընդամենը			3.5	17.5	22.6	251.3	18.0	11.6		321.0	
Ղափի	B0	0.3-0.4	5a.7			18.2	4.4	0.9		23.5	
		0.5-0.7	5b			18.9				18.9	
	B1	0.3-0.4	5a.6		3.2	435.2	40.7	5.1		484.2	
		0.5-0.7	5.8			513.4	176.4	440.0	6.0	1135.8	
		0.8 և ավել	5b			2.1				2.1	
	B2	0.3-0.4	5a.3		1.8	43.9	12.8	10.6		69.1	
		0.5-0.7	5.0			117.8	21.5	106.1		245.4	
		0.8 և ավել	5a			0.5				0.5	
	B3	0.3-0.4	5.9			0.9	30.4	1.2		32.5	
		0.5-0.7	5a			0.3	54.2			54.5	
	C1	0.3-0.4	5a.2			1.8	8.9			10.7	
		0.5-0.7	5.9			6.5	41.8	4.7		53.0	
	C2	0.3-0.4	5a.1			16.8	242.4	5.4		264.6	
		0.5-0.7	5a			41.0	361.7	30.9		433.6	
	C3	0.3-0.4	5a			0.6	23.9			24.5	
		0.5-0.7	5a			1.9	22.3			24.2	
	D2	0.5-0.7	5a			2.5	2.9			5.4	
	Ընդամենը			5a.1		5.0	1222.3	1044.3	604.9	6.0	2882.5
	Ուռնեի	B2	0.3-0.4	5a			1.9		3.6		5.5
		C3	0.3-0.4	5.2				1.3	2.2	3.1	6.6
0.5-0.7			5.0				0.3	0.5		0.8	
Ընդամենը			5.3			1.9	1.6	6.3	3.1	12.9	
Սոճի	B1	0.3-0.4	5.0			1.5				1.5	
	B2	0.3-0.4	4.0			6.9				6.9	
		0.5-0.7	2.7		3.0	10.2				13.2	
		0.8 և ավել	2.1	0.7		11.7				12.4	
	B3	0.3-0.4	3.5			1.5				1.5	
		0.5-0.7	2.0			7.8				7.8	
	C2	0.3-0.4	3.0	1.3	1.2	3.3				5.0	
		0.5-0.7	2.3	0.9	4.3	84.1				89.3	
		0.8 և ավել	2.4	2.5	5.7	35.9				44.1	
	C3	0.3-0.4	4.0				6.3			6.3	
0.5-0.7		1.0			3.9				3.9		
D2	0.5-0.7	1.0			0.9				0.9		
Ընդամենը			2.5	5.4	14.2	167.7	6.3			192.8	
Տալանի	B2	0.5-0.7	5.0			1.3				1.3	
	C3	0.5-0.7	4.0				2.2			2.2	
Ընդամենը			4.5			1.3	2.2			3.5	
Թփեր	B1	0.3-0.4	2.0		5.6					5.6	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	B2	0.3-0.4	5b			1.6				1.6
		0.5-0.7	5b			10.7				10.7
	B3	0.3-0.4	5b			10.5				10.5
		0.5-0.7	5b			13.3				13.3
	C3	0.3-0.4	5b			4.4				4.4
		0.5-0.7	5b			2.0				2.0
Ընդամենը			5a.3		5.6	42.5				48.1
Փռշնի	B1	0.3-0.4	5a			59.2	7.8		5.5	72.5
		0.5-0.7	5.5			158.5	51.3	1.3		211.1
	C1	0.5-0.7	5a			5.6				5.6
	C2	0.3-0.4	5b				1.4	18.3		19.7
		0.5-0.7	5b					5.1		5.1
	C3	0.3-0.4	5a.9			1.2	4.3	9.6		15.1
0.5-0.7		5a.8			8.6	14.0	45.2		67.8	
Ընդամենը			5a			233.1	78.8	79.5	5.5	396.9
Ընդամենը անտառտնտեսությունում			4.0	28 6.2	147 4.7	25484.7	6615.7	304 4.6	28.8	36934 .7

Անտառտնտեսության անտառածածկ տարածքի մակերեսի 42.3 %-ը (15659.9 հա), որի պաշարը կազմում է 2235456 խմ (ընդհանուր պաշարից՝ 44%-ը) տեղակայված լինելով բարձր թեքության լեռնալանջերի վրա (30-60°) կատարում են բացառիկ պաշտպանական դեր և ունեն մեծ հողապաշտպան, ջրապահպան, ջրակարգավորիչ նշանակություն:

10.5 Ճանապարհային ցանց, տրանսպորտ

Որպես անտառային կարևոր ենթակառուցվածք անտառային պլանավորման մեջ ճանապարհները կարևոր տեղ են զբաղեցնում և համընդհանուր օգտագործումից զատ նախատեսված են անտառների պահպանության, վերարտադրության ու անտառօտագործման համար: Տրանսպորտային ուղիները ամբողջովին դասվում են ավտոմոբիլային ճանապարհներին: Հատուկ փայտակրային ճանապարհներ չկան:

Անտառտնտեսության տեղադիրքն առանձնանում է տրանսպորտային ընդհանուր օգտագործման ուղիների զարգացվածության ցանցով Ընդհանուր հատվածների թվից 6389 հատը հասանելի են, ընդգրկելով տարածքի 66% (28906 հա): Միևնույն ժամանակ տարածքի 34%-ը (14309 հա) համարվում է անհասանելի և ունեն անտառտնտեսական նշանակության ճանապարհների թե կառուցման, թե նորագման կարիք: Պինդ ծածկույթով ճանապարհներ(ցեմենտբետոնյա, ասֆալտբետոնյա, սալարկե կամ մածուցիկ նյութով մշակված ու չմշակված խճաքարով կամ մանրախճով կատարելագործված ծածկ) անտառային պետական ֆոնդի տարածքում շատ քիչ է, ընդամենը 7.9 կմ կամ առկա ճանապարհների ընդամենը՝ 2%-ը: Գերակշռում են գրունտային(զուտ բնահողով հարթեցված ճանապարհները)ճանապարհները 387.6 կմ (98%):

Աղյուսակ 21. Տրանսպորտային ուղիների բնութագիրը

Ճանապարհների	Անտառտնտեսական ճանապարհների երկարությունը, կմ
--------------	---

տեսակները	Ընդամենը	Այդ թվում՝ ըստ տիպերի		
		I	II	III
Ավտոտրանսպորտային ճանապարհներ, ընդամենը	395.6	7.9	12.6	375.1
Այդ թվում				
Պինդ ծածկույթով	7.9	2.4	5.3	0.3
Գրունտային	387.6	5.5	7.3	374.8

Անտառտնտեսական ճանապարհները ըստ տիպերի բաժանվում են.

I տիպը- Անտառտնտեսության մշտական գործողության խոշոր ճանապարհներն են, որոնց հողային շերտի լայնությունը կազմում է 6.5 մ և ավելի, իսկ անցումային մասինը՝ 5.5մ և ավելի: Անցնելով ձեռնարկության խոշոր անտառային զանգվածներով միացնում են մնացած ճանապարհները մեկ միասնական ցանցի մեջ:

II տիպը – Առանձին անտառային համեմատաբար խոշոր զանգվածները I տիպին միացնող ճանապարհներն են, որոնց հողային շերտի լայնությունը կազմում է 4.5 - 6.5 մ, իսկ անցումային մասինը՝ 3.5 - 5.5 մ:

III տիպը– Անտառտնտեսական, հակահրդեհային ու այլ նշանակության, II տիպին միացնող ճանապարհներն են, որոնց հողային շերտի լայնությունը կազմում է մինչև 4.5 մ, իսկ անցումային մասինը՝ 3.5 մետրից պակաս:

Անտառտնտեսության տարածքը սպասարկող ճանապարհները անհավասարաչափ են տեղաբախշված:

Աղյուսակ 22. Անտառային հատվածների հասանելիության բնութագիրը

Հասանելիության տեսակը	Ընդամենը անտառտնտեսությունում	Նախատեսվող տնտեսական միջոցառման անվանումը			
		Ընդամենը	Անտառվերականգնման հատումներ	Միջանկյալ օգտագործում	Անտառվերականգնում
Հասանելի, ընդամենը	28906.5	3212.2	17.2	1082.2	2101.1
	6389	728	2	196	528
Պինդ ծածկով եւ գրունտային, մշտակա	170.9	15.8		15.8	
	56	3		3	
Ոչ հասանելի, ընդամենը	14606.5	860	4.5	483.8	371.7
	3935	254	1	98	155
Այդ թվում՝ ճանապարհների բացակայության պատճառով	14606.5	860	4.5	483.8	371.7
	3935	254	1	98	155
Տեղանքի ռելիեֆի պատճառով					

Անտառային ճանապարհների հասանելիությունից ու նրանց բարորակությունից է կախված անտառտնտեսական ու անտառպահպանական միջոցառումների արդյունավետությունը: Տրանսպորտային հասանելիության ցածր մակարդակը դժվարացնում ու բարդացնում է, իսկ որոշ դեպքերում նույնիսկ անհնարին է դարձնում անտառտնտեսական միջոցառումների իրականացումը: Սակայն, բարդ լեռնագրական պայմաններից բացի, ճանապարհների վատթար վիճակը նույնպես հանդիսանում է անտառային հատվածների դժվարամատչելի ու անհասանելի լինելու պատճառ: Գնահատականներն առանց խճաճածկի են և չեն վերանորոգվում:

Որպես կանոն գրունտային ճանապարհների ծածկույթը հողային Է: Դրանց ծառայության ծամկետը 4–5 տարի Է: Դրանց վիճակը կախված Է եղանակային պայմաններից՝ գարնանային ու աշնանային ճամփախափանքներից դրանք դժվարանցանելի են. քայքայվում են և անհրաժեշտ Է նորոգել: Անտառների պահպանությունը, պաշտպանությունն ու վերարտադրության միջոցառումների ժամանակին ու որակով կատարելու համար մեծանում Է ամբողջ տարվա ընթացքում գործող ճանապարհի պահանջմունքը:

Թեև մեծամասամբ հատվածների գերակշիռ մասը հասանելի են անտառպահպանական և տարաբնույթ անտառտնտեսական միջոցառումներ իրականացնելու համար, սակայն կան 3935 հատ (38%) անհասանելի հատվածներ և որոնցում անհրաժեշտ են և անտառտնտեսական ճանապարհների կառուցման, և նորոգման աշխատանքներ:

Անտառտնտեսության հատվածների ընդհանուր քանակից՝ 10313-ից (43498.4 հա) անհասանելի են 3935 հատը կամ ընդհանուր տարածքի 33.5 % (14606.5 հա): Այս ցուցանիշը ցույց Է տալիս անտառածման պայմանների խիստ ու բարդ լեռնագրությունը ու դրանով իսկ անտառտնտեսության շուրջ 34% տարածքի՝ անհասանելի լինելը:

Պետական անտառների ընդամենը 30% (13219.7 հա) Է ավտոմեքենայով հասանելի, մնացած 36%-ը (15672.2 հա)՝ դժվար հասանելի են:

Հասանելի անտառներին վերագրվում են ճանապարհների առկայությամբ քառակուսիներ կամ քառակուսիների մի մասը, որոնք շահագործվում են կլոր տարին կամ ամռան ընթացքում:

Ներկա անտառշինության համար կարևոր Է շինարարությունը և տրանսպորտը:

Հաշվի առնելով անտառտնտեսական ձեռնարկության նպատակներն ու խնդիրները, անտառտնտեսական նախագծվող միջոցառումների ծավալներն ու բնույթը, կարևոր Է ճանապարհային ցանցի զարգացումը:

Աղյուսակ 23. Ծանապարհների, կամուրջների և այլ շինությունների կառուցման և վերանորոգման անհրաժեշտություն

*համարիչ - կառուցում
հայտարար – վերանորոգում*

Ծանապարհների տեսակները	Ընդամենը անհրաժեշտ Է	Այդ թվում նա			Կամուրջներ
		Անտառտնտեսական ճանապարհներ ըստ տեսակների			
		I	II	III	
1	2	3	4	5	6
Ավտոճանապարհներ	-	-	-	-	-
դրանցից՝	-	-	-	-	-
պինդ ծածկույթով	-	-	-	-	-
գրունտային	32	-	32	-	-
	50	-	50	-	-
Շուրջտարվա գործունեության համար	32	-	32	-	-
	50	-	50	-	-

Նախատեսվել է Անտառտնտեսական նշանակության ճանապարհների տեսակների որոշման համար ընդունված են հետևյալ սահմանները.

ա/ հողային շերտի լայնությունը
առաջին տեսակ՝ 6.5 մ և ավելի

երկրորդ տեսակ՝ 4.5-6.5մ
երրորդ տեսակ՝ 4.5-ից ցածր

բ/ անցումային մասի լայնությունը
առաջին տեսակ՝ 5.5 մ և ավելի

երկրորդ տեսակ՝ 3.5-5.5մ

երրորդ տեսակ՝ անցումային մասի լայնությունը հաշվի չի առնվում:

Անտառտնտեսական նշանակության ճանապարհները ապահովում են անտառտնտեսական համալիր աշխատանքների կատարումը:

Ներկա անտառաշինությամբ առաջիկա ստուգիչ շրջանի համար նախագծվում է երկրորդ տեսակի (հողային շերտի լայնությունը 4.5-6.5 մ, իսկ անցումային մասի լայնությունը 3.5-5.5 մ) անտառտնտեսական նշանակության ճանապարհների շինարարություն 32 կմ երկարությամբ և 50 կմ երկարությամբ անտառտնտեսական նշանակության ճանապարհների նորոգման աշխատանքներ:

Անտառաշինությունը սկզբունքորեն առաջարկում է նախագծվող անտառտնտեսական ճանապարհները համարել կապիտալ շինարարության օբյեկտներ և կառուցել համապատասխան նախագծի մշակմամբ:

Վերստուգիչ ժամանակաշրջանի համար կամուրջներ, արտադրական և բնակելի օբյեկտների կառուցում չի նախատեսվում:

10.6 Անտառի բոնիտետը/անտառի արտադրողականությունը

Հողագրունտային ու կլիմայական պայմանների ցուցանիշով է արտահայտվում ծառուտների բարորակությունը: Անտառածածկի հիմնական մասը ներկայանում է.

- ✓ ցածր արտադրողական IV-V, Va արտադրողականության դասի ծառուտներով, որոնց մակերեսը կազմում է ընդհանուր անտառածածկ մակերեսի 57%-ը (20982 հա):
- ✓ Բարձր բոնիտետային ծառուտները, որոնք ընդգրկվում են II-I բոնիտետային դասերի սահմաններում, կազմում են 2.0% (741.1 հա):
- ✓ Միջին բոնիտետային (III) անտառները կազմում են անտառների 41 %-ը (15219.5 հա): Միջին բոնիտետը կազմում է 4:

Աղյուսակ 24. Անտառածածկ հողերի տեղաբաշխումն ըստ բոնիտետային դասերի

Գերակշռող տեսակ	Բոնիտետային դաս									Ընդամենը	Միջին
	1 Բ	1 Ա	1	2	3	4	5	5Ա	5Բ		
I. Ասեղնատերևավորներ											
Սոճի			10.5	119.3	46.7	17.4	2.1			193.5	2
Եղևնի							1.7		4.9	6.6	5Ա
Ընդամենը ասեղնատերևավորներ			10.5	119.3	46.7	17.4	3.8		4.9	200.1	3
II Տերևավորներ											
Հաճարենի				144	1330	5920.	109.			19484.7	3

Գերակշռող	Բոնիտետային դաս								Ընդամ	Միջ
			.5	9.8	9	5				
Հաճարենի 2.					28.8				28.8	4
Կաղնի				462	5038.6	1817.8	132.7	0.4	7451.5	4
Բոխի		75.8	198	1074.5	3401.8	273.1			5023.2	4
Ղաժի			163.4		1.3	496.3	1438.1	783.4	2882.5	5Ա
Փռշի						36	257	103.9	396.9	5Ա
Հացենի				255	51.9	14.1			321	3
Բոխի ց.			5.3	9.9	255.1	51.3			321.6	4
Կաղնի ց.				20	29.4	129.7	102.4	23.6	305.1	5
Թխկի				27.8	105.5	7.7			141	4
Լորենի				11.5	128.5				140	4
Ակացիա						112.9			112.9	5
Ցաքի			5.6					42.5	48.1	5Ա
Ընկուզենի				2	28.5				30.5	4
Թեղի			18.7	0.3					19	2
Ուռենի						7	5.9		12.9	5
Կաղամախի						7			7	5
Խնձորենի					4.5	0.3			4.8	4
Տանձենի					2.2	1.3			3.5	4
Կեչի							2.2		2.2	5Ա
Բարդի							0.7		0.7	5Ա
Ընդամենը տերևավոր		75.8	535.5	1517.2.8	1499.7	3064	1939	953.8	36737.9	4
Ընդամենը անտառառնտեսությ ունում		86.3	654.8	1521.9.5	1501.4.4	3067.8	1939	958.7	369438	4

Համեմատաբար բարձր բոնիտետային դասով են առանձնանում սոճուտները՝ II արտադրողականության դաս և հաճարկուտները, որոնց միջին բոնիտետային դասը III է: Անտառապետությունների առումով՝ համեմատաբար բարձր բոնիտետներ հանդիպում են Շնողի անտառապետությունում (միջին բոնիտետը III), իսկ ցածր բոնիտետային դասով առանձնանում են Թումանյանի և Սանահինի անտառապետությունները (միջին բոնիտետը IV):

Բարձր լրիվության (0.8-1.0) ծառուտների մակերեսը կազմում է 1230 հա կամ ընդհանուր անտառածածկ մակերեսի 3.3 %-ը, միջին լրիվության (0.5-0.7) անտառների մասնաբաժինը ամենաշատն է՝ 4856.8 հա (52.5 %): Ցածր լրիվության (0.3-0.4) անտառների բաժինը կազմում է 4030.1 հա (43.6%): Միջին լրիվությունը կազմում է 0.5:

Աղյուսակ 25. Անտառածածկ հողերի տեղաբաշխումն ըստ լրիվության

Գերակշռող տեսակ	Լրիվություն								Ընդամենը	Միջին լրիվություն
	0.3	0.4	0.5	0.6	0.7	0.8	0.9	1		
I. Ասեղնատերևավորներ										
Սոճի	2.7	19.3	30.8	33.5	52.8	36.1	14.5	6.3	193.5	0.7
Եղևի		6.6							6.6	0.4
Ընդամենը	2.7	19.3	30.8	33.5	52.8	36.	14.	6.3	200.1	0.6

Գերակշռող	Լրիվություն								Ընդամ	Միջին
ասեղևատերևավոր ներ						1	5			
II Տերևավորներ										
Հաճարենի	253 4.2	441 7.3	5794. 2	5138. 2	142 2.5	177 .3	1		19484.7	0.5
Հաճարենի 2.				11.7	7.1	10			28.8	0.7
Կաղնի	112 9.6	178 8.8	1973. 3	1722. 2	681. 2	113 .2	43. 2		7451.5	0.5
Բոխի	401. 6	789. 7	942.3	1737. 8	550. 1	175 .3	414 .1	12. 3	5023.2	0.6
Ղաժի	310. 8	598. 3	836.5	924.1	210. 2	2.6			2882.5	0.5
Փռշնի	39.2	68.1	150.8	119.8	19				396.9	0.5
Հացենի	24.8	88.7	16	101.1	90.4				321	0.5
Բոխի g.	14.8	8.6	9.8	86.3	21	81. 6	72. 4	27. 1	321.6	0.7
Կաղնի g.	22	49.6	113.9	78.1	2.6		38. 9		305.1	0.5
Թխկի	6.9	27.8	65	41.3					141	0.5
Լորենի	7.6	19.6	45.8	67					140	0.5
Ակացիա	8.8	35	38.5	21.3	5.2	4.1			112.9	0.5
Ցաքի	6	16.1	22.8	3.2					48.1	0.4
Ընկուզենի		16	7.6	5	1.9				30.5	0.5
Թեղի	4.1			0.3	14.6				19	0.6
Ուռենի	7.9	4.2	0.8						12.9	0.3
Կաղամախի				7					7	0.6
Խնձորենի	1.4	3.4							4.8	0.4
Տանձենի			3.5						3.5	0.5
Կեչի			2.2						2.2	0.5
Բարդի		0.7							0.7	0.4
Ընդամենը տերևավորներ	451 9.7	793 1.9	1002 3	1006 4.4	302 5.8	564 .1	569 .6	39. 4	36737.9	0.5
Ընդամենը անտառատեսու- թյունում	452 2.4	795 1.2	1005 3.8	1009 7.9	307 8.6	600 .2	584 .1	45. 7	36938	0.5

Արտադրական անտառներ. Հասունացող, հասուն ու գերհասուն ծառուտների ապրանքայնության միջին դասը ընդգրկում է ասեղևատերևավորներից՝ սոճին (875.7 խմ), որի ապրանքային միջին դասը 3-ն է՝ 6.3 հա մակերեսի վրա: Կարծր տերևավորներից զգալի մասը հաճարենունն է՝ 5828.4 հեկտարի վրա (1173645.5խմ) 3.8: Սերմնային ու ցածր բնային բոխին զբաղեցնելով 1600.6 հա, պարունակում է 217395.8 խմ պաշար, որի ապրանքային դասը՝ 3.9 է:

Հասունացող, հասուն և գերհասուն ծառուտների միջին ապրանքային դասը կազմում է՝ 3.8:

Աղյուսակ 26. Հասունացող, հասուն և գերհասուն ծառուտների տեղաբաշխումն ըստ ապրանքայնության դասերի

Տեսակ	Հասունացող, հասուն և գերհասուն ծառուտների պաշարը, խմ/մակերես, հա	Այդ թվում ըստ ապրանքայնության դասերի				Ապրանքայնության միջին դասը
		1	2	3	4	
1	2	3	4	5	6	7
Ընդամենը ասեղևատերևավոր						

1	2	3	4	5	6	7
Սոճի	875.7			875.7		3
	6.3			6.3		-
Ընդամենը ասեղևատեր ևավոր	875.7			875.7		3
	6.3			6.3		-
Ընդամենը կարծրատերևավոր						
Կաղևի	7689.1			7689.1		3
	50.7			50.7		-
Բոխի	217395.8			32191.9	185203.9	3.9
	1600.6			247	1353.6	-
Հացենի	3978.7				3978.7	4
	29.6				29.6	-
Ընկուզենի						-
Կաղևի ցածրաբուն	5130.1				5130.1	4
	97.3				97.3	-
Հաճարենի	1173645.5		18071. 9	234867.6	920706	3.8
	5828.4		90.6	1290	4447.8	-
Թխկի	20468.2				20468.2	4
	124.4				124.4	-
Ղաժի	58369.8				58369.8	4
	1655.2				1655.2	-
Հաճարենի շիվային						-
Ընդամենը կարծրատեր ևավոր	1486677.2		18071. 9	274748.6	1193857	3.8
	9386.2		90.6	1587.7	7707.9	-
Ընդամենը փափկատերևավոր						
Խնձորենի						-
Ուռենի	575.9				575.9	4
	11				11	-
Լորենի	13795.3			12156.2	1639.1	3.1
	114.1			98.6	15.5	-
Բարդի						-
Կաղամախի	448				448	4
	7				7	-
Ցաքի փշոտ						-
Փռչի	4656.1				4656.1	4
	163.8				163.8	-
Տանձենի	202.4				202.4	4
	2.2				2.2	-
Ընդամենը փափկատեր ևավոր	19677.7			12156.2	7521.5	3.4
	298.1			98.6	199.5	-
ընդամենը	1507230.6		18071. 9	287780.5	1201378	3.8
մակերես, հա	9690.6		90.6	1692.6	7907.4	-
%	100		1.2	19.1	79.7	-

Աղյուսակ 27. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի տեղաբաշխումն ըստ անտառապետությունների

Երակշռող տեսակ	Դսեղ		Լորուստ		Մտակոր		Մարց		Սանահին		Թումանյան		Ճաղկաշատ		Շնող		Ընդամենը անտառտնտեսությունում	
	Ընդամենը	Այդ թվում արտադրական	Ընդամենը	Այդ թվում արտադրական	Ընդամենը	Այդ թվում արտադրական	Ընդամենը	Այդ թվում արտադրական	Ընդամենը	Այդ թվում արտադրական	Ընդամենը	Այդ թվում արտադրական	Ընդամենը	Այդ թվում արտադրական	Ընդամենը	Այդ թվում արտադրական	Ընդամենը	Այդ թվում արտադրական
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Սոճի					8.3	6.9	3.9		1.8	1.8	136.7	4.1	3	2.5	39.8	22	193.5	37.3
					1224	935.6	730		161.1	161.1	21546.9	781.8	387.5	335.6	4883.9	3353.1	28933.4	5567.2
Եղևնի											6.6						6.6	
											71.3						71.3	
Հաճարենի	2103.9	614.2	1423.6	962.9	3567.8	1309.5	1302.6	405.2	2142.8	405.9	1539.5	308.6	3024.4	863.7	4380.1	1765.5	1948.4.7	6635.5
	361854	103425.4	244833.9	166591.3	621107.5	224330.8	175903.3	51342.7	396197.1	71530.8	296810.6	55450.1	608634.3	162669	844501.7	333531.7	3549842	1168872
Հաճարենի 2:											28.8						28.8	
											1069.5						1069.5	
Կաղնի	632.5	113.4	251	111	1031.5	322.2	941.1	210.6	1091.5	200.1	2023.6	89	810.3	222.3	670	212.5	7451.5	1481.1
	71058.8	15294	27223.8	11851.3	96592.9	32079.9	72638.1	13157.8	124141.2	27997.5	200849.8	10868.6	107134.2	30766.1	82868.5	25522.7	782507.3	167537.9
Կաղնի ցածր արուն	1.7				10.5		223.9	3	59.7	3.8	2.6		5.1		1.6		305.1	6.8
	42.8				357.1		9319.6	162	1520.5	95	109.2		341.7		80.6		11771.5	257
Բոխի	488.8	113.1	123.2	108.9	351.8	108.5	1180.8	457.8	388.3	43.3	868.4	148.9	713.4	91.8	908.5	260.5	5023.2	1332.8
	49135.9	15589.4	16533.1	16116.3	34113.5	11033.1	73567.9	30049.4	48973.5	5639.9	86921.4	13661.1	93244.9	11242.6	113196	32762.1	515686.2	136093.9
Բոխի ցածր արուն	123.3	24	24.3	2.3	1.9		170	87					2.1				321.6	113.3
	8238.1	2168.7	3343.1	328.8	22.8		9887.8	6051					63.6				21555.4	8548.5
Ղաժի	274.7						104.3	7.8	557.8	17	1072.8	46.8	452.9	41	420	78.6	2882.5	191.2
	7353.1						2139.5	213.6	6936.7	345	3577.4	1682	11360.6	783.9	1145.7	2207	75020.9	5231.5
Թխկ	2.9		5.4				1.1				124.				6.9		141	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
ի											7							
	358. 2		893. 7				45.7				2052 0.6				476. 1		2229 4.3	
Հացե ւի	30.4				1.5	1.1			11.7	0.7	168. 7	18.5	72.9	19	35.8	26.8	321	66.1
	1573 .4				18.8	8.8			840. 6	2.1	2204 1.6	1661	8374	2337.1	4395 .9	3331.1	3724 4.3	7340.1
Ընկ ւզեւի									0.8	0.8	27.7	1.6			2		30.5	2.4
									19.2	19.2	3304 .5	216			200		3523 .7	235.2
Թերի									0.3	0.3	18.7						19	0.3
									41.4	41.4	2015 .2						2056 .6	41.4
Լորե ւի	91.7	17.8	6.5		4.6		26.3				10.9						140	17.8
	1136 4.8	2372.7	867. 8		538. 2		3098 .1				1095 .5						1696 4.4	2372.7
Խնձո րեւի												c			4.8	0.7	4.8	0.7
															76.6	11.2	76.6	11.2
Տանձ եւի			2.2	2.2											1.3	1.3	3.5	3.5
			202. 4	202.4											44.2	44.2	246. 6	246.6
Բար դի											0.7						0.7	
											23.2						23.2	
Կաղ ամա խի	7																7	
	449. 4																449. 4	
Ուռե ւի	6.2		1.2										3.6		1.9		12.9	
	388. 7		72										115. 2		53.2		629. 1	
Կեչի															2.2		2.2	
															79.2		79.2	
Փռշե ի									153. 9	1.3	107. 7		135. 3	2.8			396. 9	4.1
									2364 .9	11.7	1955 .2		4922 .6	141.5			9242 .7	153.2
Ակա ցիա											112. 9						112. 9	
											3149 .9						3149 .9	
Յարի											48.1						48.1	
											431. 2						431. 2	
Ընդ ամե ւը	3763 .1	882.5	1837 .4	1187.3	4977 .9	1748.2	3954	1171.4	4408 .6	675	6299 .1	617.5	5223	1243.1	6474 .9	2367.9	3693 8	9892.9
	5118	138850	2939	195090	7539	268388	3473	100977	5811	105844	6976	84320.	8345	208276	1062	400763	5082	150250

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
	17		70		75		30		96		90	6	79		313		869	8

Աղյուսակ 28. Անտառածածկ հողերի տեղաբաշխումն ըստ անտառների տիպերի

Անտառի տիպ	Անտառածածկ հողերը ըստ գերակշռող տեսակի, հա																				Ընդամենը			
	Սոճի	Եղևնի	Հաճարենի	Հաճարենի շիվային	Կաղնի	Թխկի	Կաղնի ցածրաբուն	Հացենի	Բոխի	Տանձենի	Ընկուզենի	Խնձորենի	Թեղի	Բոխի ցածրաբուն	Ղաժի	Լորենի	Ակացիա	Բարդի	Կաղամախի	Կեչի		Ֆայի	Ուռենի	Փռշի
Սերձալայյան	0.9		1951		772.7	128.8			122						116.4							3.1	25.1	3120
Տարախոտային	156.9	6.6	7968.8	28.8	2945.3	8.7	240.8	202.7	2788.5	2.2	28.5		1.9	248.9	116.4	137.5	104.3	0.7	7		20.1	7.9	107.7	16194.8
Շուղախոտային	31.7		7506.4		2864.8	3.5	1.7	104.4	1691.7	1.3	2	2.8		70.6	121.9	2.5	8.6				23.8			12437.7
Բոշխային	4		268.8		831.3		62.6	9.8	307.1			2		2.1	1473.5					2.2	4.2	1.9	264.1	3233.6
Պտերային			1182.3		18.1				36.6															1237
Գետնաստղային			495.4		15.1				39.2															549.7
Դաշտավելուկային			88.3		4.2				38.1						9.3									139.9
Մեռյալ ծածկույթ			23.7					4.1																27.8
Ընդամենը	193.5	6.6	19484.7	28.8	7451.5	141	305.1	321	5023.2	3.5	30.5	4.8	1.9	321.6	2882.5	140	112.9	0.7	7	2.2	48.1	12.9	396.9	36938

10.7 Անտառաճման պայմանները, հողային տիպը

Անտառային տիպը պայմանավորված է անտառաճման պայմաններով, որի վրա մեծ ազդեցություն են ունենում կլիմայական պայմանները: Յուրաքանչյուր տիպը բնորոշելու համար խիստ կարևորվել է արտադրողականության դասը և եթե նկատվել են առանձին մասերում որոշ տատուկումներ, ապա դրանք դուրս չեն եկել բոնիտետի մեկ դասի սահմաններից:

Անտառաճման պայմանների տիպը որոշելու համար անտառաշինությունը հիմնվել է Ե. Ալեքսեևի ու Պ. Պոգրեբնյակի կողմից մշակված՝ հողի բերրիության ու խոնավության կարևորագույն ցուցանիշների վրա հիմնված կորոդինատային էդաֆիկ ցանցային համակարգից:

Աղյուսակ 29. Անտառաճման պայմանների տիպը բնութագրող Ալեքսեև-Պոգրեբնյակի էդաֆիկ ցանցը

Խոնավության խումբը	Հողերի բերրիության աստիճանը			
	Աղքատ հողեր-A	Համեմատաբար աղքատ հողեր-B	Համեմատաբար բերրի հողեր-C	Բերրի հողեր-D
Չափազանց չոր-0	A ₀	B ₀	C ₀	D ₀
Չոր -1	A ₁	B ₁	C ₁	D ₁
Չափավոր խոնավ-2	A ₂	B ₂	C ₂	D ₂
Խոնավ-3	A ₃	B ₃	C ₃	D ₃
Թաց-4	A ₄	B ₄	C ₄	D ₄
Ճահիճ-5	A ₅	B ₅	C ₅	D ₅

Համաձայն Լ. Մախատաձեի և Ի. Պոպովի մշակած անտառի տիպերի Էկոլոգո-գենետիկական դասակարգման՝ Անտառտնտեսության անտառի տիպերն ըստ հիմնական անտառկազմող տեսակների ունեն հետևյալ պատկեր.

- ✓ Անտառտնտեսության տարածքում գերակշռում է տարախոտային անտառի տիպը, որն զբաղեցնում է ընդհանուր անտառածածկի 43.8 %-ը (16194.8 հա), ընդ որում՝ հաճարկուտներն ու կաղնուտները զբաղեցնում են համապատասխանաբար՝ 7968.8 հա (21.5%) և 3186.1 հա(8. 6%):
- ✓ Շյուղախոտային անտառի տիպը զբաղեցնում է 12437.7 հա (3.4%):
- ✓ Մինչև 30° հյուսիսային կողմնադրության լանջերի հողային ծածկույթում գերակշռում են միջին և բարձր հզորության հողատեսքերը, թարմ, հաճախ թաց՝ բնութագրական բարձր լրիվության ծառուտներին: Գերակշռող տարախոտային տիպի անտառներում, 64.1 %-ը (9108 հա) միջին տարիքային խմբի են, ընդ որում 0.5-0.7 լրիվության III-6 միջին բոնիտետային ծառուտները կազմում են 67.9% (9637.1 հա), ցածր լրիվության (0.3-0.4) ծառուտները (միջին բոնիտետը՝ IV-0) 31.4%-ը (4467 հա): Նույն անտառային տիպի հասուն և գերհասուն տարիքի ծառուտները զբաղեցնում են 2431.3 հա (17%) մակերես և պահպանվել է մոտավորապես նույն օրինաչափությունը:
- ✓ Գերակշռող տարախոտային տիպի անտառներում, 64.1 %-ը (9108 հա) միջին տարիքային խմբի են, ընդ որում 0.5-0.7 լրիվության III-6 միջին բոնիտետային

ծառուտները կազմում են 67.9% (9637.1 հա), ցածր լրիվության (0.3-0.4) ծառուտները (միջին բոնիտետը՝ IV-0) 31.4%-ը (4467 հա): Նույն անտառային տիպի հասուն և գերհասուն տարիքի ծառուտները զբաղեցնում են 2431.3 հա (17%) մակերես և պահպանվել է մոտավորապես նույն օրինաչափությունը:

Ըստ անտառաճման պայմանների տիպի գերակշռում է հողերի չափավոր խոնավ տիպը, որոնց մակերեսը կազմում է 15268.9 հա կամ ընդհանուր անտառածածկ հողերի 41.3 %-ը, իսկ անտառածածկ հողերի 22.1%-ը գտնվում են խոնավ անտառաճման պայմաններում: միայն 453.9հա կամ ընդհանուր տարածքի 1.23% է տեղակայված թաց անտառաճման պայմաններում: Անտառոտնոտեսության հիմնական մասը՝ 23914.1 հեկտար մակերեսը կամ ընդհանուր անտառածածկի 64.7%-ը տեղակայված է բավականին բարվոք անտառաճման պայմանների տիպերի սահմաններում, ինչը բարենպաստ պայմաններ է ենթադրում անտառների աճի ու զարգացման համար: Մնացած 13026.4 հա մակերեսով տարածքը կամ ընդհանուր անտառածածկի 35.37 %-ը տեղակայված է չորային անտառաճման տիպի պայմաններում:

Անտառածածկ մակերեսում գերակշռում են համեմատաբար հարուստ ու խոնավ աճելավայրերը: Տարախոտային և շյուղախոտային տիպերը գերակշռում են և համապատասխանաբար կազմում են տարածքի 43.8% (16194.8 հա) և 33.6 % (12437.7հա): Դրա հետ մեկտեղ գերակշռում են համեմատաբար հարուստ հողերը (C և D), որոնց տեսակարար կշիռը ընդհանուրի մեջ կազմում է 60.4% կամ 22325.6 հա:

Աղյուսակ 30. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ անտառի տիպերի ու անտառաճման պայմանների

Անտառի տիպ	Անտառաճման պայմանների տիպ												Ընդամենը
	B0	B1	B2	B3	C0	C1	C2	C3	C4	D2	D3	D4	
Մերձալպյան		141.2	829.5	1419.4			426.3	274.9		28.7			312
Տարախոտային		460.4	1929.4	73.5	1.5	168.6	9570.3	305.1		885.0	52.5		16194.8
Շոուղախոտային		126.4	4980.2	1273.1		6.4	4749.2	122.4		77.6			12437.7
Բոշխային	44.1	2034.3	921.2	16.4		20.3	197.3						3233.6
Պտերային				154.2			27.9	407.4	178.0		193.6	275.9	1237.0
Գետնաստղային			160.0				203.0	26.7		160.0			549.7
Դաշտավելուկային			51.6				88.3						139.9
Մեռյալ ծածկույթ							4.1				23.7		27.8
Ընդամենը	44.1	2762.3	8871.9	2936.6	1.5	195.3	15266.4	4984.9	178.0	1151.3	269.8	275.9	36938

Աղյուսակ 31. Ծառուտների տեղաբաշխումն ըստ տարիքային խմբերի, լրիվության և բնիտետային դասերի

Լրիվություն	Անտառա ծածկ հողեր, հա	Այդ թվում ըստ տեսակային խմբերի և բնիտետների, հա																	
		Ասեղնատերևավոր						Կարծրատերևավոր						Փափկատերևավոր					
		Ib-II	III	IV	V	Va-Vb	ընդամենը	Ib-II	III	IV	V	Va-Vb	ընդամենը	Ib-II	III	IV	V	Va-Vb	ընդամենը
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Սատղաշ	1762.3	8.4	9.5	1.7	2.3	4.9	26.8	292.4	755.9	555.9	78.5	5	1687.7	5.6		4.5	37.7		47.8
0.4	226.7	1.5	0.4	0.6	1.7	4.9	9.1	10.3	52	91.7	27.7	5	186.7	5.6		4.5	20.8		30.9
0.5	178.7		0.6		0.6		1.2	8.3	81.3	70.4	11.5		171.5				6		6
0.6	480		0.8				0.8	56	163.9	227	25.5		472.4				6.8		6.8
0.7	182.1	0.6	5.7	0.5			6.8	60.5	45.9	55.1	13.8		175.3						
0.8	206.6	2.4	0.2	0.6			3.2	29.4	94.2	75.7			199.3				4.1		4.1
0.9-1.0	488.2	3.9	1.8				5.7	127.0	318.6	36			482.5						
ընդամենը	1762.3	8.4	9.5	1.7	2.3	4.9	26.8	292.4	755.9	555.9	78.5	5	1687.7	5.6		4.5	37.7		47.8
Միջին տարիքի	25478.5	121.4	34.7	9.4	2.1		167.6	122.4	9488.8	11669.3	2334.4	1312.9	24927.8		11.5	14.4	101.4	255.8	383.1
0.3-0.4	9215.2	1.2	3.9	6	2.1		13.2	23.4	3080	4470	914.2	606.6	9094.2		5		26.4	76.4	107.8
0.5	6851.5	19.3	6.7	1.7			27.7	22.8	2547.0	2941.0	735.1	433.7	6680.6		6.5		43.1	93.6	143.2
0.6	6614.1	31.1	1.6				32.7	22.3	2715.7	2968.0	531.9	229.1	6467.2			14.4	26.7	73.1	114.2
0.7	2291.4	43.5	0.8	1.7			46	37.6	1036.7	988.2	124.1	40.9	2227.5				5.2	12.7	17.9
0.8	364.7	18.1	14.0				32.9	16.3	98.7	193.8	20.4	2.6	331.8						
0.9-1.0	141.6	8.2	6.9				15.1		9.9	107.9	8.7		126.5						
ընդամենը	25478.5	121.4	34.7	9.4	2.1		167.6	122.4	9488.8	11669.3	2334.4	1312.9	24927.8		11.5	14.4	101.4	255.8	383.1
Հասունացող	6617.2			6.3			6.3	27.5	3338.7	1939.4	101.5	1022.5	6429.6			93.9	18.3	69.1	181.3
0.3-0.4	2189.1			6.3			6.3		1054.4	677.2	60.6	356.3	2148.5			19.5	3.2	11.6	34.3
0.5	2073.5								1116.7	578.4	6.5	295.9	1997.5			36.9	1.8	37.3	76
0.6	1868.4							27.5	951.2	520.1	34.4	270.5	1803.7			37.5	7	20.2	64.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
0.7	469.9								215.5	148.3		99.8	463.6				6.3		6.3
0.8	16.3								0.9	15.4			16.3						
0.9-1.0																			
ընդամենը	6617.2			6.3			6.3	27.5	3338.7	1939.4	101.5	1022.5	6429.6			93.9	18.3	69.1	181.3
Հասուն և գերհասուն	3080							163.4	1577.9	697.2	384.5	140.2	2963.2			22.4	7.1	87.3	116.8
0.3-0.4	849.2							1.6	482.3	290.2	13.2	16.9	804.2			2.7	5.3	37	45
0.5	941.1							29.5	582.1	168.8	60.2	67.8	908.4			4.6	1.8	26.3	32.7
0.6	1129.1							131.0	448.9	214.5	239.9	55.5	1090			15.1		24	39.1
0.7	148							1.1	52	23.7	71.2		148						
0.8	12.6								12.6				12.6						
0.9-1.0																			
ընդամենը	3080							163.4	1577.9	697.2	384.5	140.2	2963.2			22.4	7.1	87.3	116.8
Ընդամենը	36938	129.8	44.2	17.4	4.4	4.9	200.7	605.7	15161.3	14861.8	2898.9	2480.6	36008.3	5.6	11.5	135.2	164.5	412.2	729
0.3-0.4	12480.2	2.7	4.3	12.0	3.8	4.9	28.6	35.3	4668.7	5529.4	1015.7	984.8	12233.0	5.6	5	26.7	55.7	125	218
0.5	10044.8	19.3	7.3	1.7	0.6		28.9	60.6	4327.0	3758.0	813.3	797.4	9758		6.5	41.5	52.7	157.0	257.9
0.6	10091.6	31.1	2.4				33.5	237	4279.7	3929.0	831.7	555.1	9833.3			67	40.5	117.0	224.8
0.7	3091.4	44.1	6.5	2.2			52.8	99.2	1350.4	1215.0	209.1	140.7	3014.4				11.5	12.7	24.2
0.8	600.2	20.5	15	0.6			36.1	45.7	206.4	284.9	20.4	2.6	560				4.1		4.1
0.9-1.0	629.8	12.1	8.7				20.8	127.0	328.5	143.9	8.7		609						
ընդամենը	36938	129.8	44.2	17.4	4.4	4.9	200.7	605.7	15161.3	14861.8	2898.9	2480.6	36008.3	5.6	11.5	135.2	164.5	412.2	729

10.8 Անտառի դինամիկան և փոփոխությունները

Ներկա անտառաշինության ժամանակ կատարվել են մակերեսների ճշգրտումներ, քանի որ անտառտնտեսության տնտեսական գործունեության, ինչպես նաև բնական ու մարդածին գործոնների ազդեցությամբ պետական անտառներում տեղի են ունեցել փոփոխություններ: Անտառների հողատեսքերի ընդհանուր մակերեսն անցած ժամանակաշրջանում ավելացել է 1333.8 հեկտարով կամ 3 %-ով՝ ի հաշիվ համայնքների վարչական սահմաններում անտառշինական և կադաստրային քարտեզագրական կյուրթերի համադրման, նախկին անտառաշինությամբ գույքագրումից դուրս մնացած առանձին անտառային հատվածների գույքագրման և գնահատման, աշխարհագրական տեղեկատվական համակարգով անտառային մակերեսների ճշտման: Ընդհանուր մակերեսի 3% աճը չի արտահայտում իրական փոփոխության չափը, քանի որ նախկին անտառաշինությամբ արձանագրված՝ 42167.0 հա մակերեսում առկա է եղել Թումանյանի անտառտնտեսության անտառպետություններից Շամլուղի անտառպետությունը՝ 3881 հա մակերեսով, որը ստուգիչ շրջանի ընթացքում օտարվել է Անտառտնտեսությունից ու ներառվել Ջիլիգայի անտառտնտեսության կազմի մեջ: Այս հանգամանքից ելնելով՝ ներկա անտառաշինությունը համարում է այս դինամիկան որպես էական փոփոխություն:

Աղյուսակ 32. Անտառային տարածքների տեղաբաշխումը և դինամիկան ըստ հողային կատեգորիաների

Հողային կատեգորիա	Անտառաշինության ժամանակաշրջանը				Փոփոխություն +/-	
	2008		2023			
	Մակերես, հա	%	Մակերես, հա	%	Մակերես, հա	%

Հողային կատեգորիա	Անտառշինության ժամանակաշրջանը				Փոփոխություն +/-	
	2008		2023		Մակերես, հա	%
	Մակերես, հա	%	Մակերես, հա	%		
1. Ընդհանուր տարածքը	42167.0		43498.4		1331.4	3
2. Անտառային հողեր, ընդամենը	40938.8	97.1	42374.5	97.4	1435.7	4
2.1. Անտառածածկ հողեր	38844.7	92.1	36938.0	84.9	-1906.7	-5
2.1.1. Բնական անտառներ	38278.5	90.8	36570.2	84.1	-1708.3	-4
2.1.2. Անտառմշակույթներ	566.2	1.3	367.8	0.8	-198.4	-35
2.2. Չմիակցված սաղարթով անտառմշակույթներ	49.0	0.1	8.4	0.0	-40.6	-83
2.3. Անտառատնկարաններ, պլանտացիաներ	1.8	0.0	1.3	0.0	-0.5	-28
2.4. Ոչ անտառածածկ անտառային հողեր, ընդամենը	1051.9	2.5	5426.8	12.5	4374.9	416
Հրդեհված, մահացած ծառուտներ			2.5			-
Հատված անտառ (համատարած)	14.3					-
Լոսրուտներ	1496.3	3.5	2429.8	5.6	933.5	62
Ա) Անթրոպոգեն Լոսրուտներ	294.2	0.7	1447.1	3.3	1152.9	392
Բ) Կենսաբանական Լոսրուտներ	1202.1	2.9	982.7	2.3	-219.4	-18
Բացատներ	532.7	1.3	2994.5	6.9	2461.8	462
3. Ոչ անտառային հողեր, ընդամենը	1228.2	2.9	1123.9	2.6	-104.3	-8
Խոտհարքներ	75.5	0.2	194.9	0.4	119.4	158
Արոտավայրեր	351.2	0.8	321.1	0.7	-30.1	-9
Ջրային մակերես	31.5	0.1	162.9	0.4	131.4	417
Այգիներ, խաղողի, թթի, հատապտղային և այլ	53.3	0.1	5.6		-47.7	-
Ճանապարհներ, կաճաններ	32.7	0.1	125.2	0.3	92.5	283
Տնամերձ հողեր և այլ						-
Քարացրոններ			4.6		4.6	-
Այլ հողեր	77.9	0.2	309.6	0.7	231.7	297

Ընդհանուր մակերեսից անտառածածկ հողերը կազմում են 36938 հա, որը Նախորդ անտառաշինության ցուցանիշի համեմատ պակասել է 1906.7 հեկտարով (-5%): Բավականին ակներև է Լոսրուտների ու բացատների մակերեսների ավելացումը: Լոսրուտների մակերեսի 62% (933.5 հա) ավելացումը (և կենսաբանական և մարդածին) պայմանավորված է հիմնականում չկանոնակարգված հատումներով: Լոսրուտներից առավել նկատելի է անթրոպոգեն Լոսրուտների մակերեսների աճը: Նախկին 294.2 հա-ի փոխարեն ներկայումս անթրոպոգեն Լոսրուտների մակերեսը կազմում է 1447.1 հա: Անտառածածկ տարածքից՝ չկանոնակարգված հատումների հետևանքով նվազել է անտառի լրիվությունը դեպի 0.1-0.2-ի, դրանով փաստելով անտառածածկ

մակերեսի բացասական տեղաշարժը և դինամիկան: Ի տարբերություն մարդածին ծագման նոսրուտների՝ կենսաբանական նոսրուտների մակերեսը նվազել է 18%-ով (219.4 հա), 1202.1-ից հասնելով 982.7 հա, ինչը նույնպես պայմանավորված է մարդածին գործոններով:

Անտառի գնահատման ու մակերեսների ճշտմամբ, որոնք համադրվել են կադաստրային քարտեզագրական կյութերի հետ, ավելացել է բացատների մակերեսը 2461,8 հեկտարով և այն ներկա անտառաշինությամբ կազմում է 2989.6 հեկտար: Ոչ անտառային հողերի նվազումը (նախորդ՝ 1228.2 հեկտարի համեմատ նվազել է 23%-ով և ներկայումս կազմում է 950.3 հեկտար) կապված է ոչ միայն մակերեսների ճշտման, այլ նաև այդպիսի հողի կատեգորիա չհայտնաբերելու հանգամանքներով, օրինակ՝ «Այգիներ, խաղողի, թթի, հատապտղային և այլ» և «Տնամերձ հողեր և այլ»:

Անտառոտնտեսությունում կատարվել է անտառային ընդհանուր ֆոնդի մակերեսի ավելացում, սակայն Անտառոտնտեսությունում վերջին ստուգիչ շրջանում նվազել է անտառածածկի մակերեսն (1904.2 հա) ու մարզի անտառապատվածության տոկոսը: Անտառապատվածության նախկին (38844.7) 10 %-ի փոխարեն այն ներկայումս կազմում է (36938 հա) 9.8 %:

Աճ է գրանցվել անտառային հողերի մակերեսների, որը նախկինի համեմատ ավելացել է 1433 հեկտարով (աճ 3.5%-ով):

Նվազել է ծառուտների միջին տարիքը 119 տարեկանից իջնելով 100 տարեկանի: Հաշվի առնելով, մեծ տարիքի (հասուն և գերհասուն) ծառուտների մակերեսների նվազելը, ապա այս ցուցանիշը օրինաչափ է:

Աճել են փափկատերևավորների մասնաբաժինը, գրանցելով 3.19 անգամյա աճ նախորդի նկատմամբ (48.8 հա-ից՝ 155.8 հա):

Աղյուսակ 33. Վերստուգման շրջանում անտառների դինամիկան

Ցուցանիշներ	Չափման միավոր	Ցուցանիշների մեծությունը		
		Նախորդող անտառ շինություն	Ներկա անտառ շինություն	Փոփոխություն +/-
1	2	3	4	5
1. Ընդհանուր մակերես	հա	42167.0	43498.4	1331.4
2. Անտառապատվածություն	%	92.1	84.9	-7.2
3. Անտառային հողեր հա	հա	40938.8	42374.5	1435.7
4. Անտառածածկ հողեր հա	հա	38844.7	36938	-1906.7
5. Այդ թվում՝				
Ասեղնատերևավոր		2868.6	200.1	-2668.5
Կարծրատերևավոր		4597.7	31518	26920.3
Փափկատերևավոր		108.5	184.8	76.3
6. Բոնիտետային դաս	միավոր			
Ասեղնատերև ծառուտներ		5.3	5a.7	0.4
Կարծրատերևավոր ծառուտներ		5.2	5.6	0.5

1	2	3	4	5
Փափկատերեւավոր ծառուտնէ		1.5	5a.0	5.5
7. Անտառամասի միջին տարիք	տարի	72	100	28.3
Ասեղնատերեւավոր		79	47	-32.1
Կարծրատերեւավոր		64	101	36.5
Փափկատերեւավոր		44	67	23.5
7. Անտառամասի միջին տարիք	տարի		30.6	30.6
Ասեղնատերեւավոր				
Կարծրատերեւավոր			30.6	
Փափկատերեւավոր				
8. Շահագործվող ֆոնդի 1 հա-ի պաշարը	մ ³		21.7	21.7
Ասեղնատերեւավոր	մ ³			
Կարծրատերեւավոր			21.7	
Փափկատերեւավոր	մ ³			

10.9 Անտառների տեսակային ու տարիքային կառուցվածքը, փոփոխությունները

Փոփոխություններ են տեղի ունեցել անտառների տեսակային կառուցվածքում (աղ. 34):

Վերստուգիչ ժամանակաշրջանի ընթացքում տեղի են ունեցել անտառածածկ հողերի տարիքային կառուցվածքի փոփոխություններ, որոնք պայմանավորված են հիմնականում ծառուտների լրիվության իջեցմամբ, ինչը միանգամայնորեն նշանակում է պաշարի նվազում: Փոփոխությունները նաև պայմանավորված են ծառուտների բնական աճով ու անտառտնտեսության մակերեսի ավելացմամբ:

- Սոճու ծառուտների մակերեսը գրեթե նույնն է մնացել, սակայն ընդհանուր միջին աճի մեջ բավականին մեծ տարբերություն է նկատվում: Եթե միջին աճի տվյալը 15 տարի առաջ սոճու համար կազմել է 1 հա-ի համար՝ 1.87 խմ (միջին տարիքը 39 տարի), ապա ներկա անտառաշինությամբ այն կազմում է 3.1 խմ (միջին տարիքը 48 տարի):
- Տերևավորների մակերեսը նվազել է 1904.9 հեկտարով: Նախորդ վերստուգիչ շրջանի համեմատ երիտասարդ ծառուտների մակերեսն ավելացել է 1276.2 հեկտարով՝ ավելի հասուն տարիքի ծառուտների

Նահանջի շնորհիվ: Այս տեղաշարժը բավականին ցայտուն է երևան գալիս հասուն և գերհասուն ծառուտների մակերեսների դեպքում, երբ ակնհայտ է դրանց մակերեսների տեղաշարժը դեպի առավել երիտասարդ հասակային խմբեր:

- Հասուն և գերհասուն ծառուտների մակերեսի նվազումը տեղի է ունեցել դեպի հասունացող, միջին հասունության և երիտասարդ խմբեր տեղափոխվելու հաշվին:

Միաժամանակ այս փոփոխությունները կապված են ներկա անտառաշինության գույքագրման ճշգրտման հետ:

Աղյուսակ 34. Անտառածածկ հողերի դինամիկան, ծառուտների ընդհանուր և միջին պաշարը ըստ տարիքային խմբերի

Տարիքային խումբ	Նախորդ անտառաշինություն			Ներկա անտառաշինություն			Փոփոխությունը % (+,-)		
	Տարածք հա	Ընդհանուր պաշար մ ³	Միջին պաշար 1 հա, մ ³	Տարածք հա	Ընդհանուր պաշար մ ³	Միջին պաշար 1 հա, մ ³	Տարածք, հա	Ընդհանուր պաշար	Միջին պաշար 1 հա
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ասեղնատերևավորներ									
Սոճի									
Երիտասարդ	157.7	8650	54.9	19.6	2197.6	112.1	-88	-75	104
Միջին տարիքի	28.8	3630	126	167.6	26075.1	153.3	491	618	22
Հասունացող	5.9	1240	210.2	6.3	877	139.2	7	-29	-34
Հասուն և գերհասուն	3.1	740	238.7				-	-	-
Ընդամենը	195.5	14260	72.9	193.5	28933	148.7		104	104
Եղևնի									
Երիտասարդ				6.6	71.3	10.8	-	-	-
Միջին տարիքի							-	-	-
Հասունացող							-	-	-
Հասուն և գերհասուն							-	-	-
Ընդամենը				6.6	71.3	10.8	-	-	-
Ընդամենը ասեղնատերևավոր	195.5	14260	72.9	202.6	29005	10.8	0.3	104.4	103.9
Տերևավորներ									
Հաճարենի									
Երիտասարդ	35.7	590	16.5	176.7	9404.5	53.2	395	1494	222
Միջին տարիքի	8708.3	1826410	209.7	13479.6	2367405	175.6	55	30	-16
Հասունացող	4795.9	1117580	233	4224.3	838470.4	198.5	-12	-25	-15
Հասուն և	6199.2	151979	245.2	1604.1	334563	208.6	-74	-78	-15

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
գերհասուն		0							
Ընդամենը	19739.1	446437 0	226.2	19484.7	3549842	182.2	-1	-20	-19
Հաճարենի շիվային									
Երիտասարդ	41.6	250	6				-	-	-
Միջին տարիքի							-	-	-
Հասունացող							-	-	-
Հասուն և գերհասուն							-	-	-
Ընդամենը	41.6	250	6				-	-	-
Կաղկի									
Երիտասարդ	46.8	1800	38.5	237.5	8338.5	35.1	407	363	-9
Միջին տարիքի	10170.4	126937 0	124.8	7163.3	766479.7	107	-30	-40	-14
Հասունացող	274.2	45320	165.3	50.7	7689.1	151.7	-82	-83	-8
Հասուն և գերհասուն	54.9	7970	145.2				-	-	-
Ընդամենը	10546.3	132446 0	125.6	7451.5	782507.3	105	-29	-41	-16
Կաղկի ցածրաբուն									
Երիտասարդ				38.9	1895.4	48.7	-	-	-
Միջին տարիքի	185	6620	35.8	168.9	4755.9	28.2	-9	-28	-21
Հասունացող	28.5	2000	70.2	30.4	1317.3	43.3	7	-34	-38
Հասուն և գերհասուն	4.4	410	93.2	66.9	3802.9	56.8	1420	828	-39
Ընդամենը	217.9	9030	41.4	305.1	11771.5	38.6	40	30	-7
Թխկի									
Երիտասարդ	20.8	700	33.7	3.3	97.1	29.4	-84	-86	-13
Միջին տարիքի	32.3	5370	166.3	13.3	1756	132	-59	-67	-21
Հասունացող	6.5	1650	253.8	11.3	1894.9	167.7	74	15	-34
Հասուն և գերհասուն	99.5	20430	205.3	113.1	18546.3	164	14	-9	-20

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ընդամենը	159.1	28150	176.9	141	22294.3	158.1	-11	-21	-11
Հացենի									
Երիտասարդ	27.8	1590	57.2	40.1	990.5	24.7	44	-38	-57
Միջին տարիքի	278.1	30430	109.4	251.3	32275.8	128.4	-10	6	17
Հասունացող	15.7	2490	158.6	18	2333.8	129.7	15	-6	-18
Հասուն և գերհասուն				11.6	1644.2	141.7	-	-	-
Ընդամենը	321.6	34510	107.3	321	37244.3	116		8	8
Թեղի									
Երիտասարդ							-	-	-
Միջին տարիքի	7.2	620	86.1	19	2056.6	108.2	164	232	26
Հասունացող							-	-	-
Հասուն և գերհասուն									
Ընդամենը	7.2	620	86.1	19	2056.6	108.2	164	232	26
Լորենի									
Երիտասարդ							-	-	-
Միջին տարիքի	93.5	13500	144.4	25.9	3160.4	122	-72	-77	-15
Հասունացող	28.1	5580	198.6	91.7	10893.1	118.8	226	95	-40
Հասուն և գերհասուն	53.6	14100	263.1	22.4	2910.9	130			
Ընդամենը	175.2	33180	189.4	140	16964.4	121.2	-20	-49	-36
Բոխի									
Երիտասարդ	117.2	3700	31.6	1139.1	59460.5	52.2	872	1507	65
Միջին տարիքի	1976.3	204870	103.7	2283.5	238862.7	104.6	16	17	1
Հասունացող	1333.5	219820	164.8	1050.6	140975.5	134.2	-21	-36	-19
Հասուն և գերհասուն	758.5	145280	191.5	550	76387.5	138.9			
Ընդամենը	4185.5	573670	137.1	5023.2	515686.2	102.7	20	-10	-25
Բոխի ցածրաբուն									
Երիտասարդ				18.1	469.2	25.9	-	-	-

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Միջին տարիքի	10.5	410	39	303.5	21086.2	69.5	2790	5043	78
Հասունացող							-	-	-
Հասուն և գերհասուն							-	-	-
Ընդամենը	10.5	410	39	321.6	21555.4	67	2963	5157	72
Ղաժի									
Երիտասարդ	29.5	430	14.6	5	25.6	5.1	-83	-94	-65
Միջին տարիքի	1881.6	39020	20.7	1222.3	16625.4	13.6	-35	-57	-34
Հասունացող	394.3	18120	46	1044.3	37785.3	36.2	165	109	-21
Հասուն և գերհասուն	162.6	10340	63.6	610.9	20584.6	33.7	276	99	-47
Ընդամենը	2468	67910	27.5	2882.5	75020.9	26	17	10	-5
Փռչկի									
Երիտասարդ	4.3	110	25.6				-	-	-
Միջին տարիքի	387.6	13610	35.1	233.1	4589.7	19.7	-40	-66	-44
Հասունացող				78.8	2960.5	37.6	-	-	-
Հասուն և գերհասուն				1604.1	334563	208.6	-	-	-
Ընդամենը	391.9	13720	35	1916	342113.2	178.6	389	2394	410
Տանձենի									
Երիտասարդ	0.7	20	28.6				-	-	-
Միջին տարիքի	1.5	150	100	1.3	44.2	34	-13	-71	-66
Հասունացող				2.2	202.4	92	-	-	-
Հասուն և գերհասուն	6.9	1020	147.8				-	-	-
Ընդամենը	9.1	1190	130.8	3.5	246.6	70.5	-62	-79	-46
Խնձորենի									
Երիտասարդ	1.3	30	23.1	4.5	67.6	15	246	125	-35
Միջին տարիքի	1.2	7	5.8	0.3	9	30	-75	29	414
Հասունացող							-	-	-
Հասուն և							-	-	-

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
գերհասուն									
Ընդամենը	2.5	37	14.8	4.8	76.6	16	92	107	8
Ընկուզենի									
Երիտասարդ	2.7	110	40.7	0.8	19.2	24	-70	-83	-41
Միջին տարիքի				29.7	3504.5	118	-	-	-
Հասունացող							-	-	-
Հասուն և գերհասուն							-	-	-
Ընդամենը	2.7	110	40.7	30.5	3523.7	115.5	1030	3103	184
Ակացիա									
Երիտասարդ				37.7	927.5	24.6	-	-	-
Միջին տարիքի				75.2	2222.4	29.6	-	-	-
Հասունացող	50.4	490	9.7				-	-	-
Հասուն և գերհասուն	167.2	3790	22.7				-	-	-
Ընդամենը	217.6	4280	19.7	112.9	3149.9	27.9	-48	-26	42
Կեչի									
Երիտասարդ							-	-	-
Միջին տարիքի	10.9	160	14.7	2.2	79.2	36	-80	-51	145
Հասունացող							-	-	-
Հասուն և գերհասուն							-	-	-
Ընդամենը	10.9	160	14.7	2.2	79.2	36	-80	-51	145
Ուռենի									
Երիտասարդ							-	-	-
Միջին տարիքի				1.9	53.2	28	-	-	-
Հասունացող				1.6	125.7	78.6	-	-	-
Հասուն և գերհասուն				9.4	450.2	47.9	-	-	-
Ընդամենը				12.9	629.1	48.8	-	-	-
Կաղամախի									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Երիտասարդ							-	-	-
Միջին տարիքի							-	-	-
Հասունացող				7	449.4	64.2	-	-	-
Հասուն և գերհասուն							-	-	-
Ընդամենը				7	449.4	64.2	-	-	-
Բարդի									
Երիտասարդ							-	-	-
Միջին տարիքի				0.7	23.2	33.1	-	-	-
Հասունացող							-	-	-
Հասուն և գերհասուն									
Ընդամենը				0.7	23.2	33.1	-	-	-
Հոսի									
Երիտասարդ							-	-	-
Միջին տարիքի							-	-	-
Հասունացող	0.6	10	16.7				-	-	-
Հասուն և գերհասուն	11.6	410	35.3				-	-	-
Ընդամենը	12.2	420	34.4				-	-	-
Զիջխան									
Երիտասարդ							-	-	-
Միջին տարիքի							-	-	-
Հասունացող	0.1						-	-	-
Հասուն և գերհասուն							-	-	-
Ընդամենը	0.1						-	-	-
Ընդամենը տերևավոր	38588	655684 7	1458	38228.2	5385665	1615.6	4432.1	10761	728
Թփեր									
Երիտասարդ				5.6	44.8		-	-	-

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Միջին տարիքի	69	370	5.4	42.5	386.4		-38	4	-
Հասունացող							-	-	-
Հասուն և գերհասուն							-	-	-
Ընդամենը	69	370	5.4	48.1	431.2		-30	17	-
Անտառտնտեսությունում									
Երիտասարդ	486.1	17980	37	1762.3	85078.8	48.3	263	373	31
Միջին տարիքի	23842.2	341454 7	143.2	25482.1	3491450	137	7	2	-4
Հասունացող	6933.7	141430 0	204	6617.2	1045974	158.1	-5	-26	-23
Հասուն և գերհասուն	7521.5	172428 0	229.2	3073.4	460582	149.9	-59	-73	-35
Ընդամենը	38783.5	657110 7	169.4	36938.0	5082869	137.6	-5	-23	-23

10.10 Տարիքային կառուցվածքի դինամիկան

Բնութագրվում է հասուն և գերհասուն ծառուտների նվազմամբ՝ 4448.1 հա մակերեսով ու 1263698 մ³ պաշարով, ինչը որոշիչ հանգամանք է հանդիսացել ընդհանուր անտառածածկի մակերեսի ու ընդհանուր պաշարի փոփոխության՝ նվազման տեսանկյունից:

Ընդհանուր տարածքի մակերեսի նվազումը կազմում է 1945.1 հա: Անտառածածկ մակերեսը պակասել է 5%-ով, իսկ ընդհանուր պաշարը՝ 22%-ով: Բացառելով երիտասարդ ու միջին հասակային խմբի անտառները, մնացած տարիքային խմբերի մասնաբաժինը նվազել է, մասնավորապես՝ հասունացող ծառուտների մակերեսներն ու պաշարները նվազել են համապատասխանաբար՝ 4.75%-ով և 26.0%-ով, իսկ հասուն և գերհասուններ ծառուտների մակերեսը 59%-ով, պաշարը՝ 73 %-ով: Սույն փոփոխությունները բացատրվում են գլխավորապես անթրոպոգեն ազդեցություններով, ինչպես նաև ներկա անտառաշինության ժամանակ անտառածածկ մակերեսների տարիքային կառուցվածքի ճշգրտմամբ՝ անտառի նպատակային նշանակությունից ու նրանց պաշտպանական կատեգորիաներից ելնելով:

Արտադրական նշանակության անտառներ. Ինչպես ընդհանուր տարածքի, այնպես էլ արտադրական անտառներում անհամաչափ է անտառածածկ տարածքի մակերեսների բաշխվածությունը ըստ տարիքային խմբերի: Երիտասարդ անտառները զբաղեցնում են 610.1 հա (ընդամենը 6.15%), միջին տարիքի ծառուտները, որոնք գերակշռում են, զբաղեցնում են 4932.1 հա (ընդամենը 49.75%): Հասունացող ծառուտները զբաղեցնում են 2541.5 հա (ընդամենը 25.6%), իսկ հասուն և գերհասունները՝ 1836.4 հա (ընդամենը 18.5%):

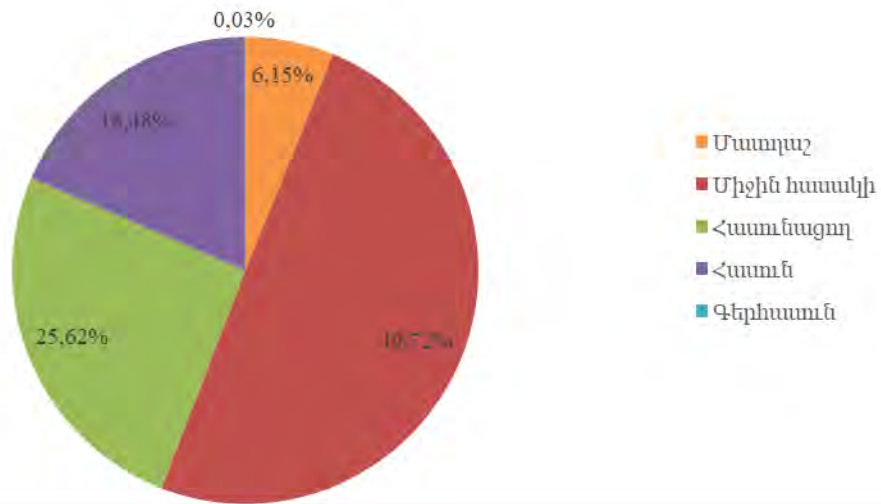
Աղյուսակ 35. Արտադրական անտառների մակերեսների բաշխվածությունն ըստ գերակշռող տեսակների և տարիքային խմբերի

Գերակշռող տեսակ	Ծառուտի կազմ	Տարիքային խմբեր				Ընդհանուր
		Մատուց	Միջին հասակի	Հասունացող	Հասուն և գերհասուն	
1	2	3	4	5	6	7
I. Ասեղնատերևավորներ						
Սոճի	Մաքուր	19.6	148.3			165.4
	Խառը		21.8	6.3		28.1
Եղևնի	Մաքուր	6.6				6.6
Ընդամենը ասեղնատերևավորներ	Մաքուր	26.2	148.3			172.0
	Խառը		22	6		28.1
Ընդամենը		26.2	170.3	6	0	200.1
II Տերևավորներ						
Կաղնի	Մաքուր	16.7	430.3			447.0
	Խառը	220.8	6733	50.7		7004.5
Կաղնի ց.	Մաքուր				1.6	1.6
	Խառը	38.9	168.9	30.4	65.3	303.5

1	2	3	4	5	6	7
Հաճարենի	Մաքուր	28	1849.1	758.4	515.2	3150.7
	Խառը	148.7	11630.5	3465.9	1088.9	16334.0
Հաճարենի 2.	Խառը	28.8				28.8
Բոխի	Մաքուր	68.6	104.1	37.2	62.9	272.8
	Խառը	1070.5	2179.4	1013.4	487.1	4750.4
Բոխի ց.	Մաքուր	13.1	64.9			78.0
	Խառը	5	238.6			243.6
Ղաժի	Մաքուր		318.3	170	39.1	527.4
	Խառը	5	904	874.3	571.8	2355.1
Թխկի	Մաքուր	0.8	2.9			3.7
	Խառը	2.5	10.4	11.3	113.1	137.3
Հացենի	Մաքուր	2.9	17.5	13.5		33.9
	Խառը	37.2	233.8	4.5	11.6	287.1
Ընկուզենի	Մաքուր		2			2.0
	Խառը	0.8	27.7			28.5
Լորենի	Խառը		25.9	91.7	22.4	140.0
Թեղի	Մաքուր		0.3			0.3
	Խառը		18.7			18.7
Կեչի	Խառը		2.2			2.2
Փռչկի	Խառը		233.1	78.8	85	396.9
Խնձորենի	Մաքուր	4.5	0.3			4.8
Տանձենի	Խառը		1.3	2.2		3.5
Ակացիա	Մաքուր	19.6	55.2			74.8
	Խառը	18.1	20			38.1
Ուռենի	Մաքուր			0.4	1.7	2.1
	Խառը		1.9	1.2	7.7	10.8
Կաղամախի	Մաքուր			7		7.0
Բարդի	Մաքուր		0.7			0.7
Ցաքի	Խառը	5.6	42.5			48.1
Ընդամենը տերևավորներ	Մաքուր	154.2	2845.6	986.5	620.5	4606.8
	Խառը	1582	22472	5624	2453	32131.1
Ընդամենը անտառառնտեսությունում	Մաքուր	180.4	2993.9	986.5	620.5	4778.8
	Խառը	1582	22494	5631	2453	32159.2
Ընդամենը		1762.4	25487.9	6617.5	3073.5	36938

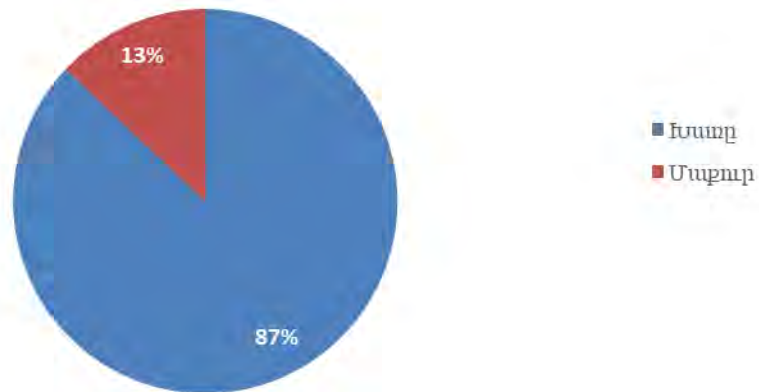
Տարիքային խմբերի անհավասարաչափ բաշխվածությունը բացատրվում է չհամակարգված հատումներով և սխալ անտառկառավարման գործողություններով:

Անտառածածկ տարածքի բաշխումն ըստ տարիքային խմբերի

Գծապատկեր 1.

Անտառածածկ տարածքի բաշխումն ըստ կազմի՝ մաքուր և խառը

Գծապատկեր 2.

Աղյուսակ 36. Անտառածածկ հողերի դիսամիկան: ընդհանուր և 1 հա-ում միջին պաշարն ըստ հասակային դասերի

Տարիքային դաս	Անտառաշինություն						Փոփոխություն B % (+/-)		
	Մակերես, հա		Պաշար, տաս. մ ³		Միջին պաշար, 1հա մ ³		Մակերես, հա	Պաշար, տաս. մ ³	Միջին պաշար, 1հա մ ³
	2008	2023	2008	2023	2008	2023			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Սոճի									
I	5.5	5.4	6	33.8	1.1	6.3	-1.9	82.3	82.6
II	152.2	14.2	859	185.9	5.6	13.1	-971.8	-362	56.9
III	28.8	167.6	363	2585.9	12.6	15.3	83.1	86.1	17.8
IV									
V									
VI	5.9	6.3	124	87.7	21	13.9	6.3	-41.4	-51
VIII	3.1		74		23.9				
IX									
≥X									
Եղևնի									
I									
II		6.6		7.1		1.1			
III									
IV									
V									
VI									
VIII									
IX									
≥X									
Հաճարենի									
I	22.2	30	36	36.7	1.6	1.2	26	1.9	-32.6
II	13.5	146.7	23	903.8	1.7	6.2	90.8	97.5	72.3
III	52.4	100.6	401	765.8	7.7	7.6	47.9	47.6	-0.5
IV	447.7	1566.2	6272	22350.7	14	14.3	71.4	71.9	1.8
V	1614	2705.8	29745	43389.2	18.4	16	40.4	31.4	-14.9
VI	3684.5	4966.6	81541	87287.4	22.1	17.6	25.8	6.6	-25.9
VII	5255	5843.7	11859 2	113529. 1	22.6	19.4	10.1	-4.5	-16.2
VIII	4083.1	3520.3	96772	73821.1	23.7	21	-16	-31.1	-13
IX	4540.3	601.4	11237 1	12843.1	24.7	21.4	-655	-775	-15.9
≥X	26.4	3.4	684	57.3	25.9	16.9	-676.5	-1093.9	-53.8
Հաճարենի շիվային									
I	29.3		19		0.6				
II	12.3	28.8	6	107	0.5	3.7	57.3	94.4	86.9
III									
IV									
V									
VI									
VII									
VIII									
IX									
≥X									
Կաղնի									
I	0.8	28.3	1	85.6	1.3	3	97.2	98.8	58.7
II	46	209.2	179	748.3	3.9	3.6	78	76.1	-8.8
III	494.6	301.1	2388	1215.2	4.8	4	-64.3	-96.5	-19.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
IV	2002.2	1386.2	19187	10439.7	9.6	7.5	-44.4	-83.8	-27.2
V	3920.2	3539.4	49157	39857.6	12.5	11.3	-10.8	-23.3	-11.4
VI	2703.3	1477.5	39476	18854.8	14.6	12.8	-83	-109.4	-14.4
VII	693.4	324.4	11298	4600.9	16.3	14.2	-113.7	-145.6	-14.9
VIII	581.8	185.4	9375	2448.7	16.1	13.2	-213.8	-282.9	-22
IX	94		1385		14.7				
≥X									
Կարևի ցածրարուն									
I									
II		38.9		189.5		4.9			
III	2.3	24.3	7	72.4	3	3	90.5	90.3	-2.1
IV	30.9	56.3	83	188	2.7	3.3	45.1	55.9	19.6
V	72.5	51.3	206	132	2.8	2.6	-41.3	-56	-10.4
VI	9.9	32.3	45	76	4.5	2.4	69.3	40.8	-93.1
VII	69.4	26.4	321	102.4	4.6	3.9	-162.9	-213.5	-19.3
VIII	32.9	25.1	241	106.1	7.3	4.2	-31.1	-127.1	-73.3
IX		44.3		275.4		6.2			
≥X		6.2		35.2		5.7			
Բոխի									
I	38.5	198.3	83	963.4	2.2	4.9	80.6	91.4	55.6
II	78.7	940.8	287	4982.7	3.6	5.3	91.6	94.2	31.1
III	588.1	594.4	3938	3971.4	6.7	6.7	1.1	0.8	-0.2
IV	1941.1	1862.4	24995	21578.2	12.9	11.6	-4.2	-15.8	-11.1
V	1433.4	1231.5	25969	17504.4	18.1	14.2	-16.4	-48.4	-27.5
VI	98.9	195.8	1939	2568.6	19.6	13.1	49.5	24.5	-49.5
VII	6.8		156		22.9				
VIII									
IX									
≥X									
Բոխի ցածրարուն									
I									
II		18.1		46.9		2.6			
III		301.4		2102.3		7			
IV	10.5		41		3.9				
V									
VI		2.1		6.4		3			
VII									
VIII									
IX									
≥X									
Ղաժի									
I									
II	29.5	5	43	2.6	1.5	0.5	-490	-1579.7	-184.7
III	278.7	404.7	235	495.9	0.8	1.2	31.1	52.6	31.2
IV	1780.4	787	4449	970.3	2.5	1.2	-126.2	-358.5	-102.7
V	274	1162.3	1400	4304.7	5.1	3.7	76.4	67.5	-38
VI	14.4	515.4	66	1689.6	4.6	3.3	97.2	96.1	-39.8
VII	63	2.1	338	6.3	5.4	3	-2900	-5265.1	-78.8
VIII	28	6	260	32.8	9.3	5.5	-366.7	-693.7	-70.1
IX									
≥X									
Հացենի									
I		17.5		25.9		1.5			
II	27.8	22.6	159	73.2	5.7	3.2	-23	-117.2	-76.6
III	46.6	18.5	285	112.6	6.1	6.1	-151.9	-153.2	-0.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
IV	16.9	46.5	222	489	13.1	10.5	63.7	54.6	-24.9
V	159.1	177.6	1966	2510.7	12.4	14.1	10.4	21.7	12.6
VI	71.2	24	819	314.4	11.5	13.1	-196.7	-160.5	12.2
VII		11.5		172.5		15			
VIII		2.8		26.2		9.4			
IX									
≥X									
Թխկի									
I	0.2	1.4		0.1		0.1	85.7		
II	20.6	1.1	70	0.1	3.4	0.1	-1772.7	-63536.4	-3298.1
III		0.8		0.1		0.1			
IV									
V	32.3	4.4	537	0.4	16.6	0.1	-634.1	-121946	-16525.4
VI	6.5	8.3	165	0.8	25.4	0.1	21.7	-19779.5	-25284.6
VII		6.5		0.7		0.1			
VIII	40.4	56.3	757	5.6	18.7	0.1	28.2	-13345.8	-18637.6
IX	59.1	62.2	1286	6.2	21.8	0.1	5	-20575.2	-21659.7
≥X									
Թեղի									
I									
II									
III	7.2	18.7	62	201.5	8.6	10.8	61.5	69.2	20.1
IV		0.3		4.1		13.8			
V									
VI									
VII									
VIII									
IX									
≥X									
Ըսկուզենի հունական									
I		0.8		1.9		2.4			
II	2.7		11		4.1				
III	6.4	2	78	20	12.2	10	-220	-290	-21.9
IV	11	14.9	110	129.2	10	8.7	26.2	14.9	-15.3
V	5	1.6	55	21.6	11	13.5	-212.5	-154.6	18.5
VI	33.9	11.2	382	179.7	11.3	16	-202.7	-112.6	29.7
VII	0.7		7		10				
VIII									
IX									
≥X									
Լորենի									
I									
II									
III									
IV									
V	15.2		53		3.5				
VI									
VII	30.3	7.3	592	71.4	19.5	9.8	-315.1	-729.1	-99.8
VIII	89.8	1.6	1919	9.7	21.4	6	-5512.5	-19786	-254.3
IX	15.4	6.8	152	85.5	9.9	12.6	-126.5	-77.8	21.5
≥X	24.5	124.3	602	1529.9	24.6	12.3	80.3	60.7	-99.6
Կեչի									
I									
II									
III									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
IV	8.9		11		1.2				
V	2	2.2	5	7.9	2.5	3.6	9.1	36.9	30.6
VI									
VII									
VIII									
IX									
≥X									
Կաղամախի									
I									
II									
III	0.6		2		3.3				
IV									
V		7		44.9		6.4			
VI									
VII									
VIII									
IX									
≥X									
Խնձորենի									
I		4.5		6.8		1.5			
II	1.3		3		2.3				
III	1.2		7		5.8				
IV		0.3		0.9		3			
V									
VI									
VII									
VIII									
IX									
≥X									
Տանձենի									
I									
II	0.7		2		2.9				
III		1.3		44.2		34			
IV	1.5		15		10				
V		2.2		202.4		92			
VI									
VII	6.9		102		14.8				
VIII									
IX									
≥X									
Ակացիա									
I									
II		37.7		92.8		2.5			
III		75.2		222.2		3			
IV									
V	52.4		63		1.2				
VI	62.8		108		1.7				
VII	82.7		179		2.2				
VIII	18		64		3.6				
IX									
≥X	1.7		14		8.2				
Սզլի									
I									
II									

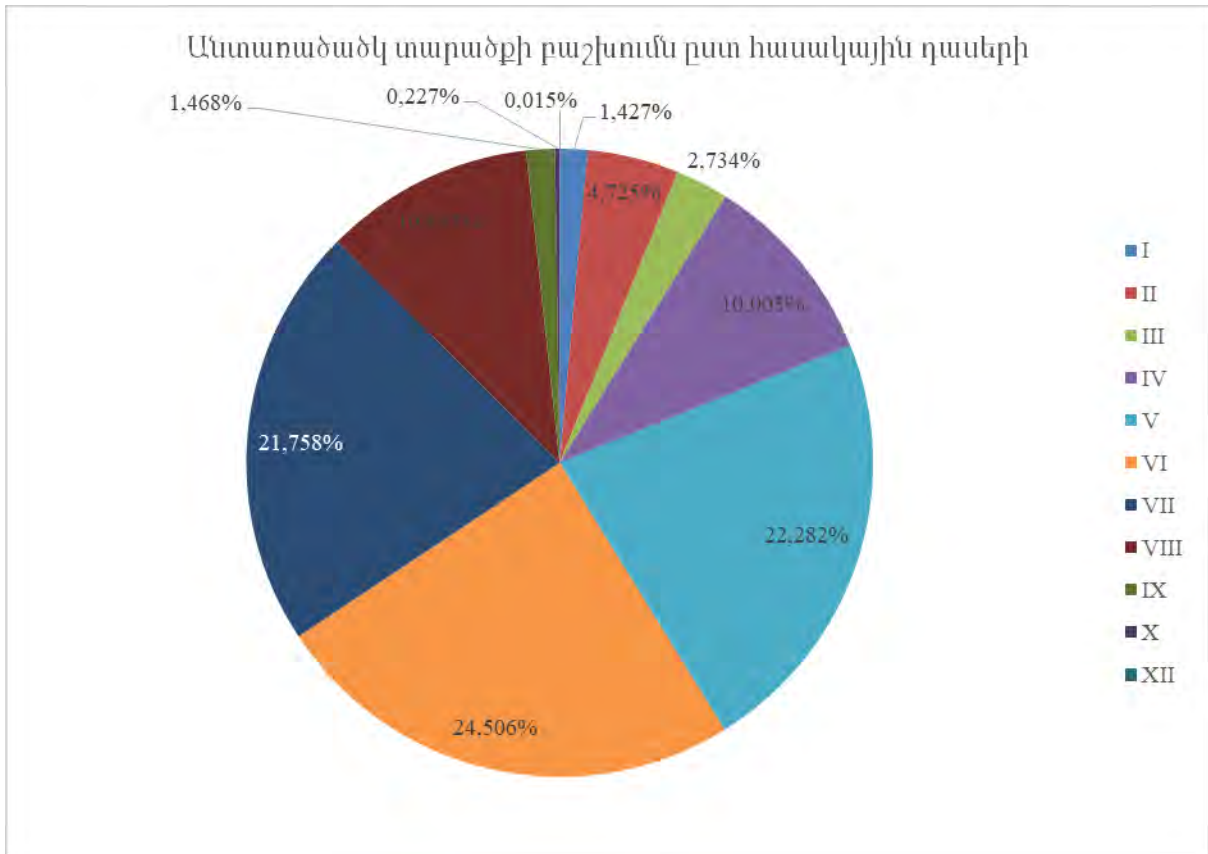
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
III									
IV									
V	13.6		7		0.5				
VI									
VII									
VIII									
IX									
≥X									
Փռշնի									
I									
II	4.3		11		2.6				
III	237.8		704		3				
IV	145.6		643		4.4				
V	4.2		14		3.3				
VI		3.7		11.1		3			
VII		81.7		310.2		3.8			
VIII		78.7		154.7		2			
IX		5.5		8.8		1.6			
≥X		227.3		439.5		1.9			
Բարդի									
I									
II									
III									
IV		0.7		2.3		3.3			
V									
VI									
VII									
VIII									
IX									
≥X									
Ուռնի									
I									
II									
III									
IV		1.9		5.3		2.8			
V									
VI		3.6		11.5		3.2			
VII		1.6		12.6		7.9			
VIII		2.7		19.6		7.2			
IX									
≥X		3.1		14		4.5			
Ցաքի									
I									
II		5.6		4.5		0.8			
III		41.9		38.2		0.9			
IV									
V		0.6		0.5		0.8			
VI									
VII									
VIII									
IX									
≥X									
Անտառտնտեսությունում									
I	96.5	286.2	145	1156.9	1.5	4	66.3	87.5	62.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
II	389.6	1476.1	1653	7351.0	4.2	5	73.6	77.5	14.8
III	1813.7	2051.7	8507	11807.8	4.7	5.8	11.7	28.1	18.5
IV	6396.7	5722.7	56028	56157.9	8.8	9.8	-11.8	0.2	10.7
V	7598.6	8885.9	10917 8	107834. 2	14.4	12.1	14.5	-1.2	-18.4
VI	6691.3	7246.8	12466 5	111212. 4	18.6	15.3	7.7	-12.1	-21.4
VII	6211.3	6305.2	13165 9	118912. 9	21.2	18.9	1.5	-10.7	-12.4
VIII	4885.6	3878.9	10942 9	77504.4	22.4	20	-26	-41.2	-12.1
IX	4708.8	720.2	11519 4	14273.5	24.5	19.8	-553.8	-707	-23.4
≥X	52.6	364.3	1300	2075.8	24.7	5.7	85.6	37.4	-333.7
Ընդամենը	38844. 7	36938. 0	65775 8	508286. 9	16.9	13.8	-5.2	-29.4	-23.1

Աղյուսակ 37. Արտադրական նշանակության անտառների բաշխվածությունն ըստ գերակշռող տեսակների և հասակային դասերի

Գերակշռող տեսակ	Հասակային դաս	Մակերես. հա	Պաշար. տաս. մ ³	Միջին պաշար ը 1 հա. մ ³
1	2	3	4	5
Սոճի	I	3.1	26.1	84.2
	II	3.1	39.4	127.2
	III	24.8	403.5	162.7
	VI	6.3	87.7	139.2
Ընդամենը		31.0	556.7	179.6
Հաճարենի	I	10.8	14.3	13.2
	II	58.9	419.4	71.2
	III	25.2	259.9	103.1
	IV	452.7	6149.7	135.8
	V	989.3	15938.3	161.1
	VI	1849.7	30948.6	167.3
	VII	2076.6	38818.3	186.9
	VIII	1023.3	21153.4	206.7
	IX	145.6	3128.1	214.8
	≥X	3.4	57.3	168.5
Ընդամենը		6635.5	116887. 2	176.2
Հաճարենի 2.	II	27.3	93.8	34.3
Ընդամենը		27.3	93.8	34.3
Կաղնի	I	7.5	18.7	24.9
	II	86.9	307.2	35.4
	III	0.9	2.2	24.9
	IV	153.7	1227.9	79.9
	V	711.1	8345.4	117.4
	VI	398.6	5126.3	128.6
	VII	71.7	957.2	133.5
	VIII	50.7	768.9	151.7
Ընդամենը		1481.1	16753.8	113.1
Կաղնի ց.	II	3.0	16.2	54.0
	V	3.8	9.5	25.0

1	2	3	4	5
Ընդամենը		6.8	25.7	37.8
Թեղի	IV	0.3	4.1	138.0
Ընդամենը		0.3	4.1	138.0
Հացենի	I	5.2	6.3	12.1
	III	4.2	19.8	47.2
	V	27.1	310.1	114.4
	VI	18.0	233.4	129.7
	VII	8.8	138.2	157.1
	VIII	2.8	26.2	93.6
Ընդամենը		66.1	734.0	111.0
Բոխի	I	113.5	644.6	56.8
	II	289.5	1666.8	57.6
	III	98.7	707.9	71.7
	IV	347.6	3911.4	112.5
	V	388.0	5480.9	141.3
	VI	95.5	1197.8	125.4
Ընդամենը		1332.8	13609.4	102.1
Բոխի ց.	III	113.3	854.9	75.5
Ընդամենը		113.3	854.9	75.5
Լորենի	≥X	17.8	237.3	133.3
Ընդամենը		17.8	237.3	133.3
Ղաժի	III	2.8	2.7	9.6
	IV	38.2	55.4	14.5
	V	87.3	319.1	36.5
	VI	62.9	146.0	23.2
Ընդամենը		191.2	523.2	27.4
Ընկուզենի	I	0.8	1.9	24.0
	V	1.6	21.6	135.0
Ընդամենը		2.4	23.5	98.0
Տանձենի	III	1.3	4.4	34.0
	V	2.2	20.2	92.0
Ընդամենը		3.5	24.7	70.5
Խնձորենի	I	0.7	1.1	16.0
Ընդամենը		0.7	1.1	16.0
Փռչնի	VII	1.3	6.6	50.5
	≥X	2.8	8.8	31.3
Ընդամենը		4.1	15.3	37.4

Գծապատկեր 3.

Աղյուսակ 38. Գնահատման միջին ցուցանիշների դինամիկան

Գերակշռող	Անտառշինության	Տարիք, տարի	Բռնիտետայինդաս	Լրիվություն	Հասունի և գերհասունիպաշարը մ ³ 1հա-ում	Անտառածածկ հողերի մակերես	Անտառածածկիաճը 1հա-ում, մ ³	
							Միջին	Ընթացիկ
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Սոճի	2009	60	3.2	0.6	239	195.5	1.34	1.5
	2023	48	2.4	0.7		193.5	3.1	2.9
Եղևնի	2009	-	-	-	-	-	-	-
	2023	28	5.5	0.4	-	6.6	0.4	0.39
Հաճարենի	2009	135	3	0.52	242	19739.1	1.6	1.1
	2023	123	3.3	0.5		19484.7	1.5	1.5
Հաճարենի շիվային	2009	11	4.7	0.64	-	41.6	0.2	0.2
	2023	30	4	0.7		28.8	1.2	1
Կաղնի	2009	98	4	0.52	155	10536.3	1.2	1.1
	2023	95	4.2	0.5	-	7451.5	1.1	1.1
Կաղնի շիվային	2009	59	5.7	0.5	93	217.9	0.4	0.4
	2023	54	5.3	0.6	56	305.1	0.7	0.6
Բոխի	2009	75	3.6	0.53	197	4185.5	1.7	1.7
	2023	68	3.7	0.6	138.5	5023.2	1.5	1.8
Բոխի շիվային	2009	35	5	0.45	-	10.5	1.1	1.1
	2023	27	4.1	0.7	-	321.6	2.4	2.1
Ղաժի	2009	38	5.4	0.48	64	2468	0.55	0.55
	2023	43	5.9	0.5	32.4	2882.5	0.6	0.5
Փռշնի	2009	58	5.2	0.47	-	391.9	-	-
	2023	63	5.2	0.5	19.9	396.9	0.4	0.34
Հացենի	2009	65	3.6	0.51	-	321.6	1.2	1.2
	2023	87	3.3	0.5	141.7	321	1.3	1.2
Թխկի	2009	120	2.6	0.51	245	159.1	1.5	1.1
	2023	152	3.9	0.5	164	141	1	1.3
Լորենի	2009	90	3.1	0.5	260	175.2	2.1	1.5
	2023	100	3.9	0.5		140	1.2	1.4
Ակացիա	2009	32	5.1	0.43	23	217.6	0.3	0.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	2023	42	5	0.5	-	112.9	0.7	0.6
Ցաքի	2009	15	5	0.47	-	69	-	-
	2023	24	5.4	0.5	-	48.1	0.4	0.3
Ընկուզենի	2009	92	3.7	0.45	-	59.7	0.7	0.7
	2023	89	3.9	0.5	-	30.5	1.3	1.5
Թեղի	2009	56	3.2	0.53	-	7.2	-	-
	2023	45	2.9	0.6	-	19	2.4	2.2
Ուռենի	2009	-	-	-	-	-	-	-
	2023	72	5.5	0.3	47.9	12.9	0.7	0.7
Կաղամախի	2009	25	4	0.6	-	-	-	-
	2023	50	5	0.6	-	7	1.2	1.5
Խնձորենի	2009	42	4	0.42	-	2.5	-	-
	2023	23	4.1	0.4	-	4.8	0.7	0.5
Տանձենի	2009	112	3.7	0.46	140	9.1	-	-
	2023	74	4.4	0.5	-	3.5	1	1
Կեչի	2009	37	5.7	0.34	-	10.9	-	-
	2023	50	5a	0.5	-	2.2	0.7	0.9
Բարդի	2009	-	-	-	-	0.6	-	-
	2023	35	5a	0.4	-	0.7	0.9	1.1
Ամբողջը	2009	110	3.6	0.52	234	38844.7	1.4	1.2
	2023	100	3.8	0.5	144.4	36938	1.4	1.4

10.11 Անտառի բնական վերածը

Բնական վերածը անտառային կենսահամակեցության կարևորագույն առանձնահատկությունն է, որպես բնական ճանապարհով անտառի նոր սերնդի առաջացման գործընթաց: Բնական վերածի ժամանակ տվյալ աճելավայրում տեղի է ունենում ծառատեսակների օպտիմալ տեղակայման գործընթաց, սերմերի առատությունը նպաստում է ընտրասերմանը և անտառ աճեցնելու ծախսերը խիստ նվազում են: անտառի բնական աճի համար խիստ կարևոր են անտառի էկոլոգիական ֆունկցիաների ապահովումը:

Դիտարկման արդյունքներով Անտառտնտեսության անտառներում բնական վերածի ընթացքը բնութագրվում է.

- թեև անտառածածկ մակերեսի 51.4% (18097.7 հա) վրա մատղաշի քանակությունը գնահատվում է ոչ բավարար և միայն 48.6% -ի (17081.7 հա) վրա կարող ենք հանդիպել բավարար քանակով ապահովված գլխավոր տեսակների մատղաշ, սակայն դա չի նշանակում, որ մնացած մակերեսներում բնական վերածի գործընթաց տեղի չի ունենում: Մատղաշից զուրկ մակերեսները կազմում են 364,7 հա կամ ընդհանուր տարածքի 1.03%:

- Կարծառնավորներից մատղաշի ապահովվածության առումով լավ ցուցանիշներ է ցույց տալիս կարևորագույն անտառկազմող տեսակներից՝ հաճարենին: Ընդհանուր մակերեսից՝ 19342 հեկտարից 13732 հեկտարը ապահովված է բնական մատղաշով (70.9%):

- Բնական սերմնային վերականգնումը համեմատաբար լավ է ընթանում տարախոտային ու պտերային տիպի հաճարկուտներում: Սակայն միևնույն ժամանակ առկա է անցանկալի տեսակափոխության գործընթաց: Բոխու մատղաշի գերակշռության մասին է խոսում բարձրաբուն հաճարկուտներում և կաղնուտներում անցած ստուգիչ շրջանում իրականացված չհամակարգված հատումները:

Մնացած, գլխավոր տեսակներով բավարար քանակով չապահովված՝ վերականգնման հեռանկար ունեցող տեղամասերում մատղաշի ձևավորման գործընթացը ավարտուն չէ: Այն շարունակվում է նաև ներկա ժամանակներում:

Աղյուսակ 39. Միջին հասակի, հասունացող, հասուն և գերհասուն ծառուտների սաղարթների ներքո գտնվող մատղաշի բնութագիր

Գերակշռող տեսակ	Անտառի տիպ	հասուն և գերհասուն	Այդ թվում մատղաշի առկայությամբ		Անտառվերականգնման հեռանկարները			
			Բոլոր տեսակների	Այդ թվում, գլխավոր	Ա	Բ	Յ	Ը
					Ա <td>Բ <td>Յ <td>Ը</td> </td></td>	Բ <td>Յ <td>Ը</td> </td>	Յ <td>Ը</td>	Ը

			Մակ երես , հա	% մակե րեսից	Մակ երես , հա	% մակ երես ից				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Ատեղևատերևավոր										
Սոճի	ԲՇԽ	3.7							3.7	100
	ՄԱՊ	0.9							0.9	100
	ՇՂԽ	27.2	3.3	12.1					27.2	100
	ՏՐԽ	141.3	6.3	4.5	6.3	4.5	6.3	4.5	135	95.5
Ընդամենը ատեղևատերևավոր		173.1	9.6	5.5	6.3	3.6	6.3	3.6	166.8	96.4
Կարծրատերևավոր										
Բոխի	ԲՇԽ	293.5	95.7	32.6	67.1	22.9	67.1	22. 9	226.4	77.1
	ԳԱ	39.2							39.2	100
	ԴՇՎ	38.1	9.8	25.7					38.1	100
	ՄԱՊ	117.9	5.2	4.4	5.2	4.4	5.2	4.4	112.7	95.6
	ՇՂԽ	1492.9	660. 4	44.2	482. 1	32.3	482.1	32. 3	1010.8	67.7
	ՊՏՐ	36.6	36.6	100					36.6	100
	ՏՐԽ	1822.2	1250 .8	68.6	1137 .8	62.4	1137.8	62. 4	684.4	37.6
Բոխի ց.	ԲՇԽ	2.1							2.1	100
	ՇՂԽ	68.7							68.7	100
	ՏՐԽ	172.4	6.7	3.9					172.4	100
	ՏՐԽ	60.3							60.3	100
Ընկուզ ենի	ՇՂԽ	2							2	100
	ՏՐԽ	27.7							27.7	100
Թեղի	ՏՐԽ	19	0.3	1.6					19	100
Թխկի	ՄԱՊ	128.8	128. 8	100	93.3	72.4	93.3	72. 4	35.5	27.6
	ՇՂԽ	3.5	3.5	100	3.5	100	3.5	100		
	ՏՐԽ	5.4	5.4	100	5.4	100	5.4	100		
Կաղնի	ԲՇԽ	831.3	311. 3	37.4	25	3	25	3	806.3	97
	ԳԱ	15.1	15.1	100					15.1	100
	ԴՇՎ	4.2	4.2	100	3.4	81	3.4	81	0.8	19
	ՄԱՊ	772.7	445. 8	57.7	150. 7	19.5	150.7	19. 5	622	80.5
	ՇՂԽ	2836.6	1593 .5	56.2	361. 9	12.8	361.9	12. 8	2474.7	87.2
	ՊՏՐ	18.1	18.1	100					18.1	100
	ՏՐԽ	2749.5	1832	66.6	633. 2	23	633.2	23	2116.3	77
Կաղնի	ԲՇԽ	62.6	36.3	58					62.6	100

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
g.	ՇՂԽ	1.7							1.7	100
	ՏՐԽ	201.9	57.1	28.3					201.9	100
Հաճար ենի	ԲՇԽ	277.1	108. 6	39.2	108. 6	39.2	108.6	39. 2	168.5	60.8
	ԳԱ	495.4	409. 3	82.6	323. 2	65.2	323.2	65. 2	172.2	34.8
	ԴՇՎ	88.3	82.8	93.8	82.8	93.8	82.8	93. 8	5.5	6.2
	ՄԱՊ	1941	1806 .8	93.1	1746	90	1746	90	195	10
	ՄԾ	23.7							23.7	100
	ՇՂԽ	7490.1	6199 .6	82.8	5120	68.4	5120	68. 4	2370.1	31.6
	ՊՏՐ	1182.3	1175 .5	99.4	1103 .7	93.4	1103.7	93. 4	78.6	6.6
	ՏՐԽ	7844.8	5704 .2	72.7	5247 .9	66.9	5247.9	66. 9	2596.9	33.1
	Հացենի	ԲՇԽ	9.8	4.7	48					9.8
ՄԾ		4.1							4.1	100
ՇՂԽ		78.5	51.5	65.6	11.5	14.6	11.5	14. 6	67	85.4
ՏՐԽ		188.5	17	9					188.5	100
Ղաժի	ԲՇԽ	1470.3	274. 4	18.7	258. 7	17.6	258.7	17. 6	1211.6	82.4
	ԴՇՎ	9.3							9.3	100
	ՄԱՊ	116.4	14.5	12.5	14.5	12.5	14.5	12. 5	101.9	87.5
	ՇՂԽ	121.9							121.9	100
	ՏՐԽ	1159.6	9.3	0.8	2.7	0.2	2.7	0.2	1156.9	99.8
Ընդամենը կարծրատերևավո ր		34325.1	2237 4.8	65.2	1698 8.2	49.5	16988.2	49. 5	17336.9	50.5
Փափկատերևավոր										
Ակացի ա	ՇՂԽ	8.6							8.6	100
	ՏՐԽ	66.6							66.6	100
Բարդի	ՏՐԽ	0.7							0.7	100
Լորենի	ՇՂԽ	2.5							2.5	100
	ՏՐԽ	137.5	126. 6	92.1	87.2	63.4	87.2	63. 4	50.3	36.6
Խնձորե նի	ԲՇԽ	0.3							0.3	100
Կաղամ ախի	ՏՐԽ	7							7	100
Կեչի	ԲՇԽ	2.2							2.2	100
Ուռենի	ԲՇԽ	1.9							1.9	100
	ՄԱՊ	3.1							3.1	100
	ՏՐԽ	7.9	4	50.6					7.9	100
Տանձեն ի	ՇՂԽ	1.3							1.3	100
	ՏՐԽ	2.2	2.2	100					2.2	100
Ցաքի փշոտ	ՇՂԽ	23.8							23.8	100
	ՏՐԽ	18.7							18.7	100

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Փռչնի	ԲՇԽ	264.1	162	61.3					264.1	100
	ՄԱՊ	25.1	2.9	11.6					25.1	100
	ՏՐԽ	107.7							107.7	100
Ընդամենը փափկատերևավոր		681.2	297.7	43.7	87.2	12.8	87.2	12.8	594	87.2
Ընդամենը անտառտնտեսությունում										
Ասեղնատերևավոր	ԲՇԽ	3.7							3.7	100
	ՄԱՊ	0.9							0.9	100
	ՇՂԽ	27.2	3.3	12.1					27.2	100
	ՏՐԽ	141.3	6.3	4.5	6.3	4.5	6.3	4.5	135	95.5
Կարծրատերևավոր	ԲՇԽ	2946.7	831	28.2	459.4	15.6	459.4	15.6	2487.3	84.4
	ԳԱ	549.7	424.4	77.2	323.2	58.8	323.2	58.8	226.5	41.2
	ԴՇՎ	139.9	96.8	69.2	86.2	61.6	86.2	61.6	53.7	38.4
	ՄԱՊ	3076.8	2401.1	78	2009.7	65.3	2009.7	65.3	1067.1	34.7
	ՄԾ	27.8							27.8	100
	ՇՂԽ	12095.9	8508.5	70.3	5979	49.4	5979	49.4	6116.9	50.6
	ՊՏՐ	1237	1230.2	99.5	1103.7	89.2	1103.7	89.2	133.3	10.8
	ՏՐԽ	14251.3	8882.8	62.3	7027	49.3	7027	49.3	7224.3	50.7
Փափկատերևավոր	ԲՇԽ	268.5	162	60.3					268.5	100
	ՄԱՊ	28.2	2.9	10.3					28.2	100
	ՇՂԽ	36.2							36.2	100
	ՏՐԽ	348.3	132.8	38.1	87.2	25	87.2	25	261.1	75
Ընդամենը		35179.4	22682.1	64.5	17081.7	48.6	17081.7	48.6	18097.7	51.4

Ստորև ներկայացված են աղյուսակ 39-ում ներկայացված անտառի տիպերի հապավումները.

Պտերային՝ ՊՏԸ, Գետնաստղային՝ ԳՏԱ, Մեռած ծածկույթով՝ ՄԾ, Դաշտավյուկային՝ ԴՇԱ, Տարախոտային՝ ՏՐԽ, Շյուղախոտային՝ ՇՂԽ, Բոշխային՝ ԲՇԽ, Մերձալպյան՝ ՄԱՊ:

10.12 Անտառի Էկոլոգիական վիճակը և նշանակությունը .

Վերստուգման շրջանում Անտառտնտեսությունում 2.62 հա-ի վրա տեղի են ունեցել հրդեհներ, որի հետևանքով գնահատման արդյունքներով 2.5 հեկտար տարածքում եղել է փայտանյութի կորուստ, իսկ մահացած ծառուտների պաշարը կազմել է 216.3 խմ, ամբողջությամբ ներառված է համատարած սանիտարական հատումներ իրականացնելու համար:

Հրդեհի հետևանքով 2.5 հա մակերեսով տարածքներում ծառուտների ոչնչացման հատվածը գտնվում են Թումանյանի անտառապետության 19

քառակուսում և իրենցից ներկայացնում 45 տարեկան, ըստ կազմի՝ մաքուր սոճուտ: ծառուտներն ամբողջությամբ վնասվել են:

Վերստուգան շրջանում անտառների ոչնչացում և փայտանյութի կորուստ վնասատուներից ու հիվանդություններից, քամատապալումից ու ձնեջարդումից, արդյունաբերական արտանետումներից ու շինարարությունից, հեղեղումներից ու այլ պատճառներից չեն հայտնաբերվել:

Աղյուսակ 40. Անտառների վիճակի էկոլոգիական ցուցանիշները և դրանց փոփոխությունները վերստուգման շրջանում

Ցուցանիշներ	01.01. 2009 թ.	01.01.2023 թ.	Փոփոխություն +/-	
			Բացարձակ	%
Ոչ անտառածածկ հողեր	1051.9	5419.4	4367.5	515
Ոչ անտառային հողեր, այդ թվում՝	1228.2	950.3	-277.9	-23
Ճահիճներ	-	-	-	-
Ավազուտներ				
Գյուղատնտեսական հանդակներ	480	516	36	7.5
Հաղորդակցման գծեր և տնտեսական օբյեկտներ	-	-	-	-
Ծառուտներ, որոնք չեն համապատասխանում անտառաճման պայմանների տիպին	-	-	-	-
Ծառուտներ անբավարար սանիտարական (համարիչ) և անտառպաթոլոգիական (հայտարար) վիճակով	-	127.5/127.5	-	-
Գերհասուն ծառուտներով տարածքներ բարձր ֆաուստով	-	-	-	-
Քայքայվող ծառուտներ	-	-	-	-
• ռեկրեացիոն բեռնվածություններից	-	-	-	-
• արածեցումից				
Մահացած անտառի պաշարը անտառածածկ հողերում		216.3	-	-
Ընդհանուր	-	216.3	-	-
1 հա-ի վրա	-	86.52	-	-
Քայքայվող ոչ անտառածածկ հողեր	-	-	-	-
Արածեցումից	-	-	-	-
Հողերի էրոզիայից	-	-	-	-

Անտառածածկ մակերեսի նվազմանը հակառակ՝ տեղի է ունեցել ոչ անտառածածկ հողերի զգալի ավելացում. նախկին 1051.9 հա մակերեսի փոխարեն ներկա անտառաշինությունն արձանագրում է 5419.4 հա, որի

բացարձակ փոփոխությունը կազմում է 4367.5 հա (5.15 անգամ): Ոչ անտառածածկ հողերի փոփոխությունը պայմանավորված է որոշ մասով նոսրուտների և, մեծամասամբ՝ բացատների մակերեսների ավելացմամբ:

Նոսրուտների մակերեսների ավելացման հետ մեկտեղ ավելացել են բացատների մակերեսները, հարստացնելով անտառմշակութային ֆոնդի ծավալը անտառապատման ու անտառվերակազմման միջոցառումների համար: Նախկին 532.7 հա փոխարեն ներկա անտառաշինությունն արձանագրում է 5.6 անգամյա աճ՝ 2989.6 հա:

Վերստուգման շրջանում անտառների վիճակի Էկոլոգիական ցուցանիշներում տեղի են ունեցել զգալի փոփոխություններ: Նվազել են ոչ անտառային հողերի մակերեսները՝ ներկա անտառաշինությունը սահմանում է 950.3 հա մակերես նախկին 1228.2 հա փոխարեն և գյուղատնտեսական հանդակների դեպի ավելացում աննշան փոփոխություն՝ ներկա 516 հա նախկին 480 հա փոխարեն: Անբավարար սանիտարական վիճակով ծառուտները՝ բնական հաճարենու 125 հա մակերեսով և արհեստածին սոճու ծառուտներն են 2.5 հա մակերեսով, որոնց ընդհանուր պաշարը կազմում է 3235 խմ:

Անտառներն ունեն կարևորագույն նշանակություն, քանի որ հանդիսանալով կենսոլորտի կարևորագույն մաս, իրականացնում են ջրապահպան, կլիմայակարգավորիչ, սանիտարահիգիենիկ, ռեկրեացիոն և այլ Էկոլոգիական ֆունկցիաներ, Էականորեն կայունացնելով շրջակա միջավայրը: Անտառների Էկոլոգիական վիճակի վատթարացում է բերում է ոչ միայն հումքի աղբյուրների կորստյան, այլև շրջակա միջավայրի Էկոլոգիական հավասարակշռության խաթարմանը:

Էկոլոգիական վիճակի տեսանկյունից կարևոր է ծառուտների կենսաբանական կայունությանը, ինչն արտահայտվում է անբարենպաստ կլիմայական պայմաններին և հիվանդություններին ու վնասատուներին դիմագրավելու ծառուտների ունակությամբ: Ծառուտների կայունության աստիճանը որոշվել է ծառուտների առողջական վիճակի հիմնական նշաններով:

Անտառի հատվածային գույքագրման ընթացքում ուսումնասիրել և գրանցել է նաև անտառի սանիտարական վիճակը, որի արդյունքում հիվանդությունների և վնասատուների զանգվածային զարգացման մասսայական օջախներ չեն գրանցվել:

Ծառուտներում առկա ցցաչոր ծառերի առկայությունը շատ քիչ է և կազմում է ընդհանուրի մեջ աննշան տոկոս, որը վկայում է առանձին ծառատեսակների օրինաչափ անկումը: Անտառաշինությամբ հայտնաբերվել է 125 հեկտար, որոնցում նշանակված են ընտրովի սանիտարական հատումներ ծառուտների պատշաճ սանիտարական ֆոնը պահելու համար:

III դասի կայունությունը կորցրած ծառուտների մակերեսը կազմում է 2.5, որոնցում նշանակված են համատարած սանիտարական հատումներ:

Կենսաբանական կայունության տեսանկյունից ներկա անտառաշինությունը խիստ կարևորում է նաև ծառուտների կազմի կառուցվածքը, որը նույնպես Էկոլոգիական վիճակի ցուցանիշներից է, քանի որ բնական ու արհեստական ծառուտների կազմը ձևավորվում է տվյալ աշխարհագրական գոտում առկա բիոտիկ ու աբիոտիկ գործոններով, ինչպես

Նաև տեղակայված անտառկազմող տեսակների ադապտացիոն հնարավորություններով: Աճավայրերի բարելավմամբ տեսակների քանակը ավելանում է և որպես հետևանք այդ անտառածման պայմաններում ձևավորվում են ըստ կազմի խառը ծառուտներ: Եվ հակառակը, միջավայրի խիստ պայմաններում նվազում կամ սահմանափակվում է տեսակների քանակը:

Խառը ծառուտների մակերեսը կազմում է 32159 հա (87%):

10.13 Նախորդ անտառաշինության նախագծի հիմնական դրույթների կատարում

Նախորդ անտառաշինության ժամանակ, որպես կազմակերպչատնտեսական միավոր ընդունվել են պաշտպանական կատեգորիաներն՝ ըստ անտառի նպատակային նշանակության: Անտառզնահատման անհրաժեշտ ամբողջ բնութագրումը կատարված է ըստ գերակշռող ծառատեսակների:

Անտառտնտեսությունում նախորդ անտառաշինության նյութերը պահպանված են: Նախորդ անտառաշինությամբ պլանշետներ չի նախատեսվել ու չի պատրաստվել: Բացի գնահատման նկարագրությունները, այլ՝ անտառների պետական հաշվառման, անտառկադաստրային, խնամքի հատումների ու անտառմշակույթների հաշվառման գրքեր չկան: Անտառաշինության նյութերում և հաշվարկային փաստաթղթերում ընթացիկ փոփոխությունների ներմուծում չի կատարվել:

Անտառային մշակույթների անտառածածկ փոխադրման ժամկետները սահմանված չեն:

Ստուգիչ շրջանում Անտառտնտեսությունում անտառածածկ տարածք փոխադրված անտառային մշակույթների մակերեսը կազմել է 60.4 հա, որից 24.0 հա՝ 2012 թ., 20, 0 հա՝ 2013 թ., 16.4 հա՝ 2018 թ.:

Անտառային մշակույթների անտառածածկ փոխադրման ժամկետները սահմանված չեն:

10.14 Բնապահպանական բարձրարժեք անտառներ և դրանց դասակարգումը

Բնապահպանական բարձր արժեք ունեցող անտառների (ԲԲԱԱ) խմբին, դասվում են այն անտառները, որոնք անհրաժեշտ են մարդկանց գոյության, ինչպես նաև Երկիր մոլորակի կենսոլորտի պահպանության համար: Դրանք առանձնանում են իրենց բնապահպանական և սոցիալ-տնտեսական արժեքով՝ անտառների դասակարգման, մոնիթորինգի, կառավարման համար և իհարկե առաջնահերթ անտառային Էկոհամակարգերի և կենսաբազմազանության պահպանության պլանավորման և միջոցառումների իրականացման գործում,

չնայած, որ ԲԲԱԱ-ները Հայաստանում որևէ օրենսդրական կարգավորում չունեն:

ԲԲԱԱ-ների առանձնացման հիմնական նպատակն է անտառտնտեսության տարածքում առանձնացնել կենսաբազմազանությամբ և կարևորագույն էկոհամակարգերով հարուստ տարածքները, դրանով իսկ ապահովելով անտառտնտեսության տարածքում պլանավորված և իրականացվող գործողությունները: Դրանք առանցքային դեր ունեն

ԲԲԱԱ-ները դասակարգվում են ըստ միջազգային մեթոդաբանության, որը հարմարեցվել է Հայաստանի պայմաններին և ներկայացված է Ազգային ուղեցույցում /Հայաստանում բարձր բնապահպանական արժեք ունեցող անտառների ընտրության և առանձնացման գործնական ուղեցույց, 2016/: Ըստ այս մեթոդաբանության հնարավոր է առանձնացնել անտառային էկոհամակարգերում ԲԲԱԱ 6 տիպ, իրենց 7 ենթատիպերով, որոնցից Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպում է 3 տիպ իրենց 4 ենթատիպերով:

ԲԲԱԱ 1 - Անտառային տարածքներ, որտեղ ներկայացված է միջազգային, տարածչրջանային կամ ազգային նշանակություն ունեցող կենսաբազմազանությունը: Ենթատիպեր՝

ԲԲԱԱ 1.2 - Հազվագյուտ և անհետացող տեսակների կուտակման տեղամասեր – այս անտառների առանձնացման համար հիմք են հանդիսացել անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող CR և EN կարգավիճակ ունեցող ՀՀ Կարմիր գրքում հազվագյուտ և անհետացող բուսատեսակների և կենդանատեսակների կուտակման տարածքները:

Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպում են 10 բուսական և 25 կենդանական հազվագույտ և անհետացող տեսակներ (տես նաև 6-րդ բաժինը): Այս ենթատիպի անտառները զբաղեցնում են 1460.47 հա տարածք (անտառտնտեսության տարածքի 3.4%):

ԲԲԱԱ 1.3 - Էնդեմիկ տեսակների կուտակման տեղամասեր - Անտառտնտեսության տարածքում Հայաստանի Էնդեմիկ բուսատեսակներից հանդիպում են 5 Էնդեմիկ բուսատեսակները, որոնց տարածման արեալների միավորման հիման վրա էլ առանձնացվել է այս ենթատիպը (տես նաև 6-րդ բաժինը): Չբաղեցնում է 953.48 հա տարածք (անտառտնտեսության տարածքի 2.2%):

ԲԲԱԱ 1.1 /Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ/ և ԲԲԱԱ 1.4 ենթատիպերը/կենդանիների առանցքային սեզոնային ապրելավայրեր/ Անտառտնտեսության տարածքում բացակայում են:

ԲԲԱԱ 2 - Խոշոր անտառային լանդշաֆտներ, որոնք ունեն միջազգային, տարածաշրջանային կամ ազգային նշանակություն - անտառտնտեսության տարածքում ԲԲԱԱ այս տիպը բացակայում է

ԲԲԱԱ 3 - Անտառային տարածքներ, որոնք ներառում են հազվագյուտ կամ անհետացման վտանգի տակ գտնվող էկոհամակարգերը – ԲԲԱԱ այս տիպի մեջ ընդգրկվել են անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող միակ հազվագյուտ էկոհամակարգի (G3.4E – Պոնտո-կովկասյան սոճուտները (ըստ EUNIS

դասակարգման) արեալը: Այս ենթատիպը զբաղեցնում է ընդամենը 14.6 հա տարածք (անտառտնտեսության տարածքի 0.03%):

ԲԲԱԱ 4 - Անտառային տարածքներ, որոնք իրականացնում են պաշտպանական հատուկ գործառույթներ:

ԲԲԱԱ 4.1 - Ջրապաշտպան հատուկ նշանակություն ունեցող անտառներ – որոնք անտառտնտեսության տարածքում զբաղեցնում են 4534.67 հա տարածք (անտառտնտեսության տարածքի 10.4%):

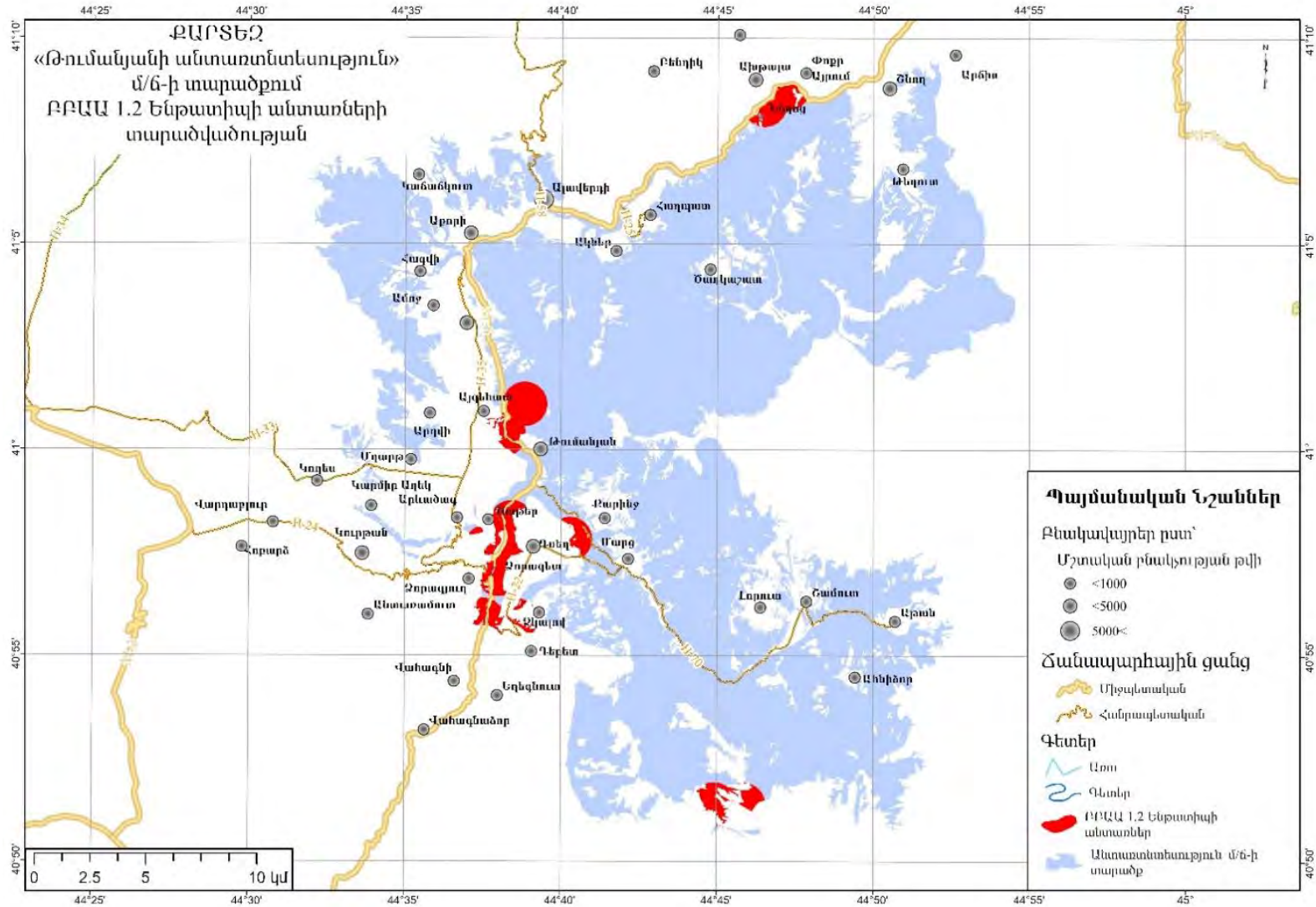
ԲԲԱԱ 4.2 – Հակաէռոզիոն հատուկ նշանակություն ունեցող անտառներ - որոնք անտառտնտեսության տարածքում զբաղեցնում են 15663.6 հա տարածք (անտառտնտեսության տարածքի 36%):

ԲԲԱԱ 4.3 - հակահրդեհային հատուկ նշանակություն ունեցող անտառներ- ենթատիպը անտառտնտեսության տարածքում բացակայում է:

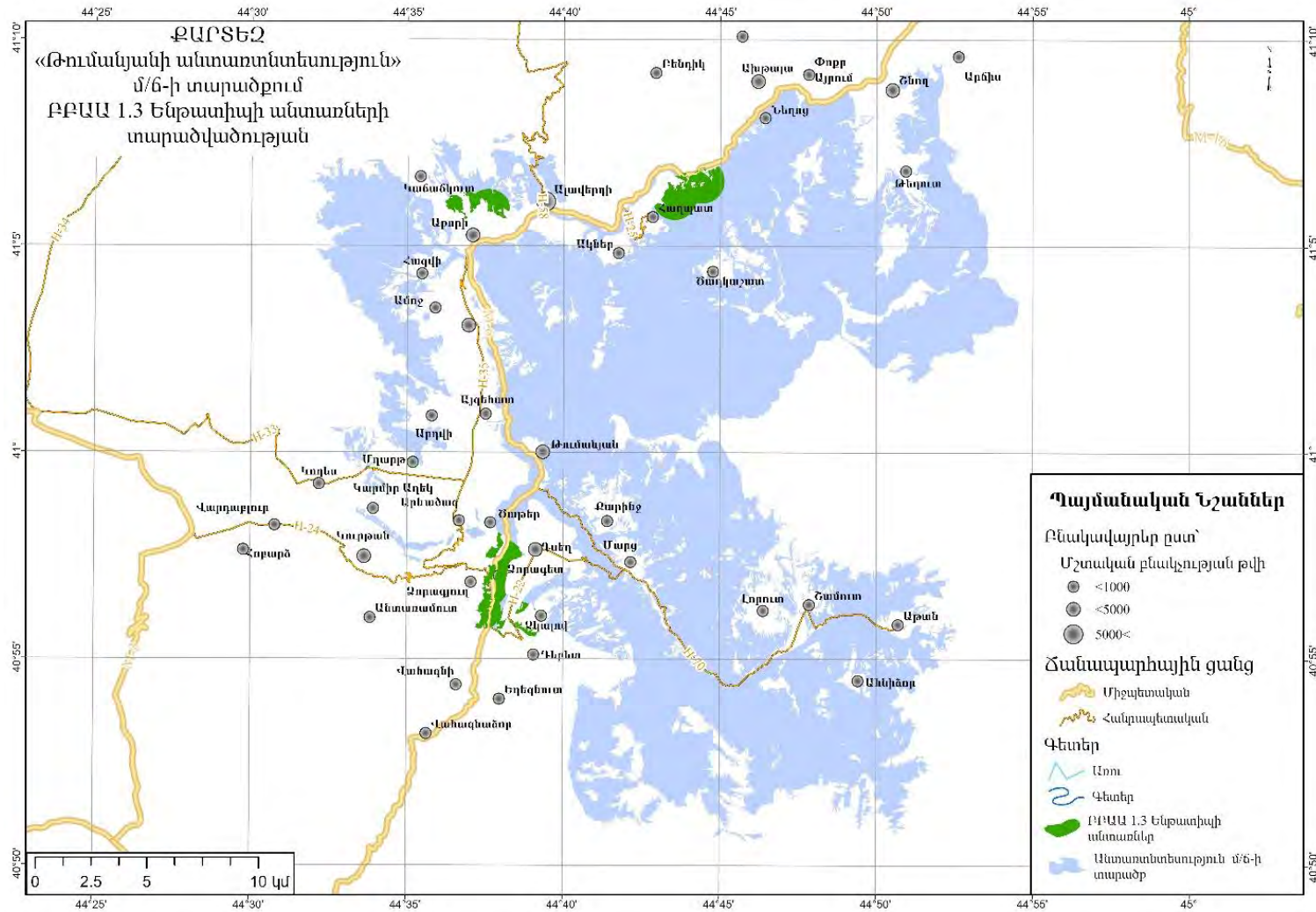
ԲԲԱԱ 5. անտառային տարածքներ, որոնք անհրաժեշտ են տեղական բնակչության կենսագործունեության ապահովման համար - անտառտնտեսության տարածքում այս տիպը բացակայում է:

ԲԲԱԱ 6. անտառային տարածքներ, որոնք անհրաժեշտ են տեղական բնակչության մշակութային ավանդույթների պահպանման համար - անտառտնտեսության տարածքում ԲԲԱԱ այս տիպը բացակայում է:

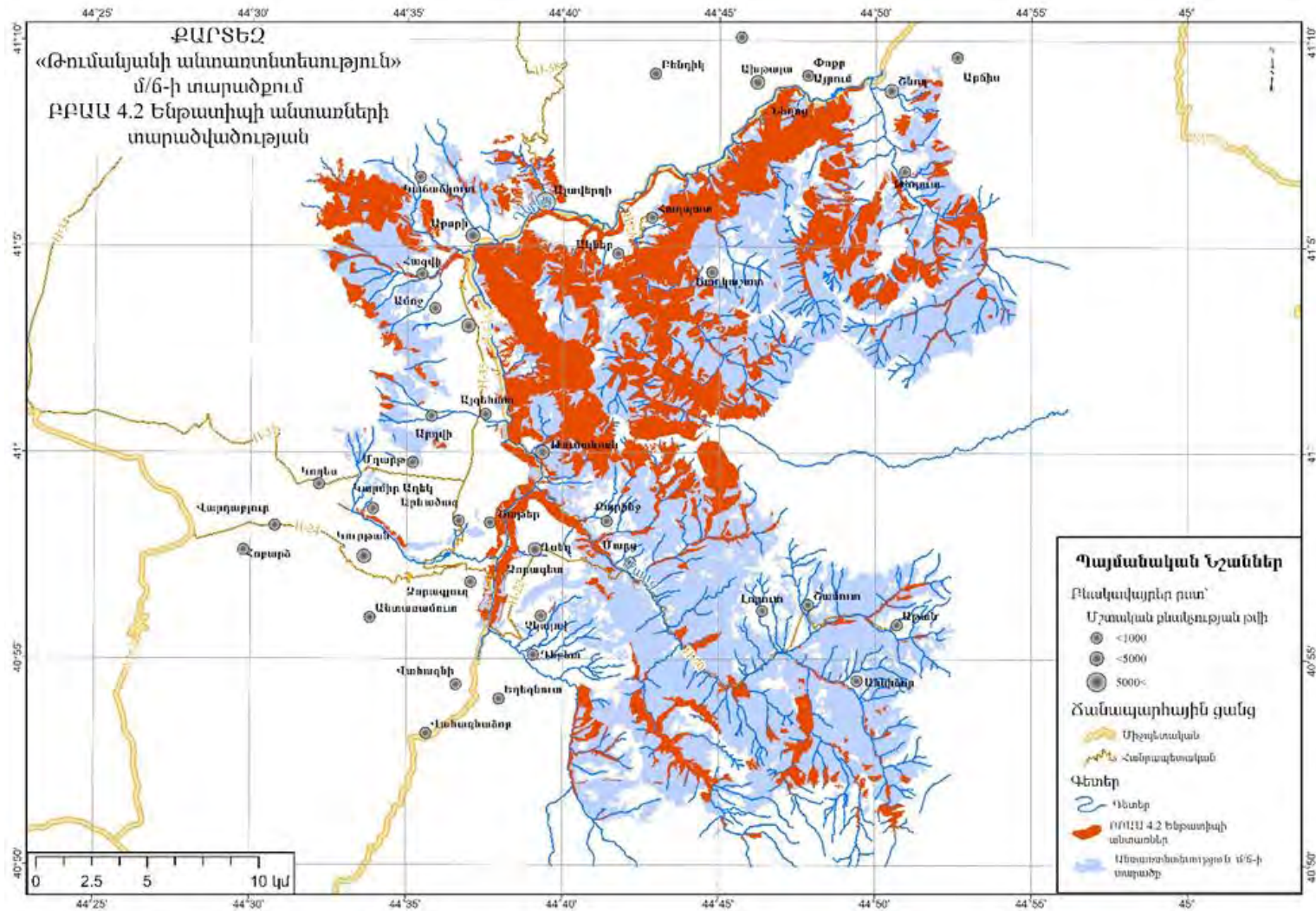
Քարտեզ 11. Անտառտնտեսության տարածքում ԲԲԱ 1.2 Ենթատիպի անտառների տարածվածության

Քարտեզ 12. Անտառտնտեսության տարածքում ԲԲԱԱ 1.3 Ենթատիպի անտառների տարածվածության

Քարտեզ 13. Անտառնտեսության տարածքում ԲԲԱԱ 4.2 ենթատիպի անտառների տարածվածության

11. Հիմնադրույթային փաստաթղթով անտառկառավարման նախագծում նախատեսվող գործողությունների ընդհանուր բնութագրերը և հեռանկարային լուծումները

Անտառներն իրականացնում են ջրապահպան, կլիմայակարգավորիչ, ամփոփարահիգիենիկ, ռեկրեացիոն և այլ Էկոլոգիական ֆունկցիաներ, Էականորեն կայունացնելով շրջակա միջավայրը: Անտառների Էկոլոգիական վիճակի վատթարացում է բերում է ոչ միայն հումքի աղբյուրների կորստյան, այլև շրջակա միջավայրի Էկոլոգիական հավասարակշռության խաթարմանը:

Անտառներն ունենալով տնտեսական, Էկոլոգիական և հասարակական կարևորություն, Հայաստանի հանրապետության համար ունեն կարևոր նշանակություն, տնտեսության համար կապիտալ են և ունեն յուրօրինակ արժեք: Անտառների պահպանությունը, վերարտադրությունը և դրանց արդյունավետ օգտագործումն անտառտնտեսության կարևորագույն խնդիրներն են:

Անտառտնտեսության վարման ու գործունեության հիմնական ուղղությունները ներառում են անտառների պահպանությունն ու պաշտպանությունը, անտառների վերարտադրությունն ու անտառային պաշարների արդյունավետ օգտագործումը, որոնք ուղղված են բարձրացնելու անտառային համակեցությունների, նրա ֆաունայի կենսաբանական կայունության աճին:

Անտառային Էկոհամակարգերը կարևոր դեր է խաղում Էկոլոգիապես կայուն գյուղատնտեսական համակարգեր ստեղծելու և գյուղատնտեսական արտադրական գործունեությունն ապահովելու գործում: Անտառպահպանությունը կարևոր է ներկայիս փոփոխվող կլիմայական պայմաններում, ինչը պետք է խթան հանդիսանա անտառների պահպանման ու նոր անտառային լանդշաֆտների հիմնադրման գործին, որն էլ իր հերթին թույլ կտա ուժեղացնել գյուղատնտեսական արտադրության տեմպերն առանց վնաս հասցնելու բնական Էկոհամակարգերին և ապահովելու կայուն գյուղատնտեսություն: Հիմնականում դա դրսևորվում է անտառի Էկոհամակարգային ծառայությունների սպասարկմամբ, որն ունի առանցքային նշանակություն գյուղատնտեսական արտադրական համակարգերի վրա:

Անտառկառավարման պլանով նախատեսվող տարածքի ընդհանուր մակերեսը կազմում է 43498,4հա: Կառավարման պլանը կազմվել է 10 տարվա կտրվածքով՝ 2024-2033թթ. համար: Կառավարման պլանով վեր են հանվել անտառօգտագործման խնդիրները (հատումներ, վնասատուներից և հիվանդություններից վնասված, հրդեհված, դեգրադացված և էրոզացված տարածքներ), զարգացման առաջնահերթությունները (անտառների դինամիկան, տաքացիոն բնութագրերը՝ ընդհանուր պաշարը, պաշարի ընթացիկ աճը, կազմը, կառուցվածքը, կենսազանգվածը, անտառաճման պայմանների վերլուծությունը և այլ անհրաժեշտ անտառգնահատման ցուցանիշներ), անտառօգտագործման արդյունավետությունը, կողմակի անտառօգտագործման և ոչ բնափայտային կողմնարդյունքի, ինչպես նաև համայնքային այլ կարիքների ծավալների վերլուծությունը և գնահատումը: Անտառտնտեսության գործունեությունը պետք է նպատակաուղղված լինի անտառի պաշտպանական, նրա միջավայրը ձևավորող ֆունկցիաների բազմապատկման ու պահպանման գործընթացին: Հիմնադրույթային

փաստաթղթով ներկայացված անտառշինական նախագծով հաշվի է առնվել «Թումանյանի» անտառտնտեսության վայրն ու նրա տեղակայման առանձնահատկություններն, ինչպես նաև նրա վրա ազդող տնտեսական գործոնները:

Հիմնադրույթային փաստաթղթի դրույթների իրականացման շրջանակներում սահմանվել են՝ «Թումանյանի անտառտնտեսության» մասնաճյուղի առաջնային և երկարաժամկետ նպատակները: Կատարվել են տարածքի անտառների և անտառային հողերի քարտեզագրում՝ ըստ անտառի կառավարման պլանի, բոնիտետի, լրիվության, գերակշռող ծառատեսակների, հասակային դասերի, տարիքային խմբերի, նպատակային նշանակության, հրդեհանվտանգավորության դասերի և այլն: Կատարվել է սահմանների ճշգրտում, անտառային հատվածների գույքագրում, սերմնային տարածքների վեր հանում և պոտենցիալ գնահատում: Կատարվել է անտառապատման, անտառվերականգնման, անտառապահպանության և անտառօգտագործման ծավալների, անտառային կողմնարդյունքի, անտառամերձ համայնքների բնափայտի և անտառի կողմնարդյունքի կարիքների, անտառային պաշարների օգտագործման գնահատում: Վեր է հանվել անտառանյութի օգտագործման սոցիալական և տնտեսական ազդեցությունը (բնափայտ, արոտավայրեր, կենսաարտադրանք, տեղական բնակչության զբաղվածություն, ջրավորության աստիճան և եկամուտների ստացման հնարավորություններ, բնապատմական հուշարձանների դերը), ինչպես նաև դրանց նշանակությունը՝ տեղական կարիքների բավարարման տեսանկյունից: Սահմանում է հատումների թույլատրելի քանակները, անտառապատմանը, անտառվերականգնմանը, անտառապահպանմանն ուղղված միջոցառումները:

Հիմնադրույթային փաստաթղթով ամրագրված կառավարման պլանով նախատեսվում է նաև կենսաբազմազանության գույքագրման և գնահատման, բարձրարժեք բնապահպանական անտառների որոշման և քարտեզագրման, ինչպես նաև Էկոհամակարգային ծառայությունների գնահատման աշխատանքները, միջացառումները:

11.1 Անտառշահագործում և փայտամշակում, փայտանյութի պահանջարկ

Բնափայտի մթերումով է պայմանավորված Անտառտնտեսության տնտեսական գործունեությունը:

Անտառտնտեսության կողմից օգտագործվում է անտառի օգտագործման միջանկյալ ձևը՝ փայտանյութի մթերումն իրականացվում է հիմնականում խնամքի և սանիտարական հատումների տեսքով: Այն գլխավոր նպատակը չէ և չի ենթադրում փայտանյութի շարունակական ստացում, այլ հիմնականում ծառայում է անտառի արտադրողականության ավելացմանն ու անտառային միջավայրի որակական հատկանիշների բարելավմանը:

Ի տարբերություն խնամքի ու սանիտարական հատումների՝ գլխավոր օգտագործման հատումները ենթադրում են երկար ժամանակով ու շարունակաբար իրականացնել փայտանյութի մթերման աշխատանքներ: Ի հակառակ գլխավոր օգտագործման հատումների՝ միջանկյալ օգտագործման ձևը, արտահայտված խնամքի ու սանիտարական հատումների, չի առաջացնում փայտանյութի շարունակական ստացում, որպես գլխավոր նպատակ: Անտառի օգտագործման այս ձևի նպատակը, որի իրականացման ժամանակ

ստացվում է փայտանյութի հավելյալ տեսականի՝ կայանում է անտառի արտադրողականության ավելացման ու անտառային միջավայրի որակական հատկանիշների բարելավման մեջ: Սակայն Անտառտնտեսության անտառի հումքային ռեսուրսները բավարար չեն ապահովելու այնպիսի քանակի ու որակի փայտանյութի ստացում, որն առավելապես բավարարի փայտանյութի պահանջարկը:

Անտառտնտեսության հատումների հաշվարկված տարեկան ծավալները (2023 թ.՝ 609 1խմ) այնքան քիչ են, որ չի կարող տարածաշրջանի ներսում ագրոարդյունաբերական համալիրին փայտանյութով ապահովել: Սահմանված հատումներով մթերվող փայտանյութի ծավալները նույնպես ի զորու չեն ապահովել ազգաբնակչության ամբողջական կարիքները: Արտադրական նշանակության անտառների ռեսուրսները սակավ են ու հյուծված: Ինչ վերաբերվում է խնամքի ու սանիտարական հատումներից ստացված ծավալներին՝ դրանք կարող են բավարարել բնակչության 1 %-ը ընդամենը:

Ըստ նոր անտառչինական նախագծի՝ հատման ընդհանուր ծավալը նախատեսված է Ծաղկաշատի և Շնողի անտառապետություններում, որոնց արտադրական նշանակության անտառները համապատասխանում են անտառավերականգնման հատումների նշանակման պահանջներին. ընդ որում հատման ծավալի 72 %-ը բաժին է ընկնում Շնողի և 28 %-ը՝ Ծաղկաշատի անտառապետություններին:

Ստուգիչ շրջանում 664.5 խմ հատատեղային հաշվակային ընդհանուր ծավալից իրացվող պաշարը կազմում է 564.7 խմ (85%), որից շինափայտը՝ 53.1 խմ (9.4%), որոնց պատկանում են ապրանքային չորրորդ դասին:

Անտառվերականգնման հատման նախագծած ծավալում արողջությամբ՝ 21.7 հեկտար տարածքով 4-րդ ապրանքային դասի ծառուտներ են:

Շինափայտի ելքը որոշվել է գնահատման աշխատանքների ժամանակ՝ անտառգնահատման հաշվարկային մեթոդով՝ ծառերը բաշխվել են շինափայտի, կիսաշինափայտի ու վառելիքայտի բնափայտի մասի երկարության գնահատմամբ.

- շինափայտային - շինափայտի երկարությունը պետք է լինի 6.5 մ-ից ոչ պակաս. իսկ ծառերի համար. որոնց բարձրությունը 18 մ պակաս է. ծառի բարձրության 1/3 և ավելի.
- կիսաշինափայտային - շինափայտի երկարությունը 2 - 6.4 մ.
- վառելիքայտային - շինափայտի երկարությունը 2 մ-ից պակաս:

Շինափայտի մաս է համարվում բնափայտի այն մասը, որը չունի ծովածություն, ճյուղեր և ճյուղիկներ:

11.2 Անտառվերականգնման հատումներ

Համաձայն անտառվերականգնման հատումների իրականացման կարգի՝ ՀՀ տարածքի անտառներում անտառվերականգնման հատումներ նշանակվում են բացառապես արտադրական նշանակության հասուն և գերհասուն անտառներում, հաշվի են առնվում ծառատեսակների կենսաբանական առանձնահատկությունները, աճի պայմանները, լանջերի թեքությունը և կողմնադրությունը, հողատարման և սողանքների առաջացման հնարավորությունը, գլխավոր անտառակազմող ծառատեսակների մատղաշի

անկայությունը և վիճակը: Անտառվերականգնման հատումների կիրառումը անտառների վրա ունի դրական ազդեցություն, քանի որ արտադրական նշանակության՝ հասուն և գերհասուն ծառուտներում հատման են նշանակում հիվանդ, գերհասուն ծառերը, ապահովելով անտառվերականգնման ու անտառշահագործման գործընթացը, ինչպես նաև պայմաններ են ստեղծում տարահասակային և բազմաշարահարկ ծառուտների առաջացման անընդմեջ գործընթացի:

Նախորդ անտառաշինությունն անտառվերականգնման հատումների ձևերն ընտրելիս, ինչպես նաև հատատեղերի տարածքը սահմանելիս՝ հաշվի է առել ծառատեսակների կենսաբանական առանձնահատկությունները, աճի պայմանները, լանջերի թեքությունը և կողմնադրությունը, հողատարման և սողանքների առաջացման հնարավորությունը, գլխավոր անտառակազմող ծառատեսակների մատղաշի (այսուհետ՝ մատղաշ) անկայությունը և վիճակը:

Նախորդ ստուգիչ շրջանում անտառվերականգնման հատումներ նախատեսվել են 233 հա մակերեսի վրա՝ 7320 խմ իրացման պաշարով, որից շինափայտի ծավալը կազմել է 2869մ³: Ստուգիչ շրջանում Անտառտնտեսության կողմից անտառվերականգնման հատումներ իրականացվել են ընդամենը 5.5 հա վրա, իսկ իրացվող պաշարը կազմել է 334 մ³, այդ թվում շինափայտ՝ 16.5 մ³: Անտառվերականգնման հատումների չիրականացված ու թերհատ ծավալը կազմում է 6986 մ³, որից՝ 2852 մ³ կազմում է շինափայտը:

Անտառտնտեսության կողմից հատուկ անտառօգտագործման արտադրական ենթակառուցվածքներ չկան: Ամբողջ ստուգիչ շրջանի ընթացքում օգտագործվել է այսպես կոչված «ինքնապատրաստման» փայտանյութի մթերման ձևը, ըստ որի՝ սպառողը սեփական ուժերի հաշվին, անտառապահի վերահսկողության ներքո, կատարել է հատման ու արտահանման գործընթացը: Անտառտնտեսությունում առկա չէ և մշակված չէ հատատեղի մշակման տեխնոլոգիական քարտը, որը հանդիսանում է տիպային փաստաթուղթ, որում նշվում է հատատեղի սխեման, նրա բնութագիրը, տեխնոլոգիական և քանակային հիմնական ցուցանիշները, ինչպես նաև՝ անհրաժեշտության դեպքում, անտառի հատման, փայտանյութի փոխադրման և հատատեղի մաքրման եղանակները, վերին պահեստի ու բարձման հրապարակների տեղը, ճանապարհների և հատատեղի քարշահանապարհների բաշխվածությունը, ճոպանուղային գծերը, հողատարումից խուսափելու միջոցառումները և հատատեղում մատղաշի պահպանման պահանջները: Ներկայումս «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի կողմից մշակվում են փայտանյութի դուրսբերման և վերամշակման հատուկ կետեր կազմակերպելու աշխատանքները:

Աղյուսակ 41. Անտառվերականգնման հատումների կատարման նախագիծ/Մակերես – հա/Պաշար - մ³

Տնտեսություն	Վերստուգման շրջանում հաշվարկային հատատեղի միջին տարեկան ծավալը					Փայտանյութի փաստացի տարեկան միջին իրացում								
	Մակերես	Կողմնադրություն	Կողմնադրություն	Կողմնադրություն	Կողմնադրություն	Մակերես	Իրացվող պաշար	Իրացվող պաշար	Իրացվող պաշար	Իրացվող պաշար	Իրացվող պաշար	Իրացվող պաշար	Իրացվող պաշար	Իրացվող պաշար

					Ընդամենը	Այդ թվում՝ շինարարական		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Անտառների խմբեր								
Աստիճանական և ընտրողական հատումներ								
Ասեղնատերևավոր								
Կարծրատերևավոր	23,3	732	286,9	5,5	334	16,5	-	-
Փափկատերևավոր								
Ընդամենը	23,3	732	286,9	5,5	334	16,5	-	-
Անտառային խմբեր								
Ընդամենը կազմակերպությունում	23,3	732	286,9	5,5	334	16,5	-	-
այդ թվում								
Ըստ հատումների տեսակների								

Անտառվերականգնման հատումներ նշանակելու համար ներկա անտառաշինության համար հիմք է հանդիսացել ՀՀ կառավարության 2006 թվականի սեպտեմբերի 7-ի N 1412-Ն որոշումը, որով սահմանվում են արտադրական նշանակության անտառներում անտառավերականգնման հատումների իրականացման պայմանները: Անտառավերականգնման հատումների նպատակն անտառային պաշարների կայուն և արդյունավետ օգտագործման, անտառի ջրապահպան, ջրակարգավորիչ և հողապաշտպան հատկանիշների ամրապնդման, անտառավերականգնման, տնտեսապես արժեքավոր ծառատեսակների վերարտադրության, անտառի արտադրողականության բարձրացման, բնական միջավայրի բարելավման ու պահպանման ապահովումն է: Հատումներն նշանակվում են բացառապես արտադրական նշանակության անտառներում և բացառապես հասուն և գերհասուն ծառուտներում: Այս հանգամանքներից ելնելով ընտրվել է անտառվերականգնման խմբակային-ընտրովի եղանակը, ըստ որի ծառերը հատվում են հավասարաչափ՝ առանց մեծ «պատուհան» գոյացնելու:

Աղյուսակ 42. Անտառօգտագործման հաշվարկում ներառված և չներառված ծառուտների մակերեսների բաշխվածությունը ըստ տարիքային խմբերի

Անտառ ծածկ	Տարիքային խմբերը			
	երիտասար	միջին	հասուն	Հասուն և գերհասուն

մակերես ը, հա	դ	տարիք ի	ացող	Ընդամենը		այդ թվում գերհասուն	
				մակերեսը , հա	պաշարը , հազ. մ ³	Մակե- րեսը, հա	Պա- շարը, հազ. մ ³
Անտառագտագործման հաշվարկում չմտած							
• Պաշտպանական նշանակության անտառներ							
23132.8	1028.4	16896.4	4000.4	1207.6	138.1	25.4	1.4
• Հատուկ նշանակության անտառներ							
3887.5	123.6	3659.1	75.7	29.1	3.6		
• Արտադրական նշանակության անտառներ							
9920.2	610.3	4932.1	2541.1	1836.7	318.9	3.4	0.6
Անտառագտագործման հաշվարկում չմտած							
ռելիկտային և Էնդեմիկ ծառատեսակների. ինչպես նաև արժեքավոր ծառատեսակների. գերակշռությամբ ծառուտներ (ՀՀ Կառավարության 23.01.2001թ. թիվ 49 որոշում և 07.09.2006թ թիվ 1412-Ն փոփոխություն)							
131.4	12.2	59.3	26.5	29.4	4.0		
5. 5 ^մ բոնիտետի ցածր արդյունավետության ծառուտներ							
476.8	6.3	267.7	69.0	133.8	5.0	3.4	0.6
Ճանապարհների և 5 կմ և ավելի ձգվածության գետերի երկայնքով 100մ լայնությամբ անտառներ							
Ցածր լրիվության և հուսալի վերաճով չապահովված անտառներ							
114.9	33.2	112.2	22.2	42.7	4.6		
Անտառագտագործման հաշվարկում մտած							
				1630.8	305.3		

Հիմք ընդունելով անտառային օրենսգիրքը հաշվարկում չեն ներառվել պաշտպանական նշանակության անտառները (8260.5 հա, նույն թվում՝ հասուն և գերհասուն ծառուտները 1193.9 հա, 294530 խմ ընդհանուր պաշարով), հատուկ նշանակության անտառները (641.6հա), մնացած անտառային մակերեսներից՝ արտադրական նշանակության 5603.2 հա-ից անտառագտագործման հաշվարկում չեն ներառվել:

Ռելիկտային և Էնդեմիկ ծառատեսակների մասնակցությամբ, ինչպես նաև արժեքավոր ծառատեսակների գերակշռությամբ ծառուտները, ցածր բոնիտետային դասերի (5 և ցածր) ծառուտները, նույն թվում հասուն և գերհասուն տարիքային խումբը, ճանապարհների և 5 կմ և ավելի ձգվածության գետերի 100 մ լայնությամբ ձգվող անտառշերտերը, ցածր լրիվության և հուսալի վերաճով չապահովված անտառները նույն թվում հասուն և գերհասուն ծառուտները:

Մնացած 1630.8 հա մակերեսով արտադրական նշանակության անտառները ներառված են ընդհանուր անտառագտագործման ֆոնդում: Դա կազմում է արտադրական նշանակության անտառների հասուն և գերհասուն ծառուտների տարածքի 88 %-ը և պաշարի՝ 95 %-ը: Նշված քանակությունից ստուգիչ շրջանում անտառվերականգնման հատումներ նախատեսվում են 21.7 հեկտարում: Հատման պաշարը կազմում է արմատի վրա՝ 664.5 խմ, որից իրացվողը՝ 564.7 խմ (այդ թվում շինափայտ 53.1 խմ):

Հատման կրկնման հաճախականությունը նախատեսվում է 10 տարի: Տարեկան հաշվարկային հատատեղային ֆոնդը կազմում է 2.17 հա՝ 56.5 խմ ընդհանուր պաշարով:

Աղյուսակ 43. Անտառօգտագործման ծավալում հաշվարկված մակերեսի ամփոփ տեղեկագիր Մակերեսը հա, պաշարը մ³

Ցուցանիշները	ընդամենը		Այդ թվում ըստ լրիվության					
	Մակերես, հա	Պաշար, մ ³	0.7		0.6		0.5	
			հա	մ ³	հա	մ ³	հա	մ ³
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Հաճարենի								
Հաշվարկի մեջ մտցված է ընդամենը	4.6	182.8	4.6	182.8				
Մեկ շրջանում հատվող պաշարը		155		155				
Հատման կրկնման հաճախականությունը 10տարի	10		10					
Տարեկան հատատեղ	0.46	15.5	0.46	15.5				
Բոխի								
Հաշվարկի մեջ մտցված է ընդամենը	17.1	481.7	17.1	481.7				
Մեկ շրջանում հատվող պաշարը		409.4		409.4				
Հատման կրկնման հաճախականությունը 10 տարի	10		10					
Տարեկան հատատեղ	1.71	41	1.71	41				
Ընդամենը								
Հաշվարկի մեջ մտցված է ընդամենը	21.7	664.5	21.7	664.5				
Մեկ շրջանում հատվող պաշարը		564.4		564.4				
Հատման կրկնման հաճախականությունը 10տարի	10		10					
Տարեկան հատատեղ	2.17	56.5	2.17	56.5				

Աղյուսակ 44. Անտառտնտեսությունում անտառվերականգնման հատումների հաշվարկային ծավալներն ըստ անտառապետությունների

Անտառայե տուրքյան անվանում ը	Մակերեսը , հա	Հատվ ածում ընդհա նուր պաշա րը, խմ	Հատման նախատես ված ընդհանուր պաշարը, խմ	Այդ թվում իրացվո ղ պաշար, խմ	Որից շինափայտ
Ծաղկաշատի	4.6	1218.5	182.8	155.3	14.6
Շնողի	17.1	3211.2	481.7	409.4	38.5
Ընդամենը	21.7	4429.7	664.5	564.7	53.1

Աղյուսակ 45. Անտառտնտեսության ստուգիչ շրջանում անտառվերականգնման հատումների հաշվարկային ծավալների ըստ գերակշռող ծառատեսակների

Գերակշռող ծառատեսակը	Մակե րեսը, հա	Ընդհա նուր պաշա րը, խմ	Հատման նախատես ված ընդհանու ր պաշարը, խմ	Այդ թվում իրաց վող պաշ ար, խմ	Որից շին ափ այտ	%
Հաճարենի	4.6	1218.5	182.8	155.3	14.6	9.4
Բոխի	17.1	3211.2	481.7	409.4	38.5	9.4
Ընդամենը	21.7	4429.7	664.5	564.7	53.1	9.4

Աղյուսակ 46. Անտառվերականգնման հատման նախատեսված պաշարի բաշխվածությունը ըստ ապրանքայնության դասերի

Գերակշռող ծառատեսակ ը	Մակերեսը , հա	Հատմա ն պաշարը , խմ	Ըստ ապրանքայնության դասերի				Միջին ապրանքայի ն դասը
			I	II I	II I	I V	
Հաճարենի	4.6	182.8				4.6	4
Բոխի	17.1	481.7				17.1	4
Ընդամենը	21.7	664.5	7		-	221.7	4

Հատման ընդհանուր ծավալը նախատեսված է Ծաղկաշատի և Շնողի անտառայետություններում, որոնց արտադրական նշանակության անտառները համապատասխանում են անտառվերականգնման հատումների նշանակման պահանջներին. ընդ որում հատման ծավալի 72 %-ը բաժին է ընկնում Շնողի և 28 %-ը՝ Ծաղկաշատի անտառայետություններին:

Ստուգիչ շրջանում 664.5 խմ հատատեղային հաշվակային ընդհանուր ծավալից իրացվող պաշարը կազմում է 564.7 խմ (85%), որից շինափայտը՝ 53.1 խմ (9.4%), որոնց պատկանում են ապրանքային չորրորդ դասին:

Անտառվերականգնման հատման նախագծած ծավալում արողջությամբ՝ 21.7 հեկտար տարածքով 4-րդ ապրանքային դասի ծառուտներ են:

Աղյուսակ 47. Անտառտնտեսության անտառվերականգնման հատումների հաշվարկային ծավալների

Անտառապետություն	Քառակուսի	Հատված	Լեռնագրություն	ԾՍԲ	Կազմ	Բոնիտես	Լրիվություն	Տարիք	Հատվածի մակերես	Հատվածի պաշար	Հատման պաշար	Ընդամենը	Իրացվող	
													Շինարարական	Վառելիքային
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Խմբակային-ընտրովի հատումներ														
Ծաղկաշատ	4	72	ԱՄ 25	15 68	10Յ	3	0.7	160	4.6	1218.5	182.8	155.3	14.6	140.7
Ընդամենը Ծաղկաշատի անտառապետությունում									4.6	1218.5	182.8	155.3	14.6	140.7
Շնող	29	35	ԱՄ 24	16 10	8Բ2 Յ	4	0.7	85	4.5	828.5	124.3	105.6	9.9	95.7
Շնող	29	40	ՅՎ 22	16 23	10Բ	4	0.7	85	12.6	2382.7	357.4	303.8	28.6	275.2
Ընդամենը Շնողի անտառապետությունում									17.1	3211.2	481.7	409.4	38.5	370.9
Ընդամենը խմբակային-ընտրովի հատումներ									21.7	4429.7	664.5	564.7	53.1	511.6

11.3 Անտառի միջանկյալ օգտագործում: Անտառի խնամքի հատումներ

Անտառի միջանկյալ հատումներ. Անտառաշինությամբ նախատեսված գլխավոր և միջանկյալ օգտագործման հատումները, նպատակաուղղված լինելով անտառի կենսունակության և արտադրողականության բարձրացմանը, սանիտարական վիճակի բարելավմանը, կայունությանը, տնտեսապես արժեքավոր ծառուտների ձևավորմանը և դրանց պահպանության ապահովմանը, նաև փայտանյութի ստացման հնարավորություն են հանդիսանում: Բնափայտի մթերումով է պայմանավորված Անտառտնտեսության տնտեսական գործունեությունը:

Անտառտնտեսության փայտանյութային արտադրությունը, բացի գլխավոր օգտագործման հատումներից պայմանավորված է նաև անտառի միջանկյալ օգտագործմամբ, ինչը կազմում է անտառային տնտեսության վարման տնտեսագիտական հիմքը ու որոշում նրա ինտենսիվության չափը: Այն կարգավորվում է ՀՀ Կառավարության 2006 թվականի հուլիսի 3-ի «Խնամքի և սանիտարական հատումների իրականացման կարգը սահմանելու մասին»

№ 897-Ն որոշման դրույթներին և անտառային ոլորտը կարգավորող այլ իրավական փաստաթղթերին համապատասխան:

Անտառտնտեսական գործունեության վերլուծությունը բերվում է 2008-2022 թթ. ընդգրկող հաշվետվությունների հիման վրա:

Աղյուսակ 48. Վերստուգման շրջանում խնամքի հատումների և ընտրովի սանհտարական հատումների իրականացում

մակերես, հա

Խնամքի հատումների տեսակները	Ընդամենը խնամքի և սանհտարական հատումնե պահանջող մակերես, հա	Ընդունված է 2-րդ անտառաշինական խորհրդակցությամբ	Փաստացի անցկացված են հատումներ	Վերցված %-ը կարիք ունեցողներից	Խնամք կատարված հատվածներում, %		
					Նախագծված անտառ-շինությամբ	Չնախագծված անտառ-շինությամբ	Կյո թվում խնամքի կարիք պահանջող
Մատղաշում խնամք	46.4	46.4	-	-	-	-	-
Նոսրացում	35.5	35.5	3.3	9.3	9.3	-	-
Անցումային հատումներ	911	911	334.7	36.7	36.7	-	-
Ընդամենը խնամքի հատումներ	992.9	992.9	338	34.04	34.04	-	-
Սանհտարակն հատումներ (ընտրողական)	1771.9	1771.9	712.54	40.2	40.2	-	-

Նախկին անտառաշինությամբ նախագծվել է յուրաքանչյուր տարի իրականացնել 2764.8 հա մակերեսի վրա միջանկյալ օգտագործում՝ 4757 խմ իրացվող փայտանյութի մթերման ծավալով: Հատատեղերի հատկացումը և անտառի հատումները կատարվել են 2008թ. անտառաշինական նյութերի հիման վրա: 2008-2022թթ. (15 տարիների ընթացքում) իրացվող փայտանյութի միջին տարեկան ծավալը կազմել է 2220.4 խմ, ինչը կազմում է անտառաշինության պլանավորվածի 46.6 %-ը: Մատղաշի նկատմամբ խնամքի հատումներ ընդհանրապես կատարված չեն:

Նոսրացման ու անցումային հատումների միջին տարեկան չափը կազմել է ընդամենը՝ նոսրացում 0.22 հա վրա 2.66 խմ, իսկ անցումայինը՝ 40.7 հա վրա 795.2 խմ, ընդամենը՝ 40.9 հա վրա 797.8 խմ կամ 41.8 % կատարողական նախագծի նկատմամբ: Խնամքի հատման ժամանակ հատման պաշարի փաստացի մթերման ինտենսիվության չափը գրեթե նույնն է անտառաշինության կողմից նշանակված չափի համեմատ.

- նոսրացման հատումներ՝ 12.5 %,
- անցումայինի դեպքում՝ 25.9%-ով:

Աշխատանքների ոչ պատշաճ կազմակերպման հետևանքով՝ հատումների բոլոր տեսակները նախատեսված չափով կատարված չեն կամ աշխատանքներն արվել են մասնակի:

Խնամքի հատումներից ներկա անտառշինությանը նախատեսված են նաև նոսրացման ու անցումային հատումներ: Նախագծված նոսրացման հատումների խնդիրներն են հեռացնել ծառուտում առկա անցանկալի բներով ծառերն ու բարենպաստ պայմանների ստեղծմամբ ապահովել հատումներից հետո մնացող լավագույն ծառերի բների հետագա աճն ու զարգացումը:

Անցումային հատումների ժամանակ շարունակվում է անտառաբուծական խնամքը, որի ընթացքում հատվում են թույլ աճած, լավագույն տեսակներին խանգարող ծառերը, որպեսզի հատումներից հետո մնացող լավագույն ծառերը ակտիվ զարգանան ու ապահովվի նրանց բնափայտի տեխնիկական հասունությունը և ստեղծվեն բարենպաստ պայմաններ սերմնատվության բարձրացման և ինքնավերարտադրության համար:

Խնամքի հատումները կատարված են 62.7 %-ով, ընտրովի սանիտարականը՝ 74.8 %-ով, իսկ ամբողջը՝ խնամքի և սանիտարական հատումները միասին՝ 70% -ով: Ապահովված չէ նաև շինափայտի նախագծված ելքը: Խնամքի հատումներով նախագծված էր մթերելու 4344 խմ շինափայտ, ընդհանուր՝ 19073 խմ իրացվող պաշարից, սակայն մթերված շինափայտի փաստացի ծավալը կազմում է 669 խմ, ինչը կազմում է նախատեսվածի 15.4 %-ը:

Ներկա անտառշինությամբ բացահայտվել և ներկայացնում է անտառագիտական պահանջներով խնամքի հատումներ պահանջող անտառտնտեսության բոլոր տարածքները:

Ի տարբերություն անտառվերականգնման հատումների, խնամքի հատումների խնդիրը բնափայտի շարունակական ստացումը չէ, այլ հատումներով անտառային միջավայրի առավել բարելավումն ու բարձրարտադրողունակ ու բարձրորակ ծառուտի ձևավորումն է:

Անտառաշինությամբ Անտառտնտեսությունում խնամքի հատումների տարեկան չափը որոշված է յուրաքանչյուր հատման եղանակի համար ըստ մակերեսի և հատվող բնափայտի ծավալի: Ըստ մակերեսի այն որոշվել է բաժանելով խնամքի հատման անհրաժեշտությունն ունեցող ծառուտների տարածքները կրկնման ժամանակահատվածի վրա: Ըստ պաշարի տարեկան հատումների չափը հաշվարկվել է բազմապատկելով հատման տարեկան նորմայի մակերեսը 1 հա-ի հաշվով միջին ինտենսիվությամբ որոշված հատվող միջին պաշարով (հատվող բնափայտի տոկոսով), որը նշանակվել է գնահատողի կողմից դաշտում:

Ծառուտներում խնամքի հատումների նախագծումը կատարվել է «Խնամքի և սանիտարական հատումների իրականացման կարգը սահմանելու մասին» 22.06.2006 թ. N 897-Ն ՀՀ Կառավարության որոշման համաձայն, ըստ որի խնամքի հատումներ նշանակվում են ըստ կազմի մաքուր՝ 0.8 ու բարձր լրիվության և ըստ կազմի խառը՝ 0.7 և բարձր լրիվության ծառուտներում:

Սանիտարական հատումների միջոցով հեռացվելու են հրդեհված ցցաչոր ծառերը՝ անտառների սանիտարական վիճակն ու նրա կայունությունը, անտառների հակահրդեհային իրավիճակը բարելավելու համար: Սանիտարական հատումների մթերված

ծավալը թերի է, այն կազմում է նախատեսվածի 74.8%: Ու, չնայած, թերակատարմանը, սանիտարական հատումների հատման ուժգնությունը կազմել է 29.55 խմ/1հա, որը գերազանցում է նախատեսվածին ավելի քան 81%-ով:

Ներկա անտառշինությամբ կատարվել է անտառպաթյուղիական ուսումնասիրություններ և սանիտարական հատումների ծավալների գնահատում: Ուսումնասիրությունների արդյունքում հիվանդությունների և վնասատուների զանգվածային զարգացման մասսայական օջախներ չեն գրանցվել: Սակայն 127.5 հա-ի վրա հայտնաբերվել է հիվանդություններով և վնասատուներով վարակված և ցցաչոր 3235 խմ ընդհանուր պաշարով ծառեր, որից 2.5 հա (պաշարով 216 խմ) հրդեհից այրված անտառային մշակույթներ են: Այս հատվածում էլ նախագծվել են համատարած սանիտարական հատումներ, հետագա համապատասխան վերականգնողական միջոցառումներով:

Աղյուսակ 49. Սանիտարական հատումների նախագծվող ծավալներ

Ցուցանիշ	Չափման միավոր	Ընտրովի սանիտարական հատում. ընդամենը	Համատարած սանիտարական հատում. ընդամենը
1	2	3	4
1. Ի հայտ եկած ֆոնդը			
մակերես	հա	125.0	2.5
ընդհանուր պաշար	մ ³	3019.0	216.3
այդ թվում՝ իրացվող	մ ³	2717.3	216.3
որից՝ շինափայտ	մ ³	315.7	-
2. Նշված է հատման մեջ			
մակերես	հա	125.0	2.5
ընդհանուր պաշար	մ ³	3019.0	216.3
այդ թվում՝ իրացվող	մ ³	2717.3	216.3
որից՝ շինափայտ	մ ³	315.7	-
3. հատման ժամկետ	տարի	10	2
4. Տարեկան չափը			
մակերես	հա	12.5	1.25
ընդհանուր պաշար	հազ. մ ³	301.9	108.15
Այդ թվում՝ իրացվող	հազ. մ ³	271.73	108.15
որից՝ շինափայտ	հազ. մ ³	31.57	-

Ընտրովի սանիտարական հատումների իրացվող պաշարը կազմում է 2717.3 խմ, որից շինափայտի ելքը կազմում է 315. 7 խմ, կամ իրացվող պաշարի 11.38 %: Նախագծված սանիտարական հատումների ընդհանուր ծավալում մակերեսի 52 %-ը և հատվող պաշարի 45 %-ը բաժին է ընկնում Մոսկորի անտառապետությանը:

Աղյուսակ 50. Ամփոփագիր ընտրովի սանիտարական հատման ծավալներն ըստ անտառապետությունների

Անտառապետության անվանումը	Պահանջվում է անտառագիտական հասկացությամբ			կրկնման ժամանակահատվածը	Տարեկան հաշվարկային ծավալը				% %
	մակերեսը, հա	ընդհանուր պաշարը, խմ	հատման նախատեսած պաշարը, խմ		մակերեսը, հա	հատվող պաշարը, խմ			
						ընդամենը	իրացվող	որից շինափայտ	
Մոսկորի	65.3	13688.1	1368.8	10	6.53	136.88	123.19	16.43	13.1
Շնողի	39.9	11993.0	1199.3	10	3.99	119.9	107.9	10.89	10.1
Ծաղկաշատի	19.8	4508.4	450.8	10	1.98	45.08	40.64	4.25	10.4
Ընդամենը	125	30189.5	3019.0	10	12.5	301.9	271.73	31.57	11.38

Սանիտարական համատարած հատումները նախատեսված են իրականացնելու Թումանյանի անտառապետությունում: Ընտրովի սանիտարական հատումների կատարման ժամկետը սահմանված է իրականացնելու առաջիկա 10 տարվա ընթացքում, իսկ համատարած սանիտարական հատումների իրականացումն անտառաշինությունը սահմանում է առաջիկա 2 տարիների ընթացքում՝ հրդեհից վնասված ու չորացած սոճու ծառուտը վնասատուների ու հիվանդությունների զանգվածային օջախ չդարձնելու վերահաս վտանգից խուսափելու համար:

Աղյուսակ 51. Ամփոփագիր համատարած սանիտարական հատման ծավալների ըստ անտառապետությունների

Անտառապետության անվանումը	Պահանջվում է անտառագիտական հասկացությամբ										կրկնման ժամանակահատվածը	Տարեկան հաշվարկային ծավալը			% %
	երեսը, հա	ընդհանուր պաշարը, խմ	հատման նախատեսած պաշարը, խմ	մակերեսը, հա	ընդամենը	իրացվող	որից շինափայտ								
								մակերեսը, հա	ընդամենը	իրացվող					

						ընդամենը	իրացվող	որից շինափայտ	
Թումանյանի	2.5	216.3	216.3	2	1.25	108.15	108.15	-	-
Ընդամենը	2.5	216.3	216.3	2	1.25	108.15	108.15	-	-

Աղյուսակ 52. Ամփոփագիր Անտառտնտեսության սանիտարական հատումների հաշվարկային ծավալների

Անտառապետություն	Քառակուսու №	Հատվածի №	Լեռնագրություն	ԾՄԲ	Կազմ	Բռնիտ	Լրիվություն	Տարիք	Հատվածի մակերես	Հատվածի պաշար	Հատման պաշար	Իրացվող			
												Ընդամենը	Շինարարական	Վառարարական	
Ընտրովի սանիտարական հատումներ															
Ծաղկաշատ	15	36	ՀՍ-ԱԼ 29	1478	10Հ	3	0.8	150	12.6	2869	286.9	258.3	27.2	231.2	
Ծաղկաշատ	15	37	ՀՍ-ԱԼ 30	1378	10Հ	3	0.8	150	7.2	1639.4	163.9	148	15.3	132.7	
Ընդամենը									19.8	4508.4	450.8	406.4	42.5	363.9	
Մոսկոր	14	30	ՀՍ-ԱՄ 27	1769	6Հ2Բ1Լ ր1Թ	3	0.6	140	11	2633.4	263.3	237	31.6	205.4	
Մոսկոր	14	31	ՀՍ 16	1776	6Հ2Բ1Լ ր1Թ	3	0.4	140	15.4	2457.8	245.8	221.2	29.5	191.7	
Մոսկոր	16	6	ՀՍ-ԱՄ 22	1756	10Հ+Բ+ Թ	3	0.5	150	4.5	994.5	99.5	89.5	11.9	77.6	
Մոսկոր	16	7	ՀՍ-ԱՄ 25	1798	10Հ	3	0.5	150	24.2	5348.2	534.8	481.3	64.2	417.2	
Մոսկոր	16	24	ՀՍ-ԱՄ 21	1797	10Հ	3	0.5	160	10.2	2254.2	225.4	202.9	27.1	175.8	
Ընդամենը									65.3	13688.1	1368.8	1231.9	164.3	1067.7	
Շնող	12	23	ՀՍ 30	1127	6Հ4Հ	3	0.7	130	11.9	3741.4	374.1	336.6	34.9	301.8	
Շնող	15	4	ԱԼ 30	1059	8Հ2Բ	3	0.7	140	4	1178.8	117.9	105.7	10.5	95.2	
Շնող	15	7	ԱԼ 31	1243	8Հ2Բ	3	0.7	140	17.1	5039.4	503.9	453.5	45.3	408.2	
Շնող	19	10	ԱՄ 30	1214	8Հ2Բ	3	0.7	140	6.9	2033.4	203.3	183.3	18.3	164.9	
Ընդամենը									39.9	11993	1199.3	1079	108.9	970.1	
Ընդամենը ընտրովի սանիտարական հատումներ									125	30189.5	3019	2717.3	315.7	2401.6	
Համատարած սանիտարական հատումներ															
Թումանյան	19	6	ՀՍ-ԱՄ 39	878	10Ս	3	0.5	45	2	173	173	173	0	173	
Թումանյան	19	7	ՀՍ-ԱՄ 35	916	10Ս	3	0.5	45	0.5	43.3	43.3	43.3	0	43.3	
Ընդամենը									2.5	216.3	216.3	216.3	0	216.3	
Ամբողջը									127.5	30405.8	3235.3	2933.6	315.7	2617.9	

Միջանկյալ օգտագործման ամբողջական ծավալը 2008-2022 թթ. ընկած ժամանակահատվածում համեմատ՝ նախագծվածի 14258 խմ-ով պակաս է կատարված կամ կատարված է 70%-ով:

Վերակառուցման հատումներ ցածրարժեք ծառուտներում անտառաշինությամբ նախատեսված չէ և փաստացի չի կատարվել:

Աղյուսակ 53. Խնամքի հատումների և ընտրովի հատումների կատարում ու որակ

Ցուցանիշներ	Խնամքի հատումների տեսակները			Ընտրովի սանիտարական հատումներ	Ընդամենը
	Խնամքը երիտասարդ ծառուտներում	Նուրագում	Անցումայի և հատումներ		
1	2	3	4	5	6
1. Տարեկան չափը, նշանակված նախորդ անտառաշինության տվյալներով, հա, մ ³ (արմատի վրա)	4.64/13.4	3.55/42.4	91.1/ 2075	177.19/3353	276.48/5483.8
2. Միջին տարեկան ծավալը (փաստացի) վերստուգիչ ժամանակաշրջանում՝ 2008-2022 թթ, հա, մ ³	-	0.22/2.66	40.7/795.2	47.5/1422.6	70.02/ 1999.76
3. Այդ թվում միջին տարեկան ծավալը վերջին երկու տարվա համար, հա, մ ³ % մակերեսի % պաշարի		-		59.17հա/1509մ ³ / 15%/ 24%	35.5հա/894.5 Մ3/ 15%/ 24%
4. Հատման ինտենսիվությունը 1 հա-ից, մ ³					
4.1. Նշանակված անտառաշինության ժամանակ	1.228	12.0	25.3	16.08	17.2
4.2. Փաստացի		12.5	25.9	18.0	19.55

Խնամքի ու սանիտարական հատումների չկատարումը բացասաբար է ազդում անտառների որակական վիճակի վրա, իջեցնելով ոչ միայն ծառուտների արտադրողականությունը, կենսաբանական կայունությունն ու սելեկցիոն-գենետիկական որակները, այլև պաշտպանական նշանակության ամբողջ սպեկտրը:

Այլ հատումներ. Նախորդ անտառաշինությամբ այլ հատումներ չեն նախագծվել: Սակայն անհրաժեշտությունից ելնելով ստուգիչ շրջանում կատարվել են այլ հատումներ,

մասնավորապես հատումներ պայմանավորված «Թեդուտ» հանքավայրի շահագործմամբ (234 հա մակերեսի վրա մթերվել է 47278 խմ, որից 870 խմ շինափայտ) և կապված խողովակաշարերի, կապի և էլեկտրահաղորդակցության գծերի կառուցման հետ: Հատման ընդհանուր պաշարը կազմել է 49068 խմ, որից շինափայտի ընդհանուր ելքը կազմել է 1050 խմ:

Թափուկ փայտանյութի մթերված ծավալը կազմել է 82016 խմ:

Այլ հատումների անբավարար կամ չհիմնավորված կատարված դեպքեր անտառաշինությանը հայտնաբերված չեն:

Լուսավորության հատումներ չի նախագծվում տվյալ հատումներին համապատասխանող ծառուտների բացակայության պատճառով: Մատղաշի ինսամքից նախագծված են մաքրման հատումները, որի նպատակն է տարածքի վրա գլխավոր ծառատեսակի հավասարաչափ տեղաբաշխման կարգավորումը, աճման պայմանների բարելավումը, տնկարկի օպտիմալ կազմի ձևավորման ապահովումը:

Ներկա անտառաշինությամբ ինսամքի հատման ծառուտների ընդհանուր մակերեսը կազմում է 1436.1 հա, որից գերակշռում են անցումային հատումները՝ 1190.3 հա (82.9 %) մակերեսով: Նոսրացման հատումների մասը կազմում է 178.5 հա (12.4%), իսկ մաքրման հատումների մակերեսը՝ 67.3 հա (4.7 %): Խնամքի հատումների տարիքում գտնվող ծառուտների ընդհանուր մակերեսը կազմում է 19202.7 հա, որից ինսամքի հատում է նշանակվում ընդհանուր մակերեսի 7.5 %-ը: Խնամքի հատում նշանակված ծառուտների 118.8 հա-ը (8.27 %) 0.8 լրիվության ծառուտներ են, իսկ 0.9 և բարձր լրիվության ծառուտները զբաղեցնում են 75.1 հա (5.2 %): Խնամքի հատման տակ 0.7 լրիվության ըստ կազմի խառը ծառուտները զբաղեցնում են 1242.2 հա մակերես (86.53%): Խնամքի հատումների նախագծված հատման ենթակա պաշարը կազմում է 29461.2 խմ: Հատման պաշարից իրացվողի մասնաբաժինը կազմում է 26057 խմ կամ կազմում են ընդհանուր հատման պաշարի 88.44 %-ը: Իրացվող պաշարի շինափայտը կազմում է 5052 խմ (17.14 %), իսկ վառելափայտը՝ 21005 խմ (82.86 %): Հավելված 3

Խնամքի հատման հասակում գտնվող ծառուտների մակերեսը կազմում է 19202.7 հա, որից հատման պահանջին համապատասխանում են 1436.1 հա (7.4%): Հատման կրկնման ծամկետը նոսրացման ու անցումային հատումների համար կազմում է 10 տարի, ինչն էլ համապատասխանում է առաջիկա ստուգիչ տարիներին: Հատման ընդհանուր պաշարն առաջիկա 10 տարիների համար կազմում է 29461.2 խմ:

Աղյուսակ 54. Խնամքի հատման ծավալի բնութագիր

Ցուցանիշներ	Չափման միավոր	Խնամքի հատման տեսակներ				Ընդամենը
		լուսավորում	մաքրում	նոսրացում	անցումային	
1	2	3	4	5	6	7
1. Ծառուտներ						
1.1. Խնամքի հատման տարիքում	հա	-	296.3	3172.8	15733.6	19202.7
1.2. Խնամքի հատման կարիք	հա		67.3	178.5	1190.3	1436.1

1	2	3	4	5	6	7
ունեցող						
1.3. Պլանավորված	հա		67.3	178.5	1190.3	1436.1
2. Կրկնման ժամկետները	տարի	5	5	10	10	
3. Տարեկան չափը						
3.1. Պլանավորված անտառշինության ժամանակ. հա			6.73	17.85	119	143.61
ընտրված ընդհանուր պաշար	հազ. մ ³		0.3738	2.2847	26.796 4	29.4549
այդ թվում իրացվող	հազ. մ ³		0.1653	1.8128	24.079 2	26.0573
որից շինափայտ	հազ. մ ³			0.2122	4.7714	4.9836
3.2. Վերջին 2 տարվա փաստացի միջինը		-	-	-	-	
մակերեսը	հա	-	-	-	-	
ընտրված ընդհանուր պաշարը	մ ³	-	-	-	-	
այդ թվում իրացվող	հազ. մ ³	-	-	-	-	
որից շինափայտ	հազ. մ ³	-	-	-	-	
4. Արմատի վրա ընտրված գանգված 1հա-ի հաշվով						
Փաստացի	մ ³		0.3738	2.2847	26.796 4	7483.1
Անտառշինությամբ նախագծվող	մ ³		0.3738	2.2847	26.796 4	7483.1
Ընդունված 2-րդ ամտառշինական խորհրդակցությամբ	մ ³		0.3738	2.2847	26.796 4	7483.1
5. Խնամքի հատման կարիք ունեցող ծառուտների ներառման աստիճանը	%	-	22.7	5.6	7.56	7.48

Աղյուսակ 55. Խնամքի հատման տարիքի ծառուտների (համարիչ) տեղաբաշխումը ըստ լրիվության և համաձայն խնամքի հատումների նշանակման անտառագիտական պահանջների (հայտարար). Հա

Տնկարկի տարիքը ըստ ծագման	Ծառուտի լրիվությունը					Ընդամենը
	0.3-0.5	0.6	0.7	0.8	0.9 և բարձր	
ասեղնատերև և սերմնայինծագման կարծրատերև						
մինչև 10						
11-20	63.3	105.9	50.1	8.7	63.8	291.8

Տնկարկի տարիքը ըստ ծագման	Ծառուտի լրիվությունը					Ընդամենը
	0.3-0.5	0.6	0.7	0.8	0.9 և բարձր	
		12.8	49.5	0.7	2.5	65.5
21-40	343.3	369.0	74.0	175.4	383.2	1342.4
			90.9	11.9	14.0	116.8
41-ից բարձր	20071.4	8442.1	2713.6	321.9	44.4	31593.4
		4.0	1050.8	109.1	23.8	1187.7
Ընդամենը	20478.0	8917.0	2837.7	506.0	491.4	33230.1
		16.8	1191.2	121.7	40.3	1370.0
Կոճղաշվային ծագման կարծրատերև և փափկատերև						
մինչև 10						
11-20	10.8	1.9	8.6	1.8	38.9	62.0
				1.8		
21-30	379.3	164.4	25.7	87.1	99.5	756.0
			14.2	8.0	39.5	61.7
31-ից բարձր	1665.9	1014.6	206.6	5.3		2892.4
			2.6			2.6
Ընդամենը	2056.0	1180.9	240.9	94.2	138.4	3710.4
			16.8	9.8	39.5	66.1
Ընդամենը անտառտնտեսությունում						
Լուսավորման						
Մաքրման	74.1	107.8	58.7	10.5	102.7	353.8
		12.8	49.5	2.5	2.5	67.3
Նոսրացման	722.6	533.4	99.7	262.5	482.7	2100.9
			105.1	19.9	53.5	178.5
Անցումային	21737.3	9456.7	2920.2	327.2	44.4	34485.8
		4.0	1053.4	109.1	23.8	1190.3
Ընդամենը	22534.0	10097.9	3078.6	600.2	629.8	36938
		16.8	1208.0	131.5	79.8	1436.1

Խնամքի հատումները նշանակվում են այն բոլոր ծառուտների համար, որոնք մեկ հասակային դասից պակաս են հատման տարիքից:

Նախագծվող Այլ հատումներ անտառտնտեսությունում չեն նախագծվում:

11.4 Նախագծված անտառօգտագործման ծավալներն ըստ հատման տեսակների

Անտառտնտեսությունում նախագծված բոլոր հատումների ընդհանուր տարեկան ծավալը 158 հեկտարի վրա կազմում է 3314 խմ, այդ թվում իրացվողի պաշար՝ 2933 խմ, որից շինափայտը՝ 542 խմ: Սույն հաշվարի մեջ մտած չէ համատարած սանիտարական հատման ցուցանիշները (2.5 հա՝ 216 խմ)

Ըստ հատման տեսակների՝ խնամքի հատումները կազմում են ընդհանուր մակերեսի 90.6 %-ը և հատվող պաշարի 88.3 %-ը, անտառվերականգնման հատումները՝ 1.4%-ը և 2%-ը, սանիտարական հատումները՝ 8-ը և 9.7%-ը:

Աղյուսակ 56. Ամփոփագիր անտառօգտագործման նախագծած ծավալներն ըստ հատման տեսակների

Հատման տեսակները	Անտառօգտագործման ծավալները			
	Մակերեսը, հա	Պաշարը. մ ³		
		Ընդամենը	Այդ թվում իրացվող	որից շինափայտ
Անտառվերականգնման հատումներ %	21.7	664.5	564.7	53.1
	1.4	2.0	1.9	1.0
Խնամքի հատումներ %	1436	29461	26057	5052
	90.6	88.3	88.2	93.2
Սանիտարական հատումներ %	127.5	3235.3	2933.6	315.7
	8.0	9.7	9.9	5.8
Ամբողջը %	1585.2	33360.8	29555.3	5420.8
	100	100	100	100

Աղյուսակ 57. Օգտագործման նախագծվող տարեկան ծավալներն ըստ հատման տեսակների

Տարածք՝ հա, պաշար՝ մ³ իրացվողի

Ծառատեսակի խումբ	Գլխավոր օգտագործում		Միջանկյալ օգտագործում		Այլ հատումներ		Ընդամենը	
	տարածք	պաշար	տարածք	պաշար	տարածք	պաշար	տարածք	պաշար
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Նախատեսված է հատման մեջ և ընդունված է 2-րդ անտառշինական խորհրդակցությամբ								
Դսեղ								
Ասեղնատերևավոր								
Կարծրատերևավոր			3.1	43.2			3.1	43.2
Փափկատերևավոր								
Ընդամենը			3.1	43.2			3.1	43.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Լորուտ								
Ասեղնատերևավոր								
Կարծրատերևավոր			3.4	60.4			3.4	60.4
Փափկատերևավոր								
Ընդամենը			3.4	60.4			3.4	60.4
Մոսկոր								
Ասեղնատերևավոր								
Կարծրատերևավոր								
Փափկատերևավոր								
Ընդամենը								
Մարց								
Ասեղնատերևավոր								
Կարծրատերևավոր			11.5	49.7			11.5	49.7
Փափկատերևավոր								
Ընդամենը			11.5	49.7			11.5	49.7
Սանափն								
Ասեղնատերևավոր								
Կարծրատերևավոր			12.4	239.7			12.4	239.7
Փափկատերևավոր								
Ընդամենը			12.4	239.7			12.4	239.7
Թումանյան								
Ասեղնատերևավոր			4.0	119.5			4.0	119.5
Կարծրատերևավոր			32.0	415.8			32.0	415.8
Փափկատերևավոր							0.0	0.0
Ընդամենը			36.0	535.3			36.0	535.3
Ճաղկաշատ								
Ասեղնատերևավոր								
Կարծրատերևավոր	0.46	15.53	24.2	491.3			24.6	646.6
Փափկատերևավոր								
Ընդամենը			24.2	491.3			24.6	646.6
Շնող								
Ասեղնատերևավոր			1.5	29.7			1.5	29.7
Կարծրատերևավոր	1.71	40.94	51.5	1152.2			53.2	1561.6
Փափկատերևավոր								
Ընդամենը	1.71	40.94	52.9	1181.9			54.6	1591.3
Անտառոտնտեսություն								
Ասեղնատերևավոր			5.5	149.2			5.5	149.2
Կարծրատերևավոր	2.17	56.47	137.9	2452.2			139.6	2861.6
Փափկատերևավոր								
Ընդամենը	2.17	564.7	143.6	2899			145.77	3010.8

Նախորդ անտառաշինության համեմատ ներկա անտառաշինությամբ նախագծվող տարեկան հատումների չափերը գրեթե նույնն են: Տարբերությունը հատման տեսակների և հատման նախագծված պաշարի մեջ է: Ներկա անտառաշինությամբ նախորդի համեմատության ավելացրել են ինամբի հատումների չափերը: Լուսավորության

հատումների կարիք ունեցող ծառուտներ չեն հայտնաբերվել: Ի տարբերություն նախորդ անտառաշինությանը ներկա անտառաշինությամբ նախատեսված չեն գլխավոր օգտագործման և ընտրովի սանիտարական հատումների մեծ չափեր՝ պայմանավորված վերջինիս առկայության բացակայությամբ:

Ներկա անտառաշինությամբ նախագծված խնամքի հատումների, հատկապես մաքրման, նոսրացման, անցումային հատումների ուժգնության չափը բավականին մեղմ է, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ նոսրացման ու անցումային հատումների տակ նախատեսված ծառուտները թեև լրիվության աստիճանով և հասակով ամբողջովին համապատասխան են հատման ընտրված եղանակին, սակայն չեն անցել լուսավորության ու մաքրման հատումների՝ խնամքի հատման նախորդ փուլերով: Այսինքն այն ծավալները, որոնք պետք է հեռացվեին ծառուտից ժամանակին մեծամասամբ մնում են և իջեցնում ծառուտի շինափայտային արտադրողականությունը, որի հաշվի առնելը խնամքի հատումներն իրականացնելիս խիստ պարտադիր է: Նշված հանգամանքով է նաև բացատրվում խնամքի հատման ծառուտներում համեմատաբար ցածր շինափայտի ելքը:

Գլխավոր օգտագործման՝ անտառվերականգնման հատումների կիրառմամբ կապահովվի անտառային պաշարների կայուն և արդյունավետ օգտագործումը, անտառի ջրապահպան, ջրակարգավորիչ և հողապաշտպան հատկանիշների ամրապնդումը, անտառավերականգնումը, տնտեսապես արժեքավոր ծառատեսակների վերարտադրությունը, անտառի արտադրողականության բարձրացումը, բնական միջավայրի բարելավումն ու պահպանումը:

Աղյուսակ 58. Անտառօգտագործման Էկոլոգիական ցուցանիշներ

Ցուցանիշներ	Ասեղնա-տերևավոր	Կարծրա-տերևավոր	Փափկա-տերևավոր	Ընդհանուր
1	2	3	4	5
1. Հաշվարկային հատատեղ, մ ³	-	664.5	-	664.5
3. Միջանկյալ օգտագործում, մ ³	1971	30725		32696
4. Այլ հատումներ, մ ³	-	-	-	-
5. Փայտանյութի իրացման ընդհանուր միջին տարեկան ծավալը,	1751	27239		28990
6. Օգտագործման ինտենսիվություն				
1 հա-ի անտառածածկի հաշվով, մ ³ /հա	0.053	0.85		0.9
1 հա-ում միջին աճի %-ով	4	26		22

Միջանկյալ օգտագործման հատումներ ուղղված են անտառների սանիտարական վիճակի բարելավմանը և նախագծվում են միայն այն ծառուտներում և տնկարկներում որոնցում զգացվում է դրանց անցկացման պահանջը: Անտառածածկ տարածքի 1 հա հաշվով օգտագործման ուժգնությունը կազմում է 0.078 խմ կամ ամենամյա միջին աճի 6%-ը:

Նախագծված խնամքի հատումները նույն տեսակի և նույն ծառուտի սահմաններում յուրօրինակ արհեստական ընտրություն է ու տարբեր տեսակների լավագույն համադրումն է, որից էլ ծնվում է էլ ավելի արտադրողունակ ու կենսաբանորեն կայուն անտառ:

Սանիտարական հատումները, որի ժամանակ հեռացվելու են հրդեհված ցցաչոր ծառերը, կբարելավեն անտառների սանիտարական վիճակն ու նրա կայունությունը: Բոլոր նշանակված հատումները դրական ներգործություն կունենան անտառների հակահրդեհային իրավիճակի վրա:

Ներկա անտառաշինությունը սանիտարական ընտրովի հատումներ չի նշանակում, քանի որ հայտնաբերված ցցաչորը 1 հեկտարի վրա տատանվում է 5-10 խմ չափով: Ամենամյա անտառապաթյուղիական ուսումնասիրություն անտառաշինության կողմից նախագծվում է 3000 հա վրա:

11.5 Թափուկ

Անտառը հավասարակշռված բնական էկոհամակարգ է, որում փայտանյութի քայքայումն ու հանքայնացումը հանդիսանում է ներքին շրջանառության կարևորագույն ու անհրաժեշտ օղակը: Կենսաբանական շրջանառությունից թափուկի ու ցցաչորի հանումը անտառային միջավայրից նաև աղքատացնում է էկոհամակարգը սննդանյութերից: Թափուկն ընկած ծառաբներն են, որոնք կենսաբազմազանության բնակության կարևորագույն միջավայր է: Մահացած փայտանյութը միաժամանակ նպաստում է բնական վերածին, իսկ անտառի «սանրելը» թափուկ փայտանյութից դժվարացնում է անտառի վերարտադրությունը:

Շատ տեսակների կյանքն է կապված այս մեծաքանակ ծառերի հետ, հատկապես եթե դրանք չորացած բնափայտ կամ փչակ ունեն: Ցցաչորն ու թափուկը «տուն» է շատ միջատների, սնկերի, մամուռների ու քարաքոսերի համար: Մեծահասակ ու արդեն իսկ չորացող ծառերը մեծամասամբ փչակ ունեն և դրանք կարևոր բնակատեղի են շատ թռչունների ու կենդանիների համար: Դրանք բույն շինելու և ձագ հանելու վայր են, իսկ ձմռանն էլ ապաստան են նրանց համար:

Հետազոտողների կարծիքով, կենսաբազմազանության պահպանման ու անտառների արտադրողականության համար, անտառի 1 հա մակերեսի վրա պետք է պահպանվի 20-30 խմ մահացած փայտանյութ:

Անտառտնտեսության անտառներում հայտնաբերված թափուկը կազմում է 9637 խմ: «Թափուկների հավաք» միջոցառումը անտառաշինության կողմից չի առաջարկվում: Հայտնաբերված ցցաչորը կազմում է 3235 խմ, որից սանիտարական համատարած հատման համար նախագծվում է 216 խմ:

11.6 Անտառապաշտպանություն

Անտառների սանիտարական վիճակը հիմնականում պայմանավորված է պաշտպանական միջոցառումների իրականացման արդյունավետությամբ: Անտառի ֆիտոսանիտարական վիճակը, վնասատուների ու հիվանդությունների զանգվածային բազմացման և բռնկումների օջախները բացահայտվում են անտառապաթյուղիական

պարբերական ուսումնասիրությունների արդյունքում, որոնք հիմք են հանդիսանում անտառապաշտպանական միջոցառումների պլանավորման և կազմակերպման համար: Այդ նպատակով, ստուգիչ շրջանի համար անտառի վնասատուների և հիվանդությունների օջախների ժամանակին հայտնաբերման համար նախորդ անտառաշինությամբ նախագծվել են ընթացիկ անտառապաթյուղիական ուսումնասիրություններ՝ տարեկան 4900 հեկտարի վրա և մկնանման կրծողների դեմ պայքարի միջոցառումներ՝ տարեկան 300 հեկտարի վրա:

Սակայն անտառտնտեսության կողմից ամբողջ ստուգիչ շրջանի ընթացքում անտառապաթյուղիական ուսումնասիրություններ կատարվել են 300 հա մակերեսի վրա, իսկ մկնանման կրծողներ հայտնաբերվել են 44.4 հա մակերեսի վրա:

Որպես կարևոր անտառապաշտպանական միջոցառում նախորդ անտառաշինության կողմից թեև հիվանդությունների ու վնասատուների զանգվածային բազմացման օջախներ չի հայտնաբերվել, սակայն ուսումնասիրությունների արդյունքում 1772 հա մակերեսի վրա 28492 խմ ծավալով հայտնաբերվել է հիվանդություններով և վնասատուներով վարակված, ցցաչոր ծառեր: Ստուգիչ շրջանում ընտրովի սանիտարական հատումների մթերված ծավալը կազմել է 21339 խմ՝ 722 հա մակերեսի վրա:

Ստուգիչ շրջանում Անտառտնտեսության տարածքում հայտնաբերված չեն վնասատուների և հիվանդությունների զանգվածային բազմացման օջախներ

Հիմնադրույթային փաստաթղթով նախատեսվող անտառապաշտպանական միջոցառումներ, որը սահմանվում է ՀՀ Անտառային օրենսգրքի, Սանիտարական հատումների իրականացման կարգի, անտառաշինության և անտառկառավարման պլանների մշակման հրահանգի պահանջներով: անտառապաշտպանական միջոցառումները ներառում են անտառապաթյուղիական ուսումնասիրություններ, անտառի վնասատուների և հիվանդությունների կանխարգելում և սանիտարական հատումներ:

Անտառապաթյուղիական ուսումնասիրությունների միջոցով գնահատվում է անտառների սանիտարական վիճակը, որոշվում հիվանդ, չորացող և չորացած ծառերի քանակը, սանիտարական հատումների անհրաժեշտությունը և ծավալները: Սանիտարական հատումները կատարվում են անտառների սանիտարական վիճակի բարելավման, ինչպես նաև վնասատուների և հիվանդությունների բացասական ազդեցության հետևանքով կենսունակությունը կորցրած կամ ցցաչոր և չորացած ծառերի հեռացման նպատակով:

Անտառներում կիրառվում են սանիտարական հատումների երկու տեսակ՝ համատարած և ընտրովի: Համատարած սանիտարական հատումներն իրականացվում են ամբողջությամբ չորացած, հրդեհների, վնասատուների և հիվանդությունների բացասական ազդեցության հետևանքով կենսունակությունը կորցրած ծառուտներում, որոնցում պարտադիր իրականացվում են անտառվերականգնման միջոցառումներ, իսկ ընտրովի սանիտարական հատումներն իրականացնելիս հատվում են նշված պատճառներով կենսունակությունը կորցրած առանձին ծառեր: Ընտրովի հատումների դեպքում չպետք է խախտվեն ծառուտի կենսունակությունը, կառուցվածքը, արտադրողականությունը, նպատակային ֆունկցիաները և հատումից հետո ծառուտի լրիվությունը չպետք է փոքր լինի 0.5-ից:

Ներկա անտառաշինության ընթացքում հատուկ անտառապաթյուղիական ուսումնասիրություններ չեն կատարվել: Անտառգույքագրող խումբն անտառի հատվածային գույքագրման ընթացքում ուսումնասիրել և գրանցել է նաև անտառի սանիտարական

վիճակը, որի արդյունքում հիվանդությունների և վնասատուների զանգվածային զարգացման մասսայական օջախներ չեն գրանցվել:

Ներկա անտառաշինության ժամանակ անտառների գնահատման հետ միաժամանակ որոշվել է ծառուտների սանիտարական վիճակը: Ի հայտ են բերվել ցցաչորերն ու թափուկը, հրդեհված ու մահացած ծառուտները: Անտառի վնասատուներն ու հիվանդություններ և նրանց վարակվածության ու ծառուտների վնասվածությունն չեն հայտնաբերվել:

Մկանման կրծողների զանգվածային օջախներ գույքագրման աշխատանքների ժամանակ հայտնաբերված չեն, սակայն պետք է հաշվի առնել, որ դրանց պոպուլյացիաների քանակային պարբերական տատանումները կատարվում են սովորաբար մի քանի տարիների ընթացքում և հաշվի առնելով անտառային մշակույթների հիմնադրման նպատակով կաղնու և հաճարենու սերմերի ցանքը, ապա դրանց նկատմամբ կործանիչ միջոցառումները պետք է իրականացնել տարին մեկ անգամ:

Առաջիկա ստուգիչ շրջանում վնասատուների ու հիվանդությունների առկայության դեպքում՝ աերոքիմիական պայքարի միջոցառումներ առաջիկա ստուգիչ շրջանում առաջարկվում է կատարել ծայրահեղ անհրաժեշտությունից ելնելով (անտառպաթյուղիական ուսումնասիրության արդյունքների հիման վրա), նախապատվությունը տալով կենսաբանական պայքարի մեթոդներին: Անտառպաթյուղիական ամենամյա ուսումնասիրությունը նախատեսվում է իրականացնել 3000 հա վրա:

Աղյուսակ 59. Նախագծված անտառպաշտպանական միջոցառումների տարեկան ծավալ

Միջոցառման տեսակը	Չափման միավոր	Նախագծված է	Նախագծված և ընդունված 2-րդ անտառաշինական խորհրդակցությամբ	Ծանոթագրություն
1	2	3	4	5
1. Անտառպաթյուղիական հետազոտություն	հա	3000	3000	-
2. Մկանման կրծողների դեմ կործանիչ միջոցառումներ	հա	100	100	
Մկանման կրծողների դեմ պրեպարատների ձեռք բերում		Ըստ անհրաժեշտության	Ըստ անհրաժեշտության	
3. Լաբորատոր սարքավորումների, կիրառելի ձեռնարկների, անտառպաշտպանության վերաբերյալ գրականության ձեռքբերում	դրամ	100 000	100 000	-
4. Անտառպաշտպանության մասին քարոզչական ու բացատրալուսավորչական աշխատանքներ	դրամ	100 000	100 000	-

Խիստ անհրաժեշտ է լաբորատոր սարքավորումների, կիրառելի ձեռնարկների, անտառպաշտպանության վերաբերյալ գրականության ձեռքբերումը և

անտառապաշտպանության մասին քարոզչական ու բացատրական, լուսավորչական աշխատանքների իրականացումը:

Անտառտնտեսության անտառների սանիտարական վիճակի բարելավման նպատակով անտառաշինության կողմից նախատեսված են միջոցառումներ:

Արտադրության մեքենայացում. Անտառապաշտպանության տեսակեց կարևոր նշանակություն ունի նաև աշխատանքների ու աշխատանքի արտադրողականության մեքենայացման մակարդակի բարձրացումը: Անտառտնտեսությունն ունի 2 հատ NIVA-21214 մակնիշի և 1 հատ ԳԱՉ- 31105 մակնիշի ավտոմեքենաներ, որոնք անսարք են: Անտառտնտեսությունում օգտագործվող մեքենաների և մեխանիզմների, և ընդհանրապես, մեքենայացման մակարդակը ծայրաստիճան թույլ է:

Անտառտնտեսությունում տեխնիկական զարգացումը անխզելիորեն կապված է անտառտնտեսական աշխատանքների ու աշխատանքի արտադրողականության մեքենայացման մակարդակի բարձրացման հետ:

Այս առումով, Անտառտնտեսության առկա մեքենայացվածությունը, նրա տրանսպորտային միջոցներն ու մեխանիզմները չեն բավարարում տնտեսության արդյունավետ վարման պահանջներին:

Վերստուգման շրջանում անտառտնտեսական աշխատանքների մեքենայացման (տրանսպորտային միջոցներ, տրակտորներ, սարքավորումներ ու անտառտնտեսական մեխանիզմներ) մակարդակը սահմանված է հաշվի առնելով տնտեսության պահանջմունքն ու նախագծված անտառտնտեսական միջոցառումները կատարելու անհրաժեշտությունը:

Աղյուսակ 60. Վերստուգման շրջանում անտառտնտեսական աշխատանքների մեքենայացման մակարդակը

Միջոցառման անվանումը	Չափման միավորը	Աշխատանքի ծավալը վերստուգիչ ժամանակաշրջանում	% մեքենայացում	
			Նախագծված	Իրականացված
1	2	3	4	5
Անտառապահպանություն	հա	43498.4	50	50
Միջանկյալ օգտագործում	խմ	33356	80	80
Անտառապատում և անտառվերականգնում	հա	2468	40	40

11.7 Անտառի օգտագործումը մշակութա-առողջարարական նպատակներով

Մշակութա-առողջարարական նպատակներով անտառային տարածքների օգտագործումն անտառօգտագործման տեսակներից է: Անտառի լանդշաֆտներն ու միջավայրը, նրա ռեսուրսները միշտ էլ գրավել են գեղեցիկը որոնողներին, անտառային միջավայրում իրենց հանգիստը կազմակերպելու ցանկացողներին:

Անտառտնտեսության դիրքը, նրա անտառների լանդշաֆտային բազմազանությունը, բնակլիմայական պայմանները, հանքային ջրերը, բնության ու պատմամշակութային

հուշարձաններն ու հարուստ կենսաբազմազանությունը բարձր ներուժ են օգտագործելու և զարգացնելու անտառտնտեսության անտառները մշակութա-առողջարարական նպատակներով: Ռեկրեացիոն բեռնվածության աստիճանն անտառների վրա թույլ է:

11.8 Անտառի կողմնարդյունքի հայտնաբերված ռեսուրսների և տարածքների համառոտ բնութագիրը

Անտառային օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի համաձայն անտառտնտեսությունները կարող են զբաղվել կողմնակի անտառօգտագործմամբ, օգտվել հոլմքային բազայից, առանց անտառային էկոհամակարգերին վնաս պատճառելու:

11.9 Անտառի կողմնարդյունք, երկրորդական անտառանյութի մթերում, Ոչ բնափայտային անտառօգտագործում

Անտառի ոչ բնափայտային արտադրանքը դա պետական անտառներում աճող այն ռեսուրսներն, որոնք ներառվում են սննդային, դեղաբուսային, տեխնիկական, կերային և մեղրատու խմբերի մեջ:

Բնակչության կողմից օգտագործվում է ոչ բնափայտային արտադրանքի օգտագործում՝ երկրորդական անտառանյութի տեսքով: Կատարվել է Նախորդ անտառաշինության սահմանած և ստուգիչ շրջանի փաստացի տվյալների վերլուծություն, որի համաձայն՝ անտառտնտեսությունը ոչ բավարար չափով է օգտագործել իր հնարավորություններն անտառի ոչ բնափայտային արտադրանքի գործում:

Անտառի ոչ բնափայտային արտադրանքի իրացումը կատարվում է՝ ՀՀ Անտառային օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի և ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարի 2012 թվականի սեպտեմբերի 18-ի «Պետական և համայնքային անտառային հողերում կողմնակի անտառօգտագործման կարգը հաստատելու մասին», № 159-Ն հրամանի համաձայն: Որպես անտառի կողմնարդյունք են հանդիսանում.

- անտառի ոչ բնափայտային արտադրանքը՝ պետական անտառներում աճող այն ռեսուրսները, որոնք ներառվում են հետևյալ խմբերի մեջ.
- սննդային,
- դեղաբուսային,
- տեխնիկական,
- կերային և մեղրատու:

Անտառի կողմնարդյունքի օգտագործման համար կարևոր նշանակություն ունի հողահանդակների կազմը: Նախորդ անտառաշինությամբ Անտառտնտեսությունում հաշվառված գյուղատնտեսական նշանակության հողահանդակները կազմել են՝ խորհարքներ՝ 75.5 հա, արոտավայրերը՝ 351.2 հա, այգիներ՝ 53.3 հա: Վարելահողեր չկան

Աղյուսակ 61. Հողահանդակների տեղաբաշխումն ըստ տարածքների մեծության

Հողահանդակների տեսակները	Ընդամենը, հա	Այդ թվում ըստ հատվածների մեծության հեկտարում			
		մինչև 1 հա	1.1-5	5.1-10	10-ից բարձր
Խոտհարքեր	75.5	16.3	41.2	5.4	12.6
Արոտավայր	351.2	12.9	70.2	61.4	206.7
Այգի	53.3	4.7	28.4	13.9	6.3

Ստուգիչ շրջանում Անտառտնտեսության կողմից հողահանդակների օգտագործումը սահմանափակվել է՝ տարածքները վարձակալության տրամադրելով, որոնց թվային ցուցանիշները բավականին համեստ են: Այսպես, 2019թ. մեկ տարվա օգտագործման իրավունքով, վարձակալությամբ ֆիզիկական անձանց է տրամադրվել արոտավայր՝ 0.1հա, 2018 թ–ին՝ արոտավայր՝ 0.2 հա և խոտհարք՝ 0.085 հա:

Արոտավայրերի անտառաճեցումը պետք է դիտարկել կանխիչ ու նախազգուշական միջոց խուսափելու կլիմայական սպառնալիքների նկատմամբ բարձր խոցելիությունից:

Համադրելով և վերլուծելով նախորդ անտառաշինության սահմանած և ստուգիչ շրջանի փաստացի տվյալները, անտառաշինությունը եզրակացնում է, որ Անտառտնտեսությունը ոչ բավարար չափով է օգտագործել իր հնարավորությունները անտառի ոչ բնափայտային արտադրանքի գործում:

Ստուգիչ ժամանակաշրջանում սննդային, դեղաբուսային, տեխնիկական ռեսուրսներ չեն մթերվել:

Անտառտնտեսության աշխատակիցների համար գյուղատնտեսական հանդակներ չեն առանձնացվել: Անտառտնտեսությունը օժանդակ տնտեսություն, վերամշակող արտադրություն չունի:

Անտառտնտեսության կողմնարոյունքի ներուժն ավելին է, վերջին տարիներին անտառի ոչ բնափայտային արտադրանքի տնտեսական նշանակությունը չափազանց մեծանում է: Ոչ բնափայտային արտադրանքը կարող է զգալիորեն բարձրացնել անտառային ռեսուրսների կայուն օգտագործման գործընթացը: Անտառային ռեսուրսների հավաքն ու մթերումը չափազանց կարևոր է տեղի տնտեսության համար: Տեղի շուկաներում առկա են տարատեսակ անտառի ոչ բնափայտային արտադրատեսակներ:

Այլ անտառտնտեսական աշխատանքներ չեն կատարվել: Անտառտնտեսական աշխատանքները մեքենայացված չեն:

Էկոհամակարգային ծառայություններ.

Էկոհամակարգային ծառայությունները բնական կապիտալի պաշարներից բխող կյուրթական, էներգետիկ և տեղեկատվական հոսքեր են, որոնք մարդկային և ֆիզիկական կապիտալների հետ միասին ապահովում են հասարակության բարեկեցությունը:

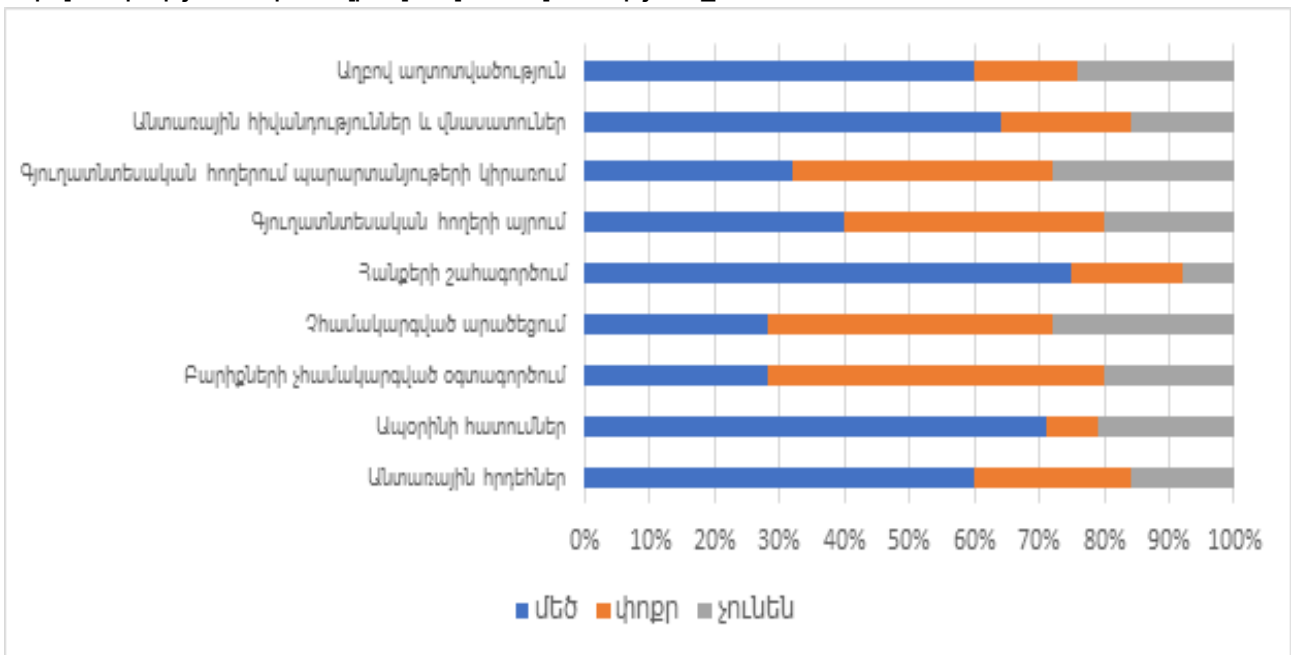
Էկոհամակարգային ծառայությունների առանձնացման համար հիմք է հանդիսացել Շրջակա միջավայրի եվրոպական գործակալության կողմից մշակված Էկոհամակարգային ծառայությունների ընդհանուր միջազգային դասակարգումը (CICES V5.1, 2018), համաձայն որի Էկոհամակարգային ծառայությունները դասակարգվում են 3 կատեգորիայի՝ մատակարարող, կարգավորող և սպասարկող, մշակութային:

Էկոհամակարգային ծառայությունների տնտեսական գնահատումը դարձել է բնօգտագործման տնտեսագիտության արդիական հիմնախնդիրներից մեկը: Այս գնահատումը հնարավորություն է ստեղծում ունենալ բնական ռեսուրսների և

Էկոհամակարգաին ծառայությունների տնտեսական արժեքը, որն էլ կարող է հիմք հանդիսանալ պահպանության և վերարտադրության համար անհրաժեշտ ներդրումներ ներգրավելու համար:

Մասնակցային մոտեցումը ապահովելու համար Թումանյանի անտառտնտեսության հիմնական շահառուների՝ հարակից համայնքների բնակչության շրջանում, իրականացվել է հարցում առկա Էկոհամակարգային ծառայությունների, իրենց պատկերացումների, առկա և հնարավոր օգուտների, ինչպես նաև սպառնալիքների վերաբերյալ: Հարցման արդյունքները ցույց են տվել, որ հարակից համայնքների բնակիչները ընդհանուր առմամբ ունեն և Էկոհամակարգային ծառայությունների վերաբերյալ ոչ լիարժեք պատկերացումներ և նաև ոչ լիարժեք են օգտագործում դրանց պոտենցիալ օգուտները: Բնակչության 88.5%-ը օգտվում են անտառի նյութական բարիքներից:

Միաժամանակ հարցման հիման վրա վեր են հանվել անտառների, որպես կարևորագույն Էկոհամակարգերի սպառնալիքները: Ըստ ստացված արդյունքների առավել մեծ սպառնալիք են անտառտնտեսության անտառների համար ապօրինի հատումները, հանքարդյունաբերությունը, անտառային հրդեհները, վնասատուներն ու հիվանդություններ, աղբով աղտոտվածությունը:

Գծապատկեր 4.

Բոլոր վերը նշված սպառնալիքներն, որոնք լիարժեք չի ներկայացված , ուղղակիորեն ազդում են անտառային Էկոհամակարգերի, դրանց կենսաբազմազանության և Էկոհամակարգային ծառայությունների վրա:

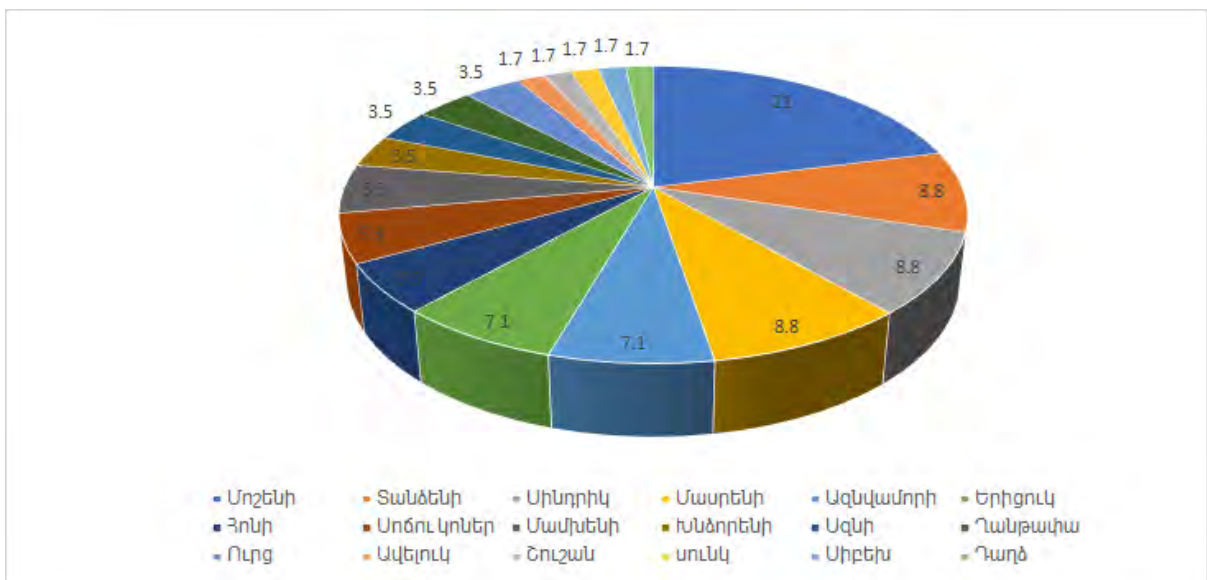
Անտառային Էկոհամակարգերը մատուցում են շատ ավելի մեծ թվով Էկոհամակարգային ծառայություններ, որոնք բացի նյութական և ոչ նյութական օգուտներից կարող են հանդիսանալ լրացուցիչ եկամտի աղբյուր անտառտնտեսության համար:

Նախագծի շրջանակներում կատարվել է մատակարարող էկոհամակարգային ծառայություններ, ոչ բնափայտային արտադրանքով (սննդով) ապահովման էկոհամակարգային ծառայության գնահատում:

Անտառի ապահովող ծառայություններն անտառից ստացվող կյութական օգուտներն են, որի մեջ մտնում են նաև սննդի (պտուղ-հատապտուղներ, օգտակար բույսեր, ձուկ և այլն) տրամադրումը: Ընդ որում հավաքը կարող է լինել ինչպես անձնական կարիքների համար այնպես էլ ձեռնարկատիրական գործունեության նպատակով: Համաձայն վերը նշված հարցման արդյունքների Անտառտնտեսությանից հավաքվող ոչ բնափայտային արտադրանքը բնակչության շուրջ 70% հավաքում է սեփական կարիքների համար և միայն 30%-ի համար է այն հանդիսանում հիմնական կամ կողմնակի եկամտի աղբյուր:

Բուսական և կենդանական ռեսուրսների գնահատման բաժնում նշվել են անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող և առավել արժեքավոր բուսական ռեսուրսները: Իսկ հարցման արդյունքների հիման վրա առանձնացվել է բնակչության կողմից առավել հաճախ հավաքվող ռեսուրսների ցանկը:

Գծապատկեր 5. Բնակչության կողմից առավել շատ հավաքվող բուսական ռեսուրսները

Անտառչինական աշխատանքների տվյալների հիման վրա կատարվել է անտառտնտեսության տարածքում՝ առավել մեծ մակերեսներ զբաղեցնող պտուղ-հատապտուղների բերքի պաշարների հաշվարկ, ինչի հիման վրա էլ իրականացվել է տնտեսական գնահատում:

Համաձայն ստացված տվյալների՝ անտառտնտեսության տարածքում պտղատու-հատապտղատու ծառատեսակները զբաղեցնում են 3002, 24 հա տարածք և կարող են մատակարարել 190918.39 կգ բերք:

Տեսակի անվանում	Չբաղեցրած մակերես, հա	Տարեկան բերքը, կգ	Շուկայական գինը մատակարարի/հավաքման տարածքում (ՀՀ դրամ/կգ)	Ընդամուր շուկայական արժեքը (ՀՀ դրամ)
Խնձորենի	2.58	609.40	80.00	48752.00
Ազնվամորի	59.98	1208.66	500.00	604330.00
Տանձենի	4.95	1228.60	130.00	159718.00
Ընկուզենի	5.43	3911.60	700.00	2738120.00
Մամխենի	39.78	4465.00	150.00	669750.00
Մոշենի	1059.16	8157.23	450.00	3670753.50
Հոնի	151.80	14573.70	210.00	3060477.00
Սզկի	194.25	15182.20	200.00	3036440.00
Մասրենի	1484.30	141582.00	300.00	42474600.00
Ընդամենը	3002.24	190918.39		56462940.50

Սակայն պետք է նշել, որ հավաքի համար առավել հասանելի են մինչև 25⁰ թեքության լանջերի վրա գտնվող տարածքները, որտեղ նշված պտուղ-հատապտուղները գբաղեցնում են իրենց ընդհանուր մակերեսի ընդամենը 47.6%-ը և պաշարի 53.6%-ը:

Ըստ տնտեսական գնահատման նշված ծավալների բերքը անտառտնտեսությանը ըստ ներկայիս շուկայական գների կարող է ապահովել 56.5 մլն ՀՀ դրամի եկամուտ, սակայն եթե հաշվի առնենք մինչև 25⁰ թեքության լանջերի վրա գտնվող տարածքները, ապա իրատեսական է ունենալ տարեկան շուրջ 31 մլն ՀՀ դրամի եկամուտ:

Հնարավոր չի եղել գնահատել ուտելի բույսերը, դեղաբույսերը և սնկերը՝ բուսական ռեսուրսների պաշարների համապարփակ հաշվառման ու գույքագրման տվյալների, հավաքի և օգտագործման եղանակների վերաբերյալ տեսեկատվության հիմնական տեղեկատվության բացակայության, ինչպես նաև շահառուների իրազեկվածության անբավարար մակարդակի պատճառով:

Ներկա անտառշինությամբ կատարված ուսումնասիրությունների՝ Անտառտնտեսության խոտհարքներն անջրդի են ու տեղաբշխված են 194.9 հա մակերեսի վրա, դրանք քիչ արտադրողունակ են ու նվազ բերքատու: Խոտհարքների բերքատվությունը 1 հեկտարի հաշվով կազմում է մինչև 600 կգ: Արոտավայրերի մակերեսը կազմում է 321.1 հա: Անտառտնտեսությունում չկան այգիներ և վարելահողեր:

Անտառտնտեսության կողմից անտառի կողմնարդյունքի օգտագործման հնարավորությունը խիստ սահմանափակ է առաջին հերթին տնտեսական պատճառներից ելնելով: Այդ իսկ պատճառով օժանդակ տնտեսության՝ անասնապահության և բուսաբուծության արտադրության հետ կախված միջոցառումներ չի նախագծվում: Խոտհարքների ու արոտավայրերի մակերեսներն առաջարկվում է վարձակալության կարգով տրամադրել աղգաբնակչությանը:

Դեղաբույսերի օգտագործումը տեղի բնակչության կողմից ունի սիրողական բնույթ:

Անտառտնտեսությունում երկրորդական անտառանյութի մթերման հեռանկարները թույլ են, սակայն դաշտային գույքագրման արդյունքներով անտառային պտուղ-հատապտուղներից ակնկալվող բերքը հաշվարկվել է 190918.39 կգ, որում գերակշռում է մասուրը՝ 141582.00 կգ, որը կազմում է ընդհանուր հաշվարկային բերքի 74 %-ը

Աղյուսակ 63. Կողմնակի անտառօգտագործման ծավալներ

Տեսակ	Մակերես, հա	Պաշար, կգ
Խնձորենի	2.58	609.40
Ազնվամորի	59.98	1208.66
Տանձենի	4.95	1228.60
Ընկուզենի հունական	5.43	3911.60
Մամխենի	39.78	4465.00
Մոշենի	1059.16	8157.23
Հոնի	151.80	14573.70
Սզնի	194.25	15182.20
Մասրենի	1484.30	141582.00
Ընդամենը	3002.24	190918.39

Կողմնակի անտառօգտագործման ու կենսաբազմազանության կարևոր տարրերից են Անտառտնտեսությունում տարածված ուտելի և դեղային բույսերը, որոնց պահպանության ու արդյունավետ օգտագործման հարցերը խիստ կենսական են: Անտառտնտեսությունում տարածված ուտելի, համեմունքային և դեղային բուսական տեսակները, որոնց առկայությունը հնարավորություն է ստեղծում հետագայում ոչ բնափայտային անտառօգտագործման հեռանկարային զարգացման:

Աղյուսակ 64. Անտառտնտեսության տարածքում տարածված ուտելի և համեմունքային բույսերի ցուցակ

Հայերեն անվանում	Հայկական տարանուններ	Լատիներեն անվանում
1	2	3
Անանուխ	Նանա, դաղձ, պիտնա, անանիխ, անուխ	Mentha
Ավելուկ	Ավուկ, թրթնջուկ	Rumex alpinus
Բալդրդան խնկեղեգային	բլդրդան	Heracleum chorodanum
Բոխի	ժախ	Hippomarathrum
Եղինջ երկտուն	Բանջար	Urtica dioica
Ծնեբեկ դեղատու	ծնեփակ	Asparagus officinalis
Ղանձիլ	Վայրի սխտոր, արջասխտոր	Allium ursinum
Շրեշ հրաշալի	Շրեշտ	Eremurus spectabilis
Սիբեղ սովորական	Սվեղ , դագի տոտիկ	Falcaria vulgaris
Սինդրիկ արևելյան	Կցմձուկ, սամսորուկ, սանդրուկ, սնդրիկ, սնդրուկ, Սողոմոնի կնիք	Poligonatum
Սինձ հացազգատերև	այծամորուս	Tragopogon graminifolius
Սինձ Սոսնովսկու	այծամորուս	Tragopogon sosnovskyi
Փիփերթ	բալբա, մուրշ, ճնճկահաց, կշխարհացիկ	Malva
Մասրենի	Վայրի վարդ	Roza
Չիվան	Ղանթափի	Cephalaria nachiczevanica
Ուրց սողացող	Թյում, դաշտոիրց, մեշ	Thymus serpyllum
Քեմոն սովորական	Չաման	Carum carvi
Գազրուկ	Վայրի գազար	Daucus carota

Աղյուսակ 65. Անտառոտնտեսության տարածքում տարածված դեղաբույսերի ցուցակ

Հայերեն անվանում	Հայկական տարանուններ	Լատիներեն անվանում
1	2	3
Անթառամ կղմինդրաբաժակ	Ամմահական ծաղիկ, ապրիմ-մեռնիմ	Helichrysum plintocalix
Առյուծագի	Սրտախոտ	Leonurus
Գագ մանրագլխիկ	Արծվոց, աստրագալ, ոս	Astragalus microcephalus
Գնարբուկ	կովածաղիկ	Premula
Եզան լեզու	Գաղտիկուր, մալի լեզու	Plantago major
Եզևարգել դախտային	Լծարգել, արորկալ	Ononis arvensis
Եղինջ երկտուն	Բանջար	Urtica dioica
Իշառնվույտ դեղատու	եղիսար	Melilotus officinalis
Լոշտակ սպիտակ	Մարդախոտ, մարդածաղիկ	Bryonia alba
Խատուտիկ դեղատու	խտուտ, քրչի խոտ	Taraxacum officinalis
Խնկածաղիկ սովորական	Թորթ, գվիրակ, կատավան	Origanum vulgare
Խնկեղեգ եղեգնային	Եղեգնախունկ, բաշի. սկիր	Acorus calamus
Շնեբեկ դեղատու	Շնեփակ	Asparagus officinalis
Կատվալեզու եռաբաժան	կատվալեղվիկ	Bidens tripartium
Կատվախոտ դեղատու	Կատվարմատ, կատվի դեղ	Valeriana officinalis
Կռատուկ	Կոծոծ, խաբշուկ	Arctium
Հազարատերևուկ հատվածատերև	Բյուրատերևակ, գառան տոտիկ, երդեց խոտ, մեռելի ծաղիկ	Achillea millefolium
Ձիածետ դաշտային	Ամպոճուկ, ձիածագի	Equisetum arvense
Մակարդախոտ իսկական	Բուն մածնի, կաթնախոտ	Galium verum
Սեգ սողացող	Ժանգառ խոտ, չայիր	Agropyron repens
Սպանդ սովորական	Խուճիկ, հարմալ, սանամ	Peganum harmala
Սրոհունդ սովորական	Արևքուրիկ, մկան արիք, պոպղակ	Hipericum perforatum
Տատրակ սովորական	Դդմակ, իշատոտիկ, հագի խոտ	Tussillago farfara
Օշինդր դառը	Ափսինդ, բարձնակ	Artemisa absinthium
Օշինդր սովորական	Ափսինդ, բարձնակ	Artemisa vulgaris

11.10 Կարգավորող Էկոլոգիական ծառայություններ: Ածխածնի, ածխաթթու գազի և օրգանական ածխածնի կլանման ծառայություններ

Ածխածնի, ածխաթթու գազի և օրգանական ածխածնի կլանման Էկոհամակարգային ծառայությունը անտառի կարևորագույն կարգավորող ծառայություններից է:

Յուրաքանչյուր բուսատեսակի հիմնական հատկություններից մեկն է ածխաթթու գազի կլանումը, որի մի մասը օգտագործվում է նյութափոխանակության ընթացքում, իսկ մյուս մասը կուտակվում է օրգանական ածխածնի տեսքով: Բնական է, որ ինչքան շատ է կանաչ զանգվածը այնքան ավելի մեծ է ածխաթթու գազի կլանման և կուտակման ծավալները: Կարևոր է ծառատեսակների դերը, որոնց մոտ ածխաթթու գազի կլանման տեմպերը կախված են ծառատեսակի աճի առանձնահատկություններից, բնափայտի խտությունից, աճելավայրի պայմաններից և կենսափուլից: Թումանյանի անտառտնտեսության անտառներում աճող ծառատեսակների կենսազանգվածի, կուտակված ածխածնի և ածխաթթու գազի ծավալների գնահատման համար օգտագործվել է Պարենի և գյուղատնտեսության կազմակերպության Կլիմայի փոփոխության ինդիկատորով զբաղվող խմբի կողմից մշակված միջազգային մեթոդաբանությամբ <https://www.fao.org/forestry/climatechange/65120/en/>:

Համաձայն ստացված տվյալների՝ ամենամեծ կենսազանգվածը բաժին է հասնում հաճարենուն՝ կազմելով ավելի քան 615 հազար տոննա: Ծառատեսակների բազիսային խտությունները կախված են խոնավությունից և կախված տեղանքից դրանք ենթակա են փոփոխման:

Աղյուսակ 66. Կենսազանգվածի հաշվարկը ըստ գերակշռող ծառատեսակների

Տեսակ	Ծառուտի պաշար (հազ. խմ)	Բազիսային խտություն (տ/խմ)	Բների կենսազանգված (հազ. տ)	Կենսազանգվածի աճման գործակից	Վերգետնյա կենսազանգվածը (հազ. տ)	արմատ/ընձուռ հարաբերակցություն	ստորգետնյա կենսազանգվածը (հազ. տ)
Հաճարենի	3550.802	0.538	1910.331	1.4	2674.464	0.23	615.127
Կաղնի	782.451	0.570	445.997	1.4	624.396	0.23	143.611
Բոխի	515.686	0.640	330.039	1.4	462.055	0.23	106.273
Ղաժի	75.021	0.630	47.263	1.4	66.169	0.23	15.219
Հացենի	37.244	0.648	24.134	1.4	33.788	0.23	7.771
Սոճի	28.662	0.415	11.895	1.4	16.653	0.23	3.830
Թխկի	22.294	0.630	14.045	1.4	19.663	0.23	4.523
Այլ տեսակներ	71.341	0.450	32.103	1.4	44.945	0.23	10.337
Ընդամենը	5083.501		2815.808		3942.132		906.690

Բացի կանգուն ծառատեսակներից նախագծի շրջամակներում հաշվարկվել է նաև ցցաչորի և անտառային թափուկի կենսազանգվածը, որը կազմել է 4.876 հազար տոննա: Հիմք ընդունելով կենսազանգվածի հաշվարկված ցուցանիշները հաշվարկվել է կլանված ածխածնի և ածխաթթու գազի քանակները:

Ելնելով ստացված տվյալներից, անտառտնտեսության անտառների կողմից կլանվում է մոտ 177 հազար տոննա ածխածին և 648 հազար տոննա ածխաթթու գազ:

Աղյուսակ 67. Կենդանի և անկենդան կենսազանգվածում կուտակված ածխածնի հաշվարկը

	Կենսազանգվածի տարատեսակը	Կենսազանգվածը (հազ. տ)	ԿՓՄՆ (IPCC) գործակիցը	Ածխածնի կլանումը (C) հազ.տոննա	CO2(հազ. տ) (C*44/12)
Կենդանի կենսազանգված	Վերգետնյա կենսազանգված	3942.132	0.48	1892.223	6938.152
	Ստորգետնյա կենսազանգված	906.690	0.47	426.144	1562.530
Անկենդան կենսազանգված	Ցցաչորի և անտառային թափուկի կենսազանգված	4.876	0.46	2.243	8.225
Ընդամենը				176.768	648.15

Բացի այդ անտառտնտեսության տարածքի հողատեսքերի համար իրականացվել է հողում (0-30 սմ խորության վրա) կուտակված օրգանական ածխածնի քանակի (հազ. տոննա/հեկտար) հաշվարկ: Հաշվարկի համար հիմք են ծառայել Եվրոպական հանձնաժողովի Համատեղ հետազոտական կենտրոնի կողմից մշակված մեթոդաբանությունը նախատեսված հողերի չեզոք դեգրադացիայի հաշվարկների համար /2015/:

Աղյուսակ 68. Կուտակված օրգանական ածխածնի պաշարները ըստ հողատեսքերի

Հողատեսք	Չբաղեցրած մակերես, հա	Հողային օրգանական ածխածնի բազիսային քանակը 1 հա-ի համար հազ. տ	Կուտակված հողային օրգանական ածխածնի հազ.տ
Անտառածածկ տարածքներ*	39374	0.04	1574.96
Խոտածածկ տարածքներ**	3514	0.04	140.56
Գյուղատնտեսական հողեր***	9.3	0.015	0.14
Ընդամենը			1688.66

* Այս տարածքները ներառում են բնական անտառները, անտառմշակույթները, բոլոր տիպերի նոսրուտները և պլանտացիաները

** այս տարածքները ներառում են բացատները, արոտավայրերը և խոտհարքները, չմիակցված սաղարթով անտառմշակույթները

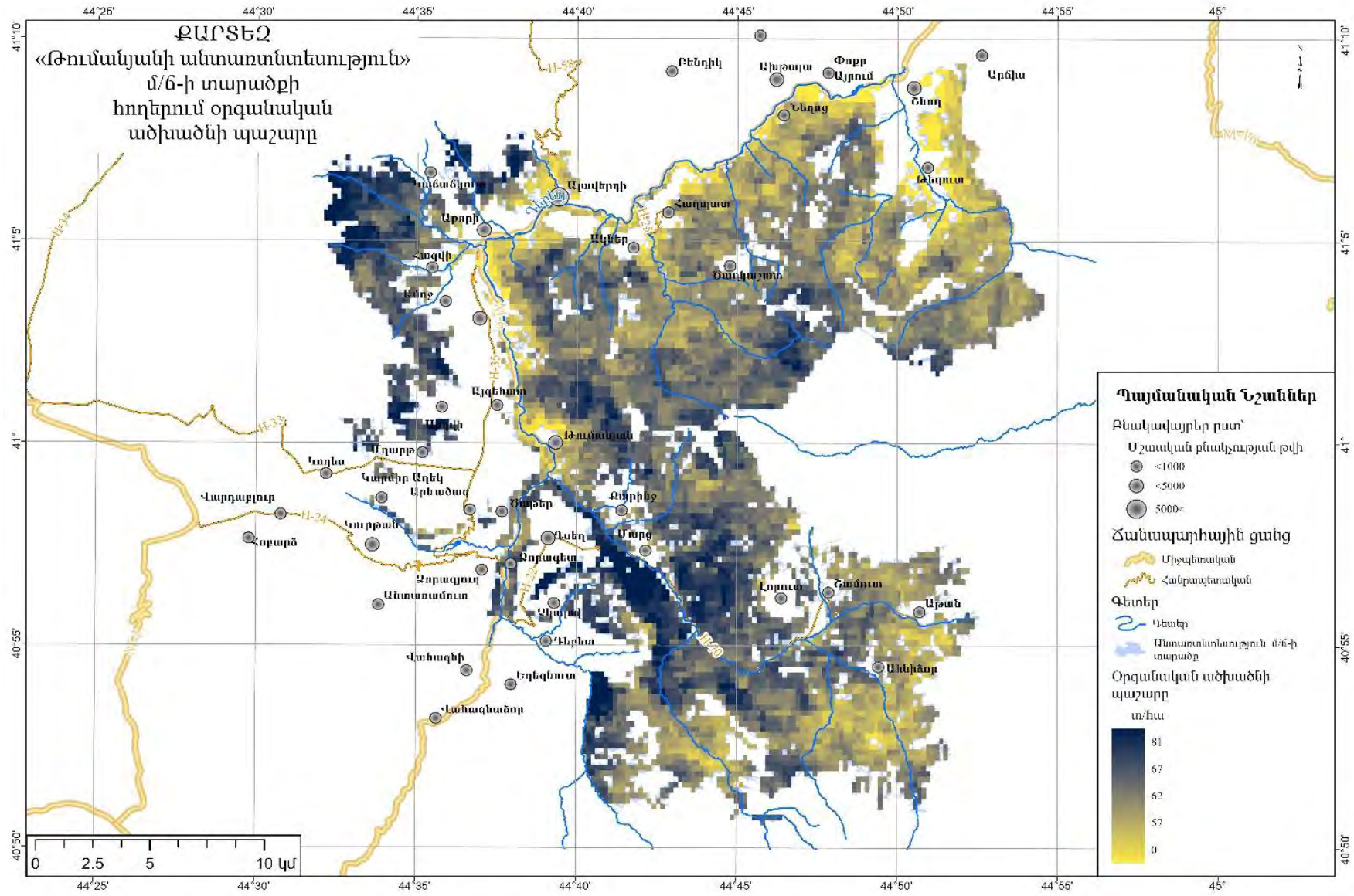
*** այս տարածքները ներառում են միայն վարելահողերը

Համաձայն ստացված տվյալների հողային օրգանական ածխածնի ամենամեծ պաշարը կուտակվում է անտառածածկ հողերում՝ կազմելով մոտ 1575 հազար տոննա:

Ջրաճահճային տարածքները անտառտնտեսության տարածքում բացակայում են իսկ բուսականությունից զուրկ տարածքներում օրգանական ածխածին չի կուտակվում:

Հայաստանում օրգանական ածխածնի հաշվարկի ամենաթարմ տվյալները /2020 թվական/ բերված են ՄԱԿ-ի անապատացման դեմ պայքարի կոնվենցիայի 8-րդ ազգային զեկուլյցում ըստ՝ Հողի միջազգային տեղեկատվական կենտրոնի տվյալների: Նույն աղբյուրի տվյալներով առանձնացվել և մշակվել է նաև անտառտնտեսության տարածքում հողում օրգանական ածխածնի բաշխման քարտեզը:

Քարտեզ 14. Անտառտնտեսության տարածքի հողերում օրգանական ածխածնի պաշարը

Ըստ ԵՄ Արտանետումների առևտրային համակարգի (ETS) 2015 թ. տվյալների, 1 տոննա ածխաթթու գազի արտանետման արժեքը ներկայումս նվազել է և տատանվում է 1-20 եվրոյի սահմաններում: Այսինքն, Թումանյանի անտառատնտեսության անտառածածկ տարածքներում կուտակված ածխածնի նվազագույն արժեքը կազմում է նվազագույնը 1.6 մլն եվրո:

11.11 Ջրակարգավորման ծառայությունների գնահատում

Անտառներն ունեն տեղումներից ստացած ջուրը կլանելու, կուտակելու շատ մեծ կարողություն: Անտառային բուսականությունն ազդեցություն ունի փոքր գետերի հոսքի վրա, նպաստում է սակավաջուր փուլում գետի հոսքի ավելացմանը:

Ջրակարգավորող Էկոհամակարգային ծառայությունները գնահատելու համար հաշվարկվել է տեղումների այն մասը, որը կուտակվում և պահեստավորվում է անտառի կողմից, ինչպես նաև գնահատվել է անտառի ներդրումը փոքր ՅԷԿ-երի կողմից Էլեկտրաէներգիայի արտադրության մեջ: Զանի որ մարզում և անտառատնտեսության տարածքով հոսում է ՀՀ ամենախոշոր գետերից մեկը՝ Դեբեդը, օգտագործելով ջրային հաշվեկշռի մոդելը, հաշվվել է անտառի կողմից տարեկան կլանվող, պահեստավորվող ջրի քանակը Արփա գետի համար:

Դեբեդ գետի ջրհավաք ավազանը կազմում է 3895 կմ², տարեկան տեղումները կազմում են 2726 մլն մ³, իսկ գոլորշացումը կազմում է 1457 մլն մ³: Դեբեդ գետի միջին տարեկան բնական հոսքը կազմում է 1203 մլն մ³ (հիմք՝ ՀՀ Կառավարության N 549-Ն որոշում, 2008): Այսինքն, անտառի կողմից տարեկան կլանվող, պահեստավորվող ջրի քանակը կազմում է 66 մլն մ³: Զանի որ անտառատնտեսության տարածքով հոսող Դեբեդի հատվածը կազմում է 46.2 կմ, ապա անտառատնտեսության տարածքում պահեստավորվող ջրի քանակը կկազմի 17.1 մլն մ³:

2023 թվականի հունվարի 1-ի դրությամբ ՀՀ հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի կողմից տրված լիցենզիաների համաձայն՝ Լոռու մարզում տեղակայված են 28 փոքր ՅԷԿ-եր, որոնցից անտառատնտեսության տարածքով հոսող գետերի վրա կառուցված են 12-ը՝ 47392 ԿՎտ հզորությամբ և 125.73 մլն.կվտժ Էլեկտրաէներգիայի փաստացի միջին տարեկան օգտակար առաքմամբ: Կառուցման փուլում են ևս 5 փոքր ՅԷԿ-եր, որոնցից անտառատնտեսության հետ առնչություն կունենա մեկը: Օգտագործելով 0.42 գործակիցը, հաշվարկվել է անտառի ներդրումը փոքր ՅԷԿ-երի կողմից Էլեկտրաէներգիայի արտադրության մեջ: Էլեկտրական Էներգիայի սակագինը կազմում է՝ 23.551 դրամ/կվտժ/առանց ԱԱՀ/ ՀԾՀ 2023 թվականի մայիսի 31-ի N 184-Ն որոշում/ Անտառի ներդրումը փոքր ՅԷԿ-երի կողմից Էլեկտրաէներգիայի արտադրության մեջ կազմում մոտ 1.25 մլն ՀՀ դրամ:

11.12 Բուսական ռեսուրսների և դրանց օգտագործման գնահատում/Մննդի տրամադրման ծառայություններ

Չնայած անտառտնտեսության տարածքում առկա է բուսական ռեսուրսների մեծ բազմազանություն, սակայն անբավարար են ուսումնասիրված մարզի և անտառտնտեսության տարածքներում առկա օգտակար բուսատեսակների պաշարները, որոնք կարող են օգտագործվել տեղի բնակչության կողմից, որպես սնունդ, հումք տարբեր տիպի արտադրությունների համար (դեղաբույսեր, դեղեր, կոսմետիկա, չրեր, պահածոներ և այլն), որն էլ կարող է հանդիսանալ նաև եկամտի աղբյուր:

Այս մասին վկայում են նաև նախորդ հաշվետու ժամանակաշրջանի վերաբերյալ անտառտնտեսության կողմից տրամադրված տվյալները, որտեղ բացակայում են տվյալները պտուղ-հատապտուղների, խոտաբույսերի և սնկերի հավաքի մասին տեղեկատվությունը:

Բացի այդ, անտառտնտեսությունը օժանդակ տնտեսություն, վերամշակող արտադրություն չունի, ինչը ևս խոչընդոտում է օգտակար բույսերի օգտագործմանը, սակայն անտառտնտեսության տարածքում առկա պտուղ-հատապտուղների պաշարները կարող են բավարարել շրջակա մարզային փոքր վերամշակող ձեռնարկությունների արտադրական հումքի պահանջները:

Աղյուսակ 69. Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող և տեղի բնակչության կողմից օգտագործվող խոտաբույսերը

Զ/Զ	Անվանումը հայերեն	Անվանումը լատիներեն	Դեղաբույս	Վտույ
1	2	3	4	5
1	Անթառամ ցեղի մի քանի տեսակ	<i>Helichrysum sp.</i>	*	
2	Ավելուկ ցեղի մի քանի տեսակ	<i>Rumex sp.</i>	*	*
3	Բալդրղան Սոսնովսկու	<i>Heracleum sosnowskyi</i>	*	*
4	Բալդրղան Սոսնովսկու	<i>Heracleum sosnowskyi</i>		
5	Բոխի մանրապտուղ	<i>Hippomarathrum microcarpum</i>		*
6	Գայլուկ սովորական	<i>Humulus lupulus</i>	*	*
7	Գառանդմակ անդրկովկասյան	<i>Sempervivum transcaucasicum</i>		*
8	Դաղձ երկարատերև	<i>Mentha longifolia</i>	*	*
9	Դանդուռ սովորական	<i>Portulaca oleracea</i>	*	*
10	Եզան լեզու ցեղի մի քանի տեսակ	<i>Plantago sp.</i>	*	*
11	Ելակ անտառային	<i>Fragaria vesca</i>	*	*
12	Եղեսպակ ցեղի մի քանի տեսակ	<i>Salvia sp.</i>	*	
13	Եղինջ երկտուն	<i>Urtica dioica</i>	*	*
14	Թելուկ ցեղի մի քանի տեսակներ	<i>Chenopodium sp.</i>	*	*
15	Լոշտակ երկտուն	<i>Bryonia dioica</i>	*	
16	Խատուտիկ դեղատու	<i>Taraxacum officinale</i>	*	*
17	Խնկածաղիկ սովորական	<i>Origanum vulgare</i>	*	*
18	Ճնեբեկ դեղատու	<i>Asparagus officinalis</i>	*	*
19	Կաթնափուշ բժավոր	<i>Silybum marianum</i>	*	
20	Կատվալեզու եռաբաժան	<i>Bidens tripartita</i>	*	
21	Կոմուխ ցեղի մի քանի տեսակ	<i>Inula sp.</i>	*	
22	Կռատուկ երեսնակ	<i>Arctium lappa</i>		
23	Չազարատերևուկ սովորական	<i>Achillea millefolium</i>	*	*
24	Չավակատար սովորական	<i>Amaranthus retroflexus</i>	*	*

1	2	3	4	5
25	Ճարճատուկ սովորական	<i>Cichorium intybus</i>	*	*
26	Մատիտեղ ցեղի մի քանի տեսակ	<i>Polygonatum sp.</i>	*	*
27	Մատուռի սողացող	<i>Potentilla reptans</i>	*	*
28	Շուշանաբանջար ոսկեգոծ	<i>Chaerophyllum aureum</i>		*
29	Շուշանաբանջար սիխուկավոր	<i>Chaerophyllum bulbosum</i>		*
30	Ուրց ցեղի մի քանի տեսակներ	<i>Thymus sp.</i>	*	*
31	Պատրիսջ դեղատու	<i>Melissa officinalis</i>	*	*
32	Սիբեյա սովորական	<i>Falcaria vulgaris</i>		*
33	Սինդրիկ ցեղի մի քանի տեսակ	<i>Polygonatum sp.</i>		*
34	Սինձ	<i>Tragopogon sp.</i>	*	*
35	Սրոհունդ խոցված	<i>Hypericum perforatum</i>	*	
36	Տատրակ սովորական	<i>Tussilago farfara L.</i>	*	
37	Փիփերթ ցեղի մի քանի տեսակ	<i>Malva sp.</i>	*	*
38	Քիմոն սովորական	<i>Carum carvi</i>		
39	Օշինդր ցեղի մի քանի տեսակ	<i>Artemisia sp.</i>	*	

Աղյուսակ 70. Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող և տեղի բնակչության կողմից օգտագործվող սնկերը

Հ/Հ	Անվանումը հայերեն	Անվանումը լատիներեն	Ուտելի սունկ	Դեղասունկ
1	2	3	4	5
1	Գոմաղբասունկ սպիտակ, փրչոտ	<i>Coprinus comatus</i>	+	+
2	Ականջասունկ սովորական, կախասունկ, ծառի սունկ	<i>Pleurotus ostreatus</i>	+	+
3	Աղվեսասունկ սովորական	<i>Cantharellus cibarius</i>	+	-
4	Ճեղքաթերթիկ սովորական	<i>Schizophyllum commune</i>	-	+
5	Կոճղասունկ իսկական, աշնանային, մեղրասունկ	<i>Armillaria mellea</i>	-	+
6	Կոճղասունկ ձմեռային, թավշյա ոտիկ	<i>Flammulina velutipes</i>	-	+
7	Կոճղասունկ ամառային	<i>Kuehneromyces mutabilis</i>	+	+
8	Արեթասունկ ծծմբադեղին, բևափայտի ճուտիկ	<i>Laetiporus sulphureus</i>	-	+
9	Լենտիսուս վագրային	<i>Lentinus tigrinus</i>	+	-
10	Լեպիստա մանուշակագույն	<i>Lepista nuda</i>	+	-

1	2	3	4	5
11	Թեփուկասունկ քայքայող	<i>Pholiota populnea</i>	+	-
12	Դառնամատիտեղ անտառային	<i>Russula vesca</i>	+	-
13	Հովանոցասունկ մեծ	<i>Macrolepiota procera</i>	+	-
14	Անձրևասունկ մարգարոյա	<i>Lycoperdon perlatum</i>	+	-
15	Ոստրետունկ առատ, եղջուրածև	<i>Pleurotus cornucopiae</i>	+	+
16	Յուղասունկ սովորական, ոսկեդեղին	<i>Suillus luteus</i>	+	+
17	Շամպինիոն դաշտային	<i>Agaricus arvensis</i>	+	
18	Շարքասունկ մոխրագույն	<i>Tricholoma portentosum</i>	+	
19	Շեկլիկ դեղիկատեսային	<i>Lactarius deliciosus</i>	+	

11.13 Կենդանական ռեսուրսներ և դրանց օգտագործման գնահատում

Կենդանական ռեսուրսները ոչ միայն կենսաբազմազանության կարևորագույն բաղադրիչ են ցանկացած էկոհամակարգի ֆունկցիոնալությունը ապահովելու համար, այլև կարևոր դեր ունեն որպես բնական ռեսուրս՝ օգտագործվում է մարդու կողմից կյանքի տարբեր ոլորտներում, տարբեր նպատակներով: ՀՀ-ում կենդանական աշխարհի օբյեկտներն օգտագործվում են՝ գյուղատնտեսական, արդյունագործական (որսորդություն, ձկնորսություն, հավաք, այդ թվում՝ կենդանիների կենսագործունեության արգասիքների հավաք և մթերում), սոցիալական, բնապահպանական, գեղագիտական, գիտահետազոտական և կրթական նպատակներով:

Մարդու աճող տնտեսական գործունեության, ռեկրեացիոն ծանրաբեռնվածության ինչպես նաև լիարժեք չվերահսկվող որսի ու ձկնորսության արդյունքում կենդանական աշխարհը կարող է կանգնել լուրջ վտանգների առջև: Հետևաբար շատ կարևոր է կենդանական ռեսուրսների քանակական գնահատումը, դրանց ռացիոնալ օգտագործումը, վերարտադրությունը և պահպանությունը, մասնավորապես դրանց արդյունագործական օգտագործման գնահատումը:

Տնտեսական նշանակությամբ առաջնային դեր ունեն կաթնասուններ, թռչունները: Անտառտնտեսության անտառներն առանձնակի ուշադրության են արժանի, քանի որ այստեղ շատ են հազվագյուտ և անհետացող կենդանատեսակները, շատ են նաև որսի և ձկնորսության համար օբյեկտ հանդիսացող տեսակները:

Անտառտնտեսության տարածքում է գտնվում ՀՀ Կառավարության N 860-Ն որոշմամբ հաստատված Լոռու մարզի «Հայաստառ» ՊՈԱԿ-ի և Լոռու մարզի հյուսիսային որսահանդակների որոշակի հատվածներ՝ զբաղեցնելով 9577 հա տարածք:

Աղյուսակ 71. Անտառտնտեսության որսահանդակները

Անտառապետության անվանում	Որսահանդակի անվանումը		Ընդամենը անտառապետությունում
	«Հայաստան» ՊՈԱԿ-ի որսահանդակ	Լոռու մարզի հյուսիսային որսահանդակ	
	Մակերեսը (հա)	Մակերեսը (հա)	Մակերեսը (հա)
Դսեղ	739		739
Թումանյան	1072	918	1990
Լորուտ	1550		1550
Ծաղկաշատ	2959		2959
Մարց	462		462
Սոսկոր	840		840
Շնող	365		365
Սանահին	672		672
Ընդամենը անտառապետությունում	8659	918	9577

Անտառապետության տարածքում հանդիպող որսի օբյեկտ հանդիսացող կենդանատեսակների ցանկում ըստ խմբերի ընդգկված են՝ (հիմք՝ Որսի կանոնները հաստատելու մասին ՀՀ ԲԼ նախարարի N9-Ն, 01.15.2009) .

- ✓ տարածված կենդանիներ՝ Եվրոպական նապաստակ (*Lepus europaeus*), Սովորական աղվես (*Vulpes vulpes*), սովորական լոր (*Coturnix coturnix*), Զարակաքավ (*Alectoris chukar*), Թխակապույտ աղավկի (*Columba livia*), Անտառային աղավկի (*Columba palumbus*), սև կեռնեխ (*Turdus merula*), սիևակեռնեխ (*Turdus pilaris*):
- ✓ Հաղթանշանային արժեք ունեցող փոքրաքանակ կենդանիներ՝ Վայրի խոզ/վարազ (*Sus scrofa*), Զարակզաքիս (*Martes foina*), Գորշուկ/փորսուղ (*Meles meles*) եղեգնակատու (*Felis chaus*), Լուսան (*Lynx lynx*), այծյամ (*Capreolus capreolus*):
- ✓ Որսի ռեսուրսին, մարդու տնտեսական գործունեությանը վնաս պատճառող կենդանիներ՝ գայլ (*Canis lupus*) և սովորական շնագայլ (*Canis aureus*): Գայլն ընդգրկված է նաև Բեռնի կոնվենցիայի 6-րդ բանաձևում, ինչը ենթադրում է, որ արգելվում է գայլի որսը, որը սակայն բախվում է իրավական և տնտեսական շահերի հակասությանը, որի լուծումը հնարավոր է միայն օրենսդրական փոփոխությունների միջոցով:
- ✓ Որսի համար թույլատրված թռչուններից հանդիպում են լոր, տնային ճնճղուկ, սովորական կիվիվ սովորական սարյակ, սովորական տատրակ, կմիխրագույն կաքավ, սև կեռնեխ, արտույտներ, աղավկիներ, կեռնեխներ, կաչաղակ և միխրագույն ագռավ: Յուրաքանչյուր տարի սահմանվում է որսի համար թույլատրելի կենդանատեսակների, որը ոչ միշտ է ընդգրկում վերը նշված հրամանում տեղ գտած բոլոր կենդանատեսակները (մասնավորապես այդ ցուցակներում բացակայում են հաղթանշանային արժեք ունեցող փոքրաքանակ կենդանիները) հանրապետությունում որսի թույլատրելի ժամկետները և չափաքանակը:
- ✓ Սիրողական ձկնորսության համար թույլատրելի ձկներից անտառապետության տարածքում հանդիպում են՝ Կուրի ենթաբերան (*Chondrostoma cyri*), Կուրի կողակ (*Capoeta capoeta*), Կարմրախայտ (*Salmo trutta trutta*), Կուրի բեղաձուկ (*Barbus lacerta cyri*), Արևելյան տառեխիկ (*Alburnoides bipunctatus*): Չնայած այն փաստին, որ և սիրողական որսով, և ձկնորսությամբ զբաղվելու համար անհրաժեշտ է ստանալ

թույլտվություն, դեռևս արդիական է որսագողության և ձկնագողության հիմնախնդիրը, ինչպես ամբողջ հանրապետությունում, այնպես էլ անտառտնտեսության տարածքում: Որսագողության համար առանձնակի հետաքրքրություն են ներկայացնում հենց հազվագյուտ և անհետացող տեսակները, այդ թվում անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող գորշ արջը:

Անտառտնտեսության տարածքում կենդանատեսակների քանակական հաշվարկ չի իրականացվել և հետևաբար բացակայում են կենդանական ռեսուրսների քանակական տվյալները:

11.14 Էկոզբոսաշրջություն

Տուրիստական ոլորտում բնական ռեկրիացիոն ռեսուրսները համարվում են կարևորագույն բաղադրիչներ, չնայած դրանք դժվար կառավարելի և մասնակի ինքնակարգավորվող համակարգեր են: Սրանց հիման վրա զարգացել է տուրիզմի արդիական ճյուղերից մեկը՝ Էկոտուրիզմը: Էկոտուրիզմը նպաստում է.

- ✓ շրջակա միջավայրի՝ բնական և մշակութային ժառանգության ճանաչմանը, պահպանմանը,
- ✓ Էկոլոգիական գիտելիքների և տեղեկատվության տարածմանը,
- ✓ համայնքի սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը:
Էկոտուրիզմի զարգացման կարևոր բաղադրիչներ են
 - Տուրիստական երթուղիների առկայությունը:
 - Զյուրատների, վրանատեղիների, հանգստի տաղավարների առկայությունը:
 - Զեծանիվներ, ձիեր, նավակներ:
 - Թռչնադիտարկման, կենդանիների դիտարկման և սիրողական ձկնորսության համար պայմանների առկայությունը:
 - Էկոլոգիապես մաքուր սնունդը:
 - Հանքային բուժիչ ջրերի, պատմամշակութային և բնության հուշարձանների առկայությունը և այլն:

Այս բաղադրիչներից շատերը են Անտառտնտեսության տարածքում կամ բացակայում են կամ առկա են խիստ անբավարար ծավալով: Դրանց ավելացումն ու բարելավումը խիստ անհրաժեշտ են անտառտնտեսությանը զարգացման համար: Վերջինիս զարգացման համար անհրաժեշտ է կատարել որոշակի ներդրումներ, որը կնպաստի բնապահպանական հիմնախնդիրների լուծմանը և կայուն կառավարմանը, ինչպես նաև Հայաստանում տուրիզմի և միջազգային գրավչության բարձրացմանը, համայնքի սոցիալ-տնտեսական պայմանների զարգացմանը:

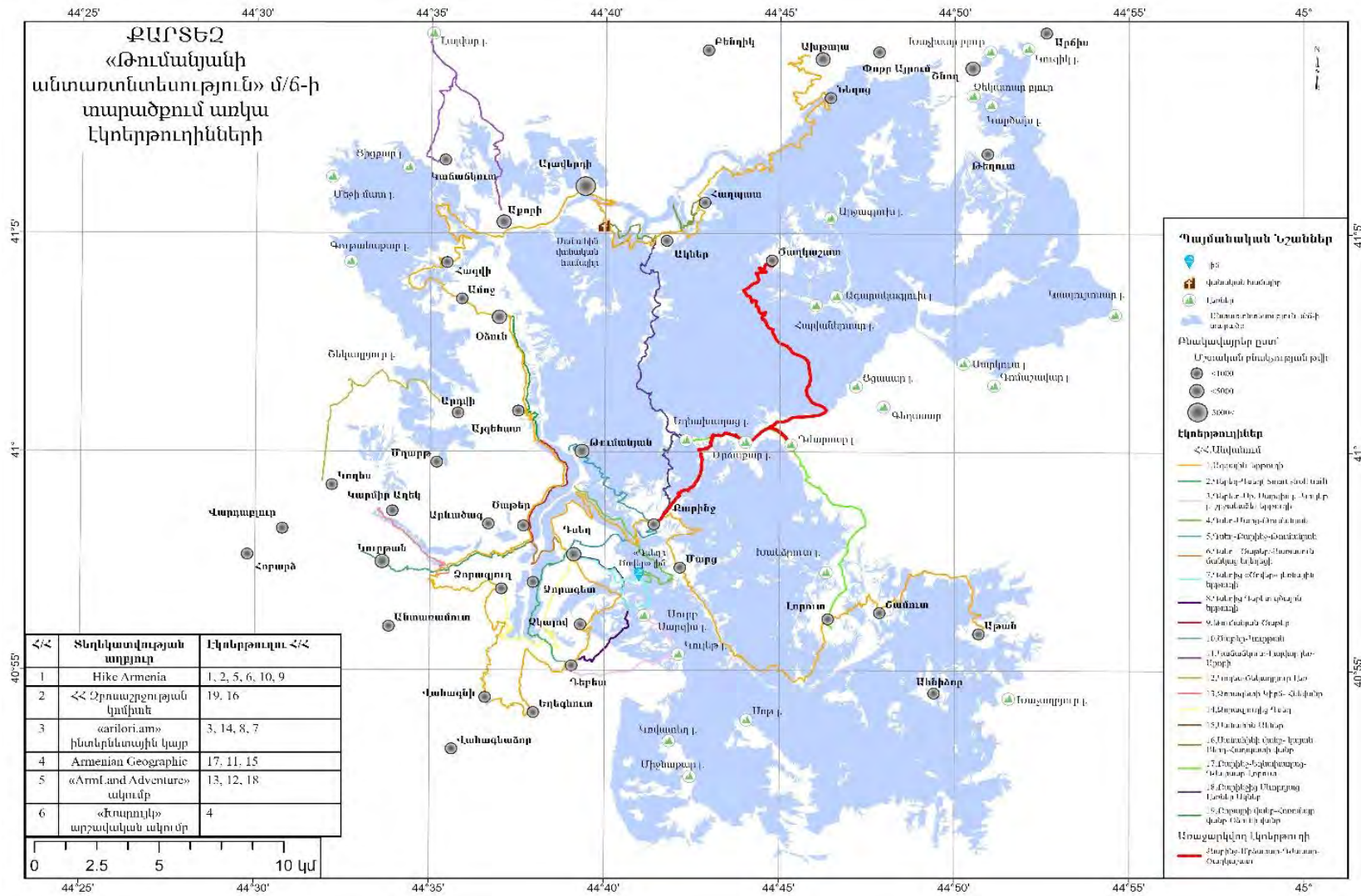
Անտառտնտեսության տարածքը հայտնի է հատկապես որպես թռչնադիտարկման վայր: Այստեղ շատ են ինչպես տարբեր ազգային ու միջազգային կազմակերպությունների կողմից այնպես էլ անհատների կողմից իրականացվող տուրերը:

Ներկայումս ըստ հրապարակված տվյալների՝ Անտառտնտեսության տարածքով անցնում են 18 մարզային Էկոերթուղիներ, որոնց ընդհանուր երկարությունը կազմում է 193 կմ, որից 109.6 կմ (56.8%) անցնում է անտառտնտեսության տարածքով, ինչպես նաև 74.3 կմ երկարությամբ հատված Հայաստանի ազգային արահետից, որը ստեղծվում է ՀՀ

Չբոսաշրջության կոմիտեի աջակցությամբ «HIKEArmenia» ՀԿ-ի կողմից (2023-2026): Այն ընդգրկում է Էկոերթուղիներ Հայաստանի ողջ տարածքից և ունի 954 կմ երկարություն:

Նշենք, որ Անտառտնտեսության տարածքում կան բազմաթիվ տուրիստական գրավչության վայրեր՝ բնական և պատմամշակութային հուշարձաններ, ձիարշավի և քայլարշավի հնարավորություններ, այլ տեսարժան վայրեր, սակայն այս հնարավորությունները նպատակային և լիարժեք չեն օգտագործվում:

Քարտեզ 15. Անտառտնտեսության տարածքով անցնող առկա և առաջարկվող էկոերթուղիները

Անտառտնտեսության տարածքով անցող Էկոերթուղիների բաշխվածության վերլուծությունը ցույց է տվել, որ Անտառտնտեսության տարածքում դրանք անցնում են հանգուցային բնակավայրերով՝ Դսեղ-6 Էկոերթուղի, Դեբեղ-5 Էկոերթուղի, Սանահին-4 Էկոերթուղի, Քարինջ-5 Էկոերթուղի: Ինչի հիման վրա էլ առաջարկում ենք դրանցից առնվազն 2-ում՝ Դսեղում և Քարինջում ստեղծել տեղեկատվական կենտրոններ:

Հաշվի առնելով Անտառտնտեսության զբաղեցրած մեծ մակերեսը, առկա բնական ռեսուրսները և պատմամշակութային ժառանգությունը, ներկա և պլանավորվող Էկոտուրիզմով և տուրիզմով ծանրաբեռնվածությունը առաջարկվում է ստեղծել Էկոտուրիզմի բաժին կամ ունենալ առնվազն 1 աշխատակից- Էկոտուրիզմի համակարգող:

Բացի այդ վերլուծելով անտառտնտեսության տարածքում առկա Էկոերթուղիները և նախատեսվել և մշակվել է ևս 1 Էկոերթուղի, որը համակարգվելու է անմիջապես անտառտնտեսության կողմից:

Քարինջ-Մրձաքար-Դժասար-Ծաղկաշատ Էկոերթուղի. Առաջարկվող երթուղու ընդհանուր երկարությունը 25.9 կմ, որից՝ 19.6 կմ անտառտնտեսության տարածքում: Երթուղու հարաբերական բարձրությունների տարբերությունը կազմում է 1320 մ: Առաջարկվող երթուղին սկսվում է Քարինջ գյուղից և անտառային արահետով՝ Սևորոյաց լեռների հարավային լանջով, բարձրանում է լեռնաշղթայի կատարային հատված շարունակվելով դեպի արևելք՝ Մրձաքար լեռան գագաթ, որից հետո լեռնային գեղատեսիլ տեսարաններով ձգվում մինչև Դժարսար լեռան գագաթ: Այնուհետև Դժարսար լեռան գագաթից՝ Ծաղկաշատ գետի վերին վտակի կիրճով, երթուղին շարունակվում է դեպի հարավ: Հարավում ընկած լեռնամարգագետնային գոտուց դեպի Ծաղկաշատ գյուղ տանող ճանապարհը իր հերթին կհիացնի զբոսաշրջիկներին և կամփոփի երթուղին: Երթուղին նպատակահարմար է թռչնադիտարկման և լեռնագնացության համար: Երթուղին կարելի է անցնել միայն ոտքով:

Նկար 2. Առաջարկվող Քարինջ-Մրձաքար-Դժասար-Ծաղկաշատ Էկոերթուղու տեսարանները / վերևում՝ Եղնախաղաց լեռ, ներքևում՝ տեսարան դեպի Մրձաքար լեռ/

11.15 Անտառվերականգնման աշխատանքներ. Անտառապատում

Անտառի պահպանվածության ու սանիտարական վիճակը համարվում է անտառային մշակույթների վիճակի չափորոշիչը: Նախորդ ստուգիչ շրջանում նախագծվել են անտառապատման և անտառվերականգնման աշխատանքներ.

- անտառային մշակույթների հիմնում՝ 719.8 հա մակերեսով:
- Անտառի ցանկապատում 45500 գծամետր ծավալով՝ մատղաշի պահպանման, բնական վերածի աջակցման նպատակով
- Նախորդ ստուգիչ շրջանում՝ 2008-2022 թթ. ընթացքում հիմնադրվել են անտառային մշակույթներ, ընդամենը՝ 50.9 հա :

Անտառային մշակույթներ հիմնադրվել են՝ 2009 թ-ին՝ 20 հա, հիմնադրման մեթոդը՝ տնկում: 2013 թվականին՝ 24.4 հա, հիմնադրման մեթոդը՝ տնկում, 2018 թվականին՝ 4.0 հա, հիմնադրման մեթոդը՝ տնկում, 2021 թվականին՝ 2.5 հա, հիմնադրման մեթոդը՝ տնկում:

Ստուգիչ շրջանի ընթացքում ընդամենը 50.9 հա անտառային մշակույթների հիմնադրման համար ընտրված է եղել հողի նախապատրաստման խրամատային եղանակը՝ մեկ հեկտարի հաշվով միջինը՝ 2500 գծմ: Տնկված մշակույթները ըստ կազմի եղել են խառը: Տեղաբաշխման սխեման՝ մեկ տեսակի (կաղնի) շարքին հաջորդել է մյուս տեսակը (թխկի, հացենի, հաճարենի) կամ հակառակը: Անտառային մշակույթների նկատմամբ խնամքի և լրացման աշխատանքներ իրականացվել են ոչ բավարար եղանակով:

Ստուգիչ շրջանում հիմնադրված ընդամենը 50.9 հա անտառային մշակույթների վիճակը վատ է: Դրանց անմիջապես վիճակը արձանագրվում է նաև Անտառտնտեսության գույքագրման փաստաթղթերով, որոնցում հիմնադրված մշակույթների պահպանվածությունը և կաչողականությունը 25 %-ից ցածր է և ենթակա է ելքագրման:

Անտառային մշակույթների ոչնչացման պատճառը կապվում է անբարենպաստ կլիմայական, մասնավորապես երաշտային պայմանների հետ:

Աղյուսակ 72. Անտառմշակույթների վիճակն անտառզնահատման տվյալներով մակերեսը, հա

Գլխավոր տեսակ	Անտառմշակույթների վիճակը			Ընդամենը
	լավ	բավարար	անբավարար	
Հացենի			19.4	19.4
Կաղնի			22.0	22.0
Հաճարենի			9.5	9.5
Ընդամենը			50.9	50.9

Աղյուսակ 73. Անտառմշակույթների վիճակն անտառզնահատման տվյալներով (հա)

Գլխավոր տեսակ	Անտառմշակույթների վիճակը			Ընդամենը
	լավ	բավարար	անբավարար	
1	2	3	4	5
Չմիակցված անտառմշակույթներ				
սոճի	15.3	2.9		18.2
կաղնի	2.6	7		9.6
հացենի	2.6	7.1		9.7
թխկի		1.7		1.7
ընկուզենի	9.8			9.8
ընդամենը	30.3	18.7		49
Միակցված անտառմշակույթներ				
սոճի	81.8	92.6	7.9	182.3
կաղնի	7.5	18.3	26.8	52.6
հաճարենի	1.4	12.7	26.8	40.9
հացենի	9.7	24.7	27.7	62.1
թխկի		13.9	0.5	14.4
թեղի	2.3	2.9	2	7.2
ընկուզենի	2.7	4.4		7.1
սպատակ ակացիա	2	119.9	97.7	219.6
Տանձենի		0.7		0.7
Խնձորենի	0.7	0.5		1.2
Սզկի		5.3	6.3	11.6
Չիչխան	0.1			0.1
ընդամենը	108.2	295.9	195.7	599.8
սաղարթի ներքո անտառմշակույթներ				
սոճի			1.8	1.8

1	2	3	4	5
հաճարենի	2.2			2.2
ընդամենը	2.2		1.8	4
Ամբողջը	140.7	314.6	197.5	652.8

Բնական վերածին աջակցելու միջոցառումները, ուղղված պահպանելու հուսալի ու կենսունակ մատղաշն ու տնտեսապես արժեքավոր երիտասարդ սերունդը, կատարվել են 300 հա վրա:

Անտառաշինությամբ նախատեսված է եղել նաև անտառի բնական վերածն պահպանելու նպատակով կատարել 45500 գծամետր ծավալով ցանկապատման աշխատանքներ, ինչը կատարված չէ: 2018 թ-ին՝ 300 հա մակերեսի վրա կատարվել են բնական վերածին օժանդակելու միջոցառումներ՝ հողի հանքայնացման մեթոդով: Սակայն 230 հա վրա կատարվել են միայն հանքայնացված հարթակների պատրաստում, իսկ մնացած 70 հա վրա պատրաստված հարթակներում կատարվել է լրացանքսի աշխատանքներ (ցանվել են հաճարենու 350 կգ սերմ):

Նախորդ անտառաշինությունը անտառապատման և անտառվերականգնման ծավալի տնկանյութի տարեկան պահանջարկը բավարարելու համար նախագծել էր 0.336 հա ընդհանուր մակերեսով տնկարան: Անտառտնտեսությունում 2023 թվականի դրությամբ աճեցված տնկանյութի ընդհանուր թիվը կազմել է 82500 հատ:

Աղյուսակ 74. Տնկարաններում աճեցված սերմնաբուսակների քանակության և տնկանյութի ելքի տվյալներ

Տեսակների անվանումը	Աճեցված սերմնաբուսակներ				Պլանավորված ելք 1 հա-ով, հազար հատ		Փաստացի ելք 1 հա-ի հաշվով, հազար հատ	
	մեկ տարվա		երկու տարեկան					
	ցանքսի մակերեսը, հա	քանակությունը, հազար հատ	ցանքսի մակերեսը, հա	քանակությունը, հազար հատ	մեկ տարեկան	երկու տարեկան	մեկ տարեկան	երկու տարեկան
Ձիակասկ	-	-	0.04	0.6	250	250		6670
Թխկի	0.15	60.3			240	240	402	
Հացենի	0.2	22.2			350	350	111	
Կաղնի	0.5	-			300	300	-	-
Ընդամենը	0.85	82.5			-			

Նախորդ անտառաշինությունն անհրաժեշտ սերմերի տարեկան պահանջը տնկարանում օգտագործելու համար նախատեսվել է 180.9 կգ, սերմերի հավաք՝ 20505 կգ, որոնք պետք է օգտագործվեին անտառապատման և անտառվերականգնման աշխատանքների համար:

Աղյուսակ 75. Սերմերի տարեկան պահանջարկ և պատրաստում

Տեսակներ	Սերմերի պահանջարկ	Պատրաստման պլանը	Պատրաստված է 2008-2022 թթ.	Տոկոսներով	
				պահան	պլանից

				- ջարկից	
1	2	3	4	5	6
Սոճի	3.0	-		-	-
Հացենի	141.3	-	30	2	-
Թխկի	11.4		70.8	64	
Տանձենի, խնձորենի	0.8	-	-	-	-
Ընկուզենի	24.4	-	-	-	-
Կաղնի			1824	-	
Լորենի			2.5	-	
ընդամենը	180.9	-	1927.3	-	-

Ստուգիչ շրջանում Անտառտնտեսությունում անտառածածկ տարածք փոխադրված անտառային մշակույթների մակերեսը կազմել է 60.4 հա, որից 24.0 հա-ը՝ 2012 թ., 20, 0 հա՝ 2013 թ., 16.4 հա՝ 2018 թ.:

Անտառվերականգնման աշխատանքների կազմակերպումը բավարար վիճակի չէ, պայմանավորված մասնագիտական ներուժի, որակավորված կադրերի պակասի, նորմատիվային ու գիտատեխնիկական բազայի թերությամբ, իրավակարգավորումների, գիտատեխնիկական ապահովվածության, արհեստական անտառաճեցմանը վերաբերող որևէ հրահանգի, ստանդարտների և ուղեցույցների բացակայությամբ, որոնք խիստ բացասական ազդեցություն են գործում ոլորտի վրա: Դժվար ու անբացատրելի իրավիճակ է ստեղծվել ոլորտում, երբ խնդիր է դրված երկրի անտառապատվածությունը հասցնել ամենահամապատասխան աստիճանի, այն դեպքում, երբ գոյություն չունի անտառապատումն ու անտառվերականգնման գործընթացը կարգավորող որևէ իրավական դաշտ, ոլորտը ապահովված չէ գիտական մեթոդաբանությամբ:

Ներկա անտառաշինությամբ անտառային մշակույթների գնահատումը կատարվել է գույքագրման դաշտային աշխատանքների ժամանակ: Անտառային մշակույթների վիճակի չափորոշիչը եղել է նրանց պահպանվածության ու սանիտարական վիճակը:

Ներկա անտառաշինությամբ հաշվառվել է 370.3 հա, որից լավ վիճակում են գտնվում մշակույթների 8.56 %-ը (31.7 հա), բավարար վիճակում են 91.1 % -ը (337.2 հա) և անբավարար վիճակում են 0.34 %-ը (1.4 հա):

Աղյուսակ 76.

Գլխավոր տեսակ	Անտառմշակույթների վիճակը			Ընդամենը
	լավ	բավարար	անբավարար	
1	2	3	4	6
Սոճի	25.9	145.3		171.2
Ակացիա		112.9		112.9
Կաղնի		33.4		33.4
Հացենի		17.4	0.8	18.2

1	2	3	4	6
Թեղի	0.3	14.6		14.9
Հաճարենի		4.5		4.5
Խնձորենի	2.7	1.2	0.6	4.5
Եղևնի		4.4		4.4
Ընկուզենի	2	.8		2.8
Թխկի	0.8	1.4		2.2
Տանձենի		1.3		1.3
Ընդամենը	31.7	337.2	1.4	370.3

Ներկա անտառշնչությամբ չմիակցված սաղարթով անտառմշակույթների ընդհանուր մակերեսը գնահատվել է 8.4 հա, իսկ միակցված, անտառի շարք փոխադրված և բարձր տարիքի անտառմշակույթների ընդհանուր մակերեսը 370.3 հա, ընդամենը՝ 378.7հա: Անտառաբուծական տեսանկյունից անտառապատման համար ընտրվել են պետական անտառների մեջ մտնող տարածքները, որոնք և նախատեսված են անտառային մշակույթներ հիմնադրելու համար: Անտառաշինությունն անտառապատման միջոցառումներ նախատեսված այս նպատակի համար ընդգրկել է անտառտնտեսության ամայի տարածքներն ու բացատները, որոնց ընդհանուր մակերեսը կազմում է 1154.2 հա:

Ըստ կազմի հիմնադրվող մշակույթներն խառն են: Կաղնին, հաճարենին ու սոճին ունեն նպատակային նշանակություն և հավասարապես հանդես են գալիս որպես գլխավոր տեսակ, ունենալով իրենց կազմի մեջ նաև ուղեկցող տեսակներ (թխկի, տանձենի, լորենի, խնձորենի, արոսենի): Անտառային մշակույթների հիմնման մեթոդաբան, ագրոտեխնիկական մոտեցումներն ու տեխնոլոգիական գործնականությունը ներկայացված են հավելված 6-ում:

Անտառի կայացումն ու վերականգնումը հատուկ տեխնոլոգիական սկզբունքներով ու ագրոտեխնիկայով՝ ծառերի տնկումը կամ սերմերի ցանքսը չէ միայն: Երբեմն, այն ապահովվում է տեղածին տեսակների բնական վերածննդին աջակցելու օգնությամբ, որով խաթարված ցածր լրիվություն ունեցող ու սերնդից զուրկ ծառուտներում իրագործվում են առողջացման գործընթացներ: Բնական վերածի օժանդակման աշխատանքներ ներկա անտառաշինությունը նախագծել է անտառի սերմնային բնական վերականգնմանը նպաստելու նպատակով, ստեղծելու բարենպաստ պայմաններ սերմերի ծլման և աճի համար: Անտառային մշակույթների հիմնադրման նախագծումը, դրա նկատմամբ կիրառելու տեխնոլոգիական ու ագրոտեխնիկական սկզբունքների համար հենք են հաղիսացել Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի բուսաբանության ինստիտուտի գիտական մշակումները:

Հիմնականում միջոցառումները նախատեսվել են նոսրուտներում և ցածր լրիվության ծառուտներում, որոնցում անբավարար է սերմնային վերածի ընթացքը: Բնական վերածի օժանդակման համար ընտրված է հողի հանքայնացման եղանակը(1 հա վրա 700 հարթակ): Թիրախավորված վերականգնվող տեսակը կաղնին է, հաճարենին և ծառուտում առկա այլ արժեքավոր տեսակները (թխկի, լորենի և այլն):

Աղյուսակ 77. Անտառապատման ու անտառվերականգնման միջոցառումների ծավալների բաշխվածությունն ըստ անտառապետությունների

Անտառապետություն	Նպատակային տեսակ	Տարբեր հողատեսքերի վրա անտառառվակայություններ					Օժանդակում բնական վերածին	
		Անտառային, ոչ անտառածածկ	Ոչ անտառային	Ցածրարժեք ծառուտների վերականգնում	Վերստուգիչ ժամանակաշրջանի հատատեղ	Ընդհանուր	Ընդամենը	Այդ թվում՝ մատղաշի պահպանում
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Դսեր	Կաղնի						24.3	
	Հաճարենի						17.7	
	Կաղնի, Հաճարենի, Թխկի	10.5						
	Կաղնի, Թխկի	20.9						
	Կաղնի, Հաճարենի	1.7						
	Կաղնի, Հաճարենի, Տանձենի	25.4						
	Կաղնի, Սոճի, Տանձենի	16.2						
	Սոճի, Թխկի, Տանձենի, Խնձորենի	12.1						
	Սոճի, Կաղնի, Թխկի	9.3						
Ընդամենը		96.1					42	
Տարեկան ընդամենը		9.61					4.2	
Թունայան	Կաղնի	2.5					563.6	
	Թխկի						4.6	
	Կաղնի, Թխկի						23.4	
	Կաղնի, Հաճարենի						6	
	Կաղնի, Հացենի						5.2	
	Հաճարենի						21.5	
	Հաճարենի, Թեղի						7.8	
Կաղնի, Սոճի, Թխկի	6							

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Սոճի, Թխկի, Տանձենի, Խնձորենի	7.6						
	Սոճի, Կաղնի	111						
	Ընդամենը	127.1					678.3	
	Տարեկան ընդամենը	12.71					67.83	
Ծաղկաշատ	Կաղնի						49.1	
	Հաճարենի						53.6	
	Կաղնի, Թխկի	2						
	Կաղնի, Հաճարենի	18.4					3.9	
	Կաղնի, Սոճի, Թխկի	3.4						
	Սոճի, Թխկի, Լորենի, Տանձենի	28.3						
	Սոճի, Թխկի, Տանձենի, Խնձորենի	2.2						
	Սոճի, Կաղնի	66.1						
	Սոճի, Կաղնի, Հացենի	46.6						
	Սոճի, Կաղնի, Հացենի, Թխկի	19.8						
Սոճի, Կաղնի, Տանձենի	18.4							
	Ընդամենը	205.2					106.6	
	Տարեկան ընդամենը	20.52					10.66	
Մաքց	Կաղնի						66.7	
	Կաղնի, Սոճի, Թխկի	2.9						
	Սոճի, Թխկի, Տանձենի, Խնձորենի	1.6						
	Սոճի, Կաղնի	38.7						
	Սոճի, Կաղնի, Թխկի	44.2						
	Ընդամենը	87.4					66.7	
	Տարեկան ընդամենը	8.74					6.67	
Մուկյոր	Կաղնի	1.3						
	Կաղնի, Թխկի	51.5						
	Կաղնի, Հաճարենի	13.8						
	Կաղնի, Հաճարենի, Թխկի, Լորենի	20.3						

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Կաղնի, Հաճապարենի, Լորենի	5						
	Կաղնի, Հացենի, Թխկի	11.2						
	Կաղնի, Սոճի, Թխկի	8.3						
	Կաղնի, Տանձենի, Խնձորենի	8.5						
	Հաճապարենի, Տանձենի	3.8						
	Սոճի, Թխկի, Տանձենի, Խնձորենի	2.9						
	Սոճի, Կաղնի	41.8						
	Սոճի, Կաղնի, Թխկի	30.4						
	Սոճի, Կաղնի, Տանձենի	44.6						
	Սոճի, Հաճապարենի, Լորենի	18.3						
Ընդամենը		261.7						
Տարեկան ընդամենը		26.17						
Շնոր	Լորենի						4.2	
	Կաղնի						52	
	Հաճապարենի						165.3	
	Հացենի, Կաղնի						4.2	
	Կաղնի, Հաճապարենի	33.4					5.9	
	Կաղնի, Հացենի, Թխկի	11.4						
	Կաղնի, Սոճի, Թխկի	2.8						
	Հաճապարենի, Թխկի	3.4						
	Հաճապարենի, Տանձենի, Թխկի	18.2						
	Հաճապարենի, Տանձենի, Թխկի, Լորենի	35.7						
	Սոճի, Թխկի, Տանձենի, Խնձորենի	32.2						
	Սոճի, Կաղնի	10.5						
Սոճի, Կաղնի, Թխկի	151.9							
Ընդամենը		299.5						
Տարեկան ընդամենը		29.95						
Սանահին	Կաղնի						94.2	
	Հաճապարենի						28.6	
	Կաղնի, Հաճապարենի	0.7					1	
	Սոճի, Կաղնի	76.5						

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Ընդամենը	77.2					123.8	
	Տարեկան ընդամենը	7.72					12.38	
Լողուտ	Կաղնի, Հաճարենի	4.3						
	Թխկի, Տանձենի, Խնձորենի	14.2						
	Կաղնի						5.7	
	Հաճարենի						5.4	
	Ընդամենը	18.5					11.1	
	Տարեկան ընդամենը	1.85					1.11	
	Ընդամենը անտառառնտեսությունում	1172.7					1313.8	

**Աղյուսակ 78. Անտառվերականգնման միջոցառումների նախագծվող ծավալները, հա
(համարիչում նախաձեռնված անտառշինությունը, հայտարարում ընդունված 2-րդ
անտառշինական խորհրդակցությամբ)**

Վերականգնվող տեսակներ	Հողային կատեգորիաներ					Ընդամենը	Տարեկան միջինը
	ոչ անտառածածկ	ոչ անտառային	վերականգնման ֆոնդ	վերստուգիչ ժամանակաշրջանի հատատեղեր			
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Անտառային մշակույթներ							
Տարեկան միջին	1154.2					1154.2	115.42
2. Բնական վերածին օժանդակում							
Տարեկան միջին						1313.8	131.38
Ընդամենը կազմակերպությունում	1154.2					2468	246.8

11.16 Անտառապատման և անտառվերականգնման եղանակները

Նախատեսվող անտառտնկման եղանակը՝ սերմերի ցանքի կամ ծառերի տունկի, կախված է անտառհիմնվող տարածքի տեղադրությունից, վիճակից, աճեցվող ծառատեսակների կենսաբանական առանձնահատկություններից, անտառապատման նպատակից:

11.17 Անտառսերմնային տեղամասեր. պահանջարկի գնահատում.

Տարածքների անտառապատման համար պահանջվում է ընդհանուր 11288 կգ սերմեր, որի կազմում բացարձակ գերիշխում է կաղնին 11155 կգ, ընդ որում՝ մինչև ծովի մակերևույթից 1300 մ բարձրությունների վրա նախատեսվել է ցանքս վրացական կաղնու, իսկ դրանից բարձր՝ խոշորառեջ կաղնու սերմերով՝ խրամատային եղանակով: Հաճարենու սերմերի պահանջը ընդհանուր 133 կգ է (աղ. 79, 80):

Անհրաժեշտ սերմերի քանակությունը նախատեսվում է ձեռք բերել անտառի գույքագրման ընթացքում առանձնացված մշտական անտառսերմնային տեղամասերից, որոնց ընդհանուր մակերեսը կազմում է 153.5 հա:

Մշտական անտառսերմնային տեղամասեր. Ներկա անտառաշինությամբ մշտական անտառսերմնային բազայի կազմակերպման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է գերազանցապես տեղածին ծառատեսակների գենոֆոնդի օգտագործմամբ, որոնք բնականաբար առավել հարմարված են տեղի բնակլիմայական պայմաններին: Մշտական անտառսերմնային տեղամասերը առանձնացվում են բնական կամ արհեստական անտառների տեղամասերից, որոնցում ժառանգական ու ցանքսային որակական հատկանիշներով օժտված, մշտական ու երկար ժամանակով առատ քանակությամբ անտառային սերմեր են ստանում:

Անտառաշինության կողմից առանձնացվել է սերմնային ծագման արևելյան հաճարենու, խոշորառեջ կաղնու, սովորական սոճու, սովորական հացենու, սրատերև

թիվով, կովկասյան լորենով 153.5 հա ընդհանուր մակերեսով մշտական անտառաշերտային տեղամասեր:

Դրանք տվյալ անտառաճման պայմանների բարձրարտադրողունակ ու միջին հասունության բնական ծառուտներ են, որոնցից նպատակ է դրվում երկար ժամանակի ընթացքում ստանալ՝ բարձր ժառանգական հատկություններով օժտված սերմեր:

Աղյուսակ 79. Սերմերի, սերմնաբուսակների պահանջարկն ըստ տեսակների և անտառապտուկայինների

Անտառապտուկային	Սերմերի պահանջարկն ըստ տեսակների, կգ		Սերմնաբուսակների պահանջարկն ըստ տեսակների, հատ						Ընդամենը	
	Կաղնի	Հաճարենի	Սոճի	Թխկի	Տանձենի	Լորենի	Հացենի	Խնձորենի	Սերմեր, կգ	Սերմնաբուսակներ, հատ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Դսեղի	905	17	34.58	50.68	65.48	9.08	-	-	922	159.80
Թումանյանի	1620	-	178.20	5.70	11.70	5.70	-	-	1620	201.30
Ծաղկաշատի	1964	17	210.53	30.78	44.13	1.65	21.23	61.45	1981	369.75
Մարցի	946	-	106.35	1.20	48.30	1.20	0.00	0.00	946	157.05
Մոսկորի	2590	39	166.48	60.98	144.55	10.68	38.53	11.20	2629	432.40
Շևրի	2088	60	201.20	69.13	240.33	24.15	26.78	4.80	2148	566.38
Սանահիկի	1042	1	114.75	-	-	-	-	-	1043	114.75
Ընդամենը	11155	133	1012.08	218.45	554.48	52.45	86.53	77.45	11288	2001.43

Աղյուսակ 80. Հիմնական տեսակների սերմի պահանջարկի ամփոփագիր (կգ)

Ցուցանիշներ	Տեսակ								
	Կաղնի	Հաճարենի	Սոճի	Թխկի	Տանձենի	Լորենի	Հացենի	Խնձորենի	Ընդամենը
Տնկանյութի աճեցման համար			190	2600	140	150	70	20	3220
Անտառում ցանքսի համար	11155	133							11288

Ընդամենը անտառտնտեսություն նում	11155	133	190	2600	140	150	70	20	14508
---------------------------------------	--------------	------------	-----	------	-----	-----	----	----	-------

11.18 Տնկանյութ

Աճեցվող տնկանյութի տեսականու ընտրությունը կատարվել է անտառապատման կարիքների համար պահանջվող քանակից ելնելով:

Անտառապատման կարիքների համար առաջնահերթ տարեկան արտադրման ենթակա քանակությունը կազմում է 202 հազար հատ, որից գերակշռողը սոճին է՝ 101 հազար հատ:

Աղյուսակ 81. Տնկարանում աճեցվող տնկանյութի՝ սերմնաբուսակների հաշվարկը

Աճեցվող տեսակը	Տարեկան պահանջվող քանակը, հազար հատ	1 հա ստացվող սերմնաբուսակների ելքը, հազար հատ	Տարեկան ցանքսի մակերեսը, հա	Ցանքաշրջանառու կլոն, դաշտերի թիվը, հատ	Ցանքսի ընդհանուր մակերեսը, հա	Սերմերի ցանքի տրոմա, կգ/հա	Տարեկան պահանջվող սերմերի քանակը, կգ
Սոճի	101	800	0.13	2	0.26	70	19
Թխկի	22	300	0.075	1	0.075	340	26
Տանձենի	56	250	0.225	1	0.225	60	14
Լորենի	6	200	0.03	2	0.06	240	15
Հացենի	9	350	0.026	1	0.026	250	7
Խնձորենի	8	250	0.032	1	0.032	60	2
Ընդամենը	202				0.678		83

Աղյուսակ 82. Մշտական անտառներմային տեղամասեր

Անտառ- պետություն	Քառակուսու №	Հատվածի №	Մակերես, հա	Լեռնագրություն	Ծառուտի կազմ	Բունիտետ	Լրի- վություն	Անտառի տիպ	Տարիք
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Դսեղ	2	41	5.3	Լանջ՝ ԱԼ-15 ԾՄԲ՝ 1304	5Հ3Լր2Բ	3	0.6	Տարախոտային B2	120
Դսեղ	2	43	2.2	Լանջ՝ ՀՍ-ԱԼ-17 ԾՄԲ՝ 1269	5Հ3Լր2Բ	3	0.6	Տարախոտային B2	120
Դսեղ	4	17	2.1	Լանջ՝ ՀՎ-ԱՄ-12 ԾՄԲ՝ 1096	5Հց3ՈԼռ2 Թ	3	0.5	Տարախոտային D2	80
Դսեղ	6	5	1.9	Լանջ՝ ԱՄ-3 ԾՄԲ՝ 1102	7Կ3Բ	3	0.4	Տարախոտային C3	80
Դսեղ	6	6	3.1	Լանջ՝ ՀՍ-1 ԾՄԲ՝ 1110	4Հց2Թ2Կ	3	0.4	Տարախոտային C3	80
Դսեղ	6	8	18.6	Լանջ՝ ՀՍ-21 ԾՄԲ՝ 1380	4Հց2Թ2Կ	3	0.6	Տարախոտային D2	100
Դսեղ	6	41	5.1	Լանջ՝ ՀՍ-ԱԼ-20 ԾՄԲ՝ 1159	9Հ1Բ	3	0.5	Պտերային C3	120
Թումանյան	23	27	0.6	Լանջ՝ ՀՎ-ԱԼ-14 ԾՄԲ՝ 1351	4Թ4Հ1Թղ	2	0.7	Տարախոտային C2	15
Թումանյան	30	1	3.9	Լանջ՝ ՀՎ-ԱԼ-19 ԾՄԲ՝ 1617	10Ս	2	0.7	Տարախոտային C2	45
Թումանյան	30	2	2.3	Լանջ՝ ՀՎ-ԱՄ-24 ԾՄԲ՝ 1605	10Ս	2	0.6	Տարախոտային C2	45
Թումանյան	30	7	1.4	Լանջ՝ ՀՎ-ԱԼ-21 ԾՄԲ՝ 1601	10Ս	2	0.6	Տարախոտային C2	45
Թումանյան	30	12	2.2	Լանջ՝ ՀՎ-17 ԾՄԲ՝ 1529	8Ս2Կ	2	0.6	Տարախոտային C2	45
Թումանյան	30	13	0.8	Լանջ՝ ՀՎ-24 ԾՄԲ՝ 1564	8Ս2Կ	2	0.5	Տարախոտային C2	45
Թումանյան	30	18	2.1	Լանջ՝ ԱՄ-23 ԾՄԲ՝ 1510	10Ս	2	0.6	Տարախոտային C2	45
Թումանյան	30	21	1	Լանջ՝ ՀՎ-ԱՄ-24 ԾՄԲ՝ 1581	10Ս	2	0.5	Տարախոտային C2	45
Թումանյան	30	23	3	Լանջ՝ ՀՎ-25 ԾՄԲ՝ 1545	10Ս	2	0.5	Տարախոտային C2	45
Լորուտ	1	46	5.4	Լանջ՝ ՀՍ-31 ԾՄԲ՝ 1776	10Ս	3	0.5	Տարախոտային C3	110
Ծաղկաշատ	11	67	20	Լանջ՝ ՀՍ-30 ԾՄԲ՝ 1526	10Հ	2	0.6	Տարախոտային C2	80

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ծաղկաշատ	16	10	17.3	Լանջ՝ ՅՍ-31 ԾՄԲ՝ 1400	10Հ	2	0.6	Տարախոտային D2	160
Ծաղկաշատ	18	8	10.2	Լանջ՝ ՅՍ-30 ԾՄԲ՝ 1545	10Հ	2	0.6	Տարախոտային D2	160
Շնող	7	39	5.1	Լանջ՝ ԱԼ-21 ԾՄԲ՝ 1676	10Հ	2	0.7	Շուղախոտային C2	80
Շնող	7	65	20.1	Լանջ՝ ՅՍ-ԱԼ-25 ԾՄԲ՝ 1563	10Հ	2	0.5	Տարախոտային C2	80
Շնող	9	28	8.7	Լանջ՝ ՅՍ-ԱՄ-33 ԾՄԲ՝ 1070	10Հ	2	0.8	Տարախոտային C2	80
Շնող	9	68	11	Լանջ՝ ԱՄ-35 ԾՄԲ՝ 1419	10Հ	2	0.7	Տարախոտային C2	80
Ընդամենը			153.5						

Անտառային սերմերի մթերումը, բացի առանձնացված անտառսերմային տեղամասերից, իրականացվում է նաև ըստ սելեկցիոն կատեգորիայի՝ նորմալ ծառուտներից, որոնցում էվոյուցիայի ընթացքում ձևավորվել են որոշակի գենոտիպային կազմի պոպուլյացիաներ, և որոնք առանձնանում են ըստ աճի ու վիճակի լավորակությամբ կամ տվյալ անտառաճման պայմանների համար ունեն բարձր և միջին արտադրողականություն և կայունություն, ինչպես նաև համապատասխան են միջին ցուցանիշներին: Անտառաշինության կողմից առաջարկվում է այս նպատակի համար օգտագործել 1 և 2, սակայն ոչ պակաս 3 բուհիտետի նորմալ ծառուտները, իսկ ծայրահեղ խիստ պայմաններում (չոր ու քարքարոտ անտառի տիպեր)՝ 4 բուհիտետից ոչ պակաս արտադրողականության ծառուտները:

Անտառաշինությունը հաստատակամորեն առարկում ու ժխտում է սերմերի մթերումը միևնույն ծառուտներից, որպես հակաանտառագիտական գործողություն: Միևնույններին են դասվում այն ծառուտները, որոնցում ծառերի կեսից ավելին ըստ բարձրության ու տրամագծի ունի ծառուտի միջին ցուցանիշներից 80%-ից ցածր տվյալներ:

Հողի նախապատրաստական եղանակի ընտրություն. անտառային մշակույթների ստեղծման համար կարևոր է նշանակություն ունի հողի նախապատրաստման ձևը՝ նոր աճավայրում ներդրվող բույսերի կաչողականության ու աճի համար:

11.19 Անտառտնտեսության նախագծվող տարածքի բաժանումն ըստ պահաբաժինների.

Անտառտնտեսության նախագծվող տարածքի բաժանումն ըստ պահաբաժինների կատարվել է հաշվի առնելով հին՝ 2009թ. անտառաշինության բաժանումն ու ներկա իրավիճակը, տեղանքների առանձնահատկությունները ու անտառների կառուցվածքը:

Աղյուսակ 83. Անտառտնտեսության նախագծված պահաբաժինները

№	Անտառապետության անվանումը	Պահաբաժնի համարը	Պահաբաժնում ընդգրկված քառակուսիների համարները	Պահաբաժնի ընդհանուր մակերեսը, հա
1	2	3	4	5
1	Դսեղ	Դսեղ 1	1	1034.9
			2	
			3	
2	Դսեղ	Դսեղ 2	4	809.3
			6	
			8	
3	Դսեղ	Դսեղ 3	10	925.5
			12	
			13	
4	Դսեղ	Դսեղ 4	9	1188.9
			11	
			14	
5	Դսեղ	Դսեղ 5	5	427.8
			7	
6	Լորուտ	Լորուտ 1	1	1510.7
			2	

1	2	3	4	5
			3	
			6	
7	Լորոս	Լորոս 2	4	625.3
			5	
8	Մարց	Մարց 1	1	1833
			2	
			3	
			4	
9	Մարց	Մարց 2	5	1614.9
			6	
			7	
			8	
			9	
10	Մարց	Մարց 3	10	1985.3
			11	
			12	
			13	
			14	
			15	
11	Մոսկոր	Մոսկոր 1	1	1352.5
			3	
			4	
12	Մոսկոր	Մոսկոր 2	2	1012.1
			5	
			6	
13	Մոսկոր	Մոսկոր 3	7	1214.3
			11	
			12	
			16	
			17	
14	Մոսկոր	Մոսկոր 4	8	2221.8
			9	
			10	
			13	
			14	
			15	
15	Թումանյան	Թումանյան 1	1	1202.1
			3	
			4	
			5	
			8	
			12	
			13	
16	Թումանյան	Թումանյան 2	15	1266.4
			16	
			17	

1	2	3	4	5
			18	
			19	
17	Թումանյան	Թումանյան 3	21	504.2
			23	
18	Թումանյան	Թումանյան 4	27	433.5
			32	
19	Թումանյան	Թումանյան 5	2	933.9
			6	
			7	
			9	
			10	
			11	
			14	
20	Թումանյան	Թումանյան 6	29	638.9
			30	
			36	
			40	
			41	
21	Թումանյան	Թումանյան 7	20	1322.6
			22	
			24	
			25	
			26	
			28	
			31	
22	Թումանյան	Թումանյան 8	33	1452.7
			34	
			35	
			37	
			38	
			39	
23	Ծաղկաշատ	Ծաղկաշատ 1	1	1119.2
			2	
			3	
			4	
24	Ծաղկաշատ	Ծաղկաշատ 2	5	836.5
			6	
			7	
			8	
			9	
25	Ծաղկաշատ	Ծաղկաշատ 3	10	1157.4
			11	
			12	
			13	
26	Ծաղկաշատ	Ծաղկաշատ 4	14	2839.6

1	2	3	4	5
			16	
			17	
			18	
			19	
			20	
			21	
			22	
			23	
			24	
27	Շնող	Շնող 1	2	1140.1
			4	
			8	
			9	
28	Շնող	Շնող 2	5	1150.7
			10	
			11	
			17	
			18	
			23	
			24	
29	Շնող	Շնող 3	12	812
			13	
			19	
			20	
			25	
30	Շնող	Շնող 4	1	1011.3
			3	
			6	
31	Շնող	Շնող 5	15	1202.7
			16	
			22	
			26	
32	Շնող	Շնող 6	27	1242.1
			28	
			29	
			30	
			31	
33	Շնող	Շնող 7	7	673.5
			14	
			21	
34	Սանահին	Սանահին 1	1	942.9
			2	
			5	
			6	
			19	
			20	

1	2	3	4	5
35	Սանահին	Սանահին 2	7	744.8
			8	
			21	
			22	
36	Սանահին	Սանահին 3	3	1475.9
			4	
			17	
			18	
			23	
			24	
			25	
37	Սանահին	Սանահին 4	14	808.6
			15	
			16	
38	Սանահին	Սանահին 5	9	830.5
			10	
			11	
			12	
			13	

Ներկա անտառաշինությամբ պահաբաժնի միջին մակերեսը կազմում է 1144.7 հա, ընդ որում ամենամեծ պահաբաժնի մակերեսը կազմում է 2839.6 հա, իսկ ամենափոքրինը՝ 427.8 հա:

11.20 Անտառային հողային ռեսուրսներ

Թումանյանի անտառտնտեսության սահմաններում գերազանցապես ներկայանում են հետևյալ հողային տիպերը՝ մարգագետնատափաստանային անտառային հողերը, անտառային գորշ հողերը, անտառային դարչնագուն հողերը ու սևահողերն իրենց ենթատիպերով:

- Անտառային դարչնագուն հողերը կազմում են անտառտնտեսության ընդհանուր տարածքի 51%-ը: Այս հողերը ձևավորվել են չափավոր տաք անտառային կլիմայի պայմաններում, կաղնու ու հաճարենու ծառատեսակների սաղարթի տակ, պորֆիրիտների, մերգելների, տուֆաբրեկչիաների, գրանիտադիորիդների, կրաքարերի, ավազաքարերի, հողմահարված կյուլթերի, ինչպես նաև ողողաբերուկային կավաավազային ու կավային կուտակումների վրա:

Այս տիպի հողերը հանդիպում են ծովի մակերևույթից 500-1700մ, իսկ արևահայաց չոր լանջերում՝ մինչև 2400մ բարձրությամբ տարածքներում: Դարչնագույն անտառային հողերը գլխավորապես զբաղեցնում են լեռնային սևահողերի և գորշ անտառային հողերի միջանկյալ զանգվածները: Այս հողերը հանդես են գալիս լվացված, տիպիկ ու կարբոնատայի ենթատիպերով: Լվացված դարչնագույն անտառային հողերը ձևավորվել

են համեմատաբար ավելի խոնավ պայմաններում և զբաղեցնում են ստվերահայաց լանջերը

- Անտառային գորշ հողերը Անտառտնտեսության կազմում են տարածքի 37, 9%-ը: Վերջիններս գտնվում են դարչնագույն հողերից անմիջապես վերև՝ 1300-1800մ բարձրության վրա (անտառային գոտու միջին և վերին մասում), ձևավորվելով հաճարենու և բոխու, ինչպես նաև կաղնու ծառուտների տակ: Գորշ անտառային հողերն իրենց ամբողջ պրոֆիլում ունեն գորշ դարչնագույն գունավորում, ծագումնաբանական հորիզոնների թույլ տարբերակում, ընկուզանման կամ ընկուզակնձիկային կառուցվածք, հումուսի մեծ պարունակություն:

Այն տարածություններում, որտեղ բնական ու մարդածին գործոնների ազդեցության տակ անտառը վերանում է տեղի է ունենում գորշ անտառային հողերի տափաստանացում (անտառային գոտու միջին և ներքին մասերում) և մարգագետնացում (գոտու վերին մասում): Տափաստանացման հետևանքով առաջանում են գորշ տափաստանացված ու գորշ մարգագետնացված հողեր:

- Մարգագետնատափաստանային հողերին բաժին է հասնում անտառտնտեսության տարածքի 9.2%-ը, գտնվում է Դեբեդ գետի աջափնյակում՝ Չաթին լեռան լանջերին: Այս հողատիպի զարգացման ընթացում վճռական դեր են խաղացել հիմքերով հարուստ ապարները: Սրանք մի կողմից ունեն տափաստանային, իսկ մյուս կողմից՝ լեռնա-մարգագետնային հողատիպերի որոշ հատկանիշներ:
- Սևահողերը կազմում են անտառտնտեսության ընդհանուր տարածքի 1.9%-ը: Սևահողերը անտառտնտեսության տարածքում հիմնականում գտնվում են Դեբեդ գետի ձախափնյակում: Անտառտնտեսությունում առկա է կրազերծված և տիպիկ ենթատիպի սևահողերը:

Անտառային հողերի արդյունավետության բարձրացման նպատակով անտառաշինությամբ նախատեսվում են միջոցառումներ:

Ներկա անտառշինությամբ ընդհանուր մակերեսի փոփոխությունն չի կանխատեսվում, սակայն անտառների ներսում փոփոխություններն անխուսափելի են: Այսպես, անտառապատման ու անտառվերականգնման աշխատանքների իրագործմամբ, որպես հողային կատեգորիա իրենց տեղը չեն ունենալու անտառային հողերում հրդեհված ու մահացած ծառուտները՝ 2.5 հա: Դրանք ամբողջովին անտառվերականգնման թիրախ են հանդիսանում: Անտառապատման թիրախ են հանդիսանում նաև բացատների 1154 հա մակերեսը, որոնք առաջիկա ստուգիչ ժամանակաշրջանի վերջում 2032 թ. կհամալրեն չմիակցված անտառային մշակույթների մակերեսը՝ կազմելով 1154 հեկտար: Հաջորդ ստուգիչ ժամանակաշրջանի ընթացքում, մինչև 2035 թ., այդ մակերեսները հասնելով անտառ հասկացողության չափանիշներին անց են կացվելու անտառածածկ տարածություն, ավելացնելով անտառածածկ տարածությունը ևս 1154 հեկտարով, այն կդարձնի 36951 հա:

Ելնելով այն հանգամանքին, որ անտառածածկում առկա գերակշռող տեսակների մակերեսների փոփոխությունն չի կանխատեսվում, այնուամենայնիվ, այն տարածքներում, որոնցում պետք է իրագործվի միջանկյալ օգտագործման հատումները, մեծանում է ծառուտների արտադրողականությունն առնվազն մեկ դասով: Բոնիտետային դասի բարձրացումը բերելու է ծառուտների 1 հա վրա միջին աճի ու պաշարի ավելացման:

Անտառային տնտեսության արդյունավետության բարձրացման հիմնական գործոնը՝ հողերի պիտանելիության աստիճանի բարձրացումն է ու նրանց այնպիսի վիճակը, որի ժամանակ իրենք իրենց վիճակով ապահովում են բավարար օգտակարություն:

Այսպիսով, նախագծված անտառտնտեսական միջոցառումների անցկացման արդյունքում Անտառտնտեսության վերստուգման շրջանի վերջում տեղի են ունենալու փոփոխություններ, որոնք արտահայտվելու են անտառների հիմնական որակական և քանակական ցուցանիշների և ամենակարևորը՝ անտառի արտադրողականության վրա:

Աղյուսակ 84. Անտառների դինամիկան ըստ հողային կատեգորիաների

Հողային կատեգորիա	Անտառչինության ժամանակաշրջանը				Փոփոխություն +/-		2031	Մակերեսի փոփոխություն, հա +/-
	2008		2023					
	Մակերես, հա	%	Մակերես, հա	%	Մակերես, հա	%		
1. Ընդհանուր տարածքը	42167.0		43498.4		1331.4	3	43498.4	
2. Անտառային հողեր, ընդամենը	40938.8	97.1	42374.5	97.4	1435.7	4	42374.5	
2.1. Անտառածածկ հողեր	38844.7	92.1	36938.0	84.9	-1906.7	-5	36946.4	8.4
2.1.1. Բնական անտառներ	38278.5	90.8	36570.2	84.1	-1708.3	-4	36570.2	
2.1.2. Անտառմշակույթներ	566.2	1.3	367.8	0.8	-198.4	-35	376.2	8.4
2.2. Չմիակցված սաղարթով անտառմշակույթներ	49.0	0.1	8.4		-40.6	-83	1172.7	1164.3
2.3. Անտառատնկարաններ, պլանտացիաներ	1.8		1.3		-0.5	-28	1.3	
2.4. Ոչ անտառածածկ անտառային հողեր, ընդամենը	1051.9	2.5	5426.8	12.5	4374.9	416	4254.1	-1172.7
Հրդեհված, մահացած ծառուտներ			2.5			-		-2.5
Հատված անտառ (համատարած)	14.3					-		
Նոսրուտներ	1496.3	3.5	2429.8	5.6	933.5	62	2429.8	
Ա) Անթրոպոգեն նոսրուտներ	294.2	0.7	1447.1	3.3	1152.9	392	1447.1	
Բ) Կենսաբանական նոսրուտներ	1202.1	2.9	982.7	2.3	-219.4	-18	982.7	
Բացատներ	532.7	1.3	2994.5	6.9	2461.8	462	1824.3	-1170.2
3. Ոչ անտառային հողեր, ընդամենը	1228.2	2.9	1123.9	2.6	-104.3	-8	1123.9	
Խոտհարքներ	75.5	0.2	194.9	0.4	119.4	158	194.9	
Արոտավայրեր	351.2	0.8	321.1	0.7	-30.1	-9	321.1	
Ջրային մակերես	31.5	0.1	162.9	0.4	131.4	417	162.9	
Այգիներ, խաղողի, թթի, հատապտղային և այլ	53.3	0.1	5.6		-47.7	-	5.6	
Ճանապարհներ, կածաններ	32.7	0.1	125.2	0.3	92.5	283	125.2	
Տնամերձ հողեր և այլ						-		
Քարացրոններ			4.6		4.6	-	4.6	
Այլ հողեր	77.9	0.2	309.6	0.7	231.7	297	309.6	

11.21 Անտառտնտեսության կառավարում

Անտառտնտեսության գործառույթների կազմակերպման և պատշաճ իրականացման համար անհրաժեշտ են համապատասխան մարդկային և տեխնիկական հզորություններ:

Անտառտնտեսության կառավարման նպատակն է ապահովել համապատասխան մարդկային ռեսուրսներ և ստեղծել տեխնիկական հզորություններ կառավարման համար, ինչպես նաև հայթայթել ֆինանսավորման նոր աղբյուրներ՝ անտառտնտեսության կանոնադրական նպատակների իրականացման համար, լրացուցիչ ֆինանսավորում ստանալու նպատակով:

Անտառտնտեսության կայուն կառավարումը ենթադրում է պահպանության, պաշտպանության, վերականգնման, անտառապատման և արդյունավետ օգտագործման ապահովում:

Անտառտնտեսության կառավարման համար կարևոր է ապահովել համապատասխան մարդկային ռեսուրսներով և ստեղծել համապատասխան տեխնիկական հզորություններ, ինչպես նաև հայթայթել լրացուցիչ ֆինանսավորման նոր աղբյուրներ՝ անտառտնտեսության կանոնադրական նպատակների իրականացման համար: Անտառվերականգնման աշխատանքների ճիշտ կազմակերպումը անհրաժեշտ է ունենալ մասնագիտական ներուժ, որակավորված կադրեր, որի պակասն, ինչպես նաև նորմատիվային ու գիտատեխնիկական բազայի ապահովվածությունը, իրավակարգավորումների թերությունները, հրահանգների, ստանդարտների և ուղեցույցների բացակայությունը խիստ բացասական ազդեցություն են գործում անտառտնտեսության ոլորտի վրա: Ներկայումս դժվար ու անբացատրելի իրավիճակ է ստեղծվել ոլորտում, երբ խնդիր է դրված երկրի անտառապատվածությունը հասցնել ամենահամապատասխան աստիճանի, այն դեպքում, երբ գոյություն չունի անտառապատումն ու անտառվերականգնման գործընթացը կարգավորող որևէ իրավական դաշտ, ոլորտը ապահովված չէ գիտական մեթոդաբանությամբ:

Անտառային տնտեսության կադրային քաղաքականության գլխավոր նպատակը պետք է հանդիսանա ոլորտի ապահովումը բարձր որակավորում ունեցող աշխատողներով ու մասնագետներով՝ բոլոր կադրերի պատրաստմամբ ու վերապատրաստմամբ, որակավորման բարձրացման արդյունավետ համակարգի հիմքով:

Ներկայումս, պետական մոտեցմամբ կարևորվում է անտառաճեցման մշակույթը, սակայն, գործնականում տեղի է ունենում այդ գործի իմիտացիա: Ցավոք, ամենուրեք կիրառվում են ոչ մի առանձնահատկություն չհանդուրժող պրիմիտիվ ու շաբլոն մեթոդներ: Այնինչ, անտառաճման պայմաններն ու աճատեղերի առանձնահատկությունները թելադրում են նորմատիվային իրավական բազայի ստեղծում, այդ թվում տարածաշրջանային:

Նորմատիվային բազան կարիք ունի ընդգրկել իր մեջ անտառմշակութային արտադրության մեթոդաբանության, անտառմշակութային աշխատանքների շրջանացումն ու նախագծման գիտական հիմունքները, հողի նախապատրաստման, հիմնադրման ու խնամքի ժամանակակից եղանակների կիրառումը:

Արհեստական անտառաճեցման գիտատեխնիկական ուղղվածությունը կողմնորոշվում է դեպի գենետիկա-սելեկցիոն հիմունքներով անտառսերմային բազայի ստեղծումն ու տնկանյութի աճեցման առաջավոր տեխնոլոգիաների ներդրումը, անտառային մշակույթների հիմնադրման գիտական մոտեցումները ու աշխատանքների բարձր մեքենայացումը:

Անտառային արոտավայրերի կառավարումը ցածր մակարդակի է և դրա պատճառներից են ենթակառուցվածքների քայքայումը, չկանոնակարգված

շահագործումը, վերահսկման անբավարար կարողությունները: Սակայն, միաժամանակ առկա են այլ, թերևս առավել կարևոր պատճառներ, ինչպես օրինակ՝ անտառային արոտավայրերը, հիմնականում գտնվելով անտառի տարածման վերին սահմանից դուրս, գյուղացիական բարձր աղքատության պայմաններում օգտագործման համար ծախսատար են: Դրա հետ մեկտեղ վատթար վիճակում են դեպի արոտավայրերը տանող անտառային ճանապարհները, մտահոգիչ է նաև արոտավայրերի հեռավորությունը:

Այս հանգամանքներից ու պատճառներից ելնելով, արոտավայրերի թույլ կառավարումը խնդիրներ է առաջացնում ոչ միայն պլանավորման ու վարման համար, այլև ապագայում կայուն տնտեսական գործունեության համար: Գյուղատնտեսական հողատեսքերի այսպիսի անարդյունավետ կառավարումը, ոչ միայն տնտեսագիտորեն շահավետ չէ, այլև խորացնում է Անտառտնտեսության ոչ անտառային հողերի խոցելիությունը բնական վտանգավոր երևույթների նկատմամբ:

Կադրեր. Անտառտնտեսության կադրային քաղաքականության գլխավոր նպատակը ոլորտի ապահովումն է բարձր որակավորում ունեցող ղեկավար աշխատողներով ու մասնագետներով: Այն պետք է ուղեկցվի բոլոր մակարդակի կադրերի պատրաստմամբ ու վերապատրաստմամբ և որակավորման բարձրացման արդյունավետ համակարգի հիմքով:

Առաջիկա ստուգիչ շրջանի համար ձեռնարկության հաստիքացուցակը սահմանվում է 2023 թ. անձնակազմի թվաքանակի հիմքով՝ 62 մարդ:

Հաշվի առնելով, այն հանգամանքը, որ անտառտնտեսական ու անտառմշակության աշխատանքների մեծ մասը կրում է սեզոնային բնույթ, բանվորական ուժի պահանջարկը տարվա ընթացքում անհավասարաչափ է լինելու: Հատկապես այն կավելանա գարնան-աշնան ամիսներին, հասնելով մինչև 200 մարդի:

Աղյուսակ 85. Անտառտնտեսական աշխատանքների կատարման համար կադրերի պահանջարկ

№	Պաշտոնի անվանում	Հաստիքների քանակը		
		Գոյություն ունեցող	Լրացուցիչ առաջարկված է անտառաշինության կողմից	Ընդունված է
1	2	3	4	5
Անտառտնտեսության վարչակառավարման տեխ անձնակազմ				
1	Տնօրեն	1		
2	Ավագ անտառապետ	1		
3	Տնօրենի տեղակալ պահպանության գծով	1		
4	Դսեղի տեղամասի պետ	1		
5	Դսեղի տեղամասի պետի տեղակալ տնտեսագետ	1		
6	Տնտեսագետ	1		
7	Գործավար, կադրերի տեսուչ	1		
8	Անտառային կուլտուրաների ինժեներ	1		
9	Անտառպահպանության ինժեներ	1		
10	Տնկարանի վարիչ	1		
	Անտառային տեխնիկ	1		

1	2	3	4	5
	Պահեստապետ	1		
11	Վարրորդ			
12	հավաքարար	2		
13	Պահակ	3		
ընդամենը				
1	անտառապետ	8		
3	անտառապահ	37		
ընդամենը				
Ամբողջը		62		

Հաշվի առնելով հաղորդակցման կարևորությունը կառավարման արդյունավետության ապահովման գործում առաջարկում ենք ունենալ հաղորդակցության մասնագետի հաստիք:

11.22 Անտառի պահպանություն

2008 թվականի անտառկառավարման պլանով Անտառտնտեսությունում անտառների 3.9 %-ը (1631 հա) դասվել են հրդեհավտանգության երկրորդ (ուժեղ հրդեհավտանգ) դասի: Արտակարգ հրդեհավտանգության անտառային հողերն անտառտնտեսությունում բացակայում են: Համապատասխանաբար նախագծված են հակահրդեհային նախագծուշական և հրդեհների տարածումը սահմանափակող միջոցառումներ: Նախագծված են նաև հակահրդեհային նշանակության ճանապարհների նորոգման աշխատանքներ: Սակայն 2-րդ անտառաշինական խորհրդակցության արձանագրությունով հակահրդեհային միջոցառումներն անտառկառավարման պլանի մեջ չեն ներառնվել ու չեն կատարվել: Վերստուգիչ ժամանակաշրջանում Անտառտնտեսությունում հրդեհներ տեղի են ունեցել 2020-2022 թվականներին: Մնացած տարիների վերաբերյալ հրդեհներ չեն գրանցվել:

Աղյուսակ 86. Ստուգիչ շրջանում անտառային հրդեհների մասին տեղեկագիր

Ցուցանիշ	Չափի միավոր	Տարիներ		Միջին տարեկան
		2020	2022	
1	2	3	4	5
1. Հրդեհով անցած մակերեսը	Հա/դեկաք/այրված ծառերի քանակ	0.04/1/ -	0.2/1/ -	0.12
1.1. Այդ թվում անտառածածկ տարածքներում	Հա/դեկաք/այրված ծառերի քանակ	0.04/1/ -	0.2/1/ -	0.12
2. Այդ թվում՝				
2.1. Վերին	Հա/դեկաք/այրված ծառերի քանակ			

1	2	3	4	5
2.2. Ցածր	Չա/դեպք/այրված ծառերի քանակ	0.04/1/ -	0.2/1/ -	0.12
3. Մեկ դեպքի համար հրդեհի միջին մակերեսը	Չա	0.04	0,2	0.12
4. Այրված ու վնասված փայտանյութի ծավալը	խմ			
5. Անտառային հրդեհներով պատճառված վնասը	Չազար դրամ			

Աղյուսակում բացակայում են այրված ու վնասված փայտանյութի ծավալի ու դրանցով պատճառված վնասի չափերը՝ այդ ցուցանիշների բացակայության պատճառով:

Ինքնական հատումների ուղղությամբ անտառապահպանական աշխատանքների մակարդակը ստուգիչ շրջանում խիստ անբավարար է: Ստուգիչ շրջանի ընթացքում ապօրինի հատումների քանակը կազմում է ընդամենը 13852 հատ, որից բնապահպանական տեսչության կողմից հայտնաբերված ծառահատումների թիվը կազմում է 9988 հատ: հատումների հետևանքով պատճառված վնասի չափը կազմել է 1051076125 դրամ:

Անտառների պահպանության համար Անտառտնտեսությունում գործում է անտառապահպանական ծառայություն, որի կազմի մեջ մտնում են՝ Անտառտնտեսության տնօրենը, ավագ անտառապետը, պահպանության գծով տեղակալը, անտառապահպանության ինժեները, անտառապետերն ու անտառապահերը: Անտառապահախմբի խնդիրներն են՝ անտառների պահպանությունը ինքնական հատումներից, հափշտակումներից ու յուրացումներից, անտառային հրդեհների կանխարգելման, հայտնաբերման ու դրանց դեմ պայքարի միջոցառումների անցկացումը, անտառներում անասունների արածեցման արգելումն ու դրանց դեմ պայքարը, օրենքով նախատեսված այլ անտառախախտումներից անտառի պահպանությունը, դրանց հայտնաբերումն ու պատասխանատվության ենթարկելը:

Անտառի պահպանությունը կատարվում է ըստ անտառապետությունների՝ պահաբաժինների, որոնց պահպանությունն իրականացվում է ամրագրված անտառապահների կողմից: Սակայն ապօրինի ծառահատումների դեմ պայքարը Անտառտնտեսության կողմից իրականացվում է ոչ պատշաճ մակարդակով՝ պայմանավորված անտառապահախմբի ցածր աշխատավարձի, թվաքանակի, անհրաժեշտ փոխադրամիջոցներով ապահովված չլինելու/անտառապահները շրջում են ձիերով/: Անտառտնտեսությունում առկա են ընդամենը մեկ «Нива» մակնիշի ավտոմեքենա: 37 անտառապահներից միայն չորսը ձի ունեն («Չայանտառ» ՊՈԱԿ-ի կողմից տրամադրվել է Անտառտնտեսությանը 2021 թ. աշնանը):

Չրդեհանվտանգություն. Անտառների հրդեհավտանգությունը կախված է անտառների տեսակային կազմից, անտառի ու անտառաճման պայմանների տիպից, այս կամ այն անտառային զանգված բնակչության հաճախելիության աստիճանից, ճանապարհային ցանցի առկայությունից ու նրա որակից և այլն: Անտառների

հրդեհավտանգությունը բնորոշվում է անտառի տիպով, ծառատեսակների կենսաբանական առանձնահատկություններով:

Ներկա անտառաշինության ուսումնասիրության արդյունքներով Թումանյանի անտառային պետական ֆոնդի տարածքները բաժանվում են հրդեհավտանգության 5 դասի, համաձայն որի 1-ինը՝ արտակարգ հրդեհավտանգության դաս, 2-րդ՝ բարձր հրդեհավտանգության դաս, 3-րդը՝ միջին հրդեհավտանգության դաս, 4-րդը՝ թույլ հրդեհավտանգության դաս, 5-րդը՝ ոչ հրդեհավտանգության դաս:

Աղյուսակ 87. Տարածքների տեղաբաշխումն ըստ հրդեհավտանգության դասերի

Անտառապետություն	Հրդեհավտանգության դաս					Ընդամենը	Միջին դաս
	1	2	3	4	5		
Դսեղ	3.7	260.3	1812.3	2207.5	102.6	4386.4	3.7
Թումանյան	18.2	426.7	5203.3	1838	268.1	7754.3	18.2
Լորուտ			935.2	996.3	204.5	2136	
Ծաղկաշատ	58.2	866.3	4357.1	517.8	153.3	5952.7	58.2
Մարց	29.2	185.4	3404	1753.7	60.9	5433.2	29.2
Մոսկոր	5.2	57.2	2837.9	2413.5	486.9	5800.7	5.2
Շնող	72.6	514.9	5934.8	630.2	79.9	7232.4	72.6
Սանահին	87.4	984	3661.6	6.4	63.3	4802.7	87.4
Ընդամենը	274.5	3294.8	28146.2	10363.4	1419.5	43498.4	274.5

Անտառների բաժանումն այդպիսի դասերի թույլ է տալիս կանխատեսել ու կազմակերպել հրդեհի մարումը: Անտառապետություններից համեմատաբար բարձր հրդեհավտանգությամբ (1 և 2 դասեր) առանձնանում են Շնողի անտառապետությունը՝ 1071 հա (24.6%) և 924 հա (21%):

Անտառատեսության տարածքների հրդեհավտանգության առաջին դասի են դասվել 274.5 հա տարածք, ինչը կազմում է ընդհանուր անտառների 0.6 %-ը: Առաջին դասի մեջ են ներառված չոր տիպի ասեղնատերևավորներն ու հարավային լանջերի անտառաճման պայմանների՝ A0, A1, B0, B1 տիպերը և 5A, 5B բուսիտեսային դասերի հարավային լանջի դիրքադրությունների հատվածները: Երկրորդ դասին են դասվել 1358 հա (3.12%), ինչպես նաև A0, A1, B0, B1, C0, C1, D0, D1 անտառաճման պայմանների տիպերի բոլոր անտառային հատվածները: Մնացած մակերեսները տեղաբաշխված են համապատասխանաբար ըստ թարմ ու խոնավ անտառային տիպերի:

Հրդեհավտանգության պատկերն առավել ընդգծված է անտառային պետական ֆոնդի անտառաձածկ տարածքներում (աղ. 88), որոնցում առավել հրդեհավտանգ՝ 1 և 2 դասի անտառները կազմում են ընդհանուր անտառաձածկի ընդամենը 8.67 %-ը:

Աղյուսակ 88. Անտառաձածկ մակերեսի տեղաբաշխումն ըստ հրդեհավտանգության դասերի

Անտառապետություն	Հրդեհավտանգության միջին դաս					Ընդամենը	Միջին դաս
	1	2	3	4	5		
Դսեղ	3.7	243.1	1666	1850.3		3763.1	3.4
Թումանյան	18.2	338.8	4357.5	1581.8	5.3	6299.1	3.2
Լորուտ			837.1	971.5	28.8	1837.4	3.6
Ծաղկաշատ	39.8	790.8	4146.7	245.7		5223	2.9

Անտառապետություն	Հրդեհավտանգության միջին դաս					Ընդամենը	Միջին
Մարց	23.7	159.5	2542.2	1226.4	2.2	3954	3.3
Մոսկոր	5.2	43.5	2434.8	2072.5	421.9	4977.9	3.6
Շնող	63.8	474.8	5716.6	219.7		6474.9	2.9
Սանահին	82.9	914.6	3407.2	3.9		4408.6	2.8
Ընդամենը	237.3	2965.1	25108.1	8171.8	458.2	36938.0	3.2

Անտառներում անտառային հրդեհների կանխարգելման, նրանց տարածման ու մարման համար անտառաշինության կողմից նախագծված են հակահրդեհային համալիր միջոցառումների անցկացում:

Աղյուսակ 89. Նախագծված հակահրդեհային միջոցառումներն առաջիկա ստուգիչ շրջանի համար

Անվանում	Չափի միավոր	Նախագծվող ծավալ
1. Նախագուշացնող միջոցառումներ		
Նախագուշական պլակատների, անշլագների տեղադրում	հատ	80
Արգելափակոցների տեղադրում	հատ	15
Հանգստի ու ծխելու վայրերի կազմակերպում	հատ	12
Ցուցանակների տեղադրում	հատ	20
II. Անտառային հրդեհների տարածումն սահմանափակող միջոցառումներ		
Հանքայնացված շերտերի կառուցում	կմ	60
Հանքայնացված շերտերի նկատմամբ խնամք	կմ	60
III. Հակահրդեհային նշանակության ու ջրամբարների կառուցում		
Հակահրդեհային նշանակության ճանապարհների կառուցում	կմ	25
Հակահրդեհային նշանակության ճանապարհների նորոգում	կմ	40
Հակահրդեհային նշանակության ջրամբարների կառուցում	հատ	2
IV. Անտառային հրդեհների դեմ հայտնաբերման ու պայքարի կազմակերպում		
Ժամանակավոր պահակների վարձում	մարդ	8
Հեռադիտակների ձեռք բերում	հատ	7
Հակահրդեհային ազիտացիա	դրամ	4 000 000

11.23 Կենսաբազմազանություն

Լոռու մարզում և անտառտնտեսության տարածքում ձևավորված բնակլիմայական պայմանների բազմազանությունը նպաստել են բնական միջավայրերի մեծ բազմազանության առաջացմանը:

Անտառտնտեսության տարածքի բուսական աշխարհի զարգացման վրա մեծ ազդեցություն ունի տարածաշրջանի ֆիզիկա-աշխարհագրական պայմանները, լանջերի թեքությունը ու դիրքադրությունը, որոնք նույն տեղամասում ստեղծում են տարբեր միկրոկլիմայական՝ ջերմային ու միկրոհողային պայմաններ՝ տիպեր, հատկություններ, ազդելով բույսերի հաբիտուսի վրա:

Հաշվի առնելով Հայաստանում անտառածածկ տարածքների սակավությունը անտառային կենսաբազմազանության ու էկոհամակարգերի համար առաջնային և եական

սպառնալիք է անտառային տարածքների անտառազրկումը, որը կործանարար հետևանքներ կարող է ունենալ ոչ միայն շրջակա միջավայրի վրա, այլ նաև հանգեցնել եկամուտների նշանակալի կորստի:

Հայաստանի կենսաբազմազանության պահպանությունը մարդու կենսագործունեության համար կարևոր նշանակություն ունի, ինչպես նաև այն անհրաժեշտ է Էկոլոգիական միջավայրի պահպանության համար և ունի բնապահպանական կարևոր նշանակություն՝ երկրի կլիմայի ձևավորման, ջերմային և ջրային ռեժիմների կարգավորման, օդը վտանգավոր գազերից և այլ նյութերից մաքրման, հողը բրոզիոն գործընթացներից պաշտպանման, շրջակա միջավայրի սանիտարահիգիենիկ բարվոք վիճակի ապահովման համար: Հայաստանի բնակչության և սոցիալական վիճակի բարելավումը սերտորեն կապված է կենսաբազմազանության պահպանության և կայուն կառավարման հետ: Հայաստանի հարուստ կենսաբազմազանության պահպանությունը հանդիսանում է Էկոհամակարգերի կայունությունն ապահովող և բնակչության կենսամակարդակն ապահովող երաշխիք, քանի որ հանդիսանում է երկրի տնտեսական զարգացման կարևոր նախապայմաններից մեկը: Կենսառեսուրսները հանդիսանում են երկրի տնտեսությանն աջակցող առանցքային գործոն, հատկապես գյուղատնտեսության, սննդի և այլ ոլորտներին հումքի տրամադրման և ռեկրեացիայի զարգացման առումով:

Ներկայումս, Հայաստանի և հատկապես անտառային կենսաբազմազանությանը սպառնացող հիմնական վտանգներն են Էկոհամակարգերի դեգրադացիան, հատվածավորումը և կորուստը, բնական ռեսուրսների գերօգտագործումը, շրջակա միջավայրի աղտոտումը կլիմայի փոփոխությունը, ինվազիվ տեսակների ազդեցությունը: Անտառածածկ տարածքների կրճատումը, անտառային Էկոհամակարգերի դեգրադացիան հանգեցրել է նաև անտառային կենսաբազմազանության աղքատացմանը: Բնական աճելավայրերի վնասման արդյունքում առաջացել է բազմաթիվ հազվագյուտ տեսակների, հատկապես «Կարմիր գրքում» գրանցված բազմաթիվ տեսակների, Էկոլոգիապես զգայուն էնդեմիկ և ռելիկտային տեսակների անհետացման վտանգ:

Վերջին տարիներին առանձնակի ուշադրություն է դարձվում հանրապետության Էկոհամակարգերում ինվազիվ օտարածին և էքսպանսիվ տեղական բուսատեսակների առկայության և տարածվածության հիմնախնդրին, քանի որ այս տեսակները վերջին տարիներին զգալիորեն ընդլայնել են իրենց տարածման սահմանները, մեծացել է պոպուլյացիաների խտությունը, սկսվել է բնական Էկոհամակարգեր դրանց ինտենսիվ ներթափանցումը և հաստատումը, որն էլ հանգեցնում է Էկոհամակարգերի խախտման, անցանկալի տեսակափոխության և կենսաբազմազանության կորստի: Ինվազիվ ու էքսպանսիվ տեսակների հասցրած կամ պոտենցիալ վնասը հատկապես մեծ է անտառային Էկոհամակարգերի համար, հետևաբար դրանց մշտադիտարկումն ու վերահսկման միջոցառումների մշակումն ու իրականացումը խիստ կարևոր են անտառտնտեսության համար: Լոռու մարզում հանդիպում են 9 ինվազիվ և 13 էքսպանսիվ բուսատեսակներ, որոնցից անտառտնտեսության տարածքում համապատասխանաբար հանդիպում է.

8 ինվազիվ բուսատեսակներ (Երկնածառ բարձրավուն (*Ailanthus altissima*), Կոնիզա կանադական (*Conyza canadensis*), Տատասկ ալեհեր (*Cirsium incanum*), Ամբրոզիա օշինդրատերև (*Ambrosia artemisiifolia*), Թխկի հացենիատերև (*Acer negundo*), Սպիտակածաղիկ սովորական (*Leucanthemum vulgare*) Սպիտակ ակացիա, ռոբինիա (*Robinia pseudoacacia*) Կաթնափուռ բժավոր (*Silybum marianum*): Հանդիպում են 11

Էքսպանսիվ բուսատեսակներ (Անթեմ տրիումֆետիի (*Anthemis triumfettii*), Ամմեռուկ չռված (*Xeranthemum squarrosum*), Բալդրդան Սոսնովսկու (*Heracleum sosnowskyi*), Գինազդի բծավոր (*Conium maculatum*), Լվածաղիկ կուսատերև (*Tanacetum parthenium*), Խիժաճարճատուկ կյունանման (*Chondrilla juncea*), Կառ փշոտ (*Onopordum acanthium*) Կեղծ դանձլամեր սպիտակ (*Veratrum album*), Կտուցախոտ արևելյան (*Rhynchosocorys orientalis*), Տերեփուկ արևային (*Centaurea solstitialis*), Տերեփուկ վրացական (*Centaurea iberica*): Անտառային Էկոհամակարգերի համար վտանգ կարող են ներկայացնել անտառնտեսության տարածքում հանդիպող 3 ինվազիվ ծառատեսակները՝ երկնածառ բարձրավուն, թխկի հացենիատերև, ակացիա սպիտակ, որոնք անտառնտեսության տարածքում ներկայումս զբաղեցնում են համապատասխանաբար՝ 11588 հա, 11221 հա, 13854 հա տարածք:

Կենդանական աշխարհի օբյեկտներն օգտագործվում են՝ գյուղատնտեսական, արդյունագործական (որսորդություն, ձկնորսություն, հավաք, այդ թվում՝ կենդանիների կենսագործունեության արգասիքների հավաք և մթերում), սոցիալական, բնապահպանական, գեղագիտական, գիտահետազոտական և կրթական նպատակներով:

Մարդու աճող տնտեսական գործունեության, ռեկրեացիոն ծանրաբեռնվածության, ինչպես նաև լիարժեք չվերահսկվող որսի ու ձկնորսության արդյունքում կենդանական աշխարհը կարող է կանգնել լուրջ վտանգների առջև: Հետևաբար շատ կարևոր է կենդանական ռեսուրսների քանակական գնահատումը, դրանց ռացիոնալ օգտագործումը, վերարտադրությունը և պահպանությունը, հատկապես հազվագյուտ և անհետացող կենդանատեսակները:

Անտառային կենսաբազմազանության հիմնական սպառնալիքներ են հանքարդյունաբերության, ենթակառուցվածքների և գյուղատնտեսության զարգացումը, ապօրինի ծառահատումների, բնափայտի մթերման և կողմնակի անտառօգտագործման չհամակարգված, ապօրինի գործընթացները, հրդեհները, վնասատուների զանգվածային բռնկումները, որսագողությունն ու ձկնագողությունը, կենսամիջավայրի աղտոտումը թափոններով, գետերի աղտոտումը կենցաղային ջրերով և այլն: Պոտենցիալ վտանգ կարող է հանդիսանալ անտառնտեսության տարածքում և դրա անմիջական մոտակայքում փոքր ՀԷԿ-երի մեծ թվով կառուցումը: Այս ամենը հանգեցնում են անտառային տարածքների մասնատմանը և դեգրադացիային, թողնում են բացասական ազդեցություն անտառների վրա: Ծառահատումները նախ հանգեցնում են տեսակափոխության, նվազեցնում են անտառի արտադրողականությունը, հանգեցնում են Էկոհամակարգային ծառայությունների քանակական և որակական փոփոխությունների, տանում են Էկոհամակարգերի դեգրադացիայի՝ արդյունքում սպառնալիք դառնալով ամբողջ կենսաբազմազանության և դրանց բնական միջավայրերի ոչնչացման համար:

Կենսաբազմազանության համար խոչընդոտներ են նաև օրենսդրական դաշտի անկատարությունը, մոնիթորինգի համակարգերի բացակայությունը, իր թերի կիրառման հետևանքներով:

Վտանգ են ներկայացնում նաև անտառնտեսության և հարակից դաշտերի մշակումը, վնասատուների դեմ քիմիական նյութերով պայքարի միջոցները՝ հատկապես ավիացիոն միջոցներով: Տարածքի ձկնաշխարհին սպառնացող վտանգներից է մարդու տնտեսական գործունեության արդյունքում կենսամիջավայրի գերշահագործումը (ՀԷԿ-երի կառուցում, ջրամբարների ափամերձ բուսականության այրում կամ մաքրում

չկանոնակարգված ձկնորսություն և այլն) և ջրերի աղտոտվածությունը: Կարևոր վտանգ է ներկայացնում անտառի կենսամիջավայրի աղտոտումն օրգանական և անօրգանական թափոններով, ինչպես նաև որսագողերի գործունեությունը (կաթնասունների, թռչունների, ձկնատեսակների համար)՝ թակարդների և ծուղակների տեղադրումը: Թռչունների համար հատուն ծառերի հատումը խոչընդոտում է մեծ գիշատիչ թռչունների բնադրմանը, իսկ մահացած փչակավոր ծառերի հատումը բացասաբար է ազդում անտառաբլերի և փչակներում բազմացող այլ հազվագյուտ տեսակների վրա:

Տարածքի գիշատիչ և խոշոր թռչունների համար մեծ վտանգ է ներկայացնում անկանոն որսագողությունը՝ բացասական ազդեցություն թողնելով ձկների, թռչունների, կաթնասունների պոպուլյացիաների վրա:

Անտառային Էկոհամակարգերի և կենսաբազմազանության վրա ազդեցություն կարող է ունենալ կլիմայի փոփոխությունը՝ ջերմաստիճանի բարձրացման և խոնավության նվազման միտումները:

Կենսաբազմազանության պահպանման համար կարևոր նշանակություն ունեն Բարձր բնապահպանական արժեք ունեցող անտառների ստեղծումը, որոնք հիմնվում են ԲԲԱԱ հայեցակարգի պահանջներին համապատասխան: Դրանք առանցքային դեր ունեն կարևոր արժեքների՝ մարդու գոյության, բարձր Էկոլոգիական, սոցիալ-տնտեսական, ինչպես նաև կենսաբազմազանության պահպանության համար:

11.24 Պատմամակութային հուշարձաններ

Անտառտնտեսության տարածքում գրանցված են 31 պատմամշակութային հուշարձաններ: Ընդ որում դրանք անհավասարաչափ են բաշխված անտառտնտեսության անտառապետություններում, ինչով էլ շատ դեպքերում պայմանավորված է տուրիստական ծանրաբեռնվածության անհավասարաչափ բաշխումը: Պատմամշակութային հուշարձաններով հատկապես աչքի են ընկնում Դսեղի, Թումանյանի և Սանահինի անտառապետությունները:

11.25 Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ

Անտառտնտեսության տարածքում Բնության հատուկ պահպանող տարածքների /ԲՀՊՏ/ 4 կատեգորիայից հանդիպում են միայն բնության հուշարձաններ: Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպում են Լոռու մարզում հանդիպող 10 բնության հուշարձանից 4-ը՝ 2 երկրաբանական, 1 ջրագրական, 1 բնապատմական): Կենսաբանական և ջրաերկրաբանական բնության հուշարձանները բացակայում են :

11.26 Օդային ավազան և կլիմա

Անտառտնտեսության տարածքին բնորոշ են՝ ցամաքային չոր կլիման՝ փոփոխական գործընթացներով, նվազող տեղումների քանակով: Ճիշտ անտառկառավարումը կարող է

նպաստել օդային ավազանի բարելավմանը, դրական ազդեցություն ունենալ շրջակա միջավայրի վրա և կնպաստի.

- Էկոլոգիական հավասարակշռության պահպանությանը,
- օդի որակի բարելավմանը.
- կլիմայի փոփոխությունը՝ ջերմաստիճանի բարձրացման և խոնավության նվազման միտումների կարգավորմանը:

11.27 Ջրային ռեսուրսներ

Հրդեհամարման համար նախատեսվում է կառուցել 1 ջրամբար Շնողի անտառապետության 6-րդ քառակուսում:

Ջրային ռեսուրսներ օգտագործվելու են անտառի հրդեհամարման աշխատանքների կատարման համար:

Անտառատնտեսության ջրագրական ցանցը պատկանում է Քուռ գետի ավազանին և բոլոր գետերը թափվում են Դեբեդ գետի մեջ: Թեև տարածաշրջանի գետերը փայտակյուղի ջրատեղափոխման համար պիտանի չեն, այն բավականին զարգացած է անտառատնտեսությունում:

Դեբեդ գետ- Գետը սկիզբ է առնում Ձորագետի և Փամբակի միախառնումից, որը գտնվում է անտառատնտեսության տարածքի անմիջապես հարևանությամբ: Անտառատնտեսության հարևանությամբ գետը հոսում է ավելի քան 42 կմ: Դեբեդ գետը Խրամի աջ վտակն է: Փամբակի հետ երկարությունը կազմում է 178 կմ: Ջրահավաք ավազանը ՀՀ-ում 3790 կմ² է իսկ ընդհանուրը 4080 կմ²: Ձորագետի և Փամբակի միախառնվելուց ցած Դեբեդի մեջ թափվում են փոքր գետեր-աջից՝ Մարց, Շնող, Աչեր գետերը, Ձախից՝ Ախթալա (Շամլուղ), Լավար (Ալավերդի), Կաճաճկուտ գետերը: Դեբեդի հիմնական սնման աղբյուրները 2 խոշոր օժանդակներն են՝ Ձորագետն ու Փամբակը, որոնց բնույթը և արտացոլված է նրա ռեժիմի մեջ՝ ապրիլ-հունիսյան վարարումով ու ձմռանային ծանծաղումով, որը ցույց է տալիս գրունտային փոքր սղնուցումը: Դեբեդ գետի սնման աղբյուրը ձնա-անձրևից՝ կազմում է 54.5% իսկ ստորերկրյա ջրերից 45.5%: Դեբեդ գետի ջրի միջին տարեկան ծախսը Ախթալա դիտակետում կազմում է 35.5մ³/վրկ: Դեբեդի գարնանային միջին վարարումը Բ.Այրումում սկսվում է մարտի 14-ից և ավարտվում է հուլիսի 4-ին: Վարարման ընթացքում հոսքի շերտը կազմում է 164մ կամ 59% տարեկանի նկատմամբ: Դեբեդ գետի ջրի պոտորությունը Ախթալա դիտակետում կազմում է միջինը 310գ/մ³: Դեբեդում չեն նկատվում սառցակալման երևույթներ: Գետի տարեկան միջին ջերմաստիճանը կազմում է 9°C:

Ձորագետ գետ-Գետի երկարությունը կազմում է 67 կմ, որից 7.5 կմ-ը հոսում է անտառատնտեսությանը սահմանակից: Գետը սկիզբ է առնում Ջավախքի լեռնաշղթայի հարավային լանջերից, Զարախաչիլեռնանցքից 4կմ հյուսիս՝ 2320 մ բարձրությունից: Գետի ջրահավաք ավազանի մակերեսը կազմում է 1460 կմ²: Գետի սնումը հիմնականում հալոցքային (38%) և ստորերկրյա (45%) է: Գետի վարարումը միջինում սկսվում է մարտի 13-ից և ավարտվում է հունիսի 28-ին(դիտակետ Գարգառ): Մարտից-հունիս ընկած այս ժամանակահատվածում տարեկան հոսքի 52 %-ն է կազմում: Տարեկան միջին ծախսը 17 մ³/վրկ է, հոսքը 537 մլն մ³: Ձորագետը Փամբակի հետ միախառնման կետում ունի 190 գ/մ³

պղտորություն: Ձորագետում չեն նկատվում սառցակալման երևույթներ: Ձորագետ գետի ջրի տարեկան միջին ջերմաստիճանը կազմում է 9°C:

Մարց գետ- Գետի երկարությունը կազմում է 29կմ, որը գրեթե ամբողջությամբ գտնվում է անտառտնտեսության տարածքում: Մարց գետի վտակներն են՝ Ահնիձոր, Սարիաղբյուր և Աթան գետերը: Մարցը Դեբեդի աջ վտակն է: Սկիզբ է առնում Գուգարաց լեռնաշղթայի հարավ-արևելյան լանջերից՝ 1980մ բարձրությունից: Ջրահավաք ավազանի մակերեսը 252 կմ² է: Սնումը հիմնականում անձրևային (42%) և հալոցքային (32%) է: Տարեկան միջին ծախսը 2.47 մ³/վրկ է, հոսքը 77.5 մլն մ³: Վարարումը միջինում սկսվում է մարտի 9-ից և ավարտվում է հունիսի 24-ին (Դիտակետ Թումանյան), որի ընթացքում ձևավորվում է տարեկան հոսքի 60 %-ը: Մարց գետում նկատվում են սառցակալման երևույթներ, որը միջինում կազմում է 60 օր: Սառցակալման երևույթները միջինում սկսվում են նոյեմբերի 30-ից: Գետի տարեկան միջին ջերմաստիճանը կազմում է 6°C:

Աթան գետ-Մարց գետի վերին հոսանքի ձախ վտակն է: Սկիզբ է առնում Բովաքարի լեռներից և Աթան գյուղից հարավ-արևմտյան հատվածում միախառնվում Մարցին: Գետի երկարությունը 9 կմ է, որից 3 կմ-ը գտնվում է անտառտնտեսության տարածքում: Սառցակալման երևույթները միջինում կազմում է 100օր: Սառցակալման երևույթները միջինում սկսվում են նոյեմբեր ամսից: Գետի միջին ջերմաստիճանը կազմում է 3°C:

Ահնիձոր գետ-Սկիզբ է առնում Գուգարաց և Բովաքար լեռների հանգուցակետից և Ահնիձոր գյուղից, ներքև ձախից միախառնվում է Մարցին: Երկարությունը կազմում է 14 կմ, որից 10 կմ անցնում է անտառտնտեսության տարածքով: Գետի վերին մասում սառցակալման երևույթները միջինում կազմում է 120-140 օր: Գետի տարեկան միջին ջերմաստիճանը կազմում է 3°C:

Սարիաղբյուր գետ-Սկիզբ է առնում Բովաքարի լեռների հյուսիսային լանջերից և ձախից միախառնվում է Մարց գետին: Գետի երկարությունը 17 կմ է, որից 10 կմ-ը հոսում է անտառտնտեսության տարածքով: Գետի վերին մասում սառցակալման երևույթները միջինում կազմում է 140 օր: Գետի տարեկան միջին ջերմաստիճանը կազմում է 3°C:

Ալարեքս գետ (Չամախչի, Չանախչի)-Փամբակի աջ վտակն է: Սկիզբ է առնում Զալաբիլ լեռնաշղթայից, Բովաքար լեռնազագաթի հյուսիսային լանջից՝ 2550մ բարձրությունից: Երկարությունը 21կմ է, որից 6կմ-ը հոսում է անտառտնտեսության տարածքով: Գետի ջրահավաք ավազանը 115 կմ² է: Սնումը ձնա-անձրևային է, վարարումը ապրիլ-հունիս ամիսներին: Սառցակալման երևույթները գետի վերին մասում միջինը կազմում է 140 օր իսկ գետաբերանում 40 օր: Գետի տարեկան միջին ջերմաստիճանը կազմում է 6°C:

Աչեր գետ- Զանդիսանում է Դեբեդ գետի աջակողմյան վտակ: Սկիզբ է առնում Զալվենասար լեռան հարավային լանջերից և Դեբեդ գետի մեջ է թափվում Զաղպատ գյուղի մոտ: Երկարությունը 15կմ է և ամբողջությամբ գտնվում է Անտառտնտեսությունում: Սառցակալման երևույթները գետակի վերին մասում կազմում է 80-100օր իսկ գետաբերանում միջինում առավելագույնը 20 օր: Գետաբերանում ջրի տարեկան միջին ջերմաստիճանը կազմում է 9°C:

Շնող գետ-Դեբեդ գետի աջ վտակն է: Սկիզբ է առնում Գուգարաց լեռների հյուսիսային լանջերից: Երկարությունը 20կմ է, որից գրեթե 14կմ-ը հոսում է անտառտնտեսության տարածքով: Ջրահավաք ավազանը՝ 114կմ² է: Տարեկան միջին ծախսը 0.8 մ³/վրկ է: Գետաբերանի հատվածում ջրի որակը բավականին վատն է: Սառցակալման երևույթները

գետի վերին մասում միջինումտևում են 80 օր և սկսվում են նոյեմբերի 30-ին իսկ գետաբերանում սառցակալման երևույթները առավելագույնը տևում են 20օր: Գետի տարեկան միջին ջերմաստիճանը կազմում է 9°C: Շնող գետի վտակներն են՝ Բողագոծորը, Գուլյաբը, Կաթծորը, Պաղածոջուրը և Վարդաջուրը» Բոլոր վտակներն գրեթե ամբողջությամբ հոսում են անտառտնտեսության հողերով:

Կաճաճկուտ գետ-Դեբեդի ձախ վտակն է: Սկիզբ է առնում Լալվար լեռնագագաթի հարավ-արևելյան լանջերից՝2200մ բարձրությունից: Երկարությունը կազմում է 11կմ, որը գրեթե ամբողջությամբ հոսում է անտառտնտեսության հողերի հարևանությամբ: Ջրահավաք ավազանը կազմում է 54կմ²: Սառցակալման երևույթները գետի վերին հատվածում միջինումտևում է 60օր իսկ գետաբերանում առավելագույնը 20օր: Գետաբերանում գետի միջին տարեկան ջերմաստիճանը կազմում է 9°C:

Աքորի գետ-Դեբեդի ձախ վտակն է: Սկիզբ է առնում Լալվար լեռնագագաթի հարավ-արևելյան լանջերից՝ 2200 մ բարձրությունից: Երկարությունը կազմում է մոտ 8կմ, որից մոտ 2 կմ-ը հոսում է անտառտնտեսության տարածքով: Սառցակալման երևույթները գետի վերին հատվածում միջինումտևում է 60 օր իսկ գետաբերանում առավելագույնը 20օր: Գետաբերանում գետի միջին տարեկան ջերմությունը կազմում է 9°C:

Լալվար գետ-Դեբեդ գետի ձախ վտակն է: Սկիզբ է առնում Լալվար լեռնալանջից և Ալավերդի քաղաքում միախառնվում է մայր գետին: Երկարությունը 10 կմ է, որից մոտ 1 կմ-ը հոսում է անտառտնտեսության տարածքով: Սառցակալման երևույթներըգետաբերանում առավելագույնը կազմում է 20 օր: Գետաբերանում գետի միջին տարեկան ջերմությունը կազմում է 9°C:

Ախթալա (Շամլուղ) գետ-Սկիզբ է առնում վեհ լեռնագագաթի հարավային լանջերից: Երկարությունը կազմում է 12 կմ, որից մոտ 2 կմ-ն է հոսում անտառտնտեսության հողերով: Գետի սառցակալման երևույթներըմիջինումտևում են 60 օր վերին մասերում, իսկ գետաբերանում առավելագույնը 20 օր: Գետի ջրի միջին տարեկան ջերմությունը գետաբերանում 9°C: Հանդիսանում է Դեբեդ գետի ձախ վտակը:

Հանքային ջրեր

Անտառտնտեսության տարածքում առկա է 5 հանքային ջրերի աղբյուրներ, որոնց քիմիական բաղադրությունը հիմնականում կալցիում-հիդրոկարբոնատային է: Հանքային ջրերի դեբիտը չի գերազանցում 1լ/վ-ը:

Լճեր

Անտառտնտեսության տարածքում լճերը բացակայում են սակայն անտառային հողերի անմիջապես հարևանությամբ գտնվում է Դսեդի «Ծովեր» լիճը: Լճի մակերեսը մոտ 3.5 հա է:

11.28 Սոցիալական ծառայություններ

Տարածաշրջանում անպատասխանատու անտառօգտագործումը՝ ծառահատումները վա Անտառները մարզի տարածքում տեղաբաշխված են անհավասարաչափ, արտահայտված բարձրունքային գոտիականությամբ: Անտառների մեծ մասը գտնվում է վերին անտառային գոտում՝ ծովի մակերևույթից 1800 մ և ավելի բարձրությունների վրա: Գերակշռում են 30° և ավելի թեքության վրա տեղակայված անտառները: Անտառների գերակշիռ մասը տեղաբաշխված են մարզի հյուսիս-արևելյան և արևելյան շրջաններում:

Անտառօգտագործողներ, որոնք կգբաղվեին անտառային պաշարների օգտագործման հետ կապված աշխատանքային գործունեությամբ՝ շահույթի շարունակական ստացմամբ, չկան: Մինևույն ժամանակ, մարզի բնակչություն և անտառօգտագործում հասկացություններն սերտաճած հասկացություններ են, ինչն անտառային էկոհամակարգերի համար սպառնալիք պետք է համարել: Դրա հիմնական պատճառներից թերևս ամենակարևորը՝ պատասխանատու անտառօգտագործման սկզբունքի բացակայությունն է: Փայտանյութային օգտագործումը ջեռուցման նպատակով ավելի պահանջված է, քան գազն ու էլեկտրաէներգիան: Յուրաքանչյուր ընտանիքի համար վառելիքայտի օգտագործման չափը տատանվում է 10-15 խմ: Վառելիքայտն օգտագործվում է նաև հաց թխելու և կերակուր պատրաստելու համար: Վառելիքայտի պաշարը ձևավորվում է անտառտնտեսության հատումներից և թափուկից (թափուկը՝ թափոն չէ, այլ բնական ճանապարհով գետնի վրա ընկած սաղարթով ծառաբուն կամ նրա մասեր, որից բացի վառելիքայտից կարելի է ստանալ նաև շինափայտ): Մարզի բնակչությունը, որպես վառելիք օգտագործում է նաև գոմաղբը, որը ամռան ու աշնան ամիսներին չորացնում է, դրանով պատրասվելով ձմռանը:

Բացի փայտից, անտառօգտագործման առումով ուշագրավ է անտառի ոչ փայտանյութային լայն օգտագործումը:

Անտառօգտագործողների կողմից անտառների վրա ներկայիս ճնշման տեմպերը տանում են անտառապատվածության խաթարմանը՝ անտառածածկի հատվածավորմանը, քայքայմանն ու այլ հողատեսքերի վերափոխմանը:

Անտառտնտեսությունում արտադրական և բնակելի ֆոնդեր չկան: Նախկին Դսեղի արտադրամասը իրենից քարուքանդ պատեր է ներկայացնում:

Կազմակերպությունը մշտական բանվորական կադրերի պահանջ չունի: Ըստ անհրաժեշտության հավաքագրվում են ժամանակավոր սեզոնային բանվորներ՝ հանրային իրազեկման ու հայտարարությունների կազմակերպչական ձևերով:

12. Հիմնադրույթային փաստաթղթի դրույթների հնարավոր ազդեցությունը և ռիսկերը շրջակա միջավայրի բաղադրիչների վրա

Հիմնադրույթային փաստաթղթով նախատեսված գործողություններն ընդգրկում են «Թումանայանի անտառտնտեսության» 43498.4,1հա ընդհանուր տարածքը(Թումանայան, Սանահին, Ծաղկաշատ, Շնող, Դսեղ, Մարց, Լորուտ, Մոտկոր), ներառելով բնական լանդշաֆտները, մակերևութային և ստորերկրյա ջրային ռեսուրսները, բուսական ու կենդանական աշխարհը, պատմամշակութային և բնության հուշարձանները, կանաչ տարածքները: Տարածքի անտառտնտեսության՝ բուսական և կենդանական աշխարհի համար հիմնական վտանգ են հանդիսանում ապօրինի անտառահատումները, որոնք

հանգեցնում են տարածքների մասնատմանը և դեգրադացիային: Կենսաբազմազանության համար վտանգավոր է նաև քիմիական կյուլթերի միջոցով վնասատուների դեմ պայքարը, հատկապես՝ ավիացիոն միջոցներով:

Տարածքի անտառտնտեսության՝ բուսական և կենդանական աշխարհի համար հիմնական վտանգ են հանդիսանում ապօրինի անտառահատումները, որոնք հանգեցնում են տարածքների մասնատմանը և դեգրադացիային: Կենսաբազմազանության համար վտանգավոր է նաև քիմիական կյուլթերի միջոցով վնասատուների դեմ պայքարը, հատկապես՝ ավիացիոն միջոցներով:

Անտառտնտեսության զարգացման համար հիմնական վտանգ է ներկայացնում նաև մարդու տնտեսական գործունեությունը՝ գետերի հունների վրա փոքր ՅԷԿ-երի կառուցումը և հիդրոէներգիայի ստացման նպատակներով ջրամբարներում ամբարված ջրի օգտագործումը, գետերի և ջրամբարների ափամերձ հատվածներում բուսականության այրումը կամ մաքրումը, կենցաղային և արտադրական կեղտաջրերով գետերի և ջրամբարների ջրերի աղտոտվածությունը, որսագողությունը, արոտավայրերի կառավարման բացակայությունը, օրգանական և անօրգանական թափոններով կենսամիջավայրի աղտոտումը, դրանց կանոնավոր այրումը: Այս ամենի արդյունքում տեղի է ունենում բնական կենսամիջավայրի խախտում և քայքայում, հումքային բազանների ոչնչացում կամ նվազում:

Անտառի կայուն կառավարումը նպատակաուղղված է դեգրադացված անտառային էկոհամակարգերի վերականգնմանը, անտառների բնապահպանական, սոցիալական և տնտեսական, օգտակար հատկությունների պահպանմանը, անտառների կայուն օգտագործմանը: Այն կնպաստի անտառային ոլորտի զարգացմանը, շրջակա միջավայրի, գյուղատնտեսության, անտառային արդյունաբերության համայնքային զարգացման հնարավորությունների համապատասխանեցմանը:

Չիմնադրույթային փաստաթղթով վեր են հանված անտառկառավարման պլանով նախատեսված գործողությունների արդյունքում առաջացող հիմնական ռիսկերը, շրջակա միջավայրի բաղադրիչների վրա հնարավոր ազդեցությունները:

12.1 Օդային ավազան և կլիմա

Չիմնադրույթային փաստաթղթով ամրագրված անտառկառավարման պլանով նախատեսվող գործողությունների իրականացումը կնպաստի տարածաշրջանի օդային ավազանի բարելավմանը, կնպաստի նաև.

- Էկոլոգիական հավասարակշռության պահպանությանը,
- օդի որակի բարելավմանը,
- կլիմայի բարելավմանը, ջերմաստիճանի բարձրացման և խոնավության նվազման միտումների կարգավորմանը:

12.2 Հողային ռեսուրսներ

Կառավարման պլանով նախատեսված բոլոր գործողությունները նպաստելու են հողային ռեսուրսների պահպանությանը և անտառային հողերի արտադրողականության

բարձրացմանը: Միջոցառումների իրականացման հետևանքով հողային ռեսուրսների վրա բացասական ազդեցություններ կամ ռիսկեր չկան:

12.3 Զրային ռեսուրսներ

Անտառկառավարման ծրագրով նախատեսվող միջոցառումների իրականացումը նպաստելու է տարածքի ջրակարգավորմանը, գետերում հոսքերի ավելացմանը, ուստի ջրային ռեսուրսների վրա այն ունենալու է միայն դրական ազդեցություն: Միաժամանակ՝ անտառաշահագործման կամ անտառօգտագործման նպատակով նախատեսվող հատատեղերը և շահագործման համար նախատեսված տարածքները, որոնք առնչվելու են մոտակա ջրային ռեսուրսների պահպանման տարածքներին, ինչպես նաև գետավազանում առկա բնակավայրերի ավանդական ջրօգտագործողների և ՋԹ ունեցող փաստացի ջրօգտագործողների, ինչպես նաև անտառային գոտու կամ դրա հարակից տարածքներով անցնող խմելու-կենցաղային և ոռոգման համակարգերի գործունեությունների հետ, կառավարման պլանի շրջանակներում նախատեսվող գործունեությունների իրականացման փուլում, դրանց վերաբերյալ քննարկումներ կիրականացվեն լիցենզիաների, թույլտվությունների և համաձայնեցումների վարչության հետ՝ ջրօգտագործման թույլտվություն ստանալու համար:

12.4 Կենսաբազմազանություն

Անտառի բնական վերածի բացակայությունը բերում է կենսաբազմազանության նվազմանը, անտառի ծերացմանն ու վերացմանը: ՇՄԱՌԳ հաշվետվությամբ ներկայացված անտառկառավարման միջոցառումների իրականացումը նպաստելու է Անտառների պահպանության ուժեղացմանը, բնականոն վիճակի պահպանմանը, կայուն կառավարմանը՝ կենսաբազմազանության պահպանմանը և բարելավմանը: Անտառների կենսաբազմազանության պահպանությունն ուղղված է լանդշաֆտային և կենսաբանական բազմազանության բնականոն զարգացման ապահովմանը, լեռնային անտառային էկոհամակարգերի և դրանց 89 բնորոշ հազվագյուտ և արժեքավոր բույսերի ու կենդանիների պահպանությանն ու վերարտադրությանը, մասնավորապես.

- տարածքի էկոլոգիական հավասարակշռության, կենսաբազմազանության, ինչպես նաև կենսամիջավայրի բնական պայմանների հնարավորինս պահպանում:
- լանդշաֆտային և կենսաբանական բազմազանության բնականոն զարգացման ապահովմանը, լեռնային անտառային էկոհամակարգերի և դրանց բնորոշ հազվագյուտ և արժեքավոր բույսերի ու կենդանիների պահպանությանն ու վերարտադրությանը:

Անտառային տարածքներում իրականացվող գործողությունները միտված են բուսական և կենդանական աշխարհի պահպանմանը և կենսաբազմազանության վրա ունեն բացառապես դրական ազդեցություն:

12.5 Պատմամշակութային և բնության հուշարձաններ

Անտառային տարածքը ՀՀ ՇՄՆ կողմից երկար տարիներ վերահսկվող և ուսումնասիրված տարածք է: Անտառտնտեսության տարածքում գրանցված են 31 պատմամշակութային հուշարձաններ, Պատմամշակութային հուշարձաններով հատկապես աչքի են ընկնում Դսեղի, Թումանյանի և Սանահինի անտառպետությունները:

Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպում են միայն 1 կարևորագույն թռչնաբանական տարածք՝ Դսեղ՝ և 1 կենսաբազմազանության կարևորագույն տարածք: Անտառկառավարման պլանով նախատեսված անտառային հողերում առկա պատմամշակութային և բնության հուշարձանների տարածքներում անտառտնկման կամ անտառհատման աշխատանքներ չեն նախատեսվում, ուստի վերջիններիս վրա ազդեցությունները բացակայում են: Միաժամանակ համապատասխան աշխատանքների կատարման ընթացքում որևէ հնագիտական շերտի կամ հուշարձանի հայտնաբերման դեպքում աշխատանքներն անմիջապես դադարեցվելու են և տեղեկացվելու է համապատասխան պետական մարմին:

12.6 Էկոզբոսաշրջություն. և լանդշաֆտ

Էկոզբոսաշրջության զարգացման հարցում կարևոր է Էկոզբոսաշրջության կառավարումը, որը կկանխարգելի այցելությունների հնարավոր բացասական ազդեցությունները բնական Էկոհամակարգերի, պատմամշակութային հուշարձանների և կենսաբազմազանության տեսակների վրա: Էկոզբոսաշրջության ճիշտ կազմակերպումը կնպաստի անտառների կայուն կառավարմանը:

12.7 Սոցիալական

Անտառկառավարման ճիշտ կազմակերպումը նպաստելու է տարածաշրջանի բնակչության սոցիալական գործոնների ակտիվացմանը և բնակչության պայմանների բարելավմանը:

12.8 Մարդու առողջություն և անվտանգություն

Անտառների կառավարման պլանով նախատեսված գործողությունների իրականացումն ունենալու է շրջակա միջավայրի բաղադրիչների՝ օդային ավազանի, հողային և ջրային ռեսուրսների, անտառի կենսաբազմազանության վրա և անտառային ֆոնդի պահպանման համար, միայն դրական ազդեցություն, քանի որ այն ուղղված է շրջակա միջավայրի բարելավմանը, մարդու առողջության պահպանմանը՝ օդային ավազանի, ջրային, հողային ռեսուրսների, կենսաբազմազանության բարելավմանն ուղղված միջոցառումների շնորհիվ: Մարդու առողջության և անվտանգության համար անտառտնտեսության կառավարման ծրագրով նախատեսվող միջոցառումները, կկանխարգելեն և կապահովեն հրդեհների բռնկման ռիսկերից՝ հրդեհանվտանգության ապահովման մի շարք միջոցառումների իրականացման, անտառմիջյան ճանապարհների կարգաբերման միջոցով:

Կառավարման պլանով նախատեսված բոլոր միջոցառումներն ուղղված են և նպաստելու են մարդու առողջության և անվտանգության պահպանմանը և որևէ ռիսկ կամ բացասական ազդեցություն չեն կարող առաջացնել:

Անդրսահմանային. Հիմնադրությային փաստաթղթի նախագծի դրույթների գործողության իրականացման դեպքերում անդրսահմանային ազդեցություն չի նախատեսվում:

ՇՄԱՌԳ հաշվետվությունում տնտեսական վնասի գնահատում չի կատարվել, քանի որ հիմնադրությային փաստաթղթով ներկայացված անտառկառավարման միջոցառումների իրականացումն ունենալու է շրջակա միջավայրի բաղադրիչների վրա միայն դրական ազդեցություն և որևէ ռիսկ չի պարունակում:

13. Հիմնադրությային փաստաթղթի դրույթների գործողության արդյունքում շրջակա միջավայրի՝ ներառյալ առողջության վրա հնարավոր զգալի վնասակար ազդեցությունները կանխելու, նվազեցնելու կամ մեղմացնելու համար միջոցառումները

Տարածաշրջանի անտառների պահպանվածությունը մարզի կայուն գոյատևման կարևորագույն պայմանն է և հանդիսանում է օդի, ջրի, հողի, բուսական և կենդանական աշխարհի բարձր որակի պահպանության գրավականը: Այդ նպատակով Անտառտնտեսության գործունեությունը պետք նպաստի անտառի պաշտպանական, նրա միջավայր ձևավորող ֆունկցիաների բազմապատկման ու պահպանման գործընթացին:

Հիմնադրությային փաստաթղթով նախատեսված գործողություններն ընդգրկում են Լոռու մարզի անտառտնտեսության մասնաճյուղի՝ Թումանյան, Սանահին, Ծաղկաշատ, Շնող, Դսեղ, Մարց, Լորուտ, Մոտկոր անտառպետությունների տարածքները, որը ներառում է բնական լանդշաֆտները, մակերևութային և ստորերկրյա ջրային ռեսուրսները, բուսական ու կենդանական աշխարհը, պատմամշակութային և բնության հուշարձանները, կանաչ և անտառային տարածքները:

Հիմնադրությային փաստաթղթով նախատեսվում է անտառպահպանման, անտառահատման, անտառի բնառեսուրսների օգտագործման հետևանքով շրջակա միջավայրի բաղադրիչների վրա հնարավոր բացասական ազդեցությունների մեղմանն ուղղված բնապահպանական միջոցառումների և մշտադիտարկումների իրականացում: Նախատեսվող միջոցառումների ծրագրի համար հիմք են հանդիսացել ՀՀ անտառային օրենսգիրքը (2005թ), սանիտարական հատումների իրականացման կարգը և անտառկառավարման պլանների մշակման հրահանգը, ինչպես նաև ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարության Թումանյանի Անտառտնտեսություն մասնաճյուղի 2024-2033թթ. կառավարման պլանը, անտառտնտեսության ոլորտը կարգավորող մի շարք ՀՀ օրենքներ, կառավարության որոշումներ և միջազգային փաստաթղթեր: Հիմնադրությային փաստաթղթով նախատեսվող միջոցառումներն ուղղված են Թումանյանի անտառտնտեսության անտառային կենսահամակցությունների արտադրողականության ու կայունության բարձրացմանը, անտառների կենսաբանական պահպանման, անտառվերականգնմանը ու բարձրացմանը, պետական անտառային ֆոնդի տարածքների Էկոլոգիական վիճակի բարելավմանը՝ համապատասխանեցված կայուն անտառօգտագործման ու անտառների վերարտադրության պահանջներին: Անտառածածկ

տարածքների ավելացումը, փայտանյութի արմատային պաշարի ավելացումն ու անտառի սանիտարական վիճակի բարելավումը Էկոլոգիական վիճակի բարելավման հիմնական չափորոշիչներն են: Անտառի կայուն կառավարումը նպատակաուղղված է դեգրադացված անտառային Էկոհամակարգերի վերականգնմանը, անտառների բնապահպանական, սոցիալական և տնտեսական, օգտակար հատկությունների պահպանմանը, անտառների կայուն օգտագործմանը: Այն կնպաստի անտառային ոլորտի զարգացմանը, շրջակա միջավայրի, գյուղատնտեսության, անտառային արդյունաբերության համայնքային զարգացման հնարավորությունների համապատասխանեցմանը: Ներկա անտառկառավարման պլանով կարևորվում է անտառտնտեսության ծառուտների կենսաբանական կայունության ամրապնդումը, հակահրդեհային, անտառապատման ու անտառվերականգնման միջոցառումների իրականացումը:

Ներկա անտառաշինությամբ առաջիկա ստուգիչ ժամանակաշրջանի համար նախագծված անտառտնտեսական միջոցառումներն ուղղված են Անտառտնտեսության անտառային կենսահամակեցությունների արտադրողականության ու կայունության բարձրացմանը, անտառների կենսաբանական պահպանմանն ու բարձրացմանը, պետական անտառային տարածքների Էկոլոգիական վիճակի բարելավմանը և համապատասխանում են կայուն անտառօգտագործման ու անտառների վերարտադրության պահանջներին: Անտառածածկ տարածքների ավելացումը, փայտանյութի արմատային պաշարի ավելացումն ու անտառի սանիտարական վիճակի բարելավումը հանդիսանում են Էկոլոգիական վիճակի բարելավման հիմնական չափորոշիչները, որի համար էլ նախագծված են առաջիկա ստուգիչ ժամանակաշրջանի համար անտառտնտեսական միջոցառումները:

13.1 Անտառտնտեսության կառավարում

Անտառկառավարման ոլորտում առաջընթացի հասնելու համար անհրաժեշտ է.

- խթանման ու մոտիվացիոն ֆոն ստեղծելը, մասնավորապես ուսուցանել ոչ բնափայտային ռեսուրսների հավաքն ու վերամշակումը, օժանդակ տնտեսության կազմակերպումը և այլն:
- Կատարելագործել առկա ենթաօրենսդրական դաշտը, իրականացնել մարկետինգային հետազոտություններ:
- Ուժեղացնել հսկողությունն ու վերահսկողությունը, հայթայթել կողմնարդյունքի զարգացման համար ֆինանսական միջոցներ և ապահովել դրանց հոսքը՝ տնտեսություն:
- Անհրաժեշտ է իրականացնել անտառտնտեսության բույսերի գույքագրում, քարտեզագրում և պաշարների գնահատում:
- Բնակչության շրջանակներում իրազեկվածության բարձրացման աշխատանքներ, որոնք կներառեն առկա բուսական ռեսուրսների իմացությունը և դրանց օգտագործման հնարավորությունները, ինչպես նաև դրանց հավաքի և կայուն օգտագործման ուղղությամբ վերապատրաստում:
- Բուսական ռեսուրսների պաշարների համապարփակ հաշվառման ու գույքագրման տվյալների, հավաքի և օգտագործման եղանակների վերաբերյալ

տեղեկատվության ապահովում՝ շահառուների իրազեկվածության մակարդակի բարձրացման նպատակով:

➤ Անտառտնտեսությունում տեխնիկական զինվածության ապահովում՝ ժամանակակից, անվտանգ և արդյունավետ տեխնոլոգիաների ներդրման միջոցով:

➤ Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներում անտառի օգտագործումն իրականացնել «Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին» 27.11.2006թ. ՀՀ օրենքի համաձայն:

➤ Արգելվում է ցանկացած գործունեություն, որը խախտում է արգելավայրի Էկոհամակարգերի կայունությունը կամ սպառնում է հատուկ պահպանության կարիք ունեցող Էկոհամակարգերի, բուսական և կենդանական աշխարհի ներկայացուցիչների, գիտական կամ պատմամշակութային արժեք ունեցող օբյեկտների պահպանությանը:

➤ Անտառի ռեկրեացիոն ներուժի ավելացում, Էկոտուրիզի, մեղվաբուծության զարգացում:

➤ Անտառվերականգնման աշխատանքներում կլիմայի փոփոխության հետևանքների մեղմացման և անտառի հարմարվողականության ուժեղացում:

➤ Մարդկային ռեսուրսների՝ կադրերի կատարելագործում՝ մասնագետներով համալրում և մասնագիտական որակի բարձրացում:

➤ Կառավարման արդյունավետությունը ապահովելու համար անտառտնտեսության տնօրենը և հիմնական գործառույթներն իրականացնող պատասխանատուները պետք է սերտորեն համագործակցեն ՇՄՆ-ի և «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի համապատասխան բաժինների հետ, ինչպես նաև մյուս շահառու խմբերի հետ (Նախարարություններ, ՏԻՄ-եր, համայնքներ, ինչպես նաև միջազգային կազմակերպություններ, հասակական կազմակերպություններ, գիտակրթական հաստատություններ, ձեռներեցներ և այլն):

➤ Անձնակազմի կարճաժամկետ և երկարաժամկետ վերապատրաստման ծրագրերի մշակում և իրականացում՝ անտառների և կենսաբազմազանության պահպանության և մոնիթորինգի, անտառի պաշտպանության, Էկոլոգոսաշրջության զարգացման, ֆինանսական միջոցների համալրման և այլ ուղղություններով:

13.2 Անտառաճեցում և անտառվերականգնում

Ներկա անտառաշինությամբ նախագծվել են անտառապատման և անտառվերականգնման միջոցառումներ, հիմք ընդունելով ՀՀ Անտառային օրենսգրքը, որով և հստակ սահմանվում են եզրույթների իմաստն ու Էությունը: Անտառաձածկ մակերեսի ավելացումը նախատեսվում է անտառային բացատներում և անթրոպոգեն նոսրուտներում անտառմշակույթների հիմնման, ինչպես նաև բնական վերածին օժանդակող միջոցառումների հաշվին:

Կախված անտառի մակող տարածքի տեղադրությունից, վիճակից, աճեցվող ծառատեսակների կենսաբանական առանձնահատկություններից, անտառապատման նպատակից՝ նախատեսվում են.

- անտառվերականգնման եղանակների ընտրության ժամանակ հաշվի առնել հիմնման սխեմաները և տնկանյութի ու սերմերի պահանջարկի հաշվարկը:
- Բնական վերածի աջակցություն ուղղված՝ մատղաշի գոյացմանն ու պահպանմանը և երկրորդ շարահարկում գտնվող տնտեսապես արժեքավոր տեսակների գոյության ապահովմանը:
- Ստեղծել բարենպաստ պայմաններ սերմերի ծլման և աճի համար՝ անտառի սերմնային բնական վերականգնմանը նպաստելու նպատակով:
- Անտառտնկման միջցառումներն իրականացնել նոսրուտներում և ցածր լրիվության ծառուտներում, որոնցում անբավարար է սերմնային վերածի ընթացքը:
- Բնական վերականգնման օժանդակում՝ հողի հանքայնացված շերտերի ստեղծման եղանակով:
- Վերականգնվող տեսակն ընտրել կաղնին է, հաճարենին և ծառուտում առկա այլ արժեքավոր տեսակները (թխկի, լորենի և այլն):
- Անտառային մշակույթների հիմնում, բնական վերածի օժանդակում:
- Անտառպատման նպատակով սերմերի օգտագործում՝ կաղնու գերիշխանությամբ:

- Ազրոտեխնիկական միջոցառումների իրականացում, անտառմշակույթի ինսամբի աշխատանքների իրականացում:

Անտառվերականգնում. անտառվերականգնման համար նախատեսվում է.

- Անտառաշինությամբ նախատեսվել են 1313 հա մակերեսի վրա անտառվերականգնման բնական վերածի աջակցության միջոցառումներ՝ ցածր լրիվության ծառուտներում ու նոսրուտներում, և որոնցում բացակայում է բնական մատղաշը:
- Անտառվերականգնման աշխատանքների իրականացում՝ ուղղված անտառի սերմնային բնական վերականգնման օժանդակելուն, սերմերի ծլման և աճի համար նպաստավոր պայմաններ ստեղծելուն:
- Անտառտնտեսության արոտավայրային ֆոնդը, ելնելով անտառաճման պայմանների խայտաբղետությունից՝ ենթակա է անտառապատման իր տարաբնույթ եղանակներով ու ձևերով. սկսած զուտ բնական աճեցման ու բնական վերածի օժանդակման միջոցառումներից մինչև մասնակի ու համատարած անտառային մշակույթների ներմուծմամբ:
- Խստիվ արգելել անասունների մուտքը անտառվերականգնման տարածքներ, ապահովել պահպանական միջոցառումների պատշաճ մակարդակ:
- Բնական վերածին աջակցելու միջոցառումների իրականացում՝ ուղղված անտառի նոր երիտասարդ սերնդի երևան գալու համար պայմաններ ստեղծելուն, ինչպես նաև անտառի ներքին կառուցվածքի կայունացմանը և նպաստելու կաղնու ու հաճարենու եզակի էկոհամակարգերի կենսաէկոլոգիական կապերի կազմավորմանը:

13.3 Անտառմշակույթների հիմնում

Անտառմշակույթի հիմնման համար նախատեսվում է.

- Անտառտնկման աշխատանքները կատարել անտառկառավարման պլանով նախատեսված անտառվերականգնման եղանակներով և սխեմաներով:
- Անտառային մշակույթներ հիմնում այն հողատեսքերում, որոնցում անտառների կայացումը բնական ճանապարհով չի ապահովվում:
- Նպաստել մատղաշի գոյացմանն ու պահպանմանը, երկրորդ շարահարկում գտնվող տնտեսապես արժեքավոր տեսակների գոյության ապահովմանը:
- Հիմնական անտառկազմող և արժեքավոր՝ հաճարենու, կաղնու, թխկու, սոճու և այլ տեսակների համար մշտական անտառներումային բազայի ստեղծում՝ բարդ բնական պայմաններում անտառմշակութների հիմնման աշխատանքների արդյունավետության բարձրացման նպատակով:
- Տեսակների ընտրությունը կատարել ըստ առաջարկվող տեսականու՝ գլխավոր (կաղնի և հաճարենի) և ուղեկցող տեսակներով:
- Անտառային սերմերի մթերում, ինչպես նաև սերմերի ձեռք բերում՝ առանձնացված մշտական անտառներումային տեղամասերից, բացառելով սերմերի մթերումը միևնույնիսկ ծառուտներից:
- Անտառմշակույթների հիմնում օգտագործելով 1 և 2, ոչ պակաս 3 բուսիտետի նորմալ ծառուտները, իսկ ծայրահեղ խիստ պայմաններում (չոր ու քարքարոտ անտառի տիպեր)՝ 4 բուսիտետից ոչ պակաս արտադրողականության ծառուտները:
- Մշտական անտառներումային տեղամասերի առանձնացում՝ սերմային ծագման արևելյան հաճարենու, խոշորամեջ կաղնու, սովորական սոճու, սովորական հացենու, սրատերև թխկու, կովկասյան լորենու, ընդհանուր 153.5 հա մակերեսով:
- Ապահովել բարձրարժեք տեսակների գերիշխության անտառային մշակույթների հիմնում, որը պետք է զբաղեցնի անտառային պետական ֆոնդի ամայի բաց տարածքներն ու հրդեհված ոչնչացված հողատեսքերը, ավելացնելով անտառապատված ու անտառվերականգնված մակերեսները՝ ստուգիչ ժամանակաշրջանի ընթացքում 1154 հեկտարով:
- Հիմնադրված անտառային մշակույթներն արդեն իսկ մյուս ստուգիչ շրջանի առաջին 3-5 տարիներին պետք է փոխադրվեն անտառածածկ տարածություն, ավելացնելով Անտառտնտեսության անտառածածկը 3.12 %-ով (38094 հա):
- Անտառմշակույթների հիմնում կաղնու սերմերի տեսքով:

13.4 Անտառպաշտպանություն

Անտառաշինությամբ նշանակված են միջոցառումներ, որոնք ապահովում են նպատակային տեսակների պահպանությունն ու անտառի կազմի հարստացումը: Ներառում են վնասակար օրգանիզմների (վնասատուների և հիվանդությունների) կողմից անտառների ոչնչացման, չորացման, օգտակար հատկությունների կորստի կանխարգելմանը և սանիտարական վիճակի բարելավմանն ուղղված համալիր միջոցառումները, ելնելով անտառային տնտեսության կառավարման պլանների հրահանգի (ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարի 10.08.2005թ. N 130-Ն հրաման գլուխ 8, կետ 2-ի):

Անտառպաշտպանական շրջանակներում նախատեսվում են.

- անտառապաթուղգիական ուսումնասիրություններ՝ 3000հա-ի վրա (վնասատուներով և հիվանդություններով ծառուտների կամ առանձին ծառերի վարակվածության աստիճան, վնասված ծառերի պաշար) իրականացում՝ անտառի վնասատուների և հիվանդությունների կանխարգելման համար:
- Բնական ու արհեստական անտառաճեցում:
- Հիվանդությունների և վնասատուների դեմ պայքարում նախապատվություն տալ պայքարի կենսաբանական մեթոդներին, իսկ անբողբիմիական պայքարի միջոցառումներ կատարել միայն խիստ անհրաժեշտության դեպքում՝ անտառապաթուղգիական ուսումնասիրության արդյունքների հիման վրա:
- Մկնանման կրծողների դեմ զանգվածային միջոցառումներ կատարել 100հա - վրա:
- Լաբորատոր սարքավորումների, կիրառելի ձեռնարկների, անտառապաշտպանության վերաբերյալ գրականության ձեռքբերում:
- Անտառապաշտպանության մասին քարոզչական ու բացատրա-լուսավորչական աշխատանքների իրականացում:
- Սանիտարական հատումների իրականացում՝ անտառների սանիտարական վիճակի բարելավման, անտառի կենսունակության և արտադրողականության բարձրացմանը, ինչպես նաև վնասատուների և հիվանդությունների բացասական ազդեցության հետևանքով կենսունակությունը կորցրած կամ ցցաչոր և չորացող ծառերի հեռացման նպատակով՝ չխախտելով անտառի կենսունակությունը, կառուցվածքը, արտադրողականությունը և նպատակային նշանակությունը:
- Ծառուտներում խնամքի հատումների կատարում՝ մաքուր/0.8/ ու բարձր լրիվության և ըստ կազմի խառն՝ 0.7 և բարձր լրիվության ծառուտներում:
- Հատման աշխատանքները կատարել, ելնելով նախատեսված ծառուտների կազմից, հասակից և կենսաբանական հատկանիշներից, ինչպես նաև հատման նպատակային նշանակությունից՝ համակցված մեթոդով, ըստ որի ընդգրկվում է ստորին (ծառերի հիմնական զանգվածը հատվում է ենթակա կամ ստորին շարահարկից) և վերին (ծառերի հիմնական զանգվածը հեռացվում է գերիշխող սաղարթից) մեթոդները:
- Ընտրովի հատումների դեպքում ծառուտի կենսունակության կառուցվածքի, արտադրողականության, նպատակային ֆունկցիաների խախտման բացառում՝ հատումից հետո ծառուտի լրիվությունը չպետք է փոքր լինի 0.5-ից:
- Գլխավոր օգտագործման՝ անտառվերականգնման հատումների կիրառմբ ապահովվել անտառային պաշարների կայուն և արդյունավետ օգտագործումը, անտառի ջրապահպան, ջրակարգավորիչ և հողապաշտպան հատկանիշների ամրապնդումը, անտառավերականգնումը, տնտեսապես արժեքավոր ծառատեսակների վերարտադրությունը, անտառի արտադրողականության բարձրացումը, բնական միջավայրի բարելավումն ու պահպանումը:
- Համայնքամերձ տարածքներում անասունների մուտքի խստիվ արգելում պահպանական միջոցառումների պատշաճ մակարդակի ապահովում:
- Բացառել անասունների արածեցումը անտառային հողերում:
- Առավել խոցելի՝ բանուկ ճանապարհներին տեղադրել մշտական և շարժական ուղեփակոցներ՝ հսկողության ուժեղացման նպատակով:

- Սանիտարական հատումների անհրաժեշտության և ծավալների հիմնավորում անտառապաթուրգիական ուսումնասիրությունների կամ մոնիթորինգի արդյունքում ստացված տվյալների հիման վրա (ՀՀ անտառային օրենսգիրք, հոդված 25):

13.5 Ատառապահականություն

Անտառապահականության միջոցառումների նպատակն է նվազագույնի հասցնել անտառային և այլ էկոհամակարգերի ու պաշարների չհամակարգված օգտագործումը, ինքնակամ զավթումները, ապօրինի հատումները, արածեցումները, աղտոտումը, կենսաբազմազանության վնասումը, ապահովել հրդեհանվտանգությունը, ինչպես նաև բնական վերականգնմանը օժանդակող միջոցառումներով վերականգնել դեգրադացված անտառային տարածքները:

Այդ նպատակով նախատեսվում է .

- անտառն ապահովել պատշաճ որակի պահպանությամբ՝ բնական վերածին օժանդակելու գրագետ ու ճիշտ աշխատանք և բնական անդորր՝ անտառի վերականգնման համար:
- Անտառների սանիտարական վիճակը բարելավման նպատակով սանիտարական հատումներն իրականացնել չորացող ու հիվանդ ծառերի քանակի ու ծավալի գնահատման՝ Անտառապաթուրգիական ուսումնասիրությունների միջոցով:
- Անտառների պահպանում՝ ապօրինի հատումներից, հրդեհներից, արածեցումից, ռեկրեացիոն ծանրաբեռնվածությունից:
- Անթրոպոգեն նոսրումներում և 0.3-0.4 ցածր լրիվության ծառուտներում կիրառել բնական վերածի աջակցման միջոցառումներ:
- Անտառներում անասունների արածեցման արգելումն ու դրանց դեմ պայքարը:
- Բարձր բնապահպանական արժեք ունեցող անտառների առանձնացում և համապատասխան կառավարում՝ ուղղված հայտնաբերված արժեքների պահպանմանը և վերականգնմանը:
- Հրդեհային պահպանության կանոնների վերաբերյալ ցուցանակների տեղադրում:
- Անտառվերականգնման ենթակա անտառներում անասունների մուտքի արգելում, սերմնային ինքնավերականգնմանը բացասաբար անդրադարձող գործողությունների բացառում:
- Բացառել անասունների արածեցումը՝ Անտառաշինությամբ նախատեսված տարածքներում՝ անտառի բնական վերածը պահպանելու նպատակով, կատարելով 45500 գծամետր ծավալով ցանկապատման աշխատանքներ, անտառային հատվածների հասանելիության ապահովում՝ անտառտնտեսական տարաբնույթ միջոցառումներ անցկացնելու համար:
- չթույլատրել անասունների անարգել ու համատարած մուտքը անտառային զանգվածներ՝ անտառաճման պայմանների ապահովման համար :
- Տնտեսապես արժեքավոր մատղաշի պահպանում, նույնիսկ եթե այն անբավարար քանակի է, քանի որ այն թույլ կտա իջեցնել ու նվազեցնել անտառվերականգնման ծախսերը, ինչպես նաև ժամանակի ու տարածության մեջ պահպանել «անտառ» հասկացություն երևույթը:

13.6 Անտառի կենսաբազմազանության պահպանություն

- Անտառների կենսաբազմազանության պահպանությունն ուղղված է լանդշաֆտային և կենսաբանական բազմազանության բնականոն զարգացման ապահովմանը, լեռնային անտառային էկոհամակարգերի և դրանց բնորոշ հազվագյուտ և արժեքավոր բույսերի ու կենդանիների պահպանությանն ու վերարտադրությանը: Անտառների կայունությունն ու կենսունակությունը մեծացնելու, նրանց արտադրողականությունը բարձրացնելու և ամենակարևորը՝ բնական անբարենպաստ ազդեցություններին դիմակայելու նպատակով նախատեսվում է.
- Նորաստեղծ ծառուտների կազմում ներառվել է տեղածին խոշորառեջ կաղնու (*Quercus macranthera*), արևելյան հաճարենու (*Fagus orientalis*), սովորական, դրիմյան սոճին (*Pinus silvestris*, *Pinus pallasiana*), սրատերև, բարձրլեռնային, դաշտային թխկին (*Acer platanoides*, *Acer trautvetteri*, *Acer campestre*), կովկասյան տանձենին (*Pyrus caucasica*), կովկասյան լորենի (*Tilia caucasica*):
- Տարածքի էկոլոգիական հավասարակշռության, կենսաբազմազանության, ինչպես նաև կենսամիջավայրի բնական պայմանների հնարավորինս պահպանում:
- Առանձնացվել է սերմնային ծագման արևելյան հաճարենու, խոշորառեջ կաղնու, սովորական սոճու, սովորական հացենու, սրատերև թխկու, կովկասյան լորենու 153,5 հա ընդհանուր մակերեսով՝ մշտական անտառսերմնային տեղամասեր:
- Անտառի վիճակի բարելավման և արտադրողականության բարելավման նպատակով նախատեսել գլխավոր ու միջանկայլ օգտագործման հատումներ:
- Մշտական անտառսերմնային տեղամասերը առանցնացվում են բնական կամ արհեստական անտառների տեղամասերից:
- Անտառների կայունությունն ու կենսունակությունը մեծացնելու, նրանց արտադրողականությունը բարձրացնելուն ուղղված միջոցառումներ:
- Ինվազիվ և էքսպանսիվ բուսատեսակների ուսումնասիրությունների և բնական էկոհամակարգերի վրա դրանց ազդեցության նվազեցմանն ուղղված գործողությունների կատարում:
- Անտառային էկոհամակարգերի կողմից տրամադրվող էկոհամակարգային ծառայությունների, ներառյալ օգտակար բուսատեսակների պաշարների, ածխածնի կուտակման և այլ ուսումնասիրությունների իրականացում:
- Որսի համար թույլատրելի կենդանատեսակների, որսի թույլատրելի ժամկետների և չափաքանակի սահմանում օրենսդրությամբ:
- Մեծ հասուն ծառերի հատման բացառում՝ գիշատիչ թռչունների բնադրմանը չխոչընդոտելու համար:
- ՀՀ Կարմիր գրքում վտանգված կենդանատեսակների պահպանություն, որսագողության դեմ պայքարի իրականացում, դրանց ռացիոնալ օգտագործում, վերարտադրություն և պահպանություն:
- Ձկնագողության դեմ պայքարելու նպատակով ձկնորսության վերահսկում՝ առկա թույլտվության սահմաններում, ապահովելով տարածքի գետերում հազվագյուտ

հանդիպող ձկնատեսակների պահպանությունը՝ վերջիններիս պաշարների վերականգնման նպատակով:

- Սանիտարական/ինսամբի հատումներ իրականացնելիս տարածքներում անհրաժեշտ է պահպանել անողնաշար կենդանիների ապրելավայր հանդիսացող առանձին ցցաչոր փչակավոր ծառեր:
- Գերհասուն և ցցաչոր ծառերի հատման բոլոր տեսակների ժամանակ արմատի վրա թողնել գերհասուն և ցցաչոր փչակով ծառեր՝ 1 հա-ի հաշվով 2-5 խմ:
- Վնասատուների դեմ պայքարի դեպքում՝ հնարավորիս ավիացիոն պայքարի ճանաչում և կենսաբանական պայքարի տեսակի կիրառում: Իսկ ավիացիոն պայքարի անխուսափելիության պարագայում վերջինիս տեղայնացնում՝ թույլ չտալով բռնկումից դուրս տարածքներում գործողությունների ընդլայնումը:
- Թունաքիմիկատների օգտագործման դեպքում՝ ցանկը համաձայնեցնել մասնագետների հետ, բացառելով այդ միջավայրերում ապրող ոչ թիրախային և պահպանվող կենդանատեսակներին վնաս հասցնելու հնարավորությունը:
- Բացառել վնասատուների դեմ պայքարի նպատակով թունանյութերի և այն քիմիական նյութերի օգտագործումը, որոնք ամրագրված են Կառավարության 2005թ.-ի մարտի 17-ին կայացրած N-293 որոշման մեջ: Բուսականության բարձր աճն ապահովելու համար կատարել մոնիթորինգ, առաջնորդվելով ՀՀ կառավարության 31.07.2014թ. «ՀՀ բուսական աշխարհի օբյեկտների պահպանության և բնական պայմաններում վերարտադրության նպատակով դրանց օգտագործման կարգը սահմանելու մասին» N781-Ն որոշման պահանջներից:

13.7 Բնության հուշարձաններ/հատուկ պահպանվող տարածքներ

Անտառտնտեսության տարածքում Բնության հատուկ պահպանող տարածքների 4 կատեգորիայից հանդիպում են միայն բնության հուշարձաններ: Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպում են Լոռու մարզում հանդիպող 10 բնության հուշարձանից 4-ը՝ 2 երկրաբանական, 1 ջրագրական, 1 բնապատմական): Կենսաբանական և ջրաերկրաբանական բնության հուշարձանները բացակայում են :

Անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող բոլոր 4 բնության հուշարձաններն ունեն հաստատված անձնագրեր, համաձայն՝ ՀՀ բնապահպանության նախարարի 5 օգոստոսի 2014 թ. 218-Ն հրամանի, որոնք էլ պետք է հիմք ծառայեն պահպանական միջոցառումների համար:

13.8 Մշակութային/սպասարկող Էկոհամակարգային ծառայություններ

Տուրիզմի նախընտրվող ձևերն են Էկոտուրիզմը, պատմամշակութային և գիտաճանաչողական տուրիզմը, որոնք կարող են զուգակցվել վայրի կենդանական, բուսական աշխարհի դիտարկման և այլ տուրերի հետ:

Էկոզբոսաշրջություն. Բնության հատուկ պահպանվող տարածքները հանդես են գալիս ոչ միայն որպես շրջակա միջավայրի առողջացնող օբյեկտներ, այլև ուսուցանող մոդելային համակարգեր՝ լանդշաֆտի մակարդակով կայուն բնօգտագործման հնարավորությունը ցուցադրելու համար: Էկոզբոսաշրջության զարգացման հարցում կարևոր է Էկոզբոսաշրջության այնպիսի կառավարումը, որը կկանխարգելի այցելությունների հնարավոր բացասական ազդեցությունները բնական Էկոհամակարգերի և կենսաբազմազանության վրա: Էկոզբոսաշրջության ճիշտ կազմակերպումը կնպաստի անտառների կայուն կառավարմանը:

Այդ նպատակով նախատեսվում է. բնական և մշակութային ժառանգության գնահատում, պահպանություն:

- Անտառի ռեկրեացիոն հնարավորությունների արդյունավետ օգտագործում, Էկոլոգիական անվտանգության ապահովում:
- Բնակչության շրջանում հանրային իրազեկման քարոզարշավների իրականացում՝ հրդեհային անվտանգության կանոնների պահպանման, բնության և կենսաբազմազանության պահպանության կարևորության, կենսամիջավայրի աղտոտումը օրգանական և անօրգանական թափոններով կանխարգելելու նպատակով:
- Էկոզբոսաշրջության զարգացման նպատակով կառավարման այնպիսի համակարգի ներդրում, որը կկանխարգելի այցելությունների հնարավոր բացասական ազդեցությունները բնական Էկոհամակարգերի և կենսաբազմազանության վրա:

13.9 Օդային ավազան և կլիմա

Ծրագրի իրականացման շրջանակներում օդային ավազանի պահպանման նպատակով նախատեսվում է.

- կլիմայի փոփոխության նկատմամբ անտառների խոցելիության և հարմարողականության բարձրացմանն ուղղված ուսումնասիրությունների և կոնկրետ միջոցառումների իրականացում:
- Անտառային Էկոհամակարգերի ծառայությունների, ներառյալ օգտակար բուսատեսակների պաշարների, ածխածնի կուտակման և այլ ուսումնասիրությունների իրականացում:
- Արոտավայրերի անտառաճեցում որպես կանխիչ ու նախազգուշական միջոց՝ կլիմայական սպառնալիքների նկատմամբ բարձր խոցելիությունից խուսափելու նպատակով:

13.10 Հողային ռեսուրսներ

Հողային ռեսուրսները պահպանելու և անտառային հողերի արտադրողականության բարձրացման նպատակով նախատեսվում է.

- անտառներումնային բազաների հիմնում:
- Անտառային մշակույթների հիմնում:
- Ցածր լրիվության ծառուտների արտադրողականության բարձրացում:
- Բնական վերաճին օժանդակող համալիր միջոցառումներ:
- Խնամքի հատումների իրականացում:
- Անտառպահպանական և անտառպաշտպանական աշխատանքների բարելավում:
- Համայնքների կողմից օգտագործվող արոտավայրերի և խոտհարքերի կայուն կառավարման սխեմաների մշակում՝ բացառելով անտառվերականգնման ենթակա անտառներում անասունների մուտքը:

13.11 Ջրային ռեսուրսներ

Ջրային ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործման և անտառունտեսության հրդեհանվտանգության ապահովման համար նախատեսվում է.

- Հակահրդեհային նշանակության ջրամբարների կառուցում՝ 2 հատ:
- Ջրամբարների օգտագործում տնկարանի ոռոգման նպատակով՝ բույսերի աճն ապահովելու նպատակով:
- Գետավազանում առկա բնակավայրերի, ավանդական ջրօգտագործողների և ՋԹ ունեցող փաստացի ջրօգտագործողների, ինչպես նաև անտառային գոտու կամ դրա հարակից անցնող խմելու-կենցաղային և ոռոգման համակարգերի գործունեությունների խոչընդոտումների բացառում:

13.12 Սոցիալական

Անտառկառավարման ճիշտ կազմակերպումը կնպաստի նաև տարածաշրջանի բնակչության սոցիալական գործունեների ակտիվացմանը և տնտեսական պայմանների բարելավմանը: Այդ նպատակով նախատեսվում է.

- Կոլեկտիվ ուսուցման իրականացում՝ կադրերի մասնագիտական որակը բարձրացնելու նպատակով:
- Հաստիքի ավելացում(1մարդ)՝ կառավարման արդյունավետության ապահովման նպատակով:
- Կայուն տուրիզմի զարգացմանն ուղղված գովազդում, ցուցանակների տեղադրում:
- Բնակչության շրջանակներում իրազեկվածության բարձրացման աշխատանքներ, որոնք կներառեն առկա բուսական ռեսուրսների իմացությունը և դրանց օգտագործման հնարավորությունները, ինչպես նաև դրանց հավաքի և կայուն օգտագործմանն ուղղված վերապատրաստում:
- Հասարակության լայն շերտերի համար՝ պահպանվող տարածքներ այցելելու և բավականություն ստանալու հնարավորությունների ընձեռնում:

- Անտառային ոլորտը, որպես բնակչության համար կայուն եկամուտի աղբյուրի պահպանում:
- Ռեկրեացիոն նշանակության անտառների բարելավման և լանդշաֆտի պահպանման միջոցառումներ՝ աղբամանների տեղադրում 40հատ:

13.13 Հրդեհանվտանգություն և ճանապարհային ցանց

Անտառտնտեսության հրդեհանվտանգության ապահովման համար նախատեսվել է.

- Նախազգուշական պլակատների, անշլագների տեղադրում՝ 80հատ
- Արգելափակոցների տեղադրում՝ 15հատ, ցուցանակների տեղադրում՝ 20հատ, Հանգստի ու ծխելու վայրերի կազմակերպում՝ 12հատ
- Անտառային հրդեհների տարածումն սահմանափակելու նպատակով՝ հանքայնացված շերտերի կառուցում՝ 60կմ, հանքայնացված շերտերի խնամք՝ 60կմ:
- Հակահրդեհային նշանակության ջրամբարների կառուցում՝ 2 հատ:
- Հակահրդեհային նշանակության ճանապարհների կառուցում՝ 25կմ, հակահրդեհային նշանակության ճանապարհների նորոգում՝ 40կմ:
- Անտառային հրդեհների հայտնաբերման ու պայքարի կազմակերպման նպատակով՝ ժամանակավոր պահակների վարձում՝ 8 մարդ, հեռադիտակների ձեռք բերում՝ 7 հատ:
- Հակահրդեհային ագիտացիայի իրականացում, անտառային հրդեհներին արագ արձագանքման կարողությունների զարգացում:
- Անտառտնտեսական նշանակության ճանապարհների կառուցում – 32 կմ
- Անտառտնտեսական նշանակության ճանապարհների նորոգում – 50 կմ
- Հակահրդեհային նշանակության ճանապարհների կառուցում-25 կմ
- Հակահրդեհային նշանակության ճանապարհների նորոգում-45 կմ:

14.Մոնիթորինգ և գիտական ուսումնասիրություններ

Մշտադիտարկման ծրագրի նպատակն է անտառային էկոհամակարգերի և կենսաբազմազանության, գիտական հետաքրքրություն ներկայացնող առանձին տեսակների վիճակի մշտական հետևումը և գնահատումը: Ստացված տվյալների վերլուծության արդյունքում կատարվում է փոփոխությունների հիմնական միտումների գնահատում, որն էլ հիմք է ծառայելու որոշումների կայացման համար:

Մշտադիտարկման ծրագրի կարևորագույն մաս է կազմում գիտական ուսումնասիրությունները, որոնց հիմնական նպատակն է հազվագյուտ կենդանատեսակների և բուսատեսակների պոպուլյացիաների, ինչպես նաև էկոհամակարգերի վիճակի գնահատումը:

Անտառտնտեսության տարածքում մշտադիտարկումը և գիտական ուսումնասիրություններին աջակցությունը պետք է իրականացվեն Անտառտնտեսության մասնաճյուղի տնօրենի ենթակայությամբ ստեղծված մշտադիտարկման և գիտության համակարգողի կողմից ներգրավելով անտառտնտեսության այլ աշխատակցիների

/անտառապետեր, անտառապահներ/ սերտորեն համագործակցելով «Հայաստան» ՊՈԱԿ-ի գլխամասի համապատասխան պատասխանատուների հետ:

Մշտադիտարկման ծրագիրը հնարավոր է իրականացնել գիտական հաստատությունների հետ համագործակցությամբ՝ գիտակրթական հաստատությունները, ինչպես նաև բնապահպանական համապատասխան գործունեություն իրականացնող հասարակական կազմակերպությունները, մասնավոր ընկերությունները:

Անտառտնտեսության տարածքի բնականոն զարգացման, Էկոհամակարգերի, բնական միջավայրի, որոշակի ծառատեսակների, դրանց պահպանության վերաբերյալ տեղեկատվություն ստանալու, ինչպես նաև մարդածին ազդեցությունների հետևանքով առաջ եկած գործընթացների զարգացումը և դրանց հետագա ընթացքի վերաբերյալ կանխատեսումներ կատարելու համար նախատեսվում է.

- անտառտնտեսության տարածքում մոնիթորինգի և գիտական ուսումնասիրությունների իրականացում:
- Անհրաժեշտ է մշակել և իրականացնել երկարաժամկետ մշտադիտարկում և համապատասխան միջոցառումներ անցանկալի տեսակափոխությունից խուսափելու համար:
- Էկոհամակարգերի բաղադրիչների՝ կենսաբազմազանության և բնական ռեսուրսների քանակական և որակական փոփոխությունների ընթացքի գնահատում և կանխատեսում:
- ՀՀ Կարմիր գրքում գրանցված հազվագյուտ բուսատեսակների և կենդանատեսակների, ինչպես նաև որպես ցուցիչ առանձնացված տեսակների թվաքանակի հաշվառում և պոպուլյացիաների վիճակի մշտադիտարկում:
- ինվազիվ բուսատեսակների և բնական Էկոհամակարգերի վրա դրանց ազդեցության մշտադիտարկում:
- կենդանիների միգրացիոն ուղիների և բնակավայրերի վիճակի և միտումների մշտադիտարկում:
- Էկոհամակարգերի կազմի, վիճակի և տարածվածության մշտադիտարկում:
- Հիվանդությունների, վնասատուների և կենդանիների անկման դեպքերի և պատճառների մշտադիտարկում:
- Հիմնական բուսական ռեսուրսների տարածվածության փոփոխությունների մշտադիտարկում:

Այդ նպատակով նախատեսվում է ծրագրի հիմնական փուլերն.

1. նախապատրաստական փուլ
2. ամենամյա դաշտային տվյալների հավաքագրման փուլ
3. տվյալների վերլուծություն և առաջարկությունների մշակում

Նշված փուլերից 1-ում և 3-ում իրականացվելու է սերտ համագործակցություն գիտական կազմակերպությունների հետ, որոնց ներկայացուցիչները 1-ին փուլի ընթացքում տրամադրելու են մշտադիտարկման մեթոդաբանությունը ըստ՝ ուսումնասիրվող խմբերի, անտառտնտեսության պատասխանատուների հետ կազմելու են մշտադիտարկման պլանը, ժամանակացույցը և անհրաժեշտ լրացուցիչ ռեսուրսները, անցկացնելու են

անտառտնտեսության աշխատակիցների տեսական և գործնական վերապատրաստումներ: Իսկ 3-րդ փուլում կատարվելու են մշտադիտարկման տվյալների վերլուծություն և համապատասխան առաջարկությունների մշակում: Մշտադիտարկման ծրագրի 2-րդ փուլն իրականացվելու է անտառտնտեսության աշխատակիցների ուժերով:

Մշտադիտարկման աշխատանքների արդյունքում հավաքագրված տվյալների հիման վրա պարտադիր պետք է ստեղծվի էլեկտրոնային տվյալների բազա:

Բացի անտառտնտեսության կողմից իրականացվող մշտադիտարկումից անտառտնտեսության տարածքում մշտադիտարկում կարող են իրականացվել նաև գիտական կազմակերպությունների կողմից, որոնք կարող են ներառել կենսաբազմազանության պահպանությանն առընչվող այլ հիմնախնդիրներ ինչպիսին են օրինակ անտառային էկոհամակարգերի վրա կլիմայի փոփոխության ազդեցության գնահատում և այլն:

Անտառտնտեսության տարածքը ներկայումս ներառված է ՀՀ ՇՄՆ «Հիդրոոդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոնի կողմից համակարգվող անտառի ազգային մշտադիտարկման ծրագրում:

Պահպանության և մշտադիտարկման կազմակերպման համար անտառտնտեսությանը անհրաժեշտ է վերազինել համապատասխան միջոցներով:

Աղյուսակ 90. Պահպանության և մշտադիտարկման համար անհրաժեշտ հիմնական միջոցները

№	Սարքավորում, գույք	Քանակը
1	Ամենազնաց մեքենա	2
2	Ձիեր և հավելյալ միջոցներ (3-ական յուրաքանչյուր անտառապետության համար)	24
3	Մշտական ուղեփակոցներ	8
4	Շարժական ուղեփակոցներ	16
5	GPS սարքեր	8
7	Ֆոտո/վիդեո նկարահանման սարք	8
8	Հեռադիտակ (37 անտառապահ և 8 անտառապետ)	45
9	Գիշերային հսկման հեռադիտակ	8
10	Տեսահսկման համակարգեր՝ տեսախցիկներ	8
11	Ամառային համազգեստ (37 անտառապահ և 8 անտառապետ)	45
12	Զմեռային համազգեստ (37 անտառապահ և 8 անտառապետ)	45
13	Անտառապահների սարքավորումների հավաքածու (բահ, դանակ, լապտեր, ուսապարկ, առաջին օգնության պարագաներ և այլն)	45
14	Գրասենյակային սարքավորումներ (համակարգիչ, տպիչ, սկաներ և այլն)	4
15	Բազմաֆունկցիոնալ տրակտոր GSB կամ բելոռուս	1
16	ԱԹՍ	1
17	Լուսային տակարդներ և կենդանիների մշտադիտարկման համար անհրաժեշտ սարքեր	--

15.Հիմնադրույթային փաստաթղթի գործողության ընթացքում՝ Հետնախագծային վերլուծության ծրագիր

Մշտադիտարկման արդյունքների և հիմնադրույթային փաստաթղթի, ՌԷԳ հաշվետվության տվյալների համեմատական վերլուծության արդյունքում նախաձեռնողի կողմից կազմվում է հետևախազձային վերլուծության ծրագիր: Յուրաքանչյուր տարվա մինչև մարտի առաջին տասնօրյակը մշտադիտարկման (մոնիտորինգի) և հետևախազձային վերլուծության արդյունքները հրապարակվում են նախաձեռնողի կայքում (առկայության դեպքում) կամ տրամադրվում են լիազոր մարմնին՝ վերջինիս կայքում տեղադրելու նպատակով:

Նախատեսված մոնիթորինգի արդյունքում բացահայտված շրջակա միջավայրի, այդ թվում՝ մարդու առողջության վրա չնախատեսված ազդեցություններ ի հայտ գալու դեպքում նախաձեռնողը նախատեսում և իրականացնում է շրջակա միջավայրի պահպանությանն ուղղված լրացուցիչ միջոցառումներ՝ սահմանելով իրականացման ժամկետներ: Միջոցառումները հրապարակվում են նախաձեռնողի կայքում (առկայության դեպքում) կամ տրամադրվում են լիազոր մարմնին՝ վերջինիս կայքում տեղադրելու նպատակով:

16. Հիմնադրությամբ փաստաթղթի դրույթների իրականացման համար շրջակա միջավայրի վնասակար ազդեցության բացառմանը, նվազեցմանն ու փոխհատուցմանն ուղղված բնապահպանական միջոցառումների ամփոփ աղյուսակ

Աղյուսակ 91.

№	Հիմնադրությամբ փաստաթղթի դրույթների իրականացման շրջանակներում ազդեցության ենթակա շրջակա միջավայրի բաղադրիչները և ազդող գործոնները	Մեղմող միջոցառման անվանումը	Միջոցառման իրականացման պատասխանատու	Վերահսկող
1	Օդային ավազան և կլիմա.	<p>Ծրագրի իրականացման շրջանակներում օդային ավազանի պահպանման նպատակով նախատեսվում է.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ կլիմայի փոփոխության նկատմամբ անտառների խոցելիության և հարմարողականության բարձրացմանն ուղղված ուսումնասիրությունների և կոնկրետ միջոցառումների իրականացում: ➤ Անտառային էկոհամակարգերի կողմից տրամադրվող էկոհամակարգային ծառայությունների, ներառյալ օգտակար բուսատեսակների պաշարների, ածխածնի կուտակման և այլ ուսումնասիրությունների իրականացում: ➤ Արտավայրերի անտառաճեցում որպես կանխիչ ու նախազգուշական միջոց՝ կլիմայական սպառնալիքների նկատմամբ 	<p>«ԵՐԿՐԱՏԱՐԱԾԱ ԿԱՆ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆ» ՍՊԸ «Հայանտառ» ՊՈԱԿ</p>	<p>Էկոպարեկային ծառայություն «Հայանտառ» ՊՈԱԿ</p>

		բարձր խոցելիությունից խոսափելու նպատակով:		
2	Հողային ռեսուրսներ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Հողային ռեսուրսները պահպանելու և անտառային հողերի արտադրողականության բարձրացման նպատակով նախատեսվում է. ➤ անտառներումային բազաների հիմնում սելեկցիոն հիմքի վրա: ➤ Անտառային մշակույթների հիմնում: ➤ Ցածր լրիվության ծառուտների արտադրողականության բարձրացում: ➤ Բնական վերածին օժանդակող համալիր միջոցառումներ: ➤ Խնամքի հատումների իրականացում: ➤ Անտառպահպանական և անտառպաշտպանական աշխատանքների բարելավում, ընտրովի սանիտարական հատումներ: ➤ Հողերի պահպանություն՝ հակաեռոզիոն, ագրոտեխնիկական: ➤ Համայնքների կողմից օգտագործվող արոտավայրերի և խոտհարքերի կայուն կառավարման սխեմաների մշակում՝ բացառելով անտառվերականգնման ելթակա անտառներում անասունների 	«Հայանտառ»ՊՈԱԿ	<p>Էկոպարեկային ծառայություն</p> <p>«Հայանտառ»ՊՈԱԿ</p>

		<p>մուտքը:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Խոտհարքերում (որոնք շատ դեպքերում անտառային բացատներն են) կատարվող գործողությունների վերահսկում բացառելով վերջիններիս բացասական անդրադարձը սերմնային ինքնավերականգնման վրա: 		
3	Ջրային ռեսուրսներ	<p>Ջրային ռեսուրսների օգտագործման և անտառտնտեսության հրդեհանվտանգության ապահովման համար նախատեսվում է.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Հակահրդեհային նշանակության ջրամբարների կառուցում՝ 2 հատ: ➤ Ջրամբարների օգտագործում տնկարանի ոռոգման նպատակով՝ բույսերի աճն ապահովելու նպատակով: ➤ Գետավազանում առկա բնակավայրերի, ավանդական ջրօգտագործողների և ՋԹ ունեցող փաստացի ջրօգտագործողների, ինչպես նաև անտառային գոտու կամ դրա հարակից անցնող խմելու-կենցաղային և ոռոգման համակարգերի գործունեությունների խոչընդոտումների բացառում: 	«Հայանտառ»ՊՈԱԿ	<p>Էկոպարեկային ծառայություն</p> <p>«Հայանտառ»ՊՈԱԿ</p>
4	Անտառի կենսաբազմազանության պահպանություն	<p>Անտառային տարածքներում բուսական և կենդանական աշխարհի պահպանման նպատակով նախատեսվում է.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Անտառների կենսաբազմազանության պահպանությունն ուղղված է լանդշաֆտային և կենսաբանական բազմազանության բնականոն 	«Հայանտառ» ՊՈԱԿ	<p>Էկոպարեկային ծառայություն</p> <p>«Հայանտառ»ՊՈԱԿ</p>

		<p>զարգացման ապահովմանը, լեռնային անտառային էկոհամակարգերի և դրանց բնորոշ հազվագյուտ և արժեքավոր բույսերի ու կենդանիների պահպանությանն ու վերարտադրությանը: Անտառների կայունությունն ու կենսունակությունը մեծացնելու, նրանց արտադրողականությունը բարձրացնելու և ամենակարևորը՝ բնական անբարենպաստ ազդեցություններին դիմակայելու նպատակով նախատեսվում է.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ նորաստեղծ ծառուտների կազմում ներառվել է տեղածին խոշորառեջ կաղնու (<i>Quercus macranthera</i>), արևելյան հաճարենու (<i>Fagus orientalis</i>), սվորական, դրիմյան սոճին (<i>Pinus silvestris</i>, <i>Pinus pallasiana</i>), սրատերև, բարձրլեռնային, դաշտային թխկին (<i>Acer platanoides</i>, <i>Acer trautvetteri</i>, <i>Acer campestre</i>), կովկասյան տանձենին (<i>Pyrus caucasica</i>), կովկասյան լորենի (<i>Tilia caucasica</i>): ➤ Տարածքի էկոլոգիական հավասարակշռության, կենսաբազմազանության, ինչպես նաև կենսամիջավայրի բնական 		
--	--	--	--	--

		<p>պայմանների հնարավորինս պահպանում:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Առանձնացվել է սերմնային ծագման արևելյան հաճարենու, խոշորառեջ կաղնու, սովորական սոճու, սովորական հացենու, սրատերև թխկու, կովկասյան լորենու 153,5 հա ընդհանուր մակերեսով՝ մշտական անտառսերմնային տեղամասեր: ➤ Անտառի վիճակի բարելավման և արտադրողականության բարելավման նպատակով նախատեսել գլխավոր ու միջանկյալ օգտագործման հատումներ: ➤ Մշտական անտառսերմնային տեղամասերը առանցնացվում են բնական կամ արհեստական անտառների տեղամասերից: ➤ Անտառների կայունությունն ու կենսունակությունը մեծացնելու, նրանց արտադրողականությունը բարձրացնելուն ուղղված միջոցառումներ: ➤ Ինվազիվ և էքսպանսիվ բուսատեսակների ուսումնասիրությունների և բնական էկոհամակարգերի վրա դրանց ազդեցության նվազեցմանն 		
--	--	--	--	--

		<p>ուղղված գործողությունների կատարում:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Անտառային Էկոհամակարգերի կողմից տրամադրվող Էկոհամակարգային ծառայությունների, ներառյալ օգտակար բուսատեսակների պաշարների, ածխածնի կուտակման և այլ ուսումնասիրությունների իրականացում: ➤ Որսի համար թույլատրելի կենդանատեսակների, որսի թույլատրելի ժամկետների և չափաքանակի սահմանում՝ օրենսդրությամբ: ➤ Մեծ հասուն ծառերի հատման բացառում՝ գիշատիչ թռչունների բնադրմանը չխոչընդոտելու համար: ➤ ՀՀ Կարմիր գրքում վտանգված կենդանատեսակների պահպանություն, որսագողության դեմ պայքարի իրականացում, դրանց ռացիոնալ օգտագործում, վերարտադրություն և պահպանություն: ➤ Ձկնագողության դեմ պայքարելու նպատակով ձկնորսության վերահսկում՝ առկա թույլտվության 		
--	--	---	--	--

		<p>սահմաններում, ապահովելով տարածքի գետերում հազվագյուտ հանդիպող ձկնատեսակների պահպանությունը՝ վերջիններիս պաշարների վերականգնման նպատակով:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Սանիտարական/խնամքի հատումներ իրականացնելիս տարածքներում անհրաժեշտ է պահպանել անողնաշար կենդանիների ապրելավայր հանդիսացող առանձին ցգաչոր փչակավոր ծառեր: ➤ Գերհասուն և ցգաչոր ծառերի հատման բոլոր տեսակների ժամանակ արմատի վրա թողնել գերհասուն և ցգաչոր փչակով ծառեր՝ 1 հա-ի հաշվով 2-5 խմ: ➤ Վնասատուների դեմ պայքարի դեպքում՝ հնարավորիս ավիացիոն պայքարի ձևերից խուսափում և կենսաբանական պայքարի տեսակի կիրառում: Իսկ ավիացիոն պայքարի անխուսափելիության պարագայում վերջինիս տեղայնացնում՝ թույլ չտալով բռնկումից դուրս տարածքներում գործողությունների ընդլայնումը: ➤ Թունաքիմիկատների 		
--	--	--	--	--

		<p>օգտագործման դեպքում՝ ցանկը համաձայնեցնել մասնագետների հետ, բացառելով այդ միջավայրերում ապրող ոչ թիրախային և պահպանվող կենդանատեսակներին վնաս հասցնելու հնարավորությունը:</p> <p>➤ Բացառել վնասատուների դեմ պայքարի նպատակով թունանյութերի և այն քիմիական նյութերի օգտագործումը, որոնք ամրագրված են Կառավարության 2005թ.-ի մարտի 17-ին կայացրած N-293 որոշման մեջ: Բուսականության բարձր աճն ապահովելու համար կատարել մոնիթորինգ, առաջնորդվելով ՀՀ կառավարության 31.07.2014թ. «ՀՀ բուսական աշխարհի օբյեկտների պահպանության և բնական պայմաններում վերարտադրության նպատակով դրանց օգտագործման կարգը սահմանելու մասին» N781-Ն որոշման պահանջներից:</p>		
5	Անտառտնտեսության կառավարում	<p>Անտառկառավարման ոլորտի կայուն կառավարման նպատակով նախատեսվելու է.</p> <p>➤ խթանման ու մոտիվացիոն ֆոն ստեղծելը, մասնավորապես ուսուցանել ոչ բնափայտային ռեսուրսների հավաքն</p>	«Հայանտառ» ՊՈԱԿ	Էկոպարտեկային Ծառայություն «Հայանտառ»ՊՈԱԿ

		<p> ու վերամշակումը, օժանդակ տնտեսության կազմակերպումը և այլն: ➤ Կատարելագործել առկա ենթասրենտդրական դաշտը, իրականացնել մարկետինգային հետազոտություններ: ➤ Ուժեղացնել հսկողությունն ու վերահսկողությունը, հայթայթել կողմնարդյունքի զարգացման համար ֆինանսական միջոցներ և ապահովել դրանց հոսքը՝ տնտեսություն: ➤ Անհրաժեշտ է իրականացնել անտառտնտեսության բույսերի գույքագրում, քարտեզագրում և պաշարների գնահատում: ➤ Բնակչության շրջանակներում իրազեկվածության բարձրացման աշխատանքներ, որոնք կներառեն առկա բուսական ռեսուրսների իմացությունը և դրանց օգտագործման հնարավորությունները, ինչպես նաև դրանց հավաքի և կայուն օգտագործման ուղղությամբ վերապատրաստում: ➤ Բուսական ռեսուրսների պաշարների համապարփակ հաշվառման ու գույքագրման տվյալների, հավաքի և օգտագործման եղանակների վերաբերյալ տեղեկատվության ապահովում՝ </p>		
--	--	--	--	--

		<p>շահառուների իրազեկվածության մակարդակի բարձրացման նպատակով:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Անտառտնտեսությունում տեխնիկական զինվածության ապահովում՝ ժամանակակից, անվտանգ և արդյունավետ տեխնոլոգիաների ներդրման միջոցով: ➤ Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներում անտառի օգտագործումն իրականացնել «Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին» 27.11.2006թ. ՀՀ օրենքի համաձայն: ➤ Արգելվում է ցանկացած գործունեություն, որը խախտում է արգելավայրի Էկոհամակարգերի կայունությունը կամ սպառնում է հատուկ պահպանության կարիք ունեցող Էկոհամակարգերի, բուսական և կենդանական աշխարհի ներկայացուցիչների, գիտական կամ պատմամշակութային արժեք ունեցող օբյեկտների պահպանությանը: ➤ Անտառի ռեկրեացիոն ներուժի ավելացում, Էկոտուրիզի, մեդվաբուժության զարգացում: ➤ Անտառվերականգնման աշխատանքներում կլիմայի փոփոխության հետևանքների մեղմացման և անտառի 		
--	--	---	--	--

		<p>հարմարվողականության ուժեղացում:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Մարդկային ռեսուրսների՝ կադրերի կատարելագործում՝ մասնագետներով համալրում և մասնագիտական որակի բարձրացում: ➤ Կառավարման արդյունավետությունը ապահովելու համար անտառտնտեսության տնօրենը և հիմնական գործառույթներն իրականացնող պատասխանատուները պետք է սերտորեն համագործակցեն ՇՄԼ-ի և նրա ենթակայության տակ գտնվող Էկոպարեկային ծառայության և «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի համապատասխան բաժինների հետ, ինչպես նաև մյուս շահառու խմբերի հետ (նախարարություններ, ՏԻՄ-եր, համայնքներ, ինչպես նաև միջազգային կազմակերպություններ, հասակական կազմակերպություններ, գիտակրթական հաստատություններ, ձեռներեցներ և այլն): ➤ Անձնակազմի կարճաժամկետ և երկարաժամկետ վերապատրաստման ծրագրերի մշակում և իրականացում՝ անտառների և կենսաբազմազանության պահպանության և մոնիթորինգի, անտառի պաշտպանության, Էկոզբոսաշրջության զարգացման, ֆինանսական միջոցների համալրման և 		
--	--	--	--	--

		այլ ուղղություններով:		
6	Անտառաճեցում և անտառվերականգնում	<ul style="list-style-type: none"> ➤ անտառվերականգնման եղանակների ընտրության ժամանակ հաշվի առնել հիմնման սխեմաները և տնկանյութի ու սերմերի պահանջարկի հաշվարկը: ➤ Բնական վերածի աջակցություն ուղղված՝ մատղաշի գոյացմանն ու պահպանմանը և երկրորդ շարահարկում գտնվող տնտեսապես արժեքավոր տեսակների գոյության ապահովմանը: ➤ Ստեղծել բարենպաստ պայմաններ սերմերի ծլման և աճի համար՝ անտառի սերմնային բնական վերականգնմանը նպաստելու նպատակով: ➤ Անտառտնկման միջցառումներն իրականացնել նոսրուտներում և ցածր լրիվության ծառուտներում, որոնցում անբավարար է սերմնային վերածի ընթացքը: ➤ Բնական վերականգնման օժանդակում՝ հողի հանքայնացված շերտերի ստեղծման եղանակով: ➤ Վերականգնվող տեսակն ընտրել կաղնին է, հաճարենին և ծառուտում առկա այլ արժեքավոր տեսակները (թխկի, լորենի և այլն): 	«Հայանտառ» ՊՈԱԿ	Էկոպարեկային ծառայություն «Հայանտառ»ՊՈԱԿ

		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Անտառային մշակույթների հիմնում, բնական վերածի օժանդակում: ➤ Անտառապատման նպատակով սերմերի օգտագործում՝ կաղնու գերիշխանությամբ: ➤ Ագրոտեխնիկական միջոցառումների իրականացում, անտառմշակույթի ինսամքի աշխատանքների իրականացում: <p>Անտառվերականգնում.</p> <p>անտառվերականգնման համար նախատեսվում է.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Անտառաշինությամբ նախատեսվել են 1313 հա մակերեսի վրա անտառվերականգնման բնական վերածի աջակցության միջոցառումներ՝ ցածր լրիվության ծառուտներում ու նոսրուտներում, և որոնցում բացակայում է բնական մատղաշը: ➤ Անտառվերականգնման աշխատանքների իրականացում՝ ուղղված անտառի սերմնային բնական վերականգնման օժանդակելուն, սերմերի ծլման և աճի համար նպաստավոր պայմաններ ստեղծելուն: ➤ Անտառտնտեսության արոտավայրային ֆոնդը, ելնելով անտառաճման պայմանների խայտաբղետությունից՝ ենթակա է անտառապատման իր 		
--	--	---	--	--

		<p>տարաբնույթ եղանակներով ու ձևերով. սկսած զուտ բնական աճեցման ու բնական վերածի օճանդակման միջոցառումներից մինչև մասնակի ու համատարած անտառային մշակույթների ներմուծմամբ:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Խստիվ արգելել անասունների մուտքը անտառվերականգնման տարածքներ, ապահովել պահպանական միջոցառումների պատշաճ մակարդակ: ➤ Բնական վերածին աջակցելու միջոցառումների իրականացում՝ ուղղված անտառի նոր երիտասարդ սերնդի երևան գալու համար պայմաններ ստեղծելուն, ինչպես նաև անտառի ներքին կառուցվածքի կայունացմանը և նպաստելու կաղնու ու հաճարենու եզակի էկոհամակարգերի կենսաէկոլոգիական կապերի կազմավորմանը: 		
7	Անտառմշակույթների հիմնում.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Անտառտնկման աշխատանքները կատարել անտառկառավարման պլանով նախատեսված անտառվերականգնման եղանակներով և սխեմաներով: ➤ Անտառային մշակույթներ հիմնում այն հողատեսքերում, որոնցում անտառների կայացումը բնական ճանապարհով չի ապահովվում: ➤ Նպաստել մատղաշի զոյացմանն ու պահպանմանը, երկրորդ 	«Հայանտառ» ՊՈԱԿ	<p>Էկոպարեկային ծառայություն «Հայանտառ» ՊՈԱԿ</p>

		<p>շարահարկում գտնվող տնտեսապես արժեքավոր տեսակների գոյության ապահովմանը:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Հիմնական անտառկազմող և արժեքավոր՝ հաճարենու, կաղնու, թխկու, սոճու և այլ տեսակների համար մշտական անտառսերմնային բազայի ստեղծում՝ բարդ բնական պայմաններում անտառմշակույթների հիմնման աշխատանքների արդյունավետության բարձրացման նպատակով: ➤ Տեսակների ընտրությունը կատարել ըստ առաջարկվող տեսականու՝ գլխավոր (կաղնի և հաճարենի) և ուղեկցող տեսակներով: ➤ Անտառային սերմերի մթերում, ինչպես նաև սերմերի ձեռք բերում՝ առանձնացված մշտական անտառսերմնային տեղամասերից, բացառելով սերմերի մթերումը միևնույն ծառուտներից: ➤ Անտառմշակույթների հիմնում օգտագործելով 1 և 2, ոչ պակաս 3 բուխտետի նորմալ ծառուտները, 		
--	--	--	--	--

		<p>իսկ ծայրահեղ խիստ պայմաններում (չոր ու քարքարոտ անտառի տիպեր)՝ 4 բոնիտետից ոչ պակաս արտադրողականության ծառուտները:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Մշտական անտառներմային տեղամասերի առանձնացում՝ սերմային ծագման արևելյան հաճարենու, խոշորառեջ կաղնու, սովորական սոճու, սովորական հացենու, սրատերև թխկու, կովկասյան լորենու , ընդհանուր 153.5 հա մակերեսով: ➤ Ապահովել բարձրարժեք տեսակների գերիշխության անտառային մշակույթների հիմնում, որը պետք է զբաղեցնի անտառային պետական ֆոնդի ամայի բաց տարածքներն ու հրդեհված ոչնչացված հողատեսքերը, ավելացնելով անտառապատված ու անտառվերականգնված մակերեսները՝ ստուգիչ ժամանակաշրջանի ընթացքում 1154 հեկտարով: ➤ Հիմնադրված անտառային մշակույթներն արդեն իսկ մյուս ստուգիչ շրջանի առաջին 3-5 տարիներին պետք է փոխադրվեն 		
--	--	---	--	--

		<p>անտառածածկ տարածություն, ավելացնելով Անտառտնտեսության անտառածածկը 3.12 %-ով (38094 հա):</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Անտառմշակույթների հիմնում կաղնու սերմերի տեսքով 		
8	Անտառապաշտպանություն	<p>Անտառապաշտպանական շրջանակներում նախատեսվելու են.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ անտառապաթուղզիական ուսումնասիրություններ՝ 3000հա-ի վրա (վնասատուներով և հիվանդություններով ծառուտների կամ առանձին ծառերի վարակվածության աստիճան, վնասված ծառերի պաշար) իրականացում՝ անտառի վնասատուների և հիվանդությունների կանխարգելման համար: ➤ Բնական ու արհեստական անտառաճեցում: ➤ Հիվանդությունների և վնասատուների դեմ պայքարում նախապատվություն տալ պայքարի կենսաբանական մեթոդներին, իսկ անարդյունավետ պայքարի 	«Հայանտառ» ՊՈԱԿ	<p>Էկոպարեկային ծառայություն «Հայանտառ» ՊՈԱԿ</p>

		<p>միջոցառումներ կատարել միայն խիստ անհրաժեշտության դեպքում՝ անտառպաթուղզիական ուսումնասիրության արդյունքների հիման վրա:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Մկնանման կրծողների դեմ զանգվածային միջոցառումներ կատարել 100հա - վրա: ➤ Լաբորատոր սարքավորումների, կիրառելի ձեռնարկների, անտառպաշտպանության վերաբերյալ գրականության ձեռքբերում: ➤ Անտառպաշտպանության մասին քարոզչական ու բացատրալուսավորչական աշխատանքների իրականացում: ➤ Սանիտարական հատումների իրականացում՝ անտառների սանիտարական վիճակի բարելավման, անտառի կենսունակության և արտադրողականության բարձրացմանը, ինչպես նաև վնասատուների և հիվանդությունների բացասական ազդեցության հետևանքով կենսունակությունը կորցրած կամ զգալիոր և չորացող ծառերի հեռացման նպատակով՝ 		
--	--	---	--	--

		<p>չխախտելով անտառի կենսունակությունը, կառուցվածքը, արտադրողականությունը և նպատակային նշանակությունը:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ծառուտներում խնամքի հատումների կատարում՝ մաքուր/0.8/ ու բարձր լրիվության և ըստ կազմի խառը ` 0.7 և բարձր լրիվության ծառուտներում: ➤ Հատման աշխատանքները կատարել, ելնելով նախատեսված ծառուտների կազմից, հասակից և կենսաբանական հատկանիշներից, ինչպես նաև հատման նպատակային նշանակությունից՝ համակցված մեթոդով, ըստ որի ընդգրկվում է ստորին (ծառերի հիմնական զանգվածը հատվում է ենթակա կամ ստորին շարահարկից) և վերին (ծառերի հիմնական զանգվածը հեռացվում է գերիշխող սաղարթից) մեթոդները: ➤ Ընտրովի հատումների դեպքում ծառուտի կենսունակության կառուցվածքի, արտադրողականության, նպատակային ֆունկցիաների խախտման բացառում՝ հատումից 		
--	--	--	--	--

		<p>հետո ծառուտի լրիվությունը չպետք է փոքր լինի 0.5-ից:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Գլխավոր օգտագործման՝ անտառավերականգնման հատումների կիրառամբ ապահովվել անտառային պաշարների կայուն և արդյունավետ օգտագործումը, անտառի ջրապահպան, ջրակարգավորիչ և հողապաշտպան հատկանիշների ամրապնդումը, անտառավերականգնումը, տնտեսապես արժեքավոր ծառատեսակների վերարտադրությունը, անտառի արտադրողականության բարձրացումը, բնական միջավայրի բարելավումն ու պահպանումը: ➤ Համայնքամերձ տարածքներում անասունների մուտքի խստիվ արգելում պահպանական միջոցառումների պատշաճ մակարդակի ապահովում: ➤ Բացառել անասունների արածեցումը անտառային հողերում: ➤ Առավել խոցելի՝ բանուկ ճանապարհներին տեղադրել 		
--	--	---	--	--

		<p>մշտական և շարժական ուղեփակոցներ՝ հսկողության ուժեղացման նպատակով:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Սանիտարական հատումների անհրաժեշտության և ծավալների հիմնավորում՝ անտառապաթուղոգիական ուսումնասիրությունների կամ մոնիթորինգի արդյունքում ստացված տվյալների հիման վրա (ՀՀ անտառային օրենսգիրք, հոդված 25): 		
9	Անտառապահպանություն	<p>Անտառապահպանության նպատակով նախատեսվում է .</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ անտառն ապահովել պատշաճ որակի պահպանությամբ՝ բնական վերածին օժանդակելու գրագետ ու ճիշտ աշխատանք և բնական անդորր՝ անտառի վերականգնման համար: ➤ Անտառների սանիտարական վիճակը բարելավման նպատակով սանիտարական հատումներն իրականացնել չորացող ու հիվանդ ծառերի քանակի ու ծավալի գնահատման՝ Անտառապաթուղոգիական ուսումնասիրությունների միջոցով: ➤ Անտառների պահպանում՝ ապօրինի հատումներից, 	«Հայանտառ»ՊՈԱԿ	<p>Էկոպարեկային ծառայություն</p> <p>«Հայանտառ»ՊՈԱԿ</p>

		<p>հրդեհներից, արածեցումից, ռեկրեացիոն ծանրաբեռնվածությունից:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Անթրոպոգեն նոսրուտներում և 0.3-0.4 ցածր լրիվության ծառուտներում կիրառել բնական վերածի աջակցման միջոցառումներ: ➤ Անտառներում անասունների արածեցման արգելումն ու դրանց դեմ պայքարը: ➤ Բարձր բնապահպանական արժեք ունեցող անտառների առանձնացում և համապատասխան կառավարում՝ ուղղված հայտնաբերված արժեքների պահպանմանը և վերականգնմանը: ➤ Հրդեհային պահպանության կանոնների վերաբերյալ ցուցանակների տեղադրում: ➤ Անտառվերականգնման ենթակա անտառներում անասունների մուտքի արգելում, սերմնային ինքնավերականգնմանը բացասաբար անդրադարձող գործողությունների բացառում: ➤ անտառային հատվածների հասանելիության ապահովում՝ անտառտնտեսական տարաբնույթ 		
--	--	--	--	--

		<p>միջոցառումներ անցկացնելու համար:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ չթույլատրել անասունների անարգել ու համատարած մուտքը անտառային զանգվածներ՝ անտառաճման պայմանների ապահովման համար : ➤ Տնտեսապես արժեքավոր մատղաշի պահպանում, նույնիսկ եթե այն անբավարար քանակի է, քանի որ այն թույլ կտա իջեցնել ու նվազեցնել անտառվերականգնման ծախսերը, ինչպես նաև ժամանակի ու տարածության մեջ պահպանել «անտառ» հասկացություններն ույթը: 		
10	Էկոգրոսաշրջություն	<ul style="list-style-type: none"> ➤ շրջակա միջավայրի՝ բնական և մշակութային ժառանգության ճանաչմանը, պահպանմանը, ➤ Էկոլոգիական գիտելիքների և տեղեկատվության տարածմանը, ➤ համայնքի սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը: 	«Հայանտառ»ՊՈԱԿ	<p>Էկոպարտեկային ծառայություն «Հայանտառ»ՊՈԱԿ</p>

11	Սոցիալական.	<p>Նախատեսվում է.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Կոլեկտիվ ուսուցման իրականացում՝ կադրերի մասնագիտական որակը բարձրացնելու նպատակով: ➤ Հաստիքի ավելացում(1մարդ)՝ կառավարման արդյունավետության ապահովման նպատակով: ➤ Կայուն տուրիզմի զարգացմանն ուղղված գովազդում, ցուցանակների տեղադրում: ➤ Բնակչության շրջանակներում իրազեկվածության բարձրացման աշխատանքներ, որոնք կներառեն առկա բուսական ռեսուրսների իմացությունը և դրանց օգտագործման հնարավորությունները, ինչպես նաև դրանց հավաքի և կայուն օգտագործման ուղղությամբ վերապատրաստում: ➤ Հասարակության լայն շերտերի համար՝ պահպանվող տարածքներ այցելելու և բավականություն ստանալու հնարավորությունների ընձեռնում: ➤ Անտառային ոլորտը, որպես բնակչության համար կայուն եկամուտի աղբյուրի պահպանում: 	«Հայանտառ»ՊՈԱԿ	<p>Էկոպարտեկային ծառայություն</p> <p>«Հայանտառ»ՊՈԱԿ</p>
----	-------------	--	----------------	---

		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ռեկրեացիոն նշանակության անտառների բարելավման և լանդշաֆտի պահպանման միջոցառումներ՝ աղբամանների տեղադրում՝ 40հատ: 		
12	Հրդեհանվտանգություն և ճանապարհային ցանց.	<p>Անտառտնտեսության հրդեհանվտանգության ապահովման համար նախատեսվել է.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Նախագգուշական պլակատների, անշլագների տեղադրում՝ 80հատ ➤ Արգելափակոցների տեղադրում՝ 15հատ, ցուցանակների տեղադրում՝ 20հատ, Հանգստի ու ծխելու վայրերի կազմակերպում ՝ 12հատ ➤ Անտառային հրդեհների տարածումն սահմանափակելու նպատակով՝ հանքայնացված շերտերի կառուցում՝ 60կմ, հանքայնացված շերտերի խնամք՝ 60կմ: ➤ Հակահրդեհային նշանակության ջրամբարների կառուցում՝ 2 հատ: ➤ Հակահրդեհային նշանակության ճանապարհների կառուցում՝ 25կմ, հակահրդեհային նշանակության 	«Հայանտառ»ՊՈԱԿ	Էկոպարեկային ծառայություն «Հայանտառ»ՊՈԱԿ

		<p>ճանապարհների նորոգում՝ 40կմ:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Անտառային հրդեհների հայտնաբերման ու պայքարի կազմակերպման նպատակով՝ ժամանակավոր պահակների վարձում՝ 8 մարդ, հեռադիտակների ձեռք բերում՝ 7 հատ: ➤ Հակահրդեհային ագիտացիայի իրականացում, անտառային հրդեհներին արագ արձագանքման կարողությունների զարգացում: ➤ Անտառտնտեսական նշանակության ճանապարհների կառուցում – 32 կմ ➤ Անտառտնտեսական նշանակության ճանապարհների նորոգում – 50 կմ ➤ Հակահրդեհային նշանակության ճանապարհների կառուցում-25 կմ ➤ Հակահրդեհային նշանակության ճանապարհների նորոգում-45 կմ: 		
--	--	---	--	--

13	Մոնիթորինգ և գիտական ուսումնասիրություններ	<p>Անտառտնտեսության գործառույթների ճիշտ կազմակերպման և պատշաճ իրականացման համար անհրաժեշտ են համապատասխան մարդկային և տեխնիկական հզորություններ: Այդ նպատակով նախատեսվում է մոնիթորինգ և գիտական ուսումնասիրություններ, որը մանրամասն կներկայացվի ՇՄԱԳ հաշվետվությունում:</p>	«Հայանտառ» ՊՈԱԿ	<p>Էկոպարեկային ծառայություն «Հայանտառ»ՊՈԱԿ</p>
----	---	---	--------------------	--

17. Հանրային քննարկումներ

Հանրային քննարկումների նպատակն է հաշվի առնել բոլոր շահագրգիռ կողմերի և ազդակիր հանրության կարծիքները, առարկություններն, առաջարկությունները և դիտողությունները նախատեսվող գործունեության վերաբերյալ: Հանրությունը համաձայն ընթացակարգի իր կարծիքը և առաջարկությունները կարող է ներկայացնել գրավոր՝ օրենսդրությամբ սահմանված ժամկետներում: ՀՀ կառավարության 28 դեկտեմբերի 2023 թվականի «Հայաստանի հանարապետության կառավարության 2014 թվականի նոյեմբերի 19-ի N 1325-Ն որոշման մեջ փոփոխություն կատարելու մասին» N 2343 - Ն որոշմամբ չի սահմանվում հիմնադրույթային փաստաթղթերի վերաբերյալ 1-ին փուլի հանրային քննարկման իրականացման կարգը:

Անտառշինության կազմման շրջանակներում Լոռու մարզում, նախագծի կազմման շրջանակներում, համապատասխան բնակավայրերում հանրային քննարկումներ: Հանրային լուծման ընթացքում քննարկվել են անտառկառավարման պլանով նախատեսվող գործողությունների համապատասխանությունը Լոռու մարզի ռազմավարական զարգացման ծրագրին, մասնավորապես համայնքային հողերի ներգրավման, դրանց հնարավոր փոփոխությունների վերաբերյալ հարցերը, որոնց վերաբերյալ առաջարկությունները և դիտողությունները ներառվել են անտառկառավարման պլանում, ինչպես նաև ՇՄԱԲԳ հաշվետվությունում: Հավելված 5,6:

18. Եզրակացություն

Անտառկառավարման պլանի կազմման շրջանակներում տվյալների հիման վրա կատարվել է «Թունանյանի» անտառտնտեսության անտառաշինության վերլուծություն՝ եզրահանգում:

- ✓ Անտառտնտեսությունում խիստ անբավարար է նախորդ ստուգիչ շրջանի անտառպահպանության վիճակը: Չնայած ձևակերպված քիչ խախտումների, մասնավորապես ապօրինի ծառահատումների, ամբողջ ստուգիչ շրջանի ընթացքում նշվում է ինքնակամ հատումների մեծ ծավալը՝ հայտնաբերվածի նկատմամբ: Անտառների, հատկապես նախկին Դսեղի անտառտնտեսության, մեծ մասը անցած է չհամակարգված հատումներով, իսկ ինքնակամ հատումներից զերծ են մնացել հիմնականում դժվար հասանելի ու հեռավոր անտառային զանգվածները:
- ✓ Հատատեղերի, մասնավորապես խնամքի ոչ ճիշտ շահագործման և անտառների որոշ հատվածներում իրականացված ինտենսիվ հատումների հետևանքով տեղի է ունեցել ծառուտների կազմի անցանկալի փոփոխություններ, որի արդյունքում բարձրաբուն արժեքավոր ծառուտների որոշ տարածքներ փոխարինվել են ցածրարժեք բոխու և դաժու ծառուտներով:

- ✓ Չակառակ անտառների ընդհանուր մակերեսի ավելացմանը (43498,4 հա) նախկինի (42167.0 հա) համեմատ 3,15%-ով (1331,4), պակասել է անտառածածկի մակերեսը 4,9%-ով (1904.2 հա) և այն ներկայումս կազմում է 36938 հա:
- ✓ Չկանոնակարգված հատումների հետևանքով շուրջ 4 անգամ ավելացել է մարդածին նոսրումների մակերեսը(294, 2 հա-ից` 1447.1 հա):
- ✓ Անտառի ներկա գույքագրման և գնահատման արդյունքներով (01.01.2023թ.) անտառմշակույթների ընդհանուր մակերեսը կազմել է 370,3հա, նույն թվում չմիակցված սաղարթով` 8,4հա: Նախկինում ստեղծված ու մեծ տարիքի անտառմշակույթներից անբավարար մակարդակի են 1,4 հա: Ստուգիչ շրջանում հիմնադրված` ընդամենը 50,9 հա, անտառային մշակույթների վիճակը նույնպես անբավարար է:
- ✓ Անբավարար են անտառմշակույթների հիմնման և մշակութային մեքենայացման աշխատանքները:
- ✓ Անտառտնտեսությունում, օգտագործվող մեքենաների և մեխանիզմների, և ընդհանրապես, մեքենայացման մակարդակը ծայրաստիճան թույլ է:
- ✓ Թեև ենթաշրջանի անտառները շատ հարուստ են անտառային պտղատու և հատապտղային տեսակներով, սակայն խիստ անբավարար է անտառի կողմնարդյունքի օգտագործման մակարդակը:
- ✓ Խիստ անբավարար է հաշվառման փաստաթղթային կյուրերի պահպանումը ու վարումը, մասնավորապես անտառտնտեսությունում բացակայում են այնպիսի կարևոր հաշվառման փաստաթղթեր ինչպիսիք են` անտառմշակույթների հաշվառման գիրքը, խնամքի հատումների գիրքը և այլ: Անտառտնտեսությունում բացակայում են նախորդ անտառաշինության բալոր կյուրերը:
- ✓ Նախագծված անտառտնտեսական միջոցառումների անցկացման արդյունքում անտառտնտեսության վերստուգման շրջանի վերջում տեղի են ունենալու փոփոխություններ, որոնք արտահայտվելու են անտառային ֆոնդի հիմնական որակական և քանակական ցուցանիշների և ամենակարևորը` անտառի արտադրողականության վրա:

19. Առաջարկություններ

1. Անտառապատվածության մակերեսի ավելացման համար անտառապատման ծավալը առարկա ստուգիչ շրջանի համար սահմանել 1154 հա: Անտառապատման նպատակների համար նախատեսել անտառմշակութային ֆոնդի կատեգորիայի բացատների հողատեսքերը:

2. Անտառային Էկոհամակարգերի խիստ քայքայված հիմնական համակեցություններում՝ հաճարկուտների ու կաղնուտների ինքնավերականգնման ունակությունը խաթարված է:
Առաջարկվում է անտառվերականգնման միջոցառումներ նախատեսել հատված տարածքներում, անթրոպոգեն նոսրուտներում և ցածր (0,3-0,4) լրիվության ծառուտներում բնական վերածին օժանդակող միջոցառումների միջոցով: Այդ նպատակի համար օգտագործել 1313 հա:
1. Անտառների կայունությունն ու կենսունակությունը մեծացնելու, նրանց արտադրողականությունը բարձրացնելու և ամենակարևորը՝ բնական անբարենպաստ ազդեցություններին դիմակայելու նպատակով նորաստեղծ ծառուտների կազմում ներառված են տեղածին խոշորառեջ կաղնուկ(*Quercus macranthera*), արևելյան հաճարենու(*Fagus orientalis*), սովորական, դրիմյան սոճին(*Pinus silvestris*, *Pinus pallasiana*), սրատերև, բարձրլեռնային, դաշտային թխկին (*Acer platanoides*, *Acer trautvetteri*, *Acer campestre*), կովկասյան տանձենին (*Pyrus caucasica*), կովկասյան լորենի(*Tilia caucasica*): Այս բարձրարժեք տեսակների գերիշխության անտառային մշակույթները պետք է զբաղեցնեն անտառային պետական ֆոնդի ամառի բաց տարածքներն ու հրդեհված ոչնչացված հողատեսքերը, ավելացնելով անտառապատված ու անտառվերականգնված մակերեսները
2. Մշտական անտառսերմնային տեղամասերը առանցնացվում են բնական կամ արհեստական անտառների տեղամասերից, որոնցում ժառանգական ու ցանքսային որակական հատկանիշներով օժտված, մշտական ու երկար ժամանակով առատ քանակությամբ անտառային սերմեր են ստանում:
3. Անտառաշինության կողմից առանձնացվել է սերմնային ծագման արևելյան հաճարենու, խոշորառեջ կաղնուկ, սովորական սոճու, սովորական հացենու, սրատերև թխկու, կովկասյան լորենու 153,5 հա ընդհանուր մակերեսով՝ մշտական անտառսերմնային տեղամասեր:
4. Անտառի վիճակի բարելավման և արտադրողականության բարելավման նպատակով նախատեսել գլխավոր ու միջանկյալ օգտագործման հատումներ: Անհրաժեշտ է լուրջ ուշադրություն դարձնել երիտասարդ և միջին տարիքային խմբերում նախատեսված խնամքի հատումների կատարման որակին:
5. Կայուն անտառկառավարման վարումն իրագործելու նպատակով հետևել սույն անտառկառավարման դրույթների ներդրմանը առաջիկա ստուգիչ շրջանում, ապահովելով դրանց անթերի, ճիշտ ու գրագետ կատարումը: Միաժամանակ խիստ ուշադրություն դարցնել և ապահովել գրագետ փաստաթղթաշրջանառություն և դրանց վարումը:
6. Անտառտնտեսության տնօրենի ենթակայությամբ առաջարկվում է ունենալ մշտադիտարկման և գիտության համակարգող կամ հնարավորության դեպքում ստեղծել համապատասխան բաժին: Համակարգողը կամ բաժնի աշխատակցիները պետք է անցնեն հատուկ մասնագիտական վերապատրաստում և իրականացնեն համապատասխան գործառույթները:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. ՀՀ Կառավարության 2005թ.-ի մարտի 17-ի «Վնասատուների դեմ պայքարի նպատակով թունանյութերի և քիմիական նյութերի օգտագործումը» N-293 որոշում:
2. Հայաստանում բարձր բնապահպանական արժեք ունեցող անտառների ընտրության եվ առանձնացման գործնական ուղեցույց:
3. Հայաստանի հանրապետության Լոռու մարզի զարգացման ծրագիր:
4. ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարի 10.08.2005թ. N 130-Ն հրաման:

ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

Հավելված 1. Պայմանագիրը, տեխնիկական բնութագիրը
Ներկայացվում են առանձին PDF ֆայլով

Անտառի խնամքի հատումներից փայտանյութի մթերման նախագծվող չափը

Տնտեսական մասեր	Մակերես. հա		Ընտրվող պաշարը, խմ	Կրկնման տարին	տարեկան չափը.ծմ			
	խնամքի հատման տարիքում	Նախագծված է խնամքի			Մակերես.հա	Ընտրվող չափը. խմ		
						ընդամենը	իրացվող	շինափայտ
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Լուսավոր								
Ասեղնատեր.								
Կարծրտերևավորն.								
Փափկատերևավ.								
Ընդամենը								
Մաքրում								
Ասեղնատեր.	5.4	3.2	71.4		0.3	7.1	2.9	0.9
Կարծրտերևավորն.	290.9	64.1	308.8		6.4	30.9	13.7	0.9
Փափկատերևավ.								
Ընդամենը	296.3	67.3	380.2		6.7	38.0	16.5	1.8
Նոսրացում								
Ասեղնատեր.	21.4	4.8	118.1		0.5	11.8	10.0	10.0
Կարծրտերևավորն.	3151.4	173.7	2166.6		17.4	216.7	171.3	16.2
Փափկատերևավ.								0.0
ընդամենը	3172.8	178.5	2284.7		17.9	228.5	181.3	26.3
Տեխնոլոգիական միջանցքների բացում								
Ասեղնատեր.								
Կարծրտերևավորն.								
Փափկատերևավ.								
Ընդամենը								
Անցումային								
Ասեղնատեր.	89.9	48.9	1565.9		4.9	156.6	140.6	77.3
Կարծրտերևավորն.	15643.7	1141.4	25230.4		114.1	2523.0	2267.3	399.8
Փափկատերևավ.	4.8				0.0	0.0		

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ընդամենը	15733.6	1190.3	26796.4		119.0	2679.6	2407.9	477.1
Տեխնոլոգիական միջանցքների բացում								
Ասեղնատեր.								
Կարծրտերևավորն.								
Փափկատերևավ.								
ընդամենը								
Ընդամենը անտառտնտեսությունում								
Ասեղնատեր.	116.7	56.9	1755.4		5.7	175.5	153.5	88.2
Կարծրտերևավորն.	19086.0	1379.2	27705.8		137.9	2770.6	2452.2	416.9
Փափկատերևավ.	4.8							
ընդամենը	19202.7	1436.1	29461.2		143.6	2946.1	2605.7	505.2